

אפיית המצות השלם

ליקוט גדול ונפלא מכל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים הנוגעים לדיני קצירה, ברירה, טחינה, רקידה, שאיבה, לשה, ואפיה, הפרשת חלה, והמסתעף. בלשון צח וקצר. אוסף ענקי במקצוע הלזו עדיין לא ראה אור הדפוס עד היום הזה.

בו נקבצו אלפי הלכות המפיצים אור נוגה לכל הבא לגשת אל הקודש פנימה, לחשוב מחשבות לעשות בכל מלאכת אפיית המצות, בון יבין את אשר לפניו, הדרך ילך בה, והמעשה אשר יעשה, לקיים מצות אפיית מצה כראוי וכיאות בלי מגרעת בהשכל ובדעת, ללמוד וללמד ע"מ לשמור ולעשות.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי חק' זי"ע

חק' שלום יודא גראס

רב דקהל, מגן שאול"ד, האלמין" ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
 „מכון להוראה בשחיטות ובדיקות“

בעהמח"ס: גידולי יהודה (על הלכות ציצית), שו"ת זבחו זבחי צדק (על הלכות שחיטה ובדיקה), חינוך ישראל סבא (מדרוך לחינוך הבנים והבנות), מדרוך לצניעות, מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכורים" ו"סימילאק"), מנוחת שלום (הדרבה לכשרות), נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, ה"ח), קדושת ישראל (על הלכות יהודי), מנוחת שלום (על הלכות מזוזה) וש"ס.

כלאמור"ר הרה"ג הצי' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, ב"ת, תו"ט, רש"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו —

— שנת תשל"ח —

— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

הקדמה

הנה כבר הקדמנו שלהאריך ולהביא כל דין, ומנהג, ומסורת משורשה ומקורה יתארכו הדברים וילאה הקורא, בפרט לרוב העם הטרודים על המח' ועל הכלכלה, עד החג כמעט.

דא לדין הבאנו קובץ גדול מספרי האחרונים כל ההלכות מתחלת קצירת החטים עד אחר אכילת אפיקומן בקצירת האומר, דבר דבור על אופניו, והם סולת נק' מדברי הפוסקים הראשונים וגדולי האחרונים אשר מפיחם אנו חיים, ומימיהם אנו שוחים.

ובזה נקוה לבוא אל נקודת מטרחנו להקל על המון בית ישראל, בין ליושבי אהל ובין לשאר העם המשתוקקים לקיים מצות אפיית ואכילת מצה כראוי ויאות, אולם מניעת השגת החפץ, חסרון הידיעה, וקוצר העת לחפש חיפוש מחיפוש מספר לספר, ועד שבאים לספר האחרון שוכחים הראשון.

אלא דמ"מ ישראל קדושים ומוסרים נפשם לקיים מצות עשה מה"ת של אכילה, היחידה הלוז (כלשון חת"ס בהשמות, קצ"ו) במסירת נפשם הטהורה, בכל פרטיה ודיקדוקי' וכוונותי'.

בשגם בווכרם דברי האריו"ל הנלהבים שהנוהר ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל שנה, ומצד כל יראה וכל ימצא הלא יצאנו בבדיקה וביטול, ברם אם האכילה לא יעלה כהוגן ח"ו איה כל הבטחה זו? הלא פורחת והולכת לה! וכ"א בודאי נפשו ישים בכפו ויעשה יותר מיכלתו, ולא יחסוך עמל ויגיעה וטירחא יתירה להשיג מצות אפיות מן המוכחר שבמובחרים, ואז בטח יזכה לשמירה משימצא דחימצא עי' מלאכי עליין כמבואר לעיל בשם שלשה עדים נאמנים: בעל אור לשמים מאפטע וצ"ל, (לעיל או' לג) ערוגה"ב פ' צו, והגדה אמרי קודש צ"ה מצה זו בשם הגה"ק מסטרעליסק (או' יא). וזהו אם בויעת אפו ויגיעת עצמו יעסוק בכל חלקי המצוה כמבואר להלן, אולם אם יטמין ידו בצלתו, ויצא לשוק לקנות מן הבא בידו מה יענה ליום הכסא, שאז עיקר הדין על מיכלא דאסוותא, כמבואר באבני נזר (שצ"ב) ואיה גבורתו להשתיק הקטיגור ולהגביר הסניגור?

ועלה ברעיוני דבר פשוט המושכל ללב, כי דברי הוזה"ק הללו, דברי האריו"ל שהוזהיר ממשוהו חמץ כו', שניהם מתאימים להדי, וחכרון אחד עולה לשניהם, דמה"ט עיקר דינו על מיכלא דאסוותא (כינוי למצות מצוה בוזה"ק) בלבד הגם שישנם עוד תרי"ב מצות לבד מדיקדוקי סופרים ועוד, כי אם הי' נוהר בזה בודאי הבטחת האריו"ל הי' משמרו כולי שתא שלא ישל בחטא ועון, וע"כ אף שבלא"ה הי' א"א לחרוץ משפטו בכל החומר ועומק הדין שהרי אדם יסודו

מעפר ונוטה לגשם, ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וכו' כמאמר חכם החכמים שלהמע"ה.

מ"מ הלא יש דרך ישר לפני הבן שלא יחטא דהיינו להתאמץ לגדור גדר בהרחקה גדולה מחשש אחד מני אלף של כ"ש חמץ, ואז בלי ספק הבטחת האריז"ל יעמוד על ימינו לשמרו כל השנה מנדנד חטא ופשע, ובא יבא צהלה ושמחה ליום הדין והרחמים בלב מלא בטחון שיוזכר בדינו ויצא בנצחון נגד מרשעים.

סיכום מכל הנ"ל כי על קרקפתא דגברי מונח לשום כל מעינו וחפצו, ועמלו ויגיעו, להשיג מבוקשו לבלי להלכד ח"ו במשהו חמץ, אשר בעסק זו אכילת מצה הנעשה מקמח ומים, נוטל חלק בראש, וכמבואר בפלא יועץ הנ"ל. ומה יענה ליום פקודה אם ישים פניו ומעיינו להחליק ולשפץ רהיטיו וכליו, שיהיו יפים ומתודרים ומזהירים כזוהר הרקיע ביומא דאיסתנא, אם אח"כ יצטרך לקמץ עי"ז מזמנו ולצאת במצות מן הבא בידו.

ובע"ז אמרתי אשיחה צערי וירווח לי כי באמת בימינו אלה נתהפך ההגלגל קדורנית, והעיקר נעשה טפל, והטפל עיקר, עומלים ויגיעים בלהג הרבה יגיעת בשר בלי הרוחה אפילו לנשימה קצרה, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ירצה להכחיש השמש בצהרים, דבר הנראה והנגלה בעינים לכל מהלכי שמים, כי בכל בית ובית אשר דבר המלך מלכו של עולם דתו מגיע עומלים בשתי ידיים, לנקות הכתלים, והרהיטים הכלים, דלתות חלונות, בגדים ומכנסיים, וגם בריצת רגלים להביא בכפליים כל הנצרך לנקות הבית ולהלבינו ולהצהיר הכלי כסף וכלי זהב שביהיקו פי שמים, וזוה שואבין עונג ונחת בכפליים.

לו חכמו ישכילו ויבינו כי כל הדין רק טפל שבטפלים כי העיקר רק לבאר כל שימצא דחמיצא, דעת לנכון נקל כי ביאור כל תמירא בקיומת מצות תשביתו כמשמעו ומדרשו אין הכוונה להצהיר ולהזהיר כל ביתו וחפציו המונחים בו, רק ניקוי החמץ המצוי והדבוק בחורין וסדקין על בוריו עד מקום שידו מגעת, והשאר מטל בלבו דתו, וגם לרבות החמץ האמיתי המבואר בספרים הנ"ל, דהיינו כל ספרי חשק ביכע"ר מאגאזינע"ן וגם כלי אבי אבות הטומאה הנקראת טעלעוויז"ע, והשני בדומה לו הראד"ו החמצים ומחמצים בתי ישראל מנפש עד בשר יכלה, כארסו של עכנאי.

ואם יסכים ברצונו ובדעתו לעשות כדן או ישכיל להבין דברי חז"ל (בפסחים ועוד) שהאשה היתה עוסקת בלישת ואפיית המצות, כי התמא הכי גדולה מאין לקחו פנאי זה, הלא עמל וגיעת השבתת בל חמירא מטריר עד עצם יום התג, אבל לדברינו מובן, וד"ל.

ונא לעיין היטב בחלק המוסרי הנ"ל וגם בחלק ההלכתי דלהלן ואז בלי ספק יפקחו עיניו במילואם, עיני שכלי, ויתרחב דעתו להבין כי העיקר שצריכין לעמול וליגע שיעלה בידו אפיית המצות בכל פרטי' הדיקדוקי' בלי שום פיקפוק כלל, ולהאמין לצאת ידי כל הדיעות, וכל זה אי אפשר רק באם יעמוד וישגיח בכבודו ובעצמו מרישא ועד גמירא, בעשיית מצות שלו.

ואם יחסרו לו ידיעות ההלכתיים מספרי הפוסקים עדיין יהי' אומן החסר כליו, וכבעל מלחמה ההולך בקרב וכלי זיינו בל עמו.
וזאת כל מטרתנו בקונטרס הלזה לקבץ כל דיעות הפוסקים הדנים בדין אפיית המצות בכל פרטי' ודקדוקי' דבר אחד לא נעדר באופן שמי שרוצה באמת לעשות מה שבידו אין מעצור בידו אחר עיין היטב בחיבורי הדין מרישא ועד גמירא.

וכדי שלא להתכלל בין המתחילים במצוה ואינם גומרים צרפתי חלק שני המכיל בתוכו דיני' אכילת מצה על בורי', וגם השיעורים לכזית ורביעית בא"י, ושאר ארצות, וקיום מצות מצה כהלכתה בשלימות גרמא להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית (רוקח), וגם חשיב כאילו קיים כל תרי"ג מצות (ילקוט מעם לועז).

וגם לרבות מנהגי מאורי הגולה צדיקים גאונים וקדושים יסודי ורוזני ארץ, אשר מהם יתד מהם פינה בתורה ומצותיה, וכל אחד יתאמץ ללקוט וליתן בתרמילו איזה מנהג או חומרא ממנהגיהם, וגם התעוררות רשפי אש שלהבת י"ה היוצא מקריאת מנהגיהם הישרים, כי אז מתמלא הלב רגשי אהבה ויראה בראותו הראשונים כמלאכים כמה דאגו ועשו הרחקה גדר לפנים מגדר פן ואולי יגעו במשהו מן המשהו בקצה חומרא קלה מדברי סופרים, ועשו גדרים וסייגים עד למעלה ראש לא יאומן כי יסופר, ואז בוש יבושו אזובי קיר כמוני היום ק"ו בן בנו של ק"ו, לגשת בקלות בלי ליאות לקיים מצות אפיית ואכילת מצות, ולכה"פ יתאמץ לקיים כל חלקי הלכתי כראוי וכיאות, ולא כעושה מעשי קוף בעלמא, אלא בהרגשת גודל האחריות שיעלה בידו לקיים מצוה זו כהוגן, וגם לרבות שמירה מכשולון חמץ התלוי בזה, ובזכות זה נזכה לשנה הבאה לאכול גם מן הזבחים ומן הפסחים בבית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

הצגנו דברי הפוסקים ככתבם וכלשונם בלי תוספת או
מגרעת כ"ש, כי בנגיעה של חסר ויתר אפשר להחריב עולמות
התלויים בכל קוץ של כל דת ודין, כאשר ידענו שלפעמים כווננו
לאיזה דבר בתיבות הנראים כיתרות, וע"כ יראתי לנגוע
בדבריהם והעתקתי הדברים ככתבם וכלשונם, וגם הוספתי
ליקוטי דינים חדשים מפוסקים שונים מדנפשאני, (אחר העתקת
דברי שאר פוסקים).

ואח"כ תקנת גאוני וצדיקי הדורות שהתקינו, ממנו יראו
וכן יעשו לפי הצורך.

ואח"כ מנהגי גאוני וצדיקי הדורות שהחמירו לעצמם
באפיית מצותיהם. בעזרת אלקי צורי וגואלי.

(ועי' בהסכמת ערוה"ש להחיבור הזה שהפליגו עד מאד בקיבוץ כל הדינים
השייכים למצות בסדר מאד נעלה ובלשון צח וניקל, ע"ש).

ס פ ר

אפיית המצות השלם

פרק א

הדברים להלן העתקה מס' המפורסם סמא דחיי המובא במעדני' ושאר אחרונים, ומקורו בצידו לדעת מוצא ומבוא כל דת ודין.

דיני החמים סימן א'

- א** (ה) אלו דברים שיוצאים בהם ירי חובת מצה. חמים שעורים כוסמין (מין הסב), שבולת שועל, שיפון (שקורין בנ"ל קארין) (ג) והמנהג ליקח לכהחלה חמים (ג) שמסתמא הוא החביב לרוב בנ"א: (ד) ואם אין לו חמים יקח משאר מיני דגן מן החביב עליו יותר: **ב** (ה) החמים של מצה מצוה טוב להחמיר לשמרם משעה קצירה שלא יפלו עליהם מים לפי ש"א שאין אדם יוצא ירי חובתו בפסח אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ מתחלת שעה שהיתה ראויה לבא לירי חימוץ דהיינו מיד בשעה שהשכלים אינם צריכים לקרקע וע"כ טוב לקצרם בשעה שעדיין צריכים לקרקע (ו) והנהג כן אם רוצה לחזור בו צריך ההרה בתרמה בשלשה בנ"א (ז) ואם אפשר יקצרו ישראלים בעצמם לשמה:
- ד** (ח) ועכ"פ צריכים שימור משעת מחינה שאו מקרבין אותן אל המים ואפי' כמותנין ברחים של רוח או של סוס וחמור:
- ה** (ט) השימור הזה יהי ע"י ישראל גדול בן דעת (אבל נראה דע"י אשה הוי שימור כדאמרו בש"ס (ז' ט' ע"א). מר ברי' דרב הונא מנקמיי' לי' אמיי' בארבי' ול"ד למ"ש הח"י סי' ת"ס דאפי' נשים של ישראל שלא למדו ה"פ אין להאמין להם לענין אפייה ולישה היינו דוקא באלו עבודות דהרבה דיני' יש בהם וכמה הוהויתו משא"כ בשימור דחמים ורו"ק):
- ו** (י) אם נפל מעט מים או שלג על תבואה יגרוף העליונים ויקח התחתונים (יא) אבל אם באו מים או גשמים מולפים על החמים אפי' לא נתבקעו אסורות (יב) דגן שבסחובר שנתייבשו לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמונח בכרא ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים (ועיין שעה"ס ס"ק י"ב):
- ז** (יג) חמים שנמצא בהם מבוקעות אותם שאינם מבוקעות מותרות אבל אם א"א לברור אותם הסבוקעות (יד) צריך לראות שיהי' ס' נגדם מההיתר (טו) ויש מחמירים דאפי' יש ס' צריך לאפותם קודם פסח דלא יתן מעט בפסח (טז) ומפני כך נתפשט המנהג כמדינות אלו לאפות כל המצות קודם פסח לפי שרוב החמים יש בהם הערוכות מעט מחמים שנחמצו:
- ח** אם רואה שיש בהם חמים צמוחים או בקועים (יז) מדינא צריך בדיקה אם יש בהם ס' ואמנם אחר שא"א לבדוק כל החמים (יח) סגי שיבדוק בענין זה שיקח שלשה אנריפות חמים מהאוצר או השק (היינו אם כל החמים סדישה אחת) וימנה ויבדוק בהם אם יהי' בהם ס' דאמר דאתחוק שכל האוצר אי השקי יש ס' נגד המצומחים: **י** ראה קציע ית נ"א שס וזו"ת שס ארי' סיני'

מ יראה לי דכ"ו דמהני ס' היינו אם החטים יבשים ומראיהן כשאר חטים אבל אם כל החטים לחים או שנשתנו מראיהן כולם אמורים דכיון שיש בהם מצמוצים או בקועים הרי מוכח דכאו מים עליהם והרי מבואר ברמ"א סי' תס"ז סעי' ב' דאותן שנתלחלו אמורין ולא תלינן שנתלחלו מהאיר הקר כיון דאתחזק אימורא. ומלכד זה אם החטים לחים נעשה בצק במחינה. ועיין לקמן ברדני המחינה:

י וגם יש להזהיר הסוחרים שקונים תבואה על השיק וקונים מנכרים הרבה מזה מעט וסוזה מעט ומכיאים להמורה לבדוק בהם וקרוב להיות זכשל שהרי הרבה פעמים חטים מנכרי אחד יפים וטובים ואין בהם צמוצים כלל ואצל נכרי אחד אין בהם ס' נגד החמוצים (י"ט) ומלכד שאמור להרבות עד ס' בניכר בהם הצמוצים גם זאת שהרי שאין מחזיק האפרכסת שעל הרחיים כ"א שק חטים או שנים א"כ הרי יוכל להיות שישחון בפ"ע החטים הכשרים ובפ"ע החטים החמוצים ואחד יאכל מצה וא' חמץ. ע"כ יש לבדוק בכל אחד לבדו. או בראותו שיש בשניהם חמוצים וזואה שיש בהם ס' מ"ס מוב ויפה לערב כל החטים יחד היטב רק עיקר המבחן ליקח מחטים שהם מנכרי אחד ומרישה אחת:

יע ת"ל
סי' תמ"ו
ס"ע סכ"ג
סי' תמ"ב
ותנ"ג

יא (כ) אבל כאין ניכר הצמיחה בהם רק שנתערב בהן חטים שנפלו עליהם מים ונהבקעו ונהיבשו ולא ניכר בהם הצמיחה אוי אפי' אין בהם ס' מותר להוסיף עליהם חטים כשרים ולבטל בס' קודם פסח: יב עוד נלע"ד דלא מהני מה שבדוקים החטים ע"י עיונא בעלמא כנארייה נהי שנת"ה ס' ק"ד כתב שבדוקים ובוררים בעיונא בעלמא היינו אם בורר נמי הנמצא דאפי' אם ישאר כודאי יהי' ס' אבל יצא עכשוו שאינו בורר הנמצא וע"י עיונא בעלמא משער שיש ס' בכל החטים א"כ קרוב מאוד שלא יהי' ס' ע"י בריקה כל נגדר לבד. והאיך ע"י עיונא בעלמא יחזק כל החטים שיש בהם ס' והרי בל"ה א"כ בנתבקעו עיין מ"א סי' תס"ז ס"ק י"ב והוי ס"ס לאיסורא שמא יש בכאן עוד רק שלא בדוק היטב ואת"ל דאין כאן יותר שמא כברי יש יותר ושמא יש נתבקעו ולא ניכר ע"כ נראה דאין להקל כלל בזה עיין ח"ס סי' קל"ו רק ימנה כל אגרוף חטים שיקח על המבחן כל נגדר הטח לבד ויבדוק עכ"פ בעיונא עליה. ויסנה כן עד ס' ואוי יראה כמה ימצא בקועים וצמוצים וזהו כוונת הרמ"א שכתב מיהו צריך לראות שאין בו כ"כ שלא יהי' ס' נגדו מן ההיהר:

כ מ"א
וט"ו ס"ו
תמ"ו
וט"ו תמ"ו
וש"ש סכ"ג
סי' תמ"ב
ותנ"ג

יג גם נראה לי דלפי המהבאר ביו"ד סי' צ"ט סעי' ו' דעת הרמ"א ו"ל דאפי' מין במינו אפי' נודע אם נתוסף אה"כ מן האיסור הא' חוזר וניעור והש"כ שם מסכים עכ"פ בלח דחוזר וניעור ובפרט לגבי חמץ בפסח דיש להחמיר כן. א"כ ידוע דכמה חששות יש בהקמח ובמצה עד אחר אפיה ואפי' בפסח סמכינו הרבה פעמים ע"י שיש ס' נגד התערובות כמו בנוקשה להמ"א ונגד הנאה. וא"כ קרוב הדבר אם יכשר המורה בס' בדקדוק ובצמצום יבא לידי מכשול והת"ה מיירי כשבורר מה שרואה במהירות והחשש שמא נשאר וגם יש לכונן דברי הרמ"א ו"ל דכוונתו בענין דלעולם יהי' ס' מן ההיתר והרי ע"כ ס' לבד לא מהני דהרי מה בין זה לבוצים יהי' ס' מן ההיתר והרי ע"כ ס' לבד בעיני ס"א והכא כל עין רואה דמגרע נרע דאינם שוים הרבה וע"כ נראה דבעיני שיהי' בשיפו' ס' והיינו עכ"פ שיהי' מאה נגד הצמוצים או פחות מעט לפי הענין. והבן.

חטים

אפיית המצות השלם

יך (כ) חמים שאכלו מהם עכברים ונשארו בתוכן חמים נשוכין מאכילה העכבר אם יש בתחמים השלמים סי' נגד הנשוכין מוחין הכל ביחד ונתבטל במ' קודם פסח ואם אין בהם סי' צריך לברור היותר על המתבטלים ובדיעבד אם מתן אותם ולא בירר אותם ה"ז מותר שהנשוכין אין בהם חשש גמור של חמץ שרחוק הרבר שהחמץ החמה מחמת מעט רוק שבפי העכבר אבל אם בשעורים או שיזון או ש"ש יש בהם נשוכים ואין בהם סי' ומחן כך אפי' בדיעבד אסור :

מז (כג) חמים שאכל מהן תולעים אינם נאסרים ויוצאין בהן לאכילת מצה :
מז חמים מהולעים ונמצא בהם זבובים או וואוושטיק חמים נראה מלבד מה שמבואר הפלוגתא ביו"ד סי' פ"ד סעי' י"ד בזה נראה דיש לחוש נמי משום נוף התולע שנמחין אי לא הוי מ"פ . וע"כ נראה דאין להקל למוחנם על פסח הגם שראיתי בטו"ם מהרה"ל סי' קנ"ט מי"קל בזה מ"מ יש לפקפק הרבה בכל דבריו שם ולכתחלה באין הפסד גם הוא מורה ע"ש ובמקום הפסד צ"ע הרבה בזה ואולי שלא הוקל שם כ"א ביבשים התולעים ונפרכים ביד לא כשיש בהם לחלוהיה ודו"ק וע"ל סעי' י"ט :

יז (כד) חמים שמורים משעת קצירה שנמצא בהם חמים שצמחו ויש סי' מותרים רתולים שנתחמצו הצמותים כעוד היו מחוברים בקרקע (נד) ויש אומרים אם סברר הצמותים שאינם צמותים הם בחוקת שימור נמי (כה) ויש מי שדעתו נוטה שאין זה בחוקת שימור משעת קצירה וכן נראה לע"ד . אבל במצא בשמורה חמים מאכילה עכבר השלמים בחוקת שימור ויברור הנשוכים מהם :

יח (כו) אסור ליקח חמים מעכו"ם בעל רחיים שלוקח מרות כל השנה מהמוחנים דרגילים לרוחץ החמים :

יט חמים שנמצאו בהם שומן קמנים שקורין קנאבליך או צאבאלקים (כז) אפי' מעט שנמצאו בהם שיש סי' נגדם מ"ם החוש נותן שאינה מתערב שהשומן מוציא מעט קמח בצדו ומתגבל ונעשה עגולים קמנים כעין החרדל וכיון שהוא דבר חמץ ושוהה יום או יומים מי יודע אם אין העגולים גופייהו נעשו או חמוצים ונעשים שאור לחמע את העיסה ועוד יצינים מתערבים בלישה ונשארים כעין בתוך העיסה ופוגע בו ואכלו ע"כ טוב לברור החמים יפה . ואח"כ לנפות הקמח לאם לאם באופן שאם יש בהם עגולים כאלו ישארו למעלה בנפה (כח) ואם לא ברק החמים ואחר המחנה מצא ה או וא"ו בקארט אסור אפי' בדיעבד דיש לחוש שמא באותן שנמחנו או נאפו היו יותר ודלמא ליבא סי' נגד הקמח שנתלחח בהם שממחר להחמיץ שהם מ"פ וגם עוד מעמים שיש לחוש בזה עיין תשו' בא"פ :

כ (כט) חמים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשהנה מראיהן אחויקא איסורא לא מחוקינן (:) אבל אם נשתנה מראיהן או שהם לחות אסור אפי' להשהותן (ל) אבל אם לא באו בספינה י"ל אפי' נשתנו מראיהן דשרי אם אין אחרים בנקל :

דיני המוחינה סי ב

א כשמביאין החמים לרחיים צריך לשמרן ישראל גדול בן דעת (ב) לפי שאו מקרבין אותן אל המים ואפי' ברחיים של חמר או של

ח מ"א
 סי' תלי"ג

אפיית המצות השלם

של רוח ויד וע"כ יזהר שלא יניח החטים (בעצמם) ברחיים בלי
 שומר ישראל או שיסגור הרחיים והספתח יהי' ביד ישראל (ג) יש
 נוהגין מלסול בעצמן לסחון ברחיים של יד ואין כזה משום יוהרא
 (ג) אבל המחינה בעצמה מותרת אפי' עכו"ם רק ישראל בן דעת
 יעמוד ע"ג מחלת המחינה עד סופה אבל לא חש"ו (ד) ויש מי
 שמקפיד ברחיים של יד שיהיו ע"י ישראל גדול ולא ע"י עכו"ם וחש"ו:
ב. כשמוחנין ברחיים תבואה לותה לא ימחנו באותה בית אפי'
 באבן אחר חטים לפסח (ז) כי האבק פורח ומהערב אם לא שיעשה
 מחיצה טובה בענין שלא יבא האבק ויתערב בקמח של פסח:
ג. נוהגין לנקר הרחיים (ו) משום דזמנין טחנו תבואה לותה בהם
 נראה דאפי' אומר ברי לי שלא טחנו מאלץ ותבואה לותה ורחיצה
 מ"ם לא מהני כמבואר במ"א סי' המ"ו ס"ק ב"ג ע"ש (ז) הכים של רחיים
 צריך לעשות חדש ולא להצניעה משנה לשנה:
ד. ונוהגין שקמח הא' שנמחן אחר הניקור אוכלין קודם פסח
 או מצניעין לאחר פסח. ועכשיו נוהגין שקודם מוחנין קמניות
 כמו פ"פ ע"כ נוהגין שגם קמח הא' אוכלים בפסח. ומ"ם נראה דב"ז
 שמכיר העירוב קמח קמניות בקמח פסח אין לאכלו ולקיימו על
 פסח עיין ס"ש בהגהות על ש"ע סי' תנ"ה במ"א ס"ק י"ז ודו"ק:
ה. (ט) אפי' כשמוחן קודם למ"ד יום של פסח (י) הגם שיש מקילים
 בלי ניקור הרחיים מ"ם אין להקל (יא) וכ"ש אם עושין ממנה מצות
 מצוה דאין להקל (יב) וכן אם נקרו כמנהג: ואח"כ טחנו חטים דספק
 המיץ יש לנקרם פעם אחרת:
ו. פשוט דכן הדין לנקר כל הכלים של המחינה ולהסיר האבק שעל
 התקרה שלא יפול מקול המחינה להחטים והקמח (יג) נוהגין ללבון
 הפארפלינציא וראש הווארטענא לפי שמהחמם בעת המחינה. ודי
 בליבון קל. ונוהגין שאחר הניקור סהבה בקש על הכלים להסיר
 האבק של קמח הרבוק בהסרקים וצריך לזהור מאוד לברוק בריקות
 חורין וסדקים אם אין שם עיסה דבוק דלא מהני בימול כלל אפי'
 לאפות קודם פסח כח"י שם:
ז. אותן הרחיים שהם מכוסים סביבם כוסרים ועליהם כמין תקרה
 מנסרים מכוסה על אבן הרחיים צריך להסירם קודם המחינה *
 לפי שמויע מחמת חום המחינה ונעשה בצמ. וכן יש להרחיק העקלים
 של ברזל הסביב להאבן המיוחן עד שלא יבא הברזל לתוך הקמח שכ"ז
 מויעה ונעשה בצק וע"ל סעי' י"א:
ח. אנשי מעשה רגילים (יד) ללכת בעצמם להרחיים שיראו בעצמם
 מחינות קמחיהם (טו) שמצוה בו יותר משלוהו:
ט. אם מוחנים כמה אנשים ברחיים אחת טוב לומר בשעת
 מחינה כל מי שיבא קמחי לידו יהי' לו בתנה:
י. לא ימחון הרבה חטים בפעם אחת בלי ניקור שקורין קאויין האבן
 (י"ז) כדי שלא יתחמם כ"כ האבן הרחיים ויוצא בצק ובמקום הדחק
 (יח) יש להקל אפי' לכתחילה ונראה דכ"ז אם החטים יבשים אבל
 כשיש לחוש שהבצק נעשה ע"י שהחטים לחים אין להקל כלל רועה
 כזו הוה כמים לכל דבר (מיהו בס"פ קרבן נחנאל פ' כל שעה סי'
 כ"ב אות ה' מבואר דאסור לכתחלה אפי' בשעה"ד רק ע"י ריקוד
 ולאפות קודם פסח ע"ש ודו"ק):

מנהג

ג ט"ח
 סס
 ג ט"ז
 ס"ו ת"ט
 ד כ"ט
 ת"ג
 ומכ"ל
 ס"ו ת"ס
 כס"ח
 כ ט"ח
 סס ת"ג
 ו מחנ"כ
 סס
 ז ט"ו
 י ע"ג
 חמ"ב
 סס
 ט מחס"כ
 ט"ו
 ט"ו
 י ע"ג
 י כ"ב
 י"א
 י"ב
 י"ג
 י"ד
 י"ה
 י"ו
 י"ז
 י"ח
 י"ט
 כ
 כ"א
 כ"ב
 כ"ג
 כ"ד
 כ"ה
 כ"ו
 כ"ז
 כ"ח
 כ"ט
 ל
 ל"א
 ל"ב
 ל"ג
 ל"ד
 ל"ה
 ל"ו
 ל"ז
 ל"ח
 ל"ט
 מ
 מ"א
 מ"ב
 מ"ג
 מ"ד
 מ"ה
 מ"ו
 מ"ז
 מ"ח
 מ"ט
 נ
 נ"א
 נ"ב
 נ"ג
 נ"ד
 נ"ה
 נ"ו
 נ"ז
 נ"ח
 נ"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"א
 ס"ב
 ס"ג
 ס"ד
 ס"ה
 ס"ו
 ס"ז
 ס"ח
 ס"ט
 ע
 ע"א
 ע"ב
 ע"ג
 ע"ד
 ע"ה
 ע"ו
 ע"ז
 ע"ח
 ע"ט
 פ
 פ"א
 פ"ב
 פ"ג
 פ"ד
 פ"ה
 פ"ו
 פ"ז
 פ"ח
 פ"ט
 ק
 ק"א
 ק"ב
 ק"ג
 ק"ד
 ק"ה
 ק"ו
 ק"ז
 ק"ח
 ק"ט
 ר
 ר"א
 ר"ב
 ר"ג
 ר"ד
 ר"ה
 ר"ו
 ר"ז
 ר"ח
 ר"ט
 ש
 ש"א
 ש"ב
 ש"ג
 ש"ד
 ש"ה
 ש"ו
 ש"ז
 ש"ח
 ש"ט
 ס
 ס"

אפיית המצות השלם

חמים דינה כמים ולפ"ו נראה באותן הרחיים המוחנים ע"י ויעה שקורין פארוואי רחיים ששם יש ויעות מים אם נתלחלח בשם היו ויעות מים כמים לכל דבר:

דיני השקים לקמה פסח סי' ג

א (6) מצוה מן המובחר ליקח שקים חדשים לקמה פסח. שלא הי' בהם קמח כי יש לחוש שאפי' ע"י כיבוס ישאר באיזה מקום בשם דיבוק בצק אבל אם א"א בחדשים (3) אם הם שקים של קמח צריך להתיר כל התפירות שבהם וגם האומרא שבשפתם ומכבסים אותם יפה (2) במשמוש דוד בפנים ובחוץ (7) והכיבוס יהי' במים חמים ואפר וחביטה:

ב אם נתן בשק ישן של קמח חמץ קימחא דפיסחא (2) יערה מיד הקמח וירקד שמא יש שם בצק ואוי אין לו תקנה ואם אין בצק שם שרי רקורם פסח לח בלה במל בס' ואין חוזר וניעור בתוך הפסח: (1) ואפי' שקים חדשים שנתן בהם פעם אחר קמח פסח ורוצה לכבסם ליתן בהם אה"כ קמח פסח צריך להתיר התפירות והאומרא שבהם קורם הכיבוס:

ד (1) שקים ישנים של קמח שמכבסין ולא הותר התפירות קורם הכיבוס ונתן בהם קמח פסח מותר בדיעבד ויש חוששין (n) לאסור אפי' דיעבד (5) וי"א שהכל לפי ראות עיני המורה. (1) אבל אם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה אפי' דיעבד אסור:

ה שם בשק שנכבס כחלב חמה קמח פסח (6) יש להתיר הקמח אפי' בפסח וירקד נופה כל מה שיכול לברור (3) ויש אוסרים ונראה דלא פליגי והאוסר מיירי בלא נפסל מכלל והמתיר בנפסל מכלל מיירי וצ"ע וע"ל סי' ה' סעי' 8 ודו"ק:

ו שק חדש שהניחו על שק קמח חמץ (2) לא מהני ניעור וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה (7) ובשעת הרחק וקורם פסח בלא כיבוס יש להקל מפי כלעיל סעי' ב' אבל תוך הפסח אסור להשתמש בשק זה: ז אם בא מים על שק של קמח צריך כיבוס בא"ר (10) ומים חמים וחביטה וכן אם נמצא בקמח איוה בצק יש לאסור גם השק (כמו שכתב בספר זכור לאברהם גבי נפה סי' תס"ו אות פ':

ח אין להצניע משנה לשנה השק של קמח פסח (כן נ"ל לפמ"ש בשע"ח סי' הנ"ג גבי כוס של רחיים) והני נזהגין:

ט יש לזהר ליקח שקים עבים ארוגים היטב דתדקים בעמט צינורא דרוק נתלחלח מעבר לעבר ונעשה בצק:

י שקי' שהי' בהם מעליץ של ציקור אסור ליקח בהם קמח פסח דמעליץ הוי מ"פ ועם מים ממחר להחמיץ וצריך לכבסם. אבל נראה דדי כביבוס בצונן והתרות התפירות והאומרא (עי' ש"ר יו"ד סי' קל"ח ס"ק יו"ד דדוקא באיסר הנדבק בעינין מים חמים ועיין מ"א הנ"א ס"ק א'. וס"ס תמ"ב) אבל טוב לעשות בהן חביטה היטב:

יא וכ"ש שיש לזהר שלא ליקח שקים של פלפלין (10) דחר קורט פלפלין אוסר אפי' דיעבד ונראה דצריכים כיבוס בחמים ואפר וחביטה. דרומה רבית שאור דהכלי בעצמה נעשה חריץ ע"י התמדות הנחות בהם הפלפלין. כענין שכתב המ"א סי' תנ"ה ס"ק מ' גבי מ"פ הגם

א ט"ו
תנ"ג
ג מהגר
ס
ג ח"י ס
ד ת"א
סי' תמ"ג
וה"ל
ס ה"א
סי' ה"א
ס"ק ל"ו
ו ח"י
תנ"ה
ו ח"י ס
ה פ"ה
סי' תמ"ג
כס ח"ר
ומקור
סי' תמ"ג
ע מחקק
ניסוח
יק"א על
ס"ט ס"ב
י"א ה"א
תמ"ג
י"ט
ס"ב תמ"ג
קני"א ס"ק
ס"ו
ומצ"י
סי' תמ"ג
ג' רש"א
תמ"ג
יד ח"א ס
טו מ"א
תנ"ה גבי
נס

אפיית המצות השלם

יא

הגם שיש לרחות מ"מ יש להחמיר בהחוש נותן כן . ועיין ח"ס
מ"י קכ"ט :

יב וכן שקים שהי' בהם מלח צריכים התרות הפירות וחמין וחביסה
ועוד שבשקים של מלח גרע יותר שהטבע שהשקים נעשים לחים
באור הלח :

יג אם הניח שק חדש על שק של קמח שיפון (י) יש להקל לעת הצורך י' ח"א
רדי בניעור לבר בפרט קודם פסח דקמח שיפון לא הוי חמץ כ"כ ח"ס טמג
שאין רוהצים אותם :

יד יש לזוהר כשמוליכים השקים עם קמח פסח (יח) שלא יהיו יח רמ"א
מגולים ולא יהי' בהם נקבים (יט) ובדיעבד אין לחוש אם היא רק ח"א
דרך העברה בעלמא :

טו אסור להוליך שק עם קמח פסח (כ) ע"ג בהמה שאין עליה אוכף
או עור עב תחת השק כי מתחממת בויעת בהמה (כב) ובדיעבד
אין אסור דיש לסמוך דויעת בהמה אינה סחמטת (כג) ומ"מ צריך ח"א
לשהות יום או יומים בין הולכה זו להלישה לקרר את הקמח שנתחמם : ח"א
טז אסור להניח הרבה שקים עם קמ"ז וע"ז בהולכה מהרזיים ח"א
ודיעבד ע"ל מ"י ב' סע' מ"ו והקנינים קמח יש לזוהר לראות ח"א
בחנות המוכר אם לא הניח וע"ז דעכ"פ צריך שיהיה מעל"ע ח"א
להלישה כלעיל :

יז מוב להפסיק בין הקרקע להקמח שמינה שלא יתלחח מהקרקע
ולהפסיק מדריסות רגלי אדם :

יח (כד) אסור לשלוח קמח פסח ע"י עכו"ם בלי שומר ואפי' דיעבד
אסור משום חשש אחרופי (כה) אם לא שרואה שהקמח יפה כמו ח"א
הנשלה שבודאי לא החליפו העכו"ם או שחתם חותם בתוך חותם ס"ל
הפירות השקים המה לפנים או יש להתיר דיעבד . דלכתחילה בלא"ה יוד' ח"א
צריך ישראל לשמור את הקמח : ח"א

יט אם נתלחח השק ע"י מים או מיט ורפש (כו) יאחו בידו כל ח"א
מקום המלוחח בהשק עד שירוק הקמח שבשק (כז) וירקנה ח"א
תכף אח"כ ואם איא לאחו מקום המלוחח שהוא במקומות הרבה ח"א
או חלק גדול . ירקר הקמח תכף והמקום שנתלחח יהי' כמו עיסה ח"א
וישאר למעלה והשאר מותר וריקא כ"ז שהשק עדיין לח אבל אם ח"א
נתייבש הלחלוחית לא סהני ריקוד . דיש לחוש שנתפרר והוה יבש
בלח ולא במיל ועוד דחזור וניעור בפסח אפי' למ"ד שבמל. ואפי' (כח) אם ח"א
רצה לאפות קודם פסח אסור דיבא לאפות גם בפסח (כט) ויש חולקים ח"א
ומתירים כשאופה קודם פסח (ל) ובשעה"ד יש לסמוך עליהם ויקח קמח ח"א
אחר למצות מצוה :

כ ואפי' אם נתייבש אם אוחו מקום שנתלחח שנתייבש עתה (לא) יש ח"א
מהירים (לב) ומ"מ יש להחמיר ליקח מהקמח לאכול קודם פסח ח"א
לתלות בו וכן יש לעשות בהווא דלעיל בשעה"ד ואם זרק השק ח"א
ממקום למקום סתמא נתערב ואפי' נתייבש במקומות הרבה (לג) מותר ח"א
להשהות הקמח לאחר הריקוד עד אחר פסח (לד) אבל בנתייבש בפסח ח"א
אסור להשהותו :

כא ואם אכלו עכברים משק קמח (לה) אם השק מונח במקומו יאחו ח"א
בידו ח"א

וה' מחני נכס ח"א . לג מ"א ועיין מחני מ"ט כוס לד מ"א ח"א לה ע"ז ח"א .

בירו מקום הנשוך ויקשר שם השק ויערה הקמח המותר וירקנה
 וכ"ו אם הקמח רחוק בשק שנראה לעין שלא פרפרו העכברים מבפנים
 רק בפניהם אכלו מה שלפניהם (לו) אבל אם יש לחוש שהלכו בכל
 השק . וכן אם הקמח מונח בחביות יש להחמיר שלא לאכול הקמח
 על פסח אם רואה לחכוותה מרוק העכבר ואם הקמח בשק רחוק וא"א
 לקשור שם השק (לז) יגרור מלמעלה וסביב מעט במקום שהוא בענין
 שלא ישאר חשש שנשאר שם מלוחכותה פי העכבר והשאר מותר
 לאפות לפסח (לה) ואם טיולל השק או נענע אותו וירקנה וישמרנה
 לאחר פסח . ואם ראה כך תוך הפסח אסור להשהותו וע"ל סי' ב'
 סע' י"ח :

כב וכ"ו שאמרנו בנהלחלח השק הוא בידוע או רגיל ושכיח שנתלחלח
 ע"י מים אבל אם יש להסתפק שמא נתלחלח במ"פ (טז) יש להקל
 לאכול בפסח בכ"ג משום ס"ס שמא מס"פ ובנהייבש המ"פ אין אסור
 ואת' ל מסים שמא לא נתערב (יז) וס"מ אם אפשר לו בקמח אחר
 אין לסמוך על ס"ס לאכילה ובפרט דיש מחמירים (יח) אפי'
 בנהייבש המ"פ :

כג צואות הרנגולים אינה מחמץ מיהו ירקד הקמח וירוק הבצק
 לחוץ (מג) ואם לא זרק הבצק לחוץ דיעבר אין איסור (מד) ויש מי
 שכתב שכ"ז בצואה קשה אבל אם יש בה משקה מחמץ (מע) וצ"ע בזה.
 וע"ל סי' פ' :

דיני המים והכלים לצורך המים סי' ד' .

א (ב) כלים שהיו בהם קמח אם הכלי מנכרים רבים לא מועיל
 הגעלה אפי' הוחזק בהם מים ומן רב שא"א לנקר סה שבין הנסרים
 בין נסר לנסר :

ב (ג) כלים של י"ש בין של פסח בין של חמץ וכן כלים של בארשט
 לא מהני הגעלה להחייק בהם מים של מצות . אם לא ע"י שבישול
 בהם מים ואפר ונראה דדוקא כישול דמפליט בכולה אבל ע"י עירוי
 כ"ל שאינו מפיג המעם רק בכ"ק וע"י כבישה נבלע בכולה . וכן יפליט
 ע"י כבישה וע"כ נראה דיש לכוון אבנים ויערה עליהם מים חמין עם
 אפר ואח"כ יגעלנה במים נקיים בלי אפר כמבואר סי' ז' בדיני הגעלה
 ויגלגל החביות שיבא המים והאפר ככלו וכן בהגעלה :

ג (ד) כלים שהיו בהם רבש או שאר מי פירות אין לקחם לשאוב בהם
 מים או להחזיק בהם מים אם לא ע"י הגעלה (ד) חביות שהיו בהם
 רגים מלוחים לא מהני הגעלה אם לא ע"י בישול במים ואפר כלעיל :

ד (ה) כלים שיש בהם גומות (ו) או שיש בהם קנים לא מהני הגעלה
 וע"ל בדיני הגעלה וכן כלים שפיהם צר :

ה (ז) לא ישאבם בכלי נחושת (ח) וגמלא בכ"ח ישנים רק בחדשים או
 שהם מצופים (ט) אבל בשאר כלים אפי' של עץ אין להקפיד בין
 חדשים או ישנים ומוב שלא לשאוב בכלי כתכות שמחמים (י) מעט :

ו יש לשאוב המים (יא) ע"י ישראל גדול כן דעת ולא ע"י עכו"ם
 חש"ו ואפי' לשאר מצות לא של מצוה ג"כ מוב לשאבם ע"י ישראל
 מים

סכ' כפס דמ' . יא רמ"א סכ

אפיית המצות השלם

- (יג) מים שאומר עכו"ם במסל"ת שנקיים הם ונשאבו בבהש"מ יום שלפניו המחמיר שלא ללוש בהן תע"ב . אבל לצאת בהם חונט מצה ב"ע מודים ולא יצא דרין שימור המים כשימור הקמח :
- ז (יג) נוהגין לימול מים מיוחדים למצת מצוה (יד) ויאמר בשעת השאיבה לשם מצות מצוה :
- ח (טו) טוב לשוב מהנהרות ולא מהבארות . אבל כשהנהרות גדולים מהפשרות שלג טוב יותר לשוב מהבארות במהרי"ל כתב שברוב המקומות נחבטל לשוב מן הנהרות מהוך הרשע עכ"ל :
- ט (טו) כששואב מהבארות טוב לנקות ולמחר המעיין החלה . ואם א"א לנקות ס"מ ישאבו החלה מים הרבה מתוכו מרם השאיבה : י נראה אם נפל לבאר פת חמין . אם יש בקל באר אחר אין לשוב מבאר שנפל בו הפת על לישת מצות אפי ע"י סינון (עי' פ"ז סי' המ"ז ס"ק ו' ח"י סי' תס"ו ס"ק מ"ד) :
- יא אם הגיעלו וירד מחומצת בת יומא וירדו המים לבור (יז) קודם פסח אפי' יש נגדס ס' והוי נ"ט בר נ"ט מ"מ אין להשתמש באותן המים החלה כיון דאפשר בקל למצוא אחרים (יח) ויש מי שכתב דלפעמים אפי' דיעבד אסור בלא שאבו מקודם מים דנשארים המים נקווים וקיימים (יט) והעיקר דאין לאסור דיעבד ממעט נ"ט בר נ"ט (אבל אם נפל עיסה לחה כמו משקה עבה למים דאו יש לאסור אפי' דיעבד בלא שאבו מים קודם שאיבה ז) :
- יב (כ) אין לשין אלא במים שלנו הלילה ויש לשוב בבין השמשות ובין שא"א לכיין בהש"מ יש לשוב סמוך לבהש"מ ומוב יותר להקדים מלאחר ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולו :
- יג (כא) יש להמתין מללוש בהן עד י"ב שעות מעת השאיבה ואם הלילה יותר ארוך ימתין עד אור הבקר (משכחות) :
- יד (כב) יש לסנן המים ע"י בגד לבן ונקי (כג) וכן נכון להיות מכוסים אבל רק בבגד פשתן דקה :
- טז (כד) יכול לשוב יום אחד לימים הרבה ואם הזמן הם יניחם במרתף ואם הזמן קר יניחם באויר :
- מז (כה) אם נתחממו המים כחמימות רוק או כמו מים ששאוין בקיץ מן הנהר יש לו דין פושרין ותשרף מיד ואם נתחממו קצת אפי' אין כחמימות הרוק אין ללוש בהם :
- ין (כו) טוב יותר להניח המים תחת התקרה שמא ישכח להכניסם בהשכמה ויחמו קצה ע"י החמה ובריעבד אפי' עמדו בשמש אם לא עמדו עד שהחמו אינו מוקף :
- יח (כז) כשמוליד המים תחת אויר הרקיע יש לכסותו (כח) ואם הם בכלי זכוכית יש לכסות כל הכלי :
- יט אותן שאיפין ביום א' ואינם יכולים לשוב מוצאי שבת שאסור לשוב בלילה ולא בע"ש דצריך לשוב בהש"מ ואסור משום שבת (כט) ישאבו בלילה ה' היינו בבהש"מ השייך ליום ו' (ל) ואם שכח לשוב ביום ה' והדבר נחוי לשוב בע"ש עכו"ם או בע"ש מבע"י ע"י עצמו וכן אם יש לו מים השאובין בביתו השמורים לפסח אף שלא נשאבו לשם מצת מצוה כיון דא"א בענין אחר יקח אותם :
- כ אותן שלוקחים כלים חדשים של עץ להחזיק בהם מים והמים נשתנו כחמת החביות יש להעיר בזה מהר"ש מכשירין פ"ד משנה י' שכתב דמים

אפיית המצות השלם

דמים היוצאים מעצים לחים היו ס'פומזה דן כן הח"א בכ"א סי' כ"ב .
 אמנם לע"ד דאין ראוי משש ושאלתי להגאון מנאו והרדק
 הרי"מ שליט"א והסכים בן ושם ר"לדלא הוי מים להכשיר וכן נראה מרמ"א
 סי' תנ"ה גבי שכתב בכלי עץ אין להקפיד . וממ"א סי' תס"ו ס"ק ה'
 ומחה"ש שם :

כא (ת) אם עבר ולש עי"ה במים שלא לנו אסור לאכלה בפסח ואם
 לש בשונג לא קנסוהו ומותר לאכלה בפסח (ג) ומ"מ יקח מצות
 אחרות למצת מצוה :

כב (ג) אין לשפוך מים שלנו משום מה או הקופה אם א"א לו בנקל
 בלי אותן המים (ד) ולכתחלה טוב להניח עליהם ברזל ואם נותן
 ברזל לתוך המים יוהר שיהי' הברזל נקי ולא ישים ידו לתוך המים
 שמחמם (ה) וטוב ליוהר שלא להשהות הברזל במים אלא יוציאנה מיד
 ע"כ יתלנה במשיחה כדי שיוציאנה מיד (ו) והמנהג להניח הברזל ע"ג
 הכלי . וכ"ז במים של שאר מצוה אבל במצת מצוה אפי' אפשר לו
 בלא אותן המים אין לשפכם שלא יולול בהכתוב שומר מצוה וגו' :

כג וע"כ נראה שאצל האופים שהמה אופים בכל יום להרבה בני"א
 ויש כמה אנשים שאופים המצות שלהם לקיים בהם אכילה מצה
 מצוה אין לשפוך המים אפי' אפשר בנקל בלעדם כמעט דלעיל שהרי
 ע"כ בעת השאיבה אומרים לשם מצות מצוה :

כד (ז) אם לא שפכו המים מחמת הקופה או מת אין לאכול מאותן
 המצות קודם פסח (אבל נראה דהנשאר אח"פ מותר כיון דכבר
 חלה עליהם הקדושה וכמו במים של שבת המביאר ביו"ד של"ט .
 עיין עקרי הד"ט סי' י"ד בשם צרור הכסף) :

כה (ח) המנהג לבטל חד בתרי מים שלא לנו במים שלנו ללוש בהן
 (ט) ויש מחמירים דרוקא כשזואכין מהנהר אבל לא מהבארות
 (ת) וכן יש מחמירים שלא לערב לכתחלה ויש לכל אדם להחמיר ע"ע :

דיני כלי הרקדה ולישה ואפיה סי' ה'

א נוהגין שלא להצניע משנה לשנה הנפות של קמח פסח (נראה דכן
 הרין לפמ"ש בשע"ת סי' תנ"ג גבי כים של רחיים) :

ב (6) נוהגין שלא להשתמש בנפה של חמץ אפי' ע"י הגעלה ושפשוף
 ואפי' נפה של פסח (3) אם בא מים עליה אפי' על מקצתה אין
 לה תקנה להשתמש בה בפסח :

ג אם נמצא בצק בקמח שרקוד (ג) אוי גם הנפה אסורה (ועמ"ש
 בהגהות על הש"ע סי' תס"ו) מיהו נראה כשמצווי למצא בצק בקמח
 והוי כשע"ד אפי' נחמיר נגד הקמח אין להחמיר נגד הנפה כמ"ש
 הח"י סי' תנ"א בשם חמוי גבי הרחת ויש להורות לשפשוף אותה יפה
 בלי מים ולשפשוף השעורות שבה עם כלי של שער חויר שיסיר האבק
 של קמח שבה ויפה יותר מהגעלה ע"י מים והמחמיר יקח נפה אחת
 הקודם בהניפה לאכול קודם פסח ועיין מהר"ם מלובלין המובא
 במ"א סי' תס"ו ומע' ט"ז וכן הסכים לי רב מפורסם הר"ש מפיטשטאנאק :
ד אם (7) ריקד קודם פסח בנפה של חמץ אין להקל כ"א בשע"ד
 והפ"ם ויאפה קודם פסח וישלך מעט קודם הלישה גם לא יעשה
 ממנה תבשיל בפסח :

ה' (ה) אם אין לו נפה כ"א של חמץ י"א דמוטב שלא ירקד הקמח ס' מ"א טז
 משירקד בנפה זו (ו) ויש אומרים דמוטב שירקד ע"י נפה זו ו"ח טז
 בשפשוף היטב מכ"ש אם מרקד קודם פסח (ע' משכבות ס' תס"ז
 ס"ק י"ח דעם הסובין אינו נבלול יפה וצריך לרקוד הקמח יפה יפה שיהי'
 דק ונבלול יפה דאו דין לח בלח יש לו א"כ בחמים שיש להקל כקיעים
 שנחבטל קודם פסח הריקוד צורך גדול ע"כ נראה כה"ג יש להקל כרעה ב')
 ו סמעם הנ"ל של הפרמ"ג המנהג לרקד הקמח בנפה דקה מן הרקה
 כדי שלא ישאר בהקמח סובין:

ז הספסל הנקוב שמרקדין עליו מותר להצניע משנה לשנה רק ישפשפה
 היטב קודם הריקוד ויראה שיהא נקי ואסור לרקד על רחת ושוביל
 של פסח (ז) ויש להרחיק הקמח ואבן הקמח מכלי פסח בענין שלא
 יגיע לשם האבן:

ח המדין שמוניפין עליו קמח של פסח טוב שיהי חרשה כמו נבי שקים
 ואם היא משנה שעברה הוי כמו כים של רחיים וצריך כיבוס ע"כ
 צריך להתיר כל התפירות והאומרא שבה (ח) וכ"ש סדין שכבמו בחלב
 חמה שצריך כיבוס במים ואפר וחביטה ובמים חמין והתרות תפירות :
 ט ואם שם בסדין זו קמח של פסח בלי כיבוס ומקודם כבמו בחלב
 חמה ע"ל ס' ג' סע' ה' (והנה כספר מחב"י ס' המ"ב כתב
 דכשנפול לתוך התבשיל מהרדק ונותן מעט וי"ל דעכ"פ נוקשה הוי
 בהבשיל בטל בס' ודוחק לחוש שלא יהי' בתבשיל ס' והנה י"ל דסובר
 דהוי יבש בלח מ"מ גם בזה כשעה"ד מקילים וצ"ע):

י האשה המרקדת הקמח לא ישחה שיחה בשעת הרקדה דלא יתו
 צינורא דרוקא ספיה להוך הקמח בלי ראות כמעשה דבן קמחית בש"ס
 יומא מ"ז וגם נראה דלא תלבש בגדים שכבמו בחלב חמה בשעת הרקדה
 (שהרי ח"י ס' תמ"ב שחולק על המ"א גבי צעיפי נשים כתב דאין
 הרך לפרור מהם היינו בלבישה לכר אבל בשעה שעוסקת ומסנענת את
 עצמה ונוגעת בהנפה החשש קרוב עכ"ג כמס"ל):

יא (ב) אין למדוד הקמח בסדות ישנות של כל השנה שקמח שלנו ס' א"א
 לותתין וחמץ גמור ואם רוחצין הסדות גרע יותר ואפי' דיעבר יש ס' המב ס'
 לאסור אם רחצו אותן ע"כ צריך חרשים :
 יב (ג) אפי' לכתחלה נוהגין היתר ללוש בכלי נחושת ואין נוהרים י"א
 אלא שלא לשאוב בהן :

יג (ד) ואם אפו בכ"ג בהנור גרוף לחם צריך לבון ללוש בו אם עבר י"א משכ"ג
 ולש אחר הגעלה יש להתיר אבל אי לא הגעיל נמי יש לאסור תמכ ט'
 אפי' דיעבר :
 יד ואם בשלו בכלי זה מי פירות צריך הגעלה ע"ל ס' ד' ולקמן ס' ז' :
 ט"א מ"א

טז אם עשו בהכלי שמרים או שעמדו בה סובין כבושים הוי בית
 שאור ונוהגין כמ"ד (יב) דלא מועיל הגעלה לב"ש כ"א לבון ולכן י"ג כמ"א
 המנהג שלא להשתמש בפסח ברפין ועריבות שלשין עליהם כל השנה תמ"א
 אפי' ע"י הגעלה (יג) ואפי' ע"י הפסק מפה וע"ל ס' די סע' ד' וס' ז' : י"ג מ"א
 ט"ז

טז יש לזהר (יד) בעריבה שלשין בה שלא יהי' בה שום גומא או י"ד כמ"א
 סדק ואפי' על שפתה. מורק שנסדק בשפתו (טו) צוה מהרי"ל
 להרחיב הסדק ולגררו יפה ולהגעיל ולסתום הסדקים ויחליקם יחשוותם טו מ"א
 יפה או ירחיבו בעובי אצבע אבל לא ידבוק עליו חתיכה נחושת ט"ז
 וכן

אפיית המצות השלם

ועכ"פ בזה צריכין לזהר לגרר מה שעל הרער וכן במקום שמניחין המצות ועכ"פ יפסיק בבגד נגד המצות שלא יגעו בהתלים :

מז (יט) השלחנות והתבות של כל הישנה שרוצה להניח בהם מצות יש להם מעל"ע וישפשף אותם יפה ויגעילם ע"י ערוי ואבן מלובן יע מ"א הנב

וזה יפה יותר ממה שנוהגין לפסוק להפסיק בבגד או קש ועכ"פ יותר יפה ע"י הפסק תבן מע"י מפה (כ) דלא מהני בשעה שהמצה חמה :

מז (כא) אותן המניחין המצות על תנור בית החורף כיון שבכל הישנה רגילין להניח שם שאור וחמץ והתנור מתחמם מחמת ההיסק כ כ"ע

בימות החורף אם מסיקין גם בפסח בתנור זה לא די להפסיק בין התנור להמצות בהפסק נייר או סדין דזה לא מועיל כ"א בשעה שהתנור תנ"א מ"א

צונן ע"כ צריך לגרור מה שעליו ולהטיח עליו כעובי אצבע או להפסיק מ"ע הכנ

בחת' ברזל או דף של עץ עב קצת ועל גג התקרה שעל התנור יפסיק ג"כ בנייר או במפה וסדין בין המצות להתקרה. או להטיח קצת עליו בסיד :

ה סדין שמניחין בו המצות לא יהי' של קמח ואפי' קמח פסח (כג) מפה שהייתה מונחת על שק קמח לא מהני ניעור וצריכה כיבוס בחמץ תנ"ב

ואפר וחבישה והתרות חמירות כמבואר לעיל גבי דיני השקים (כד) כי הקמח הנדבק בהם אפי' של פסח בא אה"כ בתבשיל ומחמץ :

ית (נד) סלים המנקבים והארוגים כמו של קש ושאר מינים והם של חמץ לא טועיל בהם הגעלה להניח בהן מצות : כד דמ"א ה"א

דיני הלישה עד אפיית המצות סי' ה

א (ה) מן הדין שלא ללוש יותר משיעור חלה דהיינו מ"ג ביצים וחומש ביצה מיזם שאין יכולים להתעסק בה יפה (ו) והעולם נוהגין להקל אפי' לכהחלה ללוש יותר ואין כח למחות בידם (ז) אבל אם עושה יותר מנ' קבין אפי' דיעבד יש לאסור דא"א לשמרה מחימוץ :

ב (ד) ומ"מ טוב ליוהר בכל מה דאפשר לעשות רק עשרון אחד שהוא ג' קווארט פחות מעט ועכ"פ לזרו ולמהר עשייתם ושלא להשהות בעשייתם :

לא

אפיית המצות השלם

כא

- מיר** (נג) יכן הרין בסידר חי אבל סיד שבמותל (נד) שכבר נתייבש ונתקשה אינו אוסר ;
- יג** (נה) זנגביל דינו כפלפלין (נו) וי"א אפי' בנעגליך וכרכום (נז) ויש מחירים באכילה אם נפל כל מיני תבלין (ח) ואפי' בפלפלין אין לאסור רק באכילה. אבל בהנאה מותר (ט) קצח ושומשמיין וכיוצא בהם ממיני זרעים שאין בהם חריפות כלל אפי' לכתחלה מותר לערבם בתוך העיסה באינה מצה של מצוה (מ) אלא שלכתחלה יש לכתשם קודם שישימש בהעיסה ואל ישימם בתוכה כשהם שלמים ;
- יד** יוחר הנותן את הקמח שלא יתקרב אל הלישה או אל העיסה והמצות בין הערוכות בין האפיות וב"ש אל המים (עייין ס"ס תנט) רק במקומו יעמוד או ישב אבל לא על השק ע"ל סי' ב' סעי' י"ז ;
- מו** (מ"א) אפי' נשים של ישראל שלא למרו עניני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה בפסח לכן יעמוד אדם נדוד עליהם (מב) ומשיבין שומר איש נכון והכס וירא ה' בעשיות המצות ואם יעמוד בעצמו יוחר טוב ;
- מז** הל"ש צריך ליוהר שלא יתחמם ידיו (מג) וצריך לצנן ידיו אפי' אין אופה בעצמו (מד) ולפעמים לוקחים עוורים ויום ולילה לא ישתו והורדים חמים מאור ודאי אסור הוא ;
- יז** יש ליוהר מויעת אדם (מ"ב) שכל ויעת אדם סם המות חוץ מויעת הפנים וכאן אפי' בויעת הפנים יש ליוהר דיש חשש מ"פ ק"ו עה מים (מ"ג) מיהו בדיעבד אם נפל ויעת הפנים מעט לתוך העיסה ולא נאפה מיר אין לאסור ;
- יח** (מ"ד) אדם אחד אסור ללוש ולערוך שתי עיסות כאחד וכן נשים המגלגלין ועורכות לא יתעסקו בשתי מקצת עיסה כאחד שא"א להתעק בהן יפה ;
- יט** אין ליקח מים הרבה שיעמוד בבית לצורך הלישה שיש לחוש שיתחמם קצת וע"ל סי"ד סעי' מ"ו, ויש לכסותה כנגד פשתן דקה כמבואר שם סעי' י"ד ויש להרחיק הקמח מן המים שלא יבא אבק הקמח להמים גם הנותן מים להקמח יוחר שיעשה גומא בהקמח מתחלה ולהגביה הבלי של המים גבוה הרבה שלא יתוו הקמח על הבלי של מים ;
- כ** אם העיסה רכה (מ"ח) לא יוסף בה קמח אלא אם יש אדם אחר ילוש עיסה קמח גבוה קשה ויערבנה עם העיסה הרכה (מ"ט) ואם עבר והוסף בה קמח מותר לאכלו כך רק שלא ישימם כתיך דבר לח ובדיעבד בשמו לתוך החבשיל אין לאסור (:) אבל מצה שבא לחובה קמח ונילוש בתוכה יש להחמיר אפי' בדיעבד אם נתנה לתוך דבר לח ;
- כא** (מ"ט) המדקדקים נוהגין ללוש בספל ואחר כל עיסה ידוה הספל וינגבה במפה אא"כ לש מיר בלי הפסק. והמנהג הנכון להיות לו ב' ספלים להחליף בין עיסה לעיסה והעצבים בהעיסה ידוהו ידוהם בין כל עיסה אא"כ עושקין מיר ;
- כב** יוחר הל"ש כש"צוה לנוח מעט אחר לישה העיסה שניקה ידיו ועל הצפרנים וסביבם שלא ישאר מעט בצק ויתייבש ויחזור והערב ח"ו בעיסה ;
- כג** (נ"ג) טוב שיעמוד אחר על גביהם שיגור המיר כל כלי בשעת הנחתו (נ"ד) ולאחר עשייה ידוהם וינגבם היטב וזה עדיף מפי מסה (נ"ה) שנוהגין

ג' רמ"א
ל' כ"ט
נ"ב מ"א
ז' ח"
ז' ש"ס
ל' ס"ס
ל' מחבר
מ' מ"א
ס' ת"ה
מ' מ"ה
מ"ט
מ"ב א"ה
ס"ב
מ' פ"ה
מ' מ"ב
ת"ג
מ' מ"ד
ק"ו
מ' כ"ט
ת"כ
מ' מ"א
ת"ג
מ' מ"ב
מ"ט
מ' מ"א
ס"ב
מ' מ"ב
מ"ט
כ"מ א"ה
מ"ט
כ"מ א"ה
מ"ט

אפיית המצות השלם

- יד מ"א שנוהגין לנרדן כי א"א לנרדן ולנקותן היטב ע"י גרידה לכד (נד) והמרדות
 טו רמ"א א"צ להרחיק;
 תנד כד (נז) טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי והיו
 כאשישה פ' גלוסקא גדולה;
 טו מחנר כה (ז) אסור בזה"ו למיחלט עיסה ברותחין (ח) ואפי' דיעבר אסור
 טז ט"א רק אם יש ס' נגד העיסה שנפל לתוך הרותחין אפי' בפסח
 טז ט"א (ח) יש להחיר בהנאה או לקיימו לאח"פ';
 נח ח"י כו (ט) לא יניח העיסה בלי עסק אפי' רגע חרדא וכ"ו שמהעסקין
 טז ט"א בה אפי' כל היום אינה מחמיץ (ס) ומ"מ לא ישעה בלישה עיסה
 נט מחנר אחת כשיעור ד' מילין ואפי' לא הגביה ידיו מהעיסה אלא שהי' מתעצל
 טז ט"א בהלישה כרי הילוך ד' מילין המחמיר לעצמו שלא לאכלה מע"ב (סא) רק
 סא ט"א שאין להורות איסור לאחרים בדיעבד;
 כב מחנר כז (סב) ואם הניחה בלי עסק שיעור מיל (י"א) מיל ח"י מינוט וי"א כ"ד
 כג ט"א מינוט) הוא חמץ (סג) ואם שהה פחות ממיל וחזר ונתעסק בעסק
 נגזר כגון בעימות הידים וירידו המצות וחזר ושהה מעט אין השהות
 מצטרפים אבל הניקור שמנקרין המצות אין כמכלל השהות רק שנקרא
 עסק שאין המצה בא לידו חימוץ בעסק שעוסק בה בהניקור;
 טו רמ"א כח (סד) מה שנוהגין המון כמצה שא"א לאפותה מיד דמשפשיין בה
 בידים אין זה מועיל כלום אדרבה הוד מחממת הבצק ומסחר
 להחמיץ ולכך יש לזהר שלא להניח יד על הבצק בלי צורך;
 טו מחנר כט (סה) לא אמרו חכמים שיעור מיל אלא כשעדיין לא נתחמם
 טז ט"א הבצק אבל לאחר שנתחמם ע"י עסק הידים אם יניחה בלי עסק
 מיד יחמיץ (סו) וכן במקום חם מסחר להחמיץ לפי יתרון החמימות
 טז ט"א (סא) וצריכין לתת לב לפי הענין;
 ל (סב) שיעור מיל י"א ח"י מינוט (סג) וי"א כ"ד מינוט (ט) ולענין הלכה
 העיקר כדעה הב' ומ"מ יש להחמיר כסברא הא' אם אין שם
 הפסד מרובה;
 לא ספק שהה שיעור מיל (עא) אסור דהוי איסור תורה (עב) בצק
 שנשמע קולו כשמכין אותה ביד הוא חמץ;
 לב (עג) צריכין לרקדק כי מצוי לעשות העיסה בלעכלוך כדאם
 שעמדו שערוהו מיוחד ורתה שפניו מכסיפין דהיינו נשתנה
 צורהו הרי זה אסור באכילה ובהנאה מדברי סופרים (עד) ובספק יש
 להקל (נראה דהיינו בספק שאינה לפנינו להבחין בה או שכבר אפה
 אותה אבל בהיא לפנינו ואינו בקי ומכין הוא ספק חס"י דלא הוא ספק
 כלל כידוע);
 טו מחנר לג (עה) ואם החמיצה עד שיש בה סדקים אפי' לא נתערבו הסדקים
 טו ח"י זה בזה אלא אחד הולך הנה וא' הולך הנה (עו) ואפי' נולד ס"י
 טו מחנר זה במקצת העיסה כל העיסה אסורה מה"ת. דהוי חמץ גמור (עז) ואם
 התחילו בב' עיסות כאחד אפי' לא שהו שיעור מיל ורואין באחת
 סמני חימוץ אזי אפי' עיסה הב' שלא רואין בה סמני חימוץ הנה חמץ
 שבידוע שיש שם איזה חמימות שמסחר להחמיץ;
 לד (עח) אם לש יותר מעשרון ושהה בה ח"י מינוט וכ"ש כ"ד מינוט
 טז ט"א ג"כ ראוי להחמיר לעצמו שלא לאכלה אם אפשר לו באחרת;
 לה (עט) אם שהיירא שלא תשהה שיעור מיל חוץ להנוד (עט) ישברנה
 ויעשנה התיכת בצק ויחזור ויתקנה תחלה (ע) ומ"מ לכתחלה טוב
 לזהר

אפיית המצות השלם

כג

- ליוהר שלא יבא לידו כך שיש לחוש שלא יערוך בפעם ב' יפה שיהי' נוש אחד ויהי' כמצה כפולה שאין האש שולט שם :
- לד** (ה) הכים שרוחצין בהם הכלים והעריבה אם לש קודם ומן איסור מותר לשפכן אפי' במקום אשכורן משא"כ לאח"י איסור ועי"ל סי' י"א :
- לו** (ז) יש לעשות המצות רקיקין ולא פת עבה כי אין הרקיקים במהרים להחמיץ וכן (פ) יש לעשותן קטנים ולא גדולים (ז) האידנא איתכשר דרא ורובא דאינשא אין אופין מצות עבה כלל :
- לח** (ח) אין עושין סריקון המצורין דהיינו לצייר במצות כמין חיה או עוף לפי שהוא שוהה עליהן לפעמים יבואו לידו חמיץ ואפי' ברקיקים דקים ואפי' ע"י דפוס אסור אבל הניקור שבנקרין המצות שלא יתפחו אפי' עושה על ידי זה כמין ציור מכל מקום כיון שאינו מתכוין לציור הרי זה מותר וטוב למחר בעשייתן שלא להשהות בהן (ט) ואם עבר ועשה כרוקין יוצא בהן אם לא שהה בהן שיעור מיל :
- לט** יזהרו העוסקין בעיסה שאחר אכילה שאוכלין באמצע היום ויערו את בנדיהם היטב שלא יתערב שום פירור בצק גם ישניחו היטב בעת חורתן לעבודה אם ידיהם נקיים בלי חשש חמץ :
- לז** (י) אם נמצא חמה בקיעה בעיסה או כמצה אפיה קודם פסח אין איסור רק כ"ג :
- מא** (יא) הכלים שמתקנים בהם המצות יגדרם וידיחם היטב בכל פעם שלא יתייבש הבצק על הכלים ולא יפה עושים המון מה שעושין כרואין שנתייבש הבצק על הכלים מטילים אותם להתנור לשרוף שהרי מתפרר הבצק לתוך התנור ומחמיץ התנור וגם יכול לבא לתוך מצה . וגם הכלים בולעים ע"י אור ע"כ טוב להדיחם ולגדרם ולא יבואו כלל להתנור :
- מב** (יב) ירחק המצות מהקטח כי הקטח הנדבק בהם בא אח"כ למים ע"כ טוב שיהי' הלישה והקטח בחדר מיוחד והעריכה והניקור בחדר ב' והתנור בחדר ג'. כל דיני הלישה הם שייכים ג"כ בעריכה וגלגול וניקור :
- מג** לא יקרב המצה לתנור אם לא שיוודע שהיכף יקח אותה לתנור דאל"כ אם קרבה לפה התנור אין שיעור להחמיץ מחמת החמימות :
- מד** (יג) טוב ליקח דרקורת המצות מסין של מהכות והוא הנכון ואם עושין על סרין עי"ל סי' ה' כ"א כ"ב כ"ג :
- מה** (יד) המרדה אי"צ להדיח כלל אחר אפיית המצות :

דיני אפיית המצות סי' י

- א** (ה) אין לשים מצה על הנייר בתנור לאפות וכדיעבר יש להחיר א ח"י יש ליוהר שיהי' כל המצה בתנור שלא יצא חוץ מפי' התנור ששם סי' ספ"ג אין התנור רותח ומתחמץ טרם שנאפה :
- גיסל
אסיר

אפיית המצות השלם

ב (ג) אסור להניח שתי מצות זה על זה בתנור לאפות ואפי' דיטבר אסור (ג) וכן יש לזהר שלא יגעו זה בזה בתנור בעודן לחין כי אין האור שולט במקום נגיעו וזבאים לירי חימוץ (ד) ובדיעבד אפי' נשכו זה בזה כל ששניהם נגעו בתנור למטה או הים האש שולט למטה ונאפה ומותר דיעבד ;

ג (ה) טוב להסיק בצד אחד ולאפות שם : אח"כ יגרוף האש לצד אחר ויאפה בצד הב' וכן יעשה תמיד :

ד (ו) אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם (ז) ואפי' דיעבד יש לאסור דמערכת האפייה ועוד דפליטת הביצים היו מ"פ ועם מים סהרה לתחמיץ ואפי' ביצה מבושלת אין ליתן ; (נראה דנהי דמבואר ביו"ד סי' פ"ו דמב"צ הותר טמאה ומרפה ונבלה אין יוצא רק מ"א דביעי בעלמא מ"מ היו מ"פ כמבואר כאן ונ"מ דאם נפל מעט מים שהרתוחו בהן ביצים לתוך קטח או עיסה היו מ"פ עם מים) :

ה (ח) אם נמצא קטניות במצה לאחר האפייה מותר באכילה אפי' אינה כתישה וכן אם נמצא אבן קטן בתוך המצה (ט) ואם האבן נלקח מהתנור ונדבק להמצה אפי' אבן גדולה אין לאסור המצה שהאבן כסיוע האפייה אם נמצא הטה במצה ע"ל סי' ח' סעי' ט' :

ו (י) יש לזהר שלא ליקח מצה מהתנור עד שנאפית עכ"פ שאם פורסין אותה אין חטים נמשכים ממנה (לענין המסרה ע"ל סי' ח' סעי' ל') כי אם יוצאה קודם דהיינו שחטים נמשכים ממנה אפי' מחזירה מיד אסורה (יא) עכ"פ באכילה :

ז (יב) ואם אין יכולים לעמוד עליה אם חוטמים נמשכים הימנה או לא טוב להחמיר ולאסרה מספק (יג) ואם אין יכולים לעמוד עליה יתחוב אצבעו לתוך המצה ואם אין נדבק עיסה באצבע כה"ג ודאי אין להסתפק בחוטין נמשכים ממנה וש"י (יד) אמנם אם כבר נצטמן המצה הו' אין זה סי' :

ח (טו) אם החזירה מיד ונסתפק אם היו חוטין נמשכים ממנה יש להחיר אם קרמה פניה קצת שלא להחויק איסר מספק :

ט (טז) ואפי' נצטננה המצה ורואה רעיתא בפנים שמורה שלא נאפת יפה יבשו בפני המצה ואם יראה שדאי קרמה פניה ואין שום ספק בהקרומה יש להחיר אבל אם גם בהקרומה יש לו ספק אם זה מוהישב קרומה היו ספ"ת וספק כרת לאסור אפי' בהפ"מ ושמתח יו"ט :

י מצה (יז) שנהכפלה בתנור ונהדבקה שם במקום הכפל אם הוא קודם פסח אפי' בע"פ משש ולמעלה מסיר מקום הכפל ומיסר עוד מקום סגועו דהיינו כרוחב אצבעו אגודל סמוך למקום הכפל ושאר הביצה מותר באכילה (יח) אע"פ שאין ס' בה נגד מקום הכפל :

יא כשמיכר מקום הכפל בע"פ משעה ו' ולמעלה (יט) טוב להחמיר ולשרפה אם אפשר לו אע"פ שאין זה חמץ ברור אלא חשש בעלמא :

יב (כ) אין אוסרין מצה כפולה אלא כשב' צדדי הכפל רם דבוקים זה לזה בלי שום הפסק אויר בנתיים אבל אם אינם דבוקים סמש אף ע"פ שכמעט הם דבוקים אין לאוסרם (כא) ומ"מ אם במקום הכפל לא קרמה פניה אסורה :

יג דין נפוחה (כב) אין שייך במצות הרקים כרקיקים הנהוג האידנא ואין חילוק בין קרום דק או עב קצת וכן נוהגים עתה שלא להדק כלל במצות רקיקים (כג) רק כשרואה האישה בביאות המצה לתנור היא מתנפתת

ב רמ"א
 טס
 ג טס
 ד רמ"א
 טס
 ט רמ"א
 י מתנר
 ז רמ"א
 ח רמ"א
 ט רמ"א
 י רמ"א
 יא רמ"א
 יב רמ"א
 יג רמ"א
 יד רמ"א
 טו רמ"א
 טז רמ"א
 יז רמ"א
 יח רמ"א
 יט רמ"א
 כ רמ"א
 כא רמ"א
 כב רמ"א
 כג רמ"א

אפיית המצות השלם

מתנפחת ועולה כדרך עוגות חמץ והם בקיאים במעשה ידיהם אם הנפוח מחמץ חימוץ או לא אך אם אירע ברקיקין שנראה בה שמקום הנפוחה אשתני לגרועותא ופניה איננה כשאר פני המצה זו ויש לספק בה אם נאפת כהוגן יש לאסרה ולנהוג בה דין מצה שנהכפלה :

יד מנהג יפה נוהגין שלא לעבור מצה חיה על מצות שנאפו קצת בתנור משום שלא יפול קצת עיסה על המצה ועוד אפשר שיגע קצת ויש לנהוג בן :

- מז (נד) מצה שנאפת עד שאין חוטים נמשכים ממנה אפי' נפרכת כשמטלטלין אותה יוצאין בה :
- מז (כה) ראוי למחות שלא לאפות מצה בחמה (כו) ובדיעבד אם אפה בחמה תציה מותרת אך אסור לעשות בן ואין יוצאין בה ידי חובת מצה :
- ין (כו) מצה נפוחה וכפולה בנמצא אחר פסח מותרת כיון דהוי רק ספק בעלמא וגם אין להכשיר התנור שנאפת בה מצה זו אם רוצה לאפות מצות אחרות על מקום זה לפסח וע"ל סי' ה' סעי' כ"ו :

דיני מצה לצאת בה י"ח סי' י"א

- א (6) ביום י"ג בניסן סמך לאחר שקיעת החמה קודם צאת הכוכבים שאובין מים ללוש בהן את המצות (ב) יטריח הוא בעצמו לשאוב מי המצות שצריך לסדר וכן דמדרכו ז"ל היא בעצמו שאבם (ג) ויש קדמונים נהגו להיות להם כלי מיוחד למי המצות (ד) ויש נוהגים לטול מים מיוחדים לכל לילה בפ"ע ובעת השאיבה יאמר לשם מצות מצוה ונתבאר לעיל סי' ד' ע"ש :
- ב (ה) בכפר כוננות האר"י כתוב שיטריח עצמו במצה של מצוה עד כי יתחמם ויוגע : ובה ישבר הקליפות שגולדו מש"ו לכטלה . וע"כ נהגו לשאת בעצמו המים של מצוה :
- ג (ו) הרא"ש הי' משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזון העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה :
- ד (ז) נוהגין שלא ללוש מצות מצוה עד אחר ו' שעות ומחצה בע"פ (ח) וטוב להמתין להרחיל מו' ומחצה (ט) ואפי' שאר מצות אם אין ב"ב רבים יש ללוש אחר הצות :
- ה (י) י"ד שחל להיות בשבת לשין בערב שבה אחר שש ומחצה אבל בפסח אין נוהגין עכשיו לאפות כלל מצות וכן (יא) נכון המנהג : (יב) יש מי שאומר שאם אפה מצות אפי' לשם פסח קודם ל' יום של פסח אין יוצאין בה (יג) ויש מקילים (יד) ובשעת הדרוק יש להקל אבל שלא בשעה"ד אין לשנות המנהג :
- ז (טו) קצת הקלוי בהנור ואח"כ לש עם מים ואפה בתנור י"א דאין יוצאין בה (טז) וי"א שבשעה"ד יוצאין בה :
- ח (יז) יוצאין בחיטין שאכלו ממנו התולעים (יח) לש את העיסה אם הוצה בסיומן ומרסקין שבה ויוצא בה (יט) יוצא במצה מסולת נקה ביותר ולא אברזין דאין זה לחם עוני :
- ט (כ) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה (כא) וע"כ טוב כשאופין הרבה בני אדם בתנור אחד יאמרו קודם כל מי שיגיע מצתו לידו יהיו לו במתנה וכן יאמרו בשנת המחיתה :

אם
 יט טס כ מחנה כה מ"א טס

אפיית המצות השלם

כו

הרבה צריך שיהיו פריסה שיש בה כזית (מו) ומ"ם לא שריגן דבר זה
אלא לזקן או חולה בין באכילת מצה בין באפיקמן ;
כב (מו) ואם נכבש מעל"ע במים יש אוסרים דכבוש כמבושל (מח) ויש
מחירים דכבוש רק מפליט ומבליע לא מבשל ובשעה"ד יש להקל
(מט) ולא ישרה רק במים אבל לא בשאר משקים ומי פירות ולא במרק
שהם מפיגין מעם המצה (ז) ומ"ם חולה או זקן שא"א לו לאכול השרוי
במים שרוין לו בין או בשאר משקים כדי שלא יתבטל ממצות מצה אבל
שאר אדם שאכל השרוי בין או שאר משקים צריך לחזור ולאכול
מצה אחרת ;

כג (ה) אין יוצאין במצה מבושלת לאחר אפייתה אפי' דיעבד אפי' זקן
או חולה (נג) והשרוי ברותחין אפי' נפלה לתוך הרותחין והסירה נכח
מיד (נז) הרי היא קריאה מבושלת (נד) ויש להחמיר אפי' השרוי בכלי
שני אם לא לצורך ;

כד (נח) מצה שנילושה במי פירות (נו) אפי' רק קמופה על פניה במ"ם
ואפי' לאחר האפיה אפי' יש ס' נגד הקיטוף אין יוצאין בה שהקיטוף
אינו מתערב במצה ולא נהבטל ונקראת מצה עשירה ;

כה (ני) עיסה שנילושה במ"ם עם מים אין יוצאין בה ידי חובת מצה
בלילות הראשונות אפי' אפאה מיד אבל אם אין בה מעם מ"ם דיש
ס' נגד המ"ם מותר לצאת בה ;

כו (נב) במדינות אלו אין נוהגין לאכול מצה עשירה (נז) אפי' בע"פ
משום דחיישינן שמא נתערב בהן מעט מים ומחמיצים וחיישינן דלא
עבדי שכיור דלא עלה על דעתו למהיש שנתערב מים ועיל ס' מ'
סעי' א' ;

דיני הנהגת הל"ה במצות ס' י"ב

א עכשיו נהגו מפני המחירות בעשיית המצות להפריש הלה אחר אפיה
(ה) מיד ואין אוסרים כאן אוכל והולך ואח"כ מפריש דהרי יש
להסתפק שמא לא הוי בכל עיסה לבד שיעור הלה ואפי' הוי בכל עיסה
לבד שיעור אין ליקח הלה מעיסה אחת על חברתה בלא נגיעה כיון שלא
נולש יחד עיסה אחת (ג) ויחן כל המצות בסל והסל מצרפם לחלה ;

ב (ג) צירוף סל דוקא של אדם אחד ומין אחד אבל של ב' ב"א אינו
מצטרף ואם ידוע (ד) שאינם מקפידים על עירוב המצות מצטרפות ;

ג (ה) מצות שמורה עם מצות סתמן אינם מצטרפים שהרי מקפידין על
נגיעות העיסות ועל הערובות המצות וגרע מעיסה שבאחת כרכום
וב' בוי"ד ס' שכ"ו ואפשר דאפי' מצות שמורה עם מצות מצה אינם
מצטרפים שנ"כ מקפיד על תערובתן ;

ד נראה דאותן שאפע"ס גדולים הבנוים בכוחלי הבית אינם מצטרפים
המצות כי בית אינו מצרף (ו) וכל המחובר לבית כבית ;

ה (ז) אם נתנם על מבלא או שלחן שאין לה לבובו אינם מצטרפים
(ח) ולכן כשמצרפם בכלי יזרח שלא יצא דבר מה המצות למעלה
מדיפני הכלי (ט) ולכתחלה יש להחמיר דאפי' מקצת מצה בפנים ומקצת
למעלה לא מהני ;

ו אם אין לו כלי שמחויק את כולם (י) ינחם במפה ויכסה במפה
והיינו

ס"י מחנך ס"ט

אפיית המצות השלם

יב (יא) והיינו ג'הרא מפה מלמטה ולמעלה ואף שבאמצע קצת מגולה מצטרפות הכל כיון שמצדדין מכוסה (יג) ואם מניח במכלא ולמעלה מכוסה במפה לא מהני :

יג (יב) אם הניח מצות בסל ועליונות אינם במחיצות הסל ולקח מעליונות חלה על כל הסל יש ליטול מהתחתונות חלה כלי ברכה אבל אין ליקח עליהם חלה מעיסה המחויבת ולא ממנה על אחרים שספק הוא אם חייבים :

יד (יד) אם הניחם כמו רגע בסל אף נמלם מת"כ תו חייבים (טו) אם המצות מעיסות שלא היו בכל אחת שיעור חלה ונצטרפו בסל יש מתירים להיות אוכל ואח"כ מפריש על מה שאכל כבר (טז) ויש חולקים ע"ו ואוסרים לאכול מהמצות הללו קודם הפרשת חלה דאין צירוף זה מחשבם להיות כעיסה אחת וצריך לתרום מהן מן המוקף (יז) והעיקר כדעה א (יח) ואעפ"כ טוב לחוש לכתחלה לסברא הב' ואם שכח להפריש חלה ממצות אלו קודם יו"ט וביו"ט אסור להפריש חלה ממה שנתחייב קודם יו"ט צריך לשייר מכל מצה מעט כדי לפרוש אחר יו"ט מן המוקף :

טו (יט) ואם לא נצטרפו בסל ע"ד ליל יו"ט יש מתירים להפריש ביו"ט כיון שהיום נתחייבו (כ) ויש אוסרים כיון שהיו יכול לצרפם מעיו"ט (כא) וכן עיקר :

יז (כג) אם ה' בכל עיסה כשיעור חלה והמצות הם מב' עיסות או יותר לא הקילו החכמים בהן להפריש מאחת על חבירו שלא מן המוקף אפי' בחול אבל כשמקיפם זה לזה די בכך אפי' בלי צירוף כלי (כד) וי"א דלא היו מן המוקף רק אם הם בכלי אחד (כה) ויש מחמירים עוד דבעינן שיגעו זה לזה בתוך הכלי (כז) וירא שמי' יוצא ידי שניהם שיהיו בתוך הכלי ויגעו זב"ז :

יח (כו) ואפי' מצות שבאו מעיסה אחת שהיו בה שיעור חלה שלד"ה א"צ לתרום בה מהמוקף מ"מ מדה חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מהמוקף שיגעו זב"ז בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהי' מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגים :

יט (כז) בדיועבד שעבר והפריש שלא מהמוקף אפי' ב' עיסות שיש בכל א שיעור חלה אפי' זו מונחות בבית זו וזו בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה בדעתו לפסור גם השניה בחלה זו הר"ו פטורה וא"צ לחזור ולהפריש גם ממנה שלא הצריכו חכמים מן המוקף רק לכתחלה :

יג (כח) אם ה' בכל העיסות כשיעור ושכח להפריש מעיו"ט צריך לשייר מכל מצה חתיכה ויפריש לאחר יו"ט מכל אחת מהשייר דלא מהני צירוף סל למה שנאכל כבר ואם ישאר לו גם שלימות (כט) יצרך לא יו"ט כל הפריסות עם השלימות ויקח מכל הפריסות חת' אחת מכל אחת וכוה נפטרו גם השלימות שלפניו :

יד (ל) אם העיסות היו כספק אם יש בהם כשיעור או שהיו בהן עיסות שהיו בהן שיעור ועיסות שלא היו בהן שיעור נמי ישאר מכל מצה חת' ויפריש לאחר יו"ט מכל אחת ואם ישאר לו אחר יו"ט שלימות בענין שעם הפרסות יהיו כשיעור ופריש בכרכה אבל אם לא יהיו כשיעור לאחר יו"ט יפריש בלא ברכה דשמו הפריסות מעיסות שאין בהם כשיעור אבל אם נצטרפו בסל קודם יום טוב בכל ענין מפריש בכרכה :

מז (ג) אם רכזו מקצת מצות קודם יו"ט ושכחו והפרישו חלה מן ג' סע המצות השלימות ע"י צירוף של ולא נתכון לפטור גם הנדכים אם נזכרו קודם יו"ט ויש בהנדכים שיעור חיוב רשאי להפריש מהנדכים חלה ואין לחוש שמא יש בהנדכים מהנפטרים ע"י מצות השלימות דכיון שנרכזו רק דק חלה על כלל לענין זה ועוד שלא נתכון בהפטרות חלה מהשלימות כ"א על מה שלפניו ולא לפטור הני שנרכזו קודם (ג) אבל אם אין בהנדכים לבד שיעור חלה צריך להפריש מהן בלי ג' סע ברכה משום ספק שמא הן מעיסה שנתחייב בחלה :

מז (ג) אם לא נזכר בהנדכים רק ביו"ט אם כבר נידרך בקמח היו ג' סע לענין זה לח בלח ורשאי לאכול ולהשאיר קצת לאחר יו"ט ולהפריש לאחר יו"ט מקצת לשם חלה ואם נשאר שיעור חלה לאחר יו"ט בהנדכיה יפריש בברכה ואם אין כשיער מפריש בלי ברכה וכן אם לא הפריש כלל ונזכר ביו"ט ויש לו שלמים ונדכים אוכל והולך מהנדכים ומשייר ממנה כדי חלה והנותר לאחר יו"ט מפריש מהם עם צירוף של מעושה עם חת' המצות שאכל ביו"ט ושייר פרוסות :

יז (ג) אם לא נזכר ביו"ט ויש לו שלמים ונדכים אוכל והולך מהנדכים צריך ליקח חלה מכל אחד ואחד ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה נוטל מזו על אחרות :

יח (ג) אם שכח להפריש חלה מהמצות וזכר בבה"ש (ג) אסור ג' סע להפריש בבה"ש חלה (והא דכ' במשבצות הנ"ח דמותר להפריש בבה"ש ע"כ דר"ל דוקא מעיסות המץ בשבת ערב פסח שאין עצה אחרת ע"ש) :

יט (ג) מה שנהגות הנשים דאחר אפיית המצות מחלקים לחלקים ונוטלת כל אחת ממה שלפניה אין למחות בהן רק שיתנו כל אחת בפה מלא שאינה פוסלת רק מה שלפניה :

כ (ח) אם שכח להפריש חלה ממצות מצוה שהיו בהן כשיעור ונזכר לאחר שאפה ג' מצות הצריכים לו לסדר שיהי' שלימות יפריש מיד ביום ממצה האמצעית המזומנת לבצוע ממנה חת' לאפיקומן :

כא (ט) בשעה שמפריש חלה יברך אקב"ו להפריש חלה (מ) אותן שמברכות בכל השנה להפריש תרומה או להפריש חלה ובפסח משנים לומר תרומת חלה י"א רהוי טועין דאין שינוי בזה לענין ברכה (מ"א) ויש מתרצים רשפיר משנים הברכה :

כב (מ"ב) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה (מ"ג) ואפי"י משרתת שבבית אין ליטול חלה בלי רשות כיון שמקפרת האשה בע"ש זעו"ט שתטול בעצמה חלה (מ"ד) אבל שני שותפים אין צריכין ליטול רשות זה מזה (מ"ה) אבל אחר הנוטל חלה מעיסות השותפים צריך ליטול רשות מבעל העיסה :

כג (מ"ו) אם נתן רשות לאחר להפריש חלה אפי"י בעודו קמח טועיל שיכול האחר להפריש מהעיסה הן מהמצה :

כד (מ"ז) שנים שנתנו קמחיהם לאפות מצה ואין בכל חלק לבד שיעור חלה אם (מ"ח) עירוב הקמח מרעה חייב בחלה כיון שאינם מקפידים ואין דעתם לחלק כ"א לאחר אפייה :

מנהגים פרטים במצה ומצה בע"פ סי' י"ג
א (ב) כל האוכל מצה בע"פ כל היום כאלו נועל ארוסתו בבית חמיו דצריך

כ"ג

ועוד שידוע שבעת הקיץ רוחצים החמים ויש שכ חמץ ממש והנה התום' גיטין (דף ל"ו ע"ב) כהבו דבר שלא תקנו להפשט בכל ישראל אלא במקום אחר ונחפשט האיסור במקום ההוא דינו כנחפשט האיסור בכל ישראל לענין מקום ההוא ומבואר ביו"ד סי' רי"ד סעי' ב' דקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם ועיין ביו"ד שם סי' רכ"ח סעי' כ"ח. וכן הבאים מחוץ לעיר, לדור שם הרי הם כאנשי העיר כמבואר בס' רי"ד ע"כ נראה שהוא שלא ברצון חכמים מה שנפרץ הדבר להתיר גם במקומות ש:הגו בהן איסור מקודם :

יא (טז) האיסטנים מתענה בע"פ (י"ז) פ"י מי שאם אוכל ביום ע"י ש"ע אינו תאב לאכול בלילה הר"ז מהענה כדי שיאכל מצה ח"ע בלילה לתיאבון :

יב (יח) טוב לברוק קודם פסח את המצות אם יש בהם איוה י"ז מ"ב כפולה או נפוחה להסיר אותם קודם פסח כמבואר לעיל י"ח לה"א ס' י' וסי' י"א כרי שלא יעבר בספק חמץ להשהותו. וגם שלא יצטרך לשרוף בחוף הפסח כשיראה אותה ולא יכשל באכילה מהן ע"כ ועיין מ"א תס"א ס"ק י"ב :

אברך לאל גומר עלי ישלח משמים ויושיעני
על דבר כבוד שמו י" ש"י" מ"ל"ו" :

חסלת דיני אפייה מס' סמא דחיי

פרק ב

ועכשיו נעתיק לתועלת המעיין מס' ברכות ישראל, להג' בעהמח"ס טהרת ישראל.

דיני אפיית המצות אשר איון תיקן וחקק בסדר העוסקים והעותרים ומעלה גדולה יוצא מסדר הלזה, כי עכשיו אף אם יכבד טורח העיין מחמת טירדות שונות על הקורא לכה"פ בון יבין וישכיל לידע חוב המוטל עליו במלאכה אשר הוא עובד, כגון הלש ירוץ קריאתו בקטע המתחיל הלש ובוה ישים עיניו ולבו, ותלמד זה יביאו לידי מעשה נכונה.

וגם הלומדים, והתורמין מעתם לעבור בעיין ובאורך על דיני אפיית המצה כראוי, כמו שנאה ויאה לכל הבאים למלאכת הקודש, מ"מ טובה גדולה ורבתי ימצא בסדר זה כיון דעל הרוב יתקף משנת הלכות גדולות על הלומד מזכור היטב כל הלכות השייכים למלאכתו, ובאופן זה לא יצטרך לעיין רק כל אומן באומנתו, ובקל יזכור המוטל עליו.

וע"כ לענ"ד מי שדבר ד' יקר בעיניו ומכיר גדול אחריות המוטל על כל העוסקים באפיית המצות, יחד עם בינת יקרת שכר המזכה רבים ישתדל בכל כחו להעתיק הדברים דלהלן על נייר, וידיקו בכותלי בית אפיית המצות בצירוף הקדמה קצרה בבקשה נחוצה מכל העוסקים והמסייעים שיפרישו רק רגעים קצרים בכל יום קודם האפייה לעיין בהלכות הללו ואז אין קץ לשכרן בזה ובבא. נ.ב. הגדולים ירגילו עצמם בכגון דא לעיין בהלכות הכתובים על הנייר הרבוק בכותל אף שכבר למדו ויודעין הכל מ"מ אין בהמ"ד בלא חידוש, ועוד שלחולשת הזכרון בלי ספק יקבלו תועלת, ועוד בה שלישי דבלא"ה מתביישין הפשוטין לעיין בו בחשבם שלא נעשו אלא לעמי הארץ ובושין לכלול עצמם בינותם, אבל אם גם הגדולים יעינו בו וילמדו הקטנים מן הגדולים ויתרבה הירעה.

יד אליהו סדר אפיית המצות מעם האפיה

(א) חיי חים סק"ז ועיין משמש נזק על חללים ק"ח דלפי מלות של כ"ב לכד ישניה ועיין לפיל נהקדמה של אסיות המלות: (ה) ש"ס חס"ו ס' ח"א ק"ח ב': (ג) ש"ס ח"ג ד': (ג) עיין שפ"ח ח"ג ס': (ד) י"א שללס י"ח תש"ו רמ"ן בשם ח"א ודע לא כח"ס ח"ח ק"ו ועיין די יהודה ס"ח ק"ט דף ק"ב ע"ד ק"ב ט"ב: (ה) שפ"ח ח"ג ו' עכ"ד י"ח ס"ו ע"ס: (ו) כך שמתני נבדלים מחולטים: (ז) שפ"ח ח"ג ס': (ח) ש"ע ח"ג ח': (ט) כרמ"ל ח"א שפי"ח י"ח כח"ז דלא מהני כנעלה משמע דשל סתם משתקד מותר אכל שפ"ח ח"ג סק"ז בשם פ"א י"ח יעב"ן וכשם ח"ח כנאון וכן ספק ח"ג שפ"ח י"ח לעשות כים חס"ד לא להניע משנה לשנה ע"כ ככתבתי שטוב שלא יסי' משתקד רק חס"ד דוקא ועיין נדרך השונה ח"ג מ"ש בשם ח"א נבד"ק בפניו הרחיים להריכות ע"ס: (י) ח"י ח"ג כ"ס בשם ח"א: (יא) ש"ס ח"ג ו': (יב) מ"א ח"ג י"א: עיין

(א) ראו עדיין לא נתייבש כ"ל דכנתייבש כ"ל יש חשש שמא ב"א עליהם מים וכש"ע חס"ו ס' ד"ז כיו כמונה ע"ב קרקע: (ב) חס"ס ח"ג שפ"ח י"ד גס: (ה) כ"י הכוונת ממשהו חס"ן מוכנסת שלא יחסך כל השנים (פ"א ר"י ז"ל): (ו) ד"ז ליכא חשש מי נשאר מלומחים משא"כ לסיפך וכן שמתני נבדלים שנוהגין כן כ"ס והממיר הפ"ב: (ז) דליכא חשש חימוק כלל: (ח) חמנין נוחנין כהם חנאה למוחה לטולח: (ט) וכ"ס דלא מהני כנעלה: (יא) כענין שלא יתערב הפ"ב הפורח

להאפיה יש י"ז עוורים. הקצור. המיוחן. המרקך. המוכר. המודר. משגיח הסיד. הלש. השופך. מים. החותך עיסה. המגלגל. הרעדליר. המושיט המצה על הרחה. האופה. הנותן המצית תוך הסל. הנאמן (א) בעה"כ או האב"ד [עיין תנ"ג ח' וט"א י"ב וש"ע ח"ס ב'ן:]

הקוצר

(א) יקצור החטים כשעריין י"דוק מעם (ב) ולא ביום הסעונו וכ"ש בשעת ירידה נשמים ודעת הפריח דל"מצה כצוה צריך דוקא שימור משעה (ג) קצירה כלעיל ויש מחמירין למצות דכל הפסח נ"כ. (ד) המגרג לרראיה החטים קודם שחינה לאב"ד והוא נוטל ג"ש ס"קט מן החטים ואם יש בהם מ' נגד המצותהים מכשרים ונותן כתב הכשר להראות. (ה) ה"ש מחמיר ע"ע לברור * החיטים (ו) * כשרים מהבצואחים וב חנן ברחיים (ז) * של יד דוקא לא מסים ותע"ב:

המוחה

(ח) * ינקר הרחיים (ט) ומטב לעשות כים חדש (י) דוקא * לא מאשחקר (י') ויכבה הרחיים בפשתן (יא) ויכנה היטב את הכהלים או לכסותן היטב (יב) וכ"ז בפני נאמן

אפיית המצות השלם

ספורה : (יד) דאבק פורח ומתערבב : (יג) עיין רמ"א תני' ח' דלגטי מעשה ישמרו זה וכעת המנהג כמ"ט : (יד) מ"א תני' י"א : (טו) א"ר תני' י"ח : (טז) ש"ט תני' ח' : (יז) ט"ו תני' ה' ש"ט : (יח) כך שמעתי ועיין טעם הפסח : (יט) ש"ט תני' ו' : (כ) מ"א תני' י"ט : (כא) ש"ט תני' ו' :

(כב) ח"י תני' ג' :
 (כג) מ"א תני' א' :
 (כד) ש"ט תני' ד' ועיין ש"ט תני' ד' : (כה) ש"ט תני' ו' : (כו) רמ"א תני' ו' ועיין מ"א ט"ז בסוף : (כז) כ"ל : (כח) כ"ל : (כט) רמ"א תני' י"ח : (ל) מ"א תני' ג' : (לא) פטו ועיין ש"ט תני' ב' : (לב) כ"ה"ט תני' י"ט : (לג) מ"א תני' ט' : (לד) ש"ט תני' ד' : (לה) הוא פטו : (לו) ט"ו תני' ו' כ"ט מהר"ו : (לז) מ"א תני' י"ג : (לח) כ"ה"ט תני' כסוף : (לט) עיין אב"ל תני' י"ט : (מ) רמ"א תני' א' : (מא) ש"ט תני' ד' : (מב) רמ"א תני' א' : (מג) מ"א תני' ד' : (מד) כ"ל ועיין ש"ט ט"ט תני' כ"ג כ"ה"ט

לא קטן (יג) וקודם מחינה צריך להראות לאב"ד כל הנ"ל אי טוב הוא . (יד) לא ישתון באורו * בית אף ברחיים אחרת . (טו) * לבתחילה (טו) לא יאפה מקמח הראשון שנפחן אחר הניקור סצות . (יז) מציה שהמבחר שיהן הקמח לשקים * חרשים (י"ה) * ולא חצי ליווינט . (יט) ומרינא הבנהג להתיר ע"י כיבוס (כ) בחסין ואפר וחביטה (כא) היתיר ההפירות שבהן בקצות או המטולאים והוסין קודם כיבוס . (כב) כשרוצה לכבס שק שהיה בו קמח של פסח לתת בו פעם שניתה של פסח יעשה כלעיל . (כג) כשמוליך הקמח לאפות לא יהיה * מגולה תחת אור הרקיע . (כד) ואף בעת שאינו יורד הגשם הוקא (כה) ולא יניח ע"ג * בהמה (כו) ולא יניח * הרבה שקין וע"ו . (כז) * ולא לישב עליהם וגם בחנות לא יהיה טונח אן גישפארט ואצ"ו (כח) * ולא יניח על הארץ ;

המורקד

* חרשה דוקא (ל) ויוהר שלא יפול אפי' על מקצתה מעט כים דאו סמורה כולה ולא סדגי הנעלה . (לא) לא * ירקד אצל ט"ם של פסח . (לב) הבגדים וירים שלו יהיו נקיים סחמץ . לא ירקד (לג) במקום * שמצות אפיות טונחים (שע"ה הנ"ט ב') :

המוכר

(לג) * יעמד הקמח במקום סיחור שא"ב עכברים (לד) ומקום יבש (לה) וש"א"ב דברים סמוצים * ולא על הארץ ובבגדים וירים נקיות (לו) * יכבד הקמח רק אחר ג"י מהמחינה (לז) ועכ"פ לא פחות מלינה לילה (לח) אפי' ברחיים של יד . הסנהג להראות ההכשר סהקמח לרב העיר :

המודד

(לט) יוהר שהכלי מדידה יהיה חרשה לא שנינה ע"י הנעלה (ם) ולא ירחוק (סא) לבתחיל' הקמח (סב) * בשעת מדידה (סג) ולא יניח * ירוי על הקמח (סד) ולא יסודר אצל המים ובלי

סיה בו קמח יש חשש דע"ו כיבוס נדבק הקמח בטק טפי : (יח) דהס קר"כמאלעט אף חרש : (כג) דיומ"א דעיב"א כולה שמט"א ומחמס וכ"ש השמט (ש"ע ת"ט א') ואין להניח מפה אחת פעמים כיבוס על המלות דשמ"א נדבק כה נלק ונחמקן (מ"א תני' ב') : (כה) כי יתחמס ע"ו זע"ז הכהמה : (כו) דיתחמס ע"ו : (כז) מטעס סג"ל : (כח) שמ"א הקרקע לח או בלג ממחן יפוט : (כט) ובא"ל מדה מוטב של' ירקד הקמח (מ"א תני' ג' כ"ד כ"ה"ט ט' חודשים ס"ק ל' לא כח"י כ"ג) : (לא) של' ידבק בקמח חמץ או של' יכנס אבק קמח כמים ויהחמקן המיס כ"ל : (לג) כי הקמח הנדבק בהן כ"א ח"כ כמכשיל ויתחמקן (מ"א תני' ט' ו' עיין ש"ט ב' וע"ל סקמ"ו) : (לד) ע"ל סקמ"ח : (לו) כי הקמח כשע"ט סמינס רוחח ומחמס המיס והעיסה נוח להחמקן (ש"ע תני' ט') : (לה) אצ"ג שזין מימוס כ"כ : (מג) דע"ו לא יוכל ללוש יפה : (מג) מטעס סג"ל וע"י סימר הספירות

אפיית המצות השלם

(מה) בלחץ תני' ט': (מו) ח"י תני' כ"ט :
 (מו) רמ"א תני' א' ח"י ג': (מח) רמ"א תני' ד'
 ד' : (מט) כ"ל : (ג) ש"ע תני' ד' מ"א
 ש"ס ט' ועיין תני' י"א : (כ"א) ח"י כ"ה ועיין
 סתתא נחקה"ס ס"ק מ"ו מ"ח לעיין דיעבד נה"מ
 כ"ב"י : (גכ) ט"ו תני' כ"ז
 כ"ז ש"ר אחרונים :
 (גכ) עיין חרע"ק על
 ט"ו ש"ס ועיין חקט"ס
 תני' מס'ק קט"ד עד
 קע"ח : (כד) מ"א תני'
 ט' ע"ט : (נ"ה) תני'
 תני' ט"ג ח"י כ"ד :
 (נ"ו) וכן ראונו אלל
 אדומ"ר שליט"א וגם
 הוואלנער בעלנער
 וכהלן ש"ו הכל כ"ל
 זכוכית : (נ"ז) כך
 שמעתי : (נח) שלי
 עני' ט"ו ח"י תני' כ"י :
 (נ"ט) כן ראונו :
 (ס) כ"ל ופסוק :
 (ס"א) רמ"א תני' ד' :
 (ס"ב) ח"י ש"ס כ"ה :
 (ס"ג) רמ"א תני' ד' :
 (ס"ד) ש"ע תני' א' ב' :
 (ס"ה) ח"א תני' י"ז חק
 יוסף חמד וט"ס אלל
 תני' א' לא כח"י ד' :
 (ס"ו) רמ"א תני' א' :
 (ס"ז) ש"ע תני' א' כהב
 אלל התנור ועיין ט"ו א'
 וחי' ט' ו"ג תני' א'
 וחי' קכ"א י"ח חקי חיים
 קכ"א : (סח) כ"ל :
 (ס"ט) ש"ע תני' י' :
 (ע) ח"י כ"ז : (ע"א) מ"א
 תני' ט"ו : (ע"ב) ש"ע
 תני' ו' : (ע"ג) ש"ע תני'
 ב' תני' א' :
 (ע"ד) כ"ל ועיין בטעם :
 כ"ח

בזשיגיה הסיר

שום סרק וגומא (מ"ט) וכן במקום
 האוון בפנים יהיה פארלייט (ג) יוהר
 שבאם אפה בהסיר חמץ בעין א"ל תקנה
 רק ליבון היטב עד שירא נצוצות נהוין
 מהם (נ"א) או עד שהסיר קליפהו העליונה .
 (נ"ב) אם הסיר הוא מיי"ש צריך דוקא
 שיבשל אותו היטב במים ואפר קורם
 הגעלה עד שיהלך הריח לגמרי
 (נ"ג) ואעפ"כ הי"ש ירחק ממנו (נד) ונהוין
 שהסיר הוא של נחושת והמחמיר
 ליקח (נ"ה) רק בשל מהכות או בשל
 אבן חלקה (נ"ו) וכ"ש בזכוכית ובכל מיירע
 סריו הע"ב (נ"ז) או כ"ה חרשה לכל
 מיירע ומיירע בפ"ע (נ"ח) ועכ"פ יוהר
 שיהא לו ב' סירים או ג' היינו באי ינקה
 היטב מעיסה והשני באותו זמן ילוש וכן
 חוזר חלילה (נ"ט) ויש שלשין ב' פעמים
 בסיר אי היינו ב' מיירעס . (ס) והבגדים
 והידיים יהיו נקיים בכל פעם :
הרש"י . (ס"א) יהיה נוהר (ס"ב) לכתחלה
 שלי'א (ס"ג) יעמוד הסיר
 בשעת לישה על סקום . חם ובר וכסחות
 (ס"ד) ולא נגר השמש (ס"ה) ולא נגר החלוק אף של * וזכוכית ביש
 שם שמש (ס"ו) או נגר החלוק פרות אף שאין שם שמש (ס"ז) ולא
 בבית * שהתנור בית החורף שם או הנור שאופין בו ולא בבית
 שאינו מקורה . (ס"ח) יוהר שלא תהא דעיסה קשה מאד * יותר כראי (ס"ט) וכ"ש שלא
 * יהא רכה יוהר כראי . ואם אירע שעשה עיסה רכה מאד * לא יוסיף לה קמח (ע) לכתחילה
 וע"א רק אדם יאור ילוש (ע"ב) עיסה קמנה מניבול קשה ויערבנה עם עיסה זו הרבה . (ע"ג) יוהר
 להחלילה * שלא ילוש רק שיעור ג' קווארם וקוואסירעל * לא יותר (ע"ד) או פחות * מחצ'
 מא

המטעם דלעיל ס"ק ל"ג : (מח) דאם
 ל"כ לא יוכל לנקרו אחר הלישה ויחמק
 ואחר כך כשיחזור וילוש בו מחמק
 ככלק : (מט) מטעם ה"ל : (נד) דנחשת
 מחמק : (סג) שחמשת
 העריכה : (ס"ה) דכל
 שהטעם זורחה הוד
 הזכוכית מחמק
 ומחמק : (ס"ו) וע'
 ט"ו א' דדוקא נגר
 פי התנור דאז מחמק
 ומחמק . ש"ס שאינו
 מקורה ע"ל ס"ק כ"ג
 מטעם : (ס"ח) מטעם
 שהקמח בעין נדבק
 על העיסה ואינו נאס'
 יפה וכשיטה במרק
 אז יפ"ל במרק יחמק
 עיין מ"א תני' ט"ו :
 (כ"ט) דע"ז נשאר על
 כל מקומות בלק וגם
 קשה לרדות בהמדה
 שהמלה נדבקה בה
 וקמח לא יוסף מטעם
 שאותו קמח לא נלוש
 יפה ושמא לא נאספה
 יפה וכלעיל ס"ק ס"ח
 בטעם : (ע"א) דארכ
 א' ח"א ללוש ב'
 ע"ס ח' כ"א חד
 ולהתעסק : (ע"ג) שאין
 יכולין להתעסק בו
 יפה (מ"א תני' א') :
 (ע"ד) דהש"ע תני'
 א' כהב דמוטב
 שימטע כה ומטעם
 דלעיל ס"ק ע"ג כק
 שיעור מס'ק ע"ג
 כוא

אפיית המצות השלם

שנה: (קו) רמ"א תג"ט א': (קו) א"ר הק"י
 פ"ט ט"ט ו' ט"ט לא כמ"א סקט"ז שתינה
 גל"ט ט"ט: (קח) ט"ט חנ"ט י"א קט"ט ק"י ט'
 ושמו זיל בחר טמחא: (קט) הוא טטוט:
 (ק) כך שמתני וכן
 ג'ניט"א: (קיא) כנ"ל
 והוא פסוט: (קיב) פ"ין
 עקד"טס י"ח לג':
 (קיג) ע"ל ס"ק מ"ז וס"ק
 ה"א: (קיד) ע"ין ט"ל
 חנ"א סט"י כ"א בחק"ה"פ:
 (קטו) ע"ין טעס סה"פיה:
 (קטז) ח"א ק"ה כ"א
 וטטוט: (קיו) כנ"ל:
 (קיח) קט"ט ק"י:
 (קיט) ע"ין לקח"ן ס"ק
 ק"כ: (קכ) קט"ט ק"י
 ח': (קכא) כנ"ל וע"ין
 ח"א ח"ט ט"ז:
 (קכב) ח"א ח"ט ד'
 ח"י י"ב נה"ט ט' י'
 (קכג) כנ"ל וע"ל ס"ק כ"ד
 חס"י י"א: (קכד) ע"ין
 ח"ט ד' רמ"ט ט"ז:
 (קכז) עכד"ט ט"ט:
 (קכח) רמ"א ח"ט ד'
 ט"א ט': (קכח) חק
 יעקב ח"ט י"ג:
 ח"

(קו) קודם צאת הוכבים * יבין גם על
 יום א' ללוש לא בע"ש לבתחילה. (קז) טוב
 ליותר * לבתחילה שלא יערב אפי' מעט
 מים שלא לנו עם המים שלנו. (קח) לא
 יעמיד המים * סוכך לקמח והמתעסק
 במים לא יתן קמח (קט) השופך לא ילך
 רק בבגדים נקיים מחסין וכן הירידים.
 (קי) גדולים * מחמירין ע"ע ששאבו בכלי
 מים ושפכו להוך כלי אחר ומאוחו כלי
 אחר שפכו להוך עריבה. (קיא) יזהר
 השופך בכל פעם ששופך המים לשאול
 את הלש אי סני ולא ישפך בפעם
 אחת... (קיב) ישניה אי נמצא במים חמה
 יוציא ואם לש בהמים כשר. (קיג) יאמר
 לשם מצות מצה בשעת שפיכה.
 (קיד) יזהר שהחביות של מים יהיה חדש
 או ע"י הגעלה בלא היה בה קמח קודם
 דוקא או י"ש:
החותר הביירע. (קיד) יזהר
 נקיז ומקום נקי (קטז) * והסכין יקנה
 בפפה כרוסכת במים אחר כל סירע תיכף וינגב תיכף בצד המצה
 שהיא יבש. (קטז) יזהר שלא יחתך עיסות * יזהר סבדי עווריס(קין) וגם
 לא יתן * עיסות גדולות (קוח) ואם נשאר מן הביירע איזה עיסות
 בידו ילוש בגלגל נקי(ט) לא ביד (קכ) ויעסק בו שלא יניח אפי'
 רגע אחד בלי עסק. (קכא) ולא יהן העיסה ביד המגלגל עד
 שהמגלגל ינקח ידו ובגדיו ומקום הלישה והגלגל. (קכב) לא יניח
 ידו על הביירע * שלא לצורך. (קכג) יזהר ליטול תיכף מהלש
 הביירע ולא יניח ליקח הביירע בסיר * הנחשה אפי' ע"י עסק הלש
 רק הוא יעסק בה על השלחן עם הגלגל עץ. ישניה שלא
 (קכד) ימצא חמה חוך הביירע ראו אם היא בקועה או נהלחלה
 ישל כ"ג במקום הנכבא החמה. (טז) יאמר לשם מצות מצה.
המגלגל העיסה. (עז) ישניה (קכד) שלא יהא דגן או
 חמה או קמניות בעיסה ויגלגל
 (קכה) בזריזות * ולא ישנה לעשות המצות באיזה צורה
 (קכו) ולא יעשה לבתחילה (קכו) * המצה טפה (קכז) והמבנה
 למעשות

ומשמעות סמ"א ס"ק ט"ז ומ"י כ"ח): (קכו) כי דקין אינו מותר ל: חמין:
 דלו

(*) שייד לעמד הקודם.
 (*) ששופך בו לחוך עריבה נוטל אבק מקמח העריבה ואח"כ כשתוחב חוך המים נחערב
 קמח חוך המים מאבק כנ"ל.

קלב) דאז יוכל בין כל הטהיית י"ח מנו"ט
 ופשוט: **קלב**) דכסרין לריך להחליף בין
 לשה ללשה: **קלד**) דקל לנקות מחמץ כידוע:
קלה) ע"ד אליהו ונ"ל סתם כלמיל ס"ק
קכ"ה: **קלו**) מטעם

קכ"ה) ח"י שם י"ד: **קל**) כ"ל: **קלג**) רמ"א
 ח"י שם י"א ח"י כ': **קלג**) כ"ל: **קלד**) רמ"א
 ח"י שם י"ג ח"י כ"ד: **קלד**) כן רמ"א:
קלה) לא נזכר בשום ספר רק יסר"ל קדושים
 כן ורמ"א כן ע"פ רוב שמהפידים ע"ז:

קכ"ה) ח"י שם י"ד: **קל**) כ"ל: **קלג**) רמ"א
 ח"י שם י"א ח"י כ': **קלג**) כ"ל: **קלד**) רמ"א
 ח"י שם י"ג ח"י כ"ד: **קלד**) כן רמ"א:
קלה) לא נזכר בשום ספר רק יסר"ל קדושים
 כן ורמ"א כן ע"פ רוב שמהפידים ע"ז:
קלו) ע"ין רמ"א ח"י שם
 ג' ח"י י"ב: **קלז**) שם:
קלח) כן רמ"א:
קלט) ע"ין רמ"א ח"י שם
 ד' ח"י י"ג וטע"ה:
קמ) ח"י ח"י י"ב:
קמא) הוא פשוט וכ"ש
 משאר כלים ע"ין טע"ה:
קמב) ח"א ח"א כ"ז
 קמ"ט ק"י ו' וכ"ל
 טע"ה:
קמג) ח"א ח"א כ"ל
 ע"ין טע"ה: **קמד**) ח"י
 ח"י י"ח כ"ס כ"ח
 ופ"ח משנתות ח"י שם
קמז) ח"א ח"א ח"י
קמח) ח"א ח"א ח"י
 ח"י ח"א ח"א ח"י
קמט) ח"א ח"א ח"י
 ח"י ח"א ח"א ח"י
קנ) ח"א ח"א ח"י

עשה ועישה **קלב**) ועכ"פ * אחר נ"מירות
 מוכרה לעשות כן וישנה סאר ע"ז
קלב) גם הגלגל הורף יהיה חלוק סאר
 בלי נוסא וסרק וסענקים זה טוב יותר
 * מסעל סרין **קלד**) ויש מגלגלין על
 בלעכין ויש על שלחן * מוכיח **קכב**) יותר
 שלא ינח היר על המצות שלא לצורך
קלה) יש נוהרין שלא להפוך * המצות
 בעת שמגלגלין אותה **קלו**) ולא ינח
 * המצה לאחר הגלגול על השלחן בלי עסק
קלז) * ביש הרבה מצות מונחים על שלחן
 הרעדליר טוב יותר שיגלגל עוד המצה על
 שחיה מונה כל המצה על הרף בשעת הגלגול ולא תהא קצת
 המצה תליה על צדי הרף . וגם המגלגלין את העישה יורהו שאם

היה להם צפרנים גדולים כי אי אפשר לנקותם תדיר מהכבץ שחחתייהם וכן הלש את
 העישה והמורדן **קכד**) ברכה חיים בשם אב"ד רבילגורייא) ולא יהיו פחות פחות סבן
 י"ג שנה יום אחר ונקיבה פחות מ"ב שנים **קכו**) ויאמרו לשם מצוה:
הרעדליר **קכז**) יורה שידיו ובגדיו יהיו נקיים מאד וגם סקום הרעדליר יהיה נקי
קכח) יש נוהגין שרעדליר על בלעכין ויש סקומוה נוהגין שרעדליר על נייר
 ש"ס ויכבל פעם מחלפין נייר אחרת **קכט**) ע"ין מנ"א ח"י שם י"ג) **קלט**) וצריך להשניה סאר ק"י
 והשלחן שרעדלירן לא יעמד נגד פי התנור * ונרע סכל הג"ל . **קס**) דימבול הרעדליר בלי
 ברכה או עם כלי אחרת . **קסא**) **קסב**) וכבל פעם ינקה * הרעדליר בקערה יהיה לו ב' יג
 רעדליר באחר יעסק והשאר רעדליר ינקה וחוזר חלילה **קכה**) לא יעשה איזה ציור
קכב) ולא ינח ידו על המצות בלי צורך . **קכו**) ויאמר לשם מצוה:

המושי"ט **קכג**) המצה על המרדה * יהיה בן תורה דוקא שידקק **קכד**) שלא יסול
 המצה כדו **קכח**) עד שיאמר האופה שצריך ומשיים המרדה אצלו לישראל
 או יסול המצה ליתן לו על המרדה **קכז**) ידיו ובגדיו יהיו נקיים מפרורי עישה **קכח**) ואם ירגיש
 שידו מרחם ירחץ ידיו בכיים ויצנן ונרע מלש ביון שהוא אצל התנור וברגע נהחם:
האופה **קכה**) יורה שסיק התנור היטב ושילכו הגחלים ע"פ כלו ושיהא בצננות נהוין
 ססנו ושיהא חם סאר ושיכוין שסכשירו לצורך פסח דוקא **קכז**) וסוב
 ל"יש לחמיר ע"ע להמיל ג"כ קרקע * חרשה כעובי אצבע רוחב אגודל דוקא ע"פ כלו
קכז) ואע"כ לא יאפה באותו היסק מצות או שאר דברים לפסח **קכח**) * רק לשרות
 שיצטנן

לעשות כעובי אצבע הכלל **קכט**) באופן
 שנאפין יפה **קל**) ושהרעדליר יוכל ליתך
 דרך צד השני של מצה . והידיים ומקום
 הגלגל ובגדים **קלא**) והגלגל יהיה נקי
 סאר ספרדי העישה רק לנקות אחר כל
 עישה ועישה **קלב**) ועכ"פ * אחר נ"מירות
 מוכרה לעשות כן וישנה סאר ע"ז
קלב) גם הגלגל הורף יהיה חלוק סאר
 בלי נוסא וסרק וסענקים זה טוב יותר
 * מסעל סרין **קלד**) ויש מגלגלין על
 בלעכין ויש על שלחן * מוכיח **קכב**) יותר
 שלא ינח היר על המצות שלא לצורך
קלה) יש נוהרין שלא להפוך * המצות
 בעת שמגלגלין אותה **קלו**) ולא ינח
 * המצה לאחר הגלגול על השלחן בלי עסק
קלז) * ביש הרבה מצות מונחים על שלחן
 הרעדליר טוב יותר שיגלגל עוד המצה על
 שחיה מונה כל המצה על הרף בשעת הגלגול ולא תהא קצת
 המצה תליה על צדי הרף . וגם המגלגלין את העישה יורהו שאם
 היה להם צפרנים גדולים כי אי אפשר לנקותם תדיר מהכבץ שחחתייהם וכן הלש את
 העישה והמורדן **קכד**) ברכה חיים בשם אב"ד רבילגורייא) ולא יהיו פחות פחות סבן
 י"ג שנה יום אחר ונקיבה פחות מ"ב שנים **קכו**) ויאמרו לשם מצוה:
הרעדליר **קכז**) יורה שידיו ובגדיו יהיו נקיים מאד וגם סקום הרעדליר יהיה נקי
קכח) יש נוהגין שרעדליר על בלעכין ויש סקומוה נוהגין שרעדליר על נייר
 ש"ס ויכבל פעם מחלפין נייר אחרת **קכט**) ע"ין מנ"א ח"י שם י"ג) **קלט**) וצריך להשניה סאר ק"י
 והשלחן שרעדלירן לא יעמד נגד פי התנור * ונרע סכל הג"ל . **קס**) דימבול הרעדליר בלי
 ברכה או עם כלי אחרת . **קסא**) **קסב**) וכבל פעם ינקה * הרעדליר בקערה יהיה לו ב' יג
 רעדליר באחר יעסק והשאר רעדליר ינקה וחוזר חלילה **קכה**) לא יעשה איזה ציור
קכב) ולא ינח ידו על המצות בלי צורך . **קכו**) ויאמר לשם מצוה:

המושי"ט **קכג**) המצה על המרדה * יהיה בן תורה דוקא שידקק **קכד**) שלא יסול
 המצה כדו **קכח**) עד שיאמר האופה שצריך ומשיים המרדה אצלו לישראל
 או יסול המצה ליתן לו על המרדה **קכז**) ידיו ובגדיו יהיו נקיים מפרורי עישה **קכח**) ואם ירגיש
 שידו מרחם ירחץ ידיו בכיים ויצנן ונרע מלש ביון שהוא אצל התנור וברגע נהחם:
האופה **קכה**) יורה שסיק התנור היטב ושילכו הגחלים ע"פ כלו ושיהא בצננות נהוין
 ססנו ושיהא חם סאר ושיכוין שסכשירו לצורך פסח דוקא **קכז**) וסוב
 ל"יש לחמיר ע"ע להמיל ג"כ קרקע * חרשה כעובי אצבע רוחב אגודל דוקא ע"פ כלו
קכז) ואע"כ לא יאפה באותו היסק מצות או שאר דברים לפסח **קכח**) * רק לשרות
 שיצטנן

(קפח) דנגא'ים שמא יודמנו לו סוך הספס
ילך לשרוף ושמא סוך פיו או
לקטים או סוך מלוח מדוכות: (קעג) שלא
יירא ויפניח להאופה לעשות כולו רק
להשניח היטב על

(קפח) ש"ט חס"ה כרוך וזה"ש קי"ד כעל
המכנה"ש: (קפט) רמ"א חס"ה ט"ו ט"ו ל"ט
על ש"ט שם ש"ט ט"ו ש"ט מכנה"ש קי"ו:
(קפז) מכנה"ש שם שכן מונגז ועיין רמ"א חס"ה
ט"ו ועניה ש"ט וקש"ט קי"ו י"א: (קפח) סוף
לכ"ט: (קעג) הו"א

אפיות בתקונם לא יחזיר להגור תיבך
שיהא קשה:

הנותן המצות תוך הסל.

(קפח) יוהר מאיר לברוק
ק"פ כל המצות לראות אם נמצא מצה
כפולה (קפצ) ישביר סקום הבפול ויסור
עוד כרוחב אנדול סמוך למקום הבפל
(קע) ואם נמצא מצה נפוחה (קעא) וב"ש
חמוצה יניחה הוך חבץ לא לפסח
(קעג) והסל וסקום עמידתו יבקי מחשש
חיסוך רק שומר:

פשוט: (קעג) פטע"א:
(קעד) וכך היו מנהגם
הרבים הראשונים ועיין
משפט דק ק"ח נסח
מכר"ס כנסת ז"ל ששם
כ"ט ש"ט: (קעה) ח"י ח"ס
ד': (קעו) עיין ש"ט ח"ס
א' וח"י א' ב' ג' ג':
(קעז) רמ"א חז"ל א"ר
ג': (קעח) ש"ט ח"ס ג'
ח"י ו' ח' ט' ט"ט:
(קעט) עיין ח"י ח"ס ד'
משפט דק על חס"ה
ק"ח: (קפ) כן ראייה
וניכרנא: (קפא) משפט
דק שכן מנהג בעיר
ל"ט ונכון: (קפב) הו"א
פטו כזי שירלו
ויפחדו וישמרו היטב:
(קפג) ח"י ח"ס סק"ז
(קפד) ש"ט ח"ס ב':
(קפה) כלי' ופסוק:
(קפו) כן ראייה
וניכרנא: (קפז) כ"כ
ח"י ח"ס ד' וכח
ש"ט אינס רביס
יאפה נס להס ח"ר
ח"ה ב': (קפח) כ"כ
ש"ט ח"ס ט"ט:
(קפט) ח"א קב"ח
כ"ז

האב"ד.

בעל הורה שבקי היטב
בריני זה וי"ש והוא יתן לו השבר בעצמו
סקעות הקהל י לא האופה וילך (קעד) על
כל פנים פסם א' ביום בעצמו להשניח
וינסה היטב הנאמן בריני זה א' הוא
בקי היטב ואי שומר:

הנאמן.

(קעה) הנאמן הבקי בכל
הרינים הגיל וי"ש יהיה יפנו
סכר וישניח על כל עוזר ועוזר בעצמו
שהיו (קע) כולם גדולים ובר י"ג שנים ויום אחד ונקיבה י"ב
שנים ואפי' הרעדליר (קעז) וישניח שבל העזרים יאמרו כל
פעם ובמחשבה לשם מצות חס"ה. (קעה) ובע"פ יאמרו כולם
וכ"ש בעה"ג כל הפרושים יהיה הפקר (קעט) הכלל ישניח על
הכל מהחילתו עד סופו כמו שנתבאר בזה הספר קב"ן. חוץ
מהנאמן הגיל יהיה עוד אחר שיאחו (קפ) ספה ארוך שקורין האנטיך חצי מיוטבת

הס כחשך לעזור:
(קפח) לא שחר
כהנזח דלו סוף ח"ו
אזכור לדרך ליוהר
בהרנס דברי' ביוהר:
(קפט) כי מי יודע
חס סיס נזכר בכל:
עיין

במים וחצי יבש ונקי ואחר כל עיסה ועיסה ילך בעצמו לכל אחר וא' שירחצו ידיהם
והסבין אחר כל מירע בחצי המוטב וינגבם בחצי היבש היטב ושינקו סקום
העיסות והואלנגער העלצער (קפא) והאיש הוא נקרא ג"כ משניח (קפב) וכאם העוורים
אינם רוצים יספר בפני נאמן הראשון (הנקרא אויבער משניח) והוא יורה להם ג"פ ואח"כ
ישלחו מלעזר עוד ויהוירם שלא ידברו כלל העוורים דע"י הרוק והכל מחסם המ"ו:

בעל המצות.

(קפג) יוהר שיהיה בעצמו אצל מצות אף של בני ביתו (קפד) ויש יח
על כל (קפה) ובפרט על דין דלעיל קי"ב קע"ח. (קפו) מההדרין
סהמהדרין נוהרין לאוה"י על ערשטען אויבן תיבך ביום ראשון בעבור כ"ב ובעבור
בע"ש (קפז) על כל הפסח (קפח) ויש רק. לפסדים לכר (קפט) והמהדרין לכר עכ"פ
זחרים שקורם אפיות מצות של כ"כ טכשירין התגור וכל הכלים היטב אע"פ שכתב

כ"ז : (ק) בלע"ט
 חמ"ז ח' נשס סל"ו
 ז"ל וטי"ן עלי"ס שכ'
 דלותיות חמ"ן ולוחיות
 מל"ס אין חילוק בנייט'
 רק משטו על סל"ס פ"ט'
 (קל"ג) ט"ז ח"ס ב'
 נשס סל"ו ז"ל :
 (קל"ג) יכוד וזכ"ס
 סעט"ס עשר ס' נשס
 סע"ס :
 סיס"ן זע"ה סע"ף ד' :
 (ח) רמ"א : (ג) ח"י
 כ"ז : (ג) רמ"א :
 (ד) ח"י כ"ז :
 (ס) רמ"א : (ג) ח"י ט"ס :

נאפה בתנור וכלים הנ"ל מצוה
 (קצ) * הנורה סמשהו חמ"ן מובטח לו
 שלא יחמא כל השנה ויה"ד שגוהה
 מהנזירים ויקרב הקץ א"ס. (קצא) עשית
 המצות בע"פ הויעה ע"י הפרחא הוא
 היק"ן קרי וישבר הקליפות. ויה"ד שגוהה מהנזירים ויקרב הקץ
 (קצב) * ויאסרו הלל בע"פ בשעת לישא ועריכה ואפ"ה :
 סימן תע"ה סע"ף ז' .
 (א) נדרת"ן לעשות בע"פ (ב) ד' (ג) מצות לסדר ה"צעות סכ"ן
 לידע איהו ראשונה ושניה ושלישית (ד) ורביעיה
 והרביעית נקרא סנה ספי"א ואיפ"ן אוהם ג"כ כבוד אהל א"ן
 לעשות אותיות להבירא (ו) והרביעית היא באם שארע חקל"ח
 לא' מהן לוקחין אוהה :

אזהרות

כ"ס וכו' ידים נ' נדיקס וניעור בלי"ס דוקא נעטת נדיקס ל"א נעטת ציעור לבד וגם
 סעס שניה נעטת ציעור (תל"ג ס"ב עד ס"ה) : ב. כתי ככיות וכתי מדרשות יזכר
 השמש לבדוק בלי"ס (תל"ג ל"ס עד ל"ז) : ג. לא ילא נב' גרות נדיקוס יחד אפי' קלעו"ס (תל"ג
 סק"י) : ד. יזכר בלי"ס לזכוף כל החמו"ס במקום א' ולא יז"ן יתחמך אנה ואנה (תל"ד
 ס' עד י"א) : ה. יזכר להבין סירוס המלות על כל חמיר"א בלי"ס שמכ"ס ומסקיר חמ"ו (תל"ד כ'
 כ"א) : ו. יזכר לבכל ולהסקיר כל מה שיהחמך כחוך הסכה ומועיל לכמה עניי"ס (תל"ד ל"ג)
 וזל"ל אז כשמל"א ח"ו חמך כסמ"א ואפי' שנתחמך לו ח"ו הוה"ס (תל"ס כ"ג כ"ד וז"ן גל"ו סס) :
 ז. לא יסחך להחליט נדיקס על הכע"ס (תל"ו טע"ס כ"ז) : ח. על הפי"ס יז"ן קרא כמאל"ס
 סף קוד"ס ל' יוס אכור לאכול סס עליו (חמ"ב ל"א) : ט. אכילה חמך ער"ס עד של"ס היום
 זמניות (חמ"ג א' עד ו) : י. ט"ס בזמן שריפות החמך אז אכור בכל מלכ"ס (חמ"ה י') : יא. סמכר
 ממשו חמך מונמ"ס לו שלא יחס"א כל השנה (חמ"ו טע"ס מ') : יב. יזכר המניה חמך ע"י
 נחמד חבירו המכ"ר לעכ"ס שיתן לו כמתנה גמורה דלפי' נמתנה ט"מ להחיר החמירו כחמך
 (ע"ן ח"א קכ"ד י"א וחק"ס חמ"ה טע"ס ז') וחק"ס טס ל"א ל"ח) : יג. אכור להאכיל הכמה
 ע"ז כסכה חמך אף שמכ"ס במכירות חמך ואפי' ליתן לעכ"ס ע"י אכילה חמך אכ"ר (ע"ן חמ"ה
 ק"ד עד ק"ב) : יד. יזכרו סחורי מבוט"ס שלא יעסקו כסכה טס. כעולה שו"ל ותעור"ס אף
 שינש"ס (ע"ן חמ"ג ס"א ובנוטה ע"י סק"ב כביאור השט"מ) : טו. יזכרו שלא להשתמש
 חוך התנור קמן ע"י התנור בית הסורף הנקרא איוועלג אפי' ע"י חתיכות גדול (ע"ן חמ"ה
 ד"ס) : טז. נוטין שלא להשתמש בגדיל גליוזרס א"ס ע"י סכ"ר ע"ו תומר (ע"ן חמ"ה ר"א עד
 דפ"ו) : יז. חכלס יסול לאחר אפי"ס ויעשה מדורה נש"ע שלא לנודך לו (חמ"ז ב' ומה ע"י עניתי
 גדלו נשס טע"ג) : יח. יזכר לבדוק המל"א ק"ס מגרעיני חטא"ס המעורב בו (חמ"ב סע"ף ז') :
 יח. יזכר לבקן הי"ן ק"ס שלא ימל"א כה"ס ראו"נקט"ס (חמ"ז ס"ז) : כ. נוטין שלא להבני"ס טובות
 נקש עם השב"ס (חמ"ה סע"ף ג' רמ"א) : כא. כשתות"ס לבהמה שערין או חס"ס לאכול יזכר
 שלא להניח במקום לח או מלוכלך (חמ"ה א' רמ"א) : כב. יזכר כשיתן שעורים או קשים עם
 עגב"ס יתן רק מעט באופן שלא יפ"א (חמ"ו כע"ף ג' רמ"א ומג"ל ג') דל"ס יפ"א ז' לג"ר
 (שכ) : כג. יזכר ליסול חוסק מהסוף קוד"ס הבהוב הסוף (חמ"ו סע"ף ט"ז ע"ש ס"ז) : כד. כל
 עניני סכה לא יעשה ע"י עכ"ס וקטני"ס (ע"ש י"ז בלע"ט חמ"ו קתמ"ה) : כה. יזכר לשאול אפי'
 שאל"ס עמ"ס ערל"ס טע"ס לסיח"ר (ע"ש חמ"ו כ"א) : כו. קריחו"ס כ"ח חמ"ס יבט"ל ס"ל קוד"ס י"ע
 דוקא (א"ק"ן ד' רמ"א) :

פרק ג

(דינים דלהלן הם מחיי אדם וחילקנו הדינים לפי הענינים להקל
על המעיין)

חיי אדם - כלל קכ"ח

- א -

חומר המצות

(א) המצות שכתבו בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל דהכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו אלא בה' מיני דגן אף מצה אין יוצא בה אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן. ונוהגין לעשות מצות מחטים משום הידור מצוה, אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (תנ"ג).

(ב) צריכין לזוהר מאוד שלא יהי' בחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולידע שלא יעמדו השבלים במחובר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן, דכיון דנתייבשו כל צרכן ותו אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צריכים עוד ליניקת הקרקע א"כ לא נתבשלו הגשמים בתוכן והרי הן כאילו מונחים בכלי (וזהו שאמרו בגמרא דאחמיץ במחובר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים. ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכן, ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות דאו אין חשש מחמת גשמים.

(ג) כבר כתבנו בכלל הקודם שהתבואה שלתנו (ר"ל שרצו) הוא ספק חמץ ולכן צריך לזוהר ג"כ שלא יטחנו ברחיים אחר שטוחנין בו תבואה לתותה שהאבק יתערב יחד ואפילו אם נאמר דיש ס' מ"מ לכתחלה ודאי צריך לזוהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע ממטה עד התקרה.

- ב -

דיני הטחינה ושקי הקמח

(ד) נוהגין לנקר הרחיים היטב ולכסות כל הכלים בבגד פשתן או שרוחצין כל הכלים היטב שלא ישאר בהם קמח מחומוץ ובדיעבד או בשעת הדחק שא"א

לנקר הרחיים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם פסח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תנ"ג בח"י).

(ה) ביום שטחנו הקמח אסור לאפותו שאז הקמח רותח ומחמם המים ומתחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר ולש אין לאסור בדיעבד (ח"י שם).

(ו) השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חדשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפי' פעם א' צריך להתיר על התפירות שיש בו ולרחצו היטב בשפשוף וחמין ואפר וחביטה ואפי' אימרא שקורין (זייס). וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם א' שהחמץ נדבק בהם ולא מהני בהם הדחה לבד וכ"ש דלא מהני מה שמהפכין לצד השני דהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפשר וחבטה. ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוד אם היא תוך הפסח אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כבסו ולא התיר האימרא אין להחמיר בדיעבד ואפשר אפילו לכתחילה א"צ להתיר (הזייס) כי מסתמא אין עושין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירה אין לאסור בדיעבד (סי' תני"ח בח"י ס"ק נ"ג) נ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפילו בדיעבד אסור אפילו קודם פסח שהרי פיורוק לא נקרא לח וחוזר וניער (וע"ל כלל קכ"ו סי' י"ד).

(ז) אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עור עב תחת השק כי הבהמה מויע וגם לא יניח הרבה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח. ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל ס' ח' (תני"ח).

- ג -

דיני מים שלנו

(ח) אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננים מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ז מתחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פעם א' היו חמין ועוד יש הרבה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במחובר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בתלוש ואם אין יכול לכיין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרבה. ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אע"פ שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (א"ר בשם סמ"ק) ויכול לשאוב בפעם אחת על כמה ימים אלא שאינו הידור מצוה. והמנהג לסנן המים שלא יפלו לתוכן איזה גרעינים וכצ"ל מכוסים מטעם זה

(ועוד עכ"פ לענין מצוה ראוי ליהרר בגילוי) ויעמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמיד במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיזרח השמש כיון שעומד במקום מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפילו אחר שיצטנן ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת חקרה ומחיצות (תני"ה). ומאוד צריך ליהרר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומצאתי בא"ר סי' תנ"ה סק"ג וז"ל מעשה בא' ששם מי מצות בבית החורף חם ושאל לוקני הגאון ושאל אם הכלי היה חם כשלקחו ואמר לאו והתיר עכ"ל. והנה הח"א סי' תנ"ה סק"ט ז"ל כי דפושרין היינו כחמימות הרוק ובי"ד סי' ל"ו כי הש"ך דפושרין הם כמים העומדין בבית בימות החמה וא"כ אלו שעמדו כל הלילה בבית מחומם דאי לא גרע מהם וז"ל דוקא בפושרין ממים הגרופין מדוד הוא אסור אבל לא סתם פושרין וכן יש לדקדק מדקתני בברייתא ולא בחמי חמה משמע דוקא שנחממו מחמה) ולפעמים מחמת הקור נקדרו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשרו.

ט) הנהרות הם יותר קרים מהבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשרות שלגים יותר טוב לשאוב מהבאות (שם).

י) לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות דאז ממהר להחמיץ אא"כ רחצם היטב ולכתחילה טוב להגעילן. ונ"ל דאסור ליתנם בכלי שהחזיקו בו דברים חמוצים אפילו של פסח כגון שהחמיצו בו (בוריקעש) וכיוצא בו או חבית של דג מלוח שקורין (הערינג) וכ"ש אם החזיקו בו י"ש אפילו של פסח דהוי כבית חרוסת דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרבה במי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (וע"ל כלל קב"ה סי' ג'). ולא יתנם בכלי נחשת ד"א דמחמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר (פ"ח סי' תנ"ה). ואין לשפוך מים שלנו בין ששאבן ללוש מצות (מצוה) או שאר מצות מפני החקופה או מת ונהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים (שם).

יא) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב ממים שלנו ולכתחילה דוקא חד בתרי ממש (שם).

יב) כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים בלילה ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכיון בין השמשות וגם אין מהראוי להקדים. ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לבהש"מ או ישאוב בע"ש לאחר מנחה סמוך למעריב.

יג) עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתירין אם היה בשוגג ומ"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אעפ"י שעכשווים הם צוננים אסור אם לא בשעת הרחק ומ"מ אם לש אפילו בחמין מותר בהנאה (עיין ח"י וא"ר ופ"ח).

ד) לא ידחוק הקמח במדה שאז אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התבשיל יתחמץ (תנ"ו).

טו) אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' (קווארט) שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומ"מ אם אופה ביו"ט דאין מודדין קמח ביו"ט אע"ג דיש מתירין למדוד מ"מ מנהגנו שאין מודדין אלא לוקחין מאומד (שם) ונ"ל דאפילו המחמירין ואומרים ששיעור חלה הוא ה' קווארט ו"א ו' מ"מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג' קווארט שהרי מבואר בכל האחרונים ששיעור חלה הוא מ"ג ביצים רק שהמחמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים מביציהם עכ"פ לכ"ע אסור ללוש יותר משיעור חלה וא"כ כמו שהביצים נחטטו האנשים נחטטו (כן נ"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפילו במזיד מותר דיש מתירין אפילו לכתחילה.

טז) אסור ליתן מלח או שאר תבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או (זנגוויל) ואפשר ה"ה (נעגלין) אפילו קורט א' אוסר שמחמם כל העיסה ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ בד"עבד מותרים בהנאה וי"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר תבלין מותר אפילו באכילה (תנ"ה).

- 4 -

אזהרות ללישת המצות

יז) כל עשיית המצות אסור במקום השמש וביומא דעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא דעיבא כולי שמשא ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלק פתוח אפילו אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולא אדעתיה אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסין בסדין וכן נוהגין (כן נ"ל ולא כה"י) עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור מותר והב"ח אוסר ואם הוּחַם העיסה לכ"ע אסור (תנ"ט).

יח) אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף מהוסק או אפילו תנור שאופין בו ומחמת שמבערין תמיד אש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפילו עשוי כסתם תנור שאופין בו רק שמבערין בפיו ומחמת זה הבית מחומם וצריך ליהור בזה מאוד ולפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור (שם).

יט) לא יניתו העיסה רגע בלא עסק ואם מונח בלא עסק שיעור ח"י (מינוטין) הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור ולעשותה ולכן צריכין ליהור שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהיה מונחת בלא עסק (שם).

(כ) אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמא לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיתנונו אח"כ במרק ויחמץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה וערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא עני או שדחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיזהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפילו בקמח שקלו אותו בחנור לכד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדין דאסרינן מצה כפולה (ססי' תנ"ט וסי' תס"ג ע"ש במ"א).

(כא) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עוזרין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מלוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (שם).

(כב) יזהיר שישגיחו שלא יהיו פרוזין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (שם).

(ג) העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא חריץ וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתי' נחושת במסמרים אלא ע"י חיתוך וכן המרדה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הגומות היטב שלא יכנוס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או אור מותר. ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקין יותר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא (שם).

(ד) וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנוכח וכן כלים המנקבין בהם (שם).

- ה -

אזהרות למגלגלים

(ה) המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל ולא יעשו המצות כמין חיה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושים במסרק אפילו אם הוא עשוי כעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימהר לעשותן. ויש לעשות המצות רקיין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושים אותם קצת עבה אך צריך לזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפת יפה ושיהיה התנור מחומם הרבה שלא תבא לדי חיימוץ (שם).

(כו) לאחר שעשו המצה יהיו נוהרים מאוד להוליכו בוריזות אל התנור ויזהרו להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידיים יחמיץ מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זריז ובעל תורה וירא שמים שיהיה נוהר בזה. ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפי' רגע (שם).

- 1 -

איכות התנור, ואזהרות להאופה

(כז) התנור ראוי לכל י"ש שקודם שיאפה ישכיר התנור כדין אע"פ שאפו בו מצה כי מי ידע אם היו נוהרים ובפרט בעו"ה שרובן אינם מן המהדרים ולכן ישכיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהלכות הגעלה ויהיו הנחלים מהלכים ע"פ כולו ויהיה חם מאוד (ואני חושש אם התנור אינו מחומם הרבה שהרי מחמירין שלא יתן מצה במקום שכבר אפו בו מצה א' עי' ח"י וכ"ש בזה).

(כח) האופה יהיה נוהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא תיגע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפת כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיו חוטיין נמשכין דאל"כ תתחמץ וכדיעבד שהוציא הט"ז וה"י אוסרין וא"ר כתב דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטיין. ומהראוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור רק מקום הדבק. ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר. וכתב בא"ר שכל הגאונים אוסרים נפוחה זולת הט"ז שהפריז על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצה המצה וכן למטה מקרי קרום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפילו שלא באמצע אלא בקצוות וניכר מבחוץ מחמת שעלה למעלה והנקב הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או למטה בזה יש לאסור אפילו התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסור (ורייב אייזין) לכתחלה יש לאסור אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל ודלא כח"י אך בהנאה יש להחיר ואם היו שוככות זו על זו אם נסתלק תיכף תלוי בפלוגתא של הט"ז והח"י וא"ל דינו ככפולה ואסור (תס"א).

(כט) כל ז' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה ראשונה חייב כ"א מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות וקבלו חז"ל שהיא מצות עשה אפילו בזה הזמן דאין לנו פסח וה"א מדכתיב על מצות כו' וכיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצה לדורות ולכן לילה ראשונה וכן לדידן בליל ב' חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה חו נקראת מצות של מצוה

כיון שמצוה עלינו לאכול. וכל כזית היא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין להכניס הכזית לפיו בפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחד ואם שהה מתחלת אכילה עד סופו בכדי אכילה ג' ביצים (דהיינו לחומרא) לא יצא (סימן תפ"ו).

- 2 -

שמירת המצות

(ל) כל אזהרות ושמירות הנזכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלילה שהרי הכל הוא מחשש חימוץ. ואמנם המצות שאוכלין בב' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל דמצוה זו היא שצריך שישמור לשם מצה ולפחות צריך שישמור אותה משעה שמוליכין החיטים לטחון דאז התקרבה למים דסתם רחיים של מים הוא ואז צריך לשמור. והרבה פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצה וזהו שקורין מצה שמורה ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכזית של חובה מ"מ נהגין החרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החטים וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחים קצת (סי' תנ"ג) ואדונינו הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מצה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הוזהר ומכ"ש כשמוליכין החטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קכ"ו.

(לא) ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר לשם מצות מצה אפילו בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפיה ככולן יאמר לשם מצוה. וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפילו בישראל עומד ע"ג אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בנכרי ע"י ישראל ע"ג (סי' ת"ס).

(לב) וראוי לכל ירא שמים שיהי' הוא בעצמו עומד על עשיית המצה וכ"ש במצות המצוה ולהזהירם ולזרום וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו (שם) וההמון טועים מאד וחושבים שכל הזהירות הוא רק למצה שמורה ולכן מקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר בכל הדינים וה' הטוב יכפר.

- ח -

מצות מצוה בע"פ

לג) יש מהדרין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת לישנה יאמר כל פרוורין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצו דאחר שיתחמץ כיון שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תני"ח).

- ט -

חטה בתוך העיסה

לד) אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דעל ידי הלישה מתמצה טעם הגרעין וע"י המים והלישה מתבלבל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור רק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה וכבר נתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה'.

- י -

מצה גזולה

לה) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנאה בשינוי דמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי בוצע ברך ולכן אם הרבה אופים בתנור א' יאמרו כל מי שיגיע לידו מצות שלי יהיה לו במתנה וכן כשטוחנן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תני"ד).

לו) אין יוצאין בפת סובין ומורסין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסין יוצא ואם נטל המורסנין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בלילה רחבה יותר מודאי שהרי נקרא לחם עוני (שם).

לז) דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלין חלה. כמבואר בחיבורי שערי צדק פ"ד.

פרק ד

סדר שאיבת מים למצות מצוה

(מס' קב הישר פ"ט)

ובהגיע העת לילך אל המים לשאוב מים של מצוה או מים של מצוה אף שהוא רב ופרנס ונגיד בישראל יודרו בשמחה של מצוה שיוכהו הקב"ה בחיים לשאיבת מים של מצוה ומצוה לשנה הבאה ולשאוב מים בששון ממעיני הישועה כשנוכה לראות בעינינו מים חיים מבאר של מרים הנביאה ויבחרו כלים הנקיים שלא יהא בהם שום לכלוך לשאוב בהם מי מצוה ויקח שני כלים לכל לילה משני הלילות כלי מיוחד כמו שנהג החסיד מהר"ל ז"ל וגם ראיתי נוהגין להרבה גדולי ישראל כשהיו שואבים מים לוקחים כלי קטן והיו סופרים בכל פעם שישפוך א' ב' ג' ד' ה' ו' עד שהיו סופרים כל כ"ב אותיות שבתורה כדי להמשיך קדושות אותיות של התורה אל תוך המים וכן יעשה לתוך כלי שני מי מצוה השיך לליל שני ואם הוא איש זקן או שיש לו איזה חולי ואינו יכול לילך בעצמו לשאוב מים אזי ימתין וישמור על פתח ביתו כשרואה שנושאין מים של מי מצוה ירוץ לקראתם ויקחם וישאם לביתו, וכן נהגו הרבה גאונים כשהיו רואים שמביאים לביתם מים של מי מצוה היו רצים לקראת המים הקדושים והיו נושאים על כתפיהם והכניסו לביתם והיו נוהרין להעמיד המים במקום נקי שאין שם ליכלוך וסרחון וטוב מאוד שלא תיגע במים אשה נדה ויהיו המים מכוסות במטפחות נקיים בלתי שום לכלוך כי הגלוי הוא אסור מצד הנחש והס"א. וכשהוא הולך לשאוב מים למצוה וכן בחזירתו עם המים שאובים לא ידבר עם שום אדם כי אם בלשון הקודש כי עבודת הקדש עליו בכתף ישאו וקודם שישאוב מים אזי ירחוץ ידיו תחלה ואח"כ יברך על בדיקת חמץ וקבלה היא בידי מן רבותי שהיו מצווים להניח חמץ בעשרה מקומות נגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים וכנגד עשרה דינים שהקב"ה יהיה עתיד לבער ולנער ולכרות ולהמ"ם ולהרו"ס ולעק"ר ולנתו"ץ ולנתו"ש ולעקע"ע היצר הרע. וכנגד זה הקב"ה הוא מקדש את א"י בעשר קדושות כדאיתא בפרק קמא דמסכת כלים וצריך שיבדוק בעיון רב ולא בדרך ארעי וכמו שחפש ומגרר חמץ מחורים וסדקים ע"י אור הנר של שעוה שבידו כן הקב"ה יבער כל זוהמת ס"א אשר עתיד הס"א להתמן ולהחבא מפני אור השכינה אשר ופייע הקב"ה לחפש ירושלים בנרות ואו יתבטל ויתבער היצר הרע וכל הס"א מן העולם ויטהור כל הארץ בעשר קדושות העליונות במהרה בימינו אמן מ"ו מהרר"י ז"ל.

פרק ה

ליקוטי דינים דלהלן הם כולם מספר מערני שמואל אשר קיבץ כעמיר גורנה הלכות הנחוצות מספרי הפוסקים האחרונים אשר הם חיינו ולחמינו, ודברינו הם תרומת מדותיו מהלכות השכיחות יום יום, ואין הזמן גרמא בעת בהילות טרדות החג לחפש חיפוש מחופש בעשירות החיבורים הדנים בענינים הנוגעים לסי' האפייה, ע"כ סדרנו, וספחנו לקרן אחד ההלכות המבוארות בספרי שו"ת האחרונים (ומובאים שם) לכל סוג שאלה לברנה, וחלקנום לענפים לפי הענינים, ונקודה שעבודה הלזו ימלא מבוקש כל חותר אחר איזה הלכה הנוגעת באפיית המצות. (ולתועלת המעיין הוספנו בסוף כל קטע מראה מקום לדעת מקור מבוואן, וכ"מ שנשמך „שם" הכוונה למערני"ש).

ענף א

- א -

בדיקות המצות קודם פסח

עיין בלחם הפנים מבעל משה"ש שעל קיצוש"ע סימן זה אות א' דטוב לבדוק קוה"פ את המצות אם יש בהם איזה נתכפלה או נפוחה ולהסיר ממנה כדין כדי שלא יצטרך לשורפם בתוך הפסח כשיזדמנו לו [כמבואר לקמן בסוס"ק שאח"ז] גם יש לחוש שיזדמנו לפיו שלא מדעת לפעמים או לקטנים או שיתערבו בתוך המצות הגידוכות אבל כשיבדקם קודם הפסח יחקן הכל ע"כ. (מעדני"ש סי' ק"י, ע"ו).

- ב -

דיני מצה כפולה

עיין ש"ע הרב הרש"ו סימן תס"א סעי' ט"ז ובסעי' כ"ה שיש חילוק בין מצה כפולה לבין מצה נפוחה דבמצה כפולה יש חילוק בין אם נאפית קוה"פ דאו [אפילו אם נמצא הכפל בתוה"פ מ"מ] א"צ להסיר מהמצה רק מקום הכפל וגם מקום מגעו דהיינו כרוחב אגודל סמוך למקום הכפל ושאר המצה מותר באכילה

אעפ"י שאין בה ס' נגד מקום הכפל [והוא מדברי הט"ו שם ס"ק ה' וח"י שם ס"ק י"ח דלא כמג"א שם ס"ק י"ב דמצריך ס' נגד מקום הדבוק וכ"ז אם נאפית קוה"פ] אבל אם נאפית בתוה"פ ונתכפלה בתנור אפילו לא נתכפל אלא משהו ממנה מחמירין לאוסרה כולה אפילו אם יש במצה ששים נגד מקום הכפל משום שתמץ בפסח אוסר במשהו וחוששין שמא נתפשט טעם משהו מהכפל בכל המצה. (שם, ע"ח).

ועי' עוד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן הנדפס שם בא"ח הנ"ל באות ח' בשם רדב"ז [ח"א סימן תצ"ד] שהוכיח [כהסמ"ק] שהאש שולט גם במקום הכפל משום דהאש כחו חזק וכש"כ במצות דקות דשולט מעבר לעבר כמו ששולט במצות עבות גם מבפנים והגם שבתוך הכפל הוא רך אין זה מפני שלא נאפה שם אלא מפני שהלחלוחית מתקבץ שם [וראיתו מפסחים פכ"ש דיוצאין במצה נא וכו'] ולכן בנאפה יפה אין חשש כלל ואם לא נאפה יפה אם אין לו חוטיץ נמשכין אעפ"י שבמקום הדבוק הוא רך ולח מותר ומ"מ למעשה יש להחמיר בכה"ג [שלא נאפה יפה] כיון שיצא מפי הראשונים עכתו"ד הרב מהרש"ם בשם רדב"ז הנ"ל וסיים ע"ז הרב מהרש"ם הנ"ל דמדברי רדב"ז הנ"ל מתבאר דעכ"פ בנאפה יפה גם למעשה יש להקל בכפולה לשיטת הרדב"ז הנ"ל והרדב"ז דחה ראיות האוסרים בזה ובמצות הדקות הנהוגים לאפות בזה"ז אולי גם האוסרים מודים [שאין להחמיר בהם בכפולה וכמו שיחבאר אי"ה בס"ק שלאח"ז בשם דבר שמואל לענין מצה נפוחה] ואף שאין להקל לכתחלה מ"מ בדעיבד כדאי הוא הרדב"ז לסמוך עליו במצות הדקות עכ"פ עכ"ד הרב מהרש"ם הנ"ל, (שם).

- ג -

מצה נפוחה

אבל מצה נפוחה אפילו אם נאפית קוה"פ מ"מ נאסרה כל המצה אפילו אם יש ששים במצה כנגד מקום הניפוח לפי שהנפוח שבמקום אחד מגלה [את] החמץ של כל המצה שלא נתעסקו בה עסק גמור לבטל התחלת החימוץ ולפיכך כשהושיבוהו בתנור ע"י חום התנור יצא בה החימוץ לפועל ונתגלה בושתה ולפיכך נתפחה ע"כ, (ש"ע הגר"ו חס"א, מעדני"ש שם, ע"ו).

ועיי"ש עוד במסה"ש דכיון דגם השע"ת תלה הדבר בבקיאות האופים שרואים אם הנפוח הוא מצד חימוץ לכן אין לחלק ויש לאסור כל המצה הנפוחה [אפילו במצות הדקין וכסתימת האחרונים בסימן חס"א וכן המנהג ע"כ]. (שם, ע"ה).

ועיין עוד בשע"ת שם ס"ק ט"ו בשם דבר שמואל שכתב דכמצות דקות שלנו אין לחוש לאבעבועות וחללים הניכרים מבחוץ ומבפנים כדרך רובא דרובא שנעשה מחמת האור ונפוחה באמצעותה מקרי כשנפרד חצי עובי מצה או שאמצעותה של מצה הוגבה למעלה [וזה אינו שכיח רק במצות עבות קצת וגם

זה אין סימן כ"כ שהחמיץ רק שזהו סימן שאין האור שולטת יפה לחלק העלין ואינו נאפה יפה והוי כמו כפול] אבל אלו הרקיקין אין חילוק בין קרום דק לעב ובין בועה ניכרת מצד אחד לבין בועה ניכרת מעבר לעבר עכתו"ד השע"ת הנ"ל בס"ק ט"ו [וכעין זה הביא שם ג"כ בהג"ה שבשע"ת ס"ק י"ז בשם תשובת מהר"ם זכות בשם מהר"ם באסא שכתב דמצה נפוחה לאו ברקיקין מירין]. ועיי"ש עוד בשע"ת ס"ק י"ז שכתב דגם ברקיקין שאין שם חשש נפוחה כ"כ מ"מ האופים הם בקיאים במעשה ידיהם ואם רואה האופה שהמצה כביאתה לתנור היא מנפחת ועולה כדרך עוגות חמץ או שרואה שמקום הנפוחה אשתני לגריעותא ופניה איננה כשאר פני המצה ויש לספק בה אם נאפית כהוגן כשאר חלקי המצה יש לאוסרה ולנהוג בה דין מצה שנתכפלה ומכש"כ במצות עבות קצת דבהם בדאי יש לזהר ולדקדק בהם בחילוקים שנוכר בפוסקים באיזה אופן נקראת נפוחה עכתו"ד השע"ת בשינוי לשון קצת, (שם, פ'). ועיי"ש עוד בשע"ת סוס"ק י"ז הנ"ל בשם תשובת חינוך ב"י דמצה נפוחה או שלא נאפית כראוי ששחקו אותה על מורג חרוץ שקורין ריב אייזין אסור אח"כ לפרר לכתחלה מצות אחרות על אותו הריב אייזין משום שא"א לנקות את הריב אייזין היטב מפירוין ע"כ. ועיי"ש עוד בשע"ת דנראה מדעת הדב"ש דנוטה לומר להחמיץ הנעשה בזמן אפייה אף אם יהי ודאי מ"מ אין לו רק דין נוקשה שאינו אלא מדרבנן לרוב הפוסקים ולכן אם נולד לה ספק בכפילת המצות ונפחתן יש להקל במקום הפסד מרובה עכ"פ ע"כ, ועיין בדברינו לעיל סעי' זה סוס"ק ע"ה וסוס"ק ע"ז, (שם).

- ד -

כפולות ונפוחות

[א] עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"א סעי' כ"ז כ"ט דכל איסורין אלו שנתבאר במצה כפולה ונפוחה אין להם עיקר בגמרא ואינן אלא מנהג שנהגו בדורות האחרונים ואעפ"י שאין לנו להקל בדבר שאבותינו נהגו בו איסור משום שנאמר ואל תטוש תורת אִמְךָ מ"מ אין להחמיר בהם כמו בחמץ גמור שאוסר תערובתו במשהו בתוה"פ ודי להחמיר לאסור אותה מצה עצמה שנתכפלה או שנתנפחה אבל לא תערובתה, וכן אם עבר הפסח על המצה כפולה ונפוחה מותרת באכילה שהרי אין בה אלא חשש חימוץ וספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר ע"כ. והוא מדברי הח"י שם ס"ק י"ח י"ט [ועיין פמ"ג א"א שם ס"ק י"ב שהוא כעין מסתפק אם מצה כפולה הוי נוקשה ובטל בס' בפסח]. ועיין בדברינו לקמן סעי' זה ס"ק ע"ח ענף ד' מ"ש בשם הגאון מהרש"ם מברעזאן בדבר כפילות הנעשות במצות הדקות שבוה"ז ולפי דברי הרב מהרש"ם שם יש להקל לכאורה בכפולה שנתערבה אפילו באין ששים אם הכפל הוא במצות דקות הנהוגים בוה"ז. ועיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"א סעי' כ"א דכשמסיר מקום הכפל עם מקום מגעו ממצה כפולה בתוה"פ או בערב פסח משעה ששית

ולמעלה אעפ"י שאין זה חמץ ברור אלא חשש בעלמא מ"מ טוב להחמיר ולשורפם אם אפשר לו ע"כ.

וע"ע ש"ע הגר"ז (תס"א, כ"ב) דאין אוסרין מצה כפולה אלא כששני צידי הכפל הם דבוקין זה לזה דהיינו שמונחין זה על גבי זה ממש בלי שום הפסק אויר ביניהם שאז יש לחוש שמא אין חום האש שולט שם אבל אם אינן דבוקים ממש אלא שהן סמוכין זה לזה אעפ"י שכמעט הן דבוקין אין לאסורה אפילו [נאפו] בתוה"פ דכיון שיש מעט הפסק ביניהם הרי חום האש שולט שם יפה ומתחיל לאפות שם קודם שיתחיל להחמץ ומ"מ אם שם במקום הכפל לא קרמו פניה אסורה ע"כ, (שם, ע"ב).

- ה -

מצות הנוגעות זל"ז

[א] עיין מג"א סימן תס"א ס"ק י"ד בדביעבד אם נגעו זה בזה ושניהם נוגעים בתנור למטה או חום האש שולט למטה שפיר ונאפה כדינו ומותר ע"כ. [ב] ועיי"ש בבה"ט ס"ק י"ז דאפילו אם נאפה בתוה"פ אין לאסור בכה"ג בדיעבד. [ג] ועיין בפמ"ג א"א שם ס"ק י"ד דאין להתיר בדיעבד רק בנוגעות זא"ז אבל בשוכבת זו ע"ג זו יש לאסור כל המצה אפילו בדיעבד אם נאפה בתוה"פ ואם נאפו קוה"פ יש לאסור עכ"פ כדי נטילה משני המצות סביב המקום ששכבו וע"ז ואפשר דשכבו ועג"ז הוא גרע מכפולה והוי כחמץ גמור ואין ללמוד קולא מכפולה וצ"ע ע"כ וכ"כ בש"ע הרב הרש"ז שם סעיף י"ט יובאו דבריו אי"ה לקמן סימן זה ס"ק ע"ט.

ועיין בתשובת נאות דשא במעשה שאפו מצות עבות ערך טפח ומחמת עבותן לא שלט בהם האור יפה וכשפיררם על הריב אייזין ראו בשני מצות מהם באמצעותם שלא נאפה יפה שהיה באמצע המצה עיסה שלא נאפית יפה ובשני הצדדין [פירוש למעלה ולמטה] שלט האש יפה רק באמצע לא שלט האש ושאר המצות הם נאפות היטב וכל המצות נאפו ביחד בתנור ונגעו זב"ז וכאשר הוציאם מן התנור נתנו כולם בסל אחד בעודם חמים וכבר בשלו מהמצות הנ"ל [שלא נאפו יפה] ויש בדבר הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט [אם נאסור גם שאר המצות] כי א"א לאפות יותר מצות אחרים וכבר שם שהכלים והתבשילין והתערובות וגם הריב אייזין [ששמשו בהן מאותן השני מצות הנ"ל] הכל אסור כדין חמץ בפסח שהוא במשהו רק על המצות הנשארים יש לצדד להתיר אותם ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות יו"ד, (שם, ע"ג).

ענף ב

- 1 -

הצטננות התנור

עיי'ן מחה"ש סימן תס"א ס"ק ד' בשם א"ר שמצא כתוב דבמקום שעמדה מצה בתנור והוציאה או דחפיה ברחת למקום אחר אין ליתן שם לתנור לאותו מקום מצה אחרת משום שכבר נצטנן אותו מקום ע"י מצה הראשונה ותחמיץ השניה טרם שתאפה [וראייתו מש"ע יו"ד סוס"י ס"ז דבחומץ שחלטו בו פעם אחת אין לחלוט בו פעם שנית משום שכבר הוחלש כח החומץ] ע"כ, ועיי'ן בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תס"א אות ד' שכתב שמצא דבר זה גם בחידושי מהר"ל מפראג [שעל הטויו"ד סימן ס"ז] וסיים שם הרב מהרש"ם שצ"ע שאין המנהג כן, אך נראה דכיון שהאש בוער בתוך התנור בצד אחד [בתמידות] אינו מצטנן כלל והמחמירים הנ"ל מיירו כשגרפו כל האש מן התנור כשעת אפייה ע"כ.

וכעין זה כתב ג"כ בא"א מהגה"ק מביטשאטש דמטעם חשש הנ"ל נוהגים שהעצים בוערים בהתנור תמיד בהצד [פירוש בצד אחד] על פני ארכו ועיי'זו אין חוששין עוד לחשש הנ"ל משום שתיכף שנוטלין המצה נעשה מקום המצה כאלו ניסק מחדש ע"י הלהב וחום הגחלים דשם המתפשט בלי הפסק אך בהמצות העבות שאין היסק מבפנים [פירוש שאין דרך להסיק בפנים התנור] בעת שהמצות הם בפנים הגם שבפתח התנור יש עצים ואש [שקורין ניט] מ"מ אין זה מועיל ולכן אין לזוז המצה ממקומם מתחלת בואם להתנור עד אחר גמר אפייתן שמוציאין אותן מן התנור לגמרי אבל קודם לזה אין לזוז בהם זיו כל דהוא, וכמו שאין מחזירין המצה מבחוץ לפנים קודם שנאפית בשלימות וכן הוא על צד היותר טוב ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות יו"ד.

ועיי'ן פמ"ג א"א סימן תס"א ס"ק ג' דטוב להסיק בצד אחד ולאפות שם ואח"כ יגרופן האש לצד אחר ויאפה בצד השני וכן יעשה תמיד וכן עושין האופין בתנורים גדולים שלהם ע"כ, וכמדומה שאין העולם נוהגין כן רק האש בוער תמיד [בצד שמאל לאחר ההיסק] ע"פ כל ארכו והמצות מושיבים בהתנור בצד ימין במקום שאין האש בוער וכדלעיל בשם הגה"ק מביטשאטש, (שם, עד).

ענף ג

- ז -

לישה במקום שמש

ועיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' א' [ובח"י שם סק"א] שכתבו דאין לשין העיסה של פסח במקום שהשמש זורח שם מפני שחום השמש מחמם העיסה ובקל תוכל לבוא לידי חימוץ אבל במקום הצל [אפילו אם הוא סמוך לשמש] מותר ללוש אפילו תחת אויר הרקיע [אם אינו יום המעונן] אבל ביום המעונן אסור ללוש תחת כל אויר הרקיע אפילו במקום צל לפי שהחמה בוקעת בכל מקום ואינה יוצאה דרך חלון כנגד חלונה מפני שהעבים עומדים בפניה והיא מתפשטת עליהם ובוקעת בכל פיסוק שבהם ע"כ. ועיין בזכול"א הספרדי ריש סימן תנ"ט שבמקום שאין השמש שולט שם בשום זמן מן בוקר עד הערב מפני היותו מקום מוצנע מצד המסך או מחיצה המבדלת אז אין שום חשש אפילו ביום המעונן והוא פשוט דלא כספר חסדי דוד ע"כ (שם, ה"י).

- ח -

לישה כנגד חלון

עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ג' דאפילו ביום שאינו מעונן אסור ללוש נגד חלון פתוח ואפילו אם אין החמה זורחת שמה משום דיש לחוש שמה פתאום יתכסו השמים בעבים ויהיה יום מעונן והוא לא ירגיש בדבר שיסור מיד את העיסה מכנגד החלון ע"כ. ועיין מג"א שם ס"ק ב' דבבין השמשות אין לחוש אם לש נגד חלון פתוח ע"כ, וכ"ז מיירי בלש נגד החלון ממש אבל מן הצד של חלון מותר ללוש אפילו אם השמש זורח לתוך החלון והוא לש בצל קרוב למקום זריחת השמש ח"י סימן תנ"ט ס"ק ג' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ד'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן הנ"ל אות ב' בשם הא"ר דבצד החלון ממש יש להחמיר שלא ללוש. עוד הביא בא"ר בשם רבינו ירוחם דבלש תחת אויר הרקיע במקום צל מ"מ אסור ללוש עכ"פ סמוך לשמש [ודלא כהח"י המובא בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז במוסגר הראשון] ע"כ, (שם י"ט).

הנה בח"י סימן תנ"ט סק"ד משמע דאפילו בחמה זורחת בתוך הזכוכית מותר וכתב שם דאע"ג דגבי מים שלנו שמוליך אותם תחת אויר הרקיע לא מהני אפילו אם הם מכוסים בתוך כלי זכוכית התם שאני משום דאצל המים אמרינן דכיון דזורח השמש תוך הזכוכית הוא מבעיר יותר משהם מגולים ע"כ ועיין בס"ק שאחר זה, (שם כ').

עיין בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז מ"ש בשם הח"י דגם בחמה זורחת בתוך

הזכוכית מותר וכ"כ הרב הרש"ז בש"ע שלו סימן תנ"ט סעי' ה' דבחלוק הסתום בזכוכית מותר ללוש כנגדו אעפ"י שהשמש זורח שמה והבין כן בדברי הח"י [עיי"ש בציונו שעל הגליון ורק שסיים שם דמ"מ צריך לזהר שלא תתחמם העיסה] אך בפמ"ג א"א שם ס"ק א' הניח בצ"ע משום דיש לומר דכל שהשמש זורחת שם אסור ללוש כנגדו אף אם החלוק סתום בזכוכית ואף בסיבבה החמה לדרום ראוי להחמיר משום דיש לחוש שמא יהא יום המעונן והוי ככוליה שמשא ע"כ. וכן כתב הרב דברי מנחם בשם החמד משה דאף נגד חלוק של זכוכית אין ללוש והו"ד בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות ה' וכן הביא שם בשם ספר לב חיים [ורק ביום המעונן התיר שם אם לשו נגד חלוק המכוסה בזכוכית] ובשם חק יוסף הביא שם דאדרבא עינינו רואות שמעביר יותר ע"י זכוכית וכן הביא בספר א"ח החדש סימן תנ"ט אות ג' בשם יפה ללב שכתב דעינינו רואות שכמה בני אדם מדליקין [הפיא שקוריין לילקא או ציגאיור] ע"י כלי זכוכית שנותנים נגד השמש כשהשמש חם מאוד והיא בוערת ע"כ. וכן הביא במחה"ש ריש סימן תנ"ט בשם הח"מ וכן פסק בספר סמא דחיי בסימן ח' אות ה' וכדברי המחבר בעל קיצוש"ע כאן בפנים, (שם כ"א).

ובדיעבד. אם עבר ולש תחת השמש [או סמוך לתנור] אם ע"י כן החמה העיסה אסורה באכילה ואם לאו מותרת אפילו לש במזיד. ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ח'. והוא מדברי המג"א שם ס"ק ט"ו וח"י שם ס"ק כ"ו ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ט אות י"ג מ"ש בשם הא"ר ומדברי הא"ר המובא שם משמע דבהנאה בכל ענין מותר אפילו בהחמה העיסה. (שם כ"ב).

- ט -

לישה אצל תנור

עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ז' דלא יתקרב ללוש אצל פי התנור מפני חום התנור שמחמם העיסה אבל מאחוריו או מצדיו מותר ללוש במה דברים אמורים בתנור שאופין בו שהוא עשוי מלבנים עבים ואין חומו שולט חוץ לדפנותיו אבל תנור בית החורף שהוסק אין ללוש בסמוך לו מכל צדדיו לפי שהוא מחזיק חומו ביותר ומתפשט חומו חוץ לדפנותיו ואף ברחוק ממנו אם מרגישים שם חום ההסקה אין ללוש באותו בית עד שיפתח הדלת והחלונות שיצא החום לפיכך נכון שלא להסיק תנור בית החורף בו ביום ע"כ. ואם עבר ולש סמוך לפי התנור עיין בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז, (שם כ"ג).

ענף ד

עיסה שהכסיפו פניה

ילישו ויעסוק בו שלא ינוח אפילו רגע. א] עיין מג"א סימן תנ"ט ס"ק ה'

ובפמ"ג א"א שם ס"ק ה' ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ג דעיסה שאין בו סדק [ועיין]. אלא הכסיפו פניו [פירוש נשתנה מראיתו שקורין בלעכליך כאדם שעמדו שערוותו מתוך פחד ורתת שפניו מכסיפין דהיינו שנשתנית צורתו] אז יש לו דין חמץ נוקשה דאסור מדרבנן באכילה ובהנאה. ואם אין ברור לו שהכסיפו פניו רק שיש ספק אם הכסיפו פניו יש לומר דהוי ספק דרבנן ולקולא [וצ"ל דמיירי שכבר נאפה ואין בידינו להכיר דאל"כ הוי ספק חסרון חכמה תומ"ג שורש א' אות כ"ב וסמא דחיי סימן ח' אות ל"ב]. ב] אבל אם יש ספק אם שהתה העיסה שיעור מיל בלא עסק [אז] יש להחמיר משום דהוי ספק תורה ולחומרא ע"כ [ועיין בס"ק שאח"ז מש"ש במוסגר בשם הפמ"ג], [שם ג"ה]. ג] וכמה הוא שיעור מיל עיין ש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' דהוא שיעור י"ח מינוט והוא דעת התה"ד ומרר"ו ז"ל ועיי"ש במג"א ס"ק ג' ובח"י שם ס"ק יו"ד ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' יו"ד דלדעת הרמב"ם הוי שיעור מיל שני חומשי שעה שהוא כ"ד מינוט ולענין הלכה הכריע שם בש"ע הרב הרש"ז דהגם דעיקר היא כדעת הרמב"ם מ"מ למעשה במקום שאין הפ"מ יש להחמיר כדעת התה"ד דשיעור מיל הוי י"ח מינוט ע"כ. ועיי"ש בפמ"ג א"א ס"ק ג' דכתב דלהלכה קי"ל דשיעור מיל הוי י"ח מינוט ע"כ ומדבריו משמע דגם במקום הפ"מ יש להחמיר כן, (שם).

- י -

שהיית המצה - בלי עסק

[ועיין פמ"ג בפתיחתו לסימן תס"ז דבשהה שיעור. מיל בלא עסק הוי חמץ גמור וחייב עליו כרת ועיין א"ח החדש סימן תנ"א אות ה' בשם מנחת פתים דלזה נוטין דברי הרמב"ם דלא כמו שהבין בספר נחל אשכול בדברי הרמב"ם דבשהה פחות משיעור ד' מילין אינו אוסר אלא מדרבנן] ואם שהה פחות ממיל וחזר ונתעסק וחזר ושהה פחות ממיל אין השהיות מצטרפות לשיעור כדי הילוך מיל מפני שהעסק שנתעסק בו בינתיים הרי הוא מבטל את החימוץ מעט שהתחיל להתחמץ בשהייה הראשונה אבל מ"מ בעינן דוקא עסק גמור לענין זה שיבטל את השהיות שלא יצטרפו כגון בעיטת הידים בעיסה או הרידוד שמרדדין את המצות בעץ עגול אבל הניקור שמנקרין את המצות כדי שלא יתפחו אינו נקרא עסק גמור לבטל את השהיות שלא יצטרפו ואינו מועיל אלא לענין זה שהמצה לא תבא לידי חימוץ בשעת הניקור אבל מה שנוהגין איזה מהמון כשרואין המצה עשויה ומונחת משפשפין בה בידיים כדי שלא תבא לידי חימוץ אין זה מועיל כלום ואדרבה היד מחממת הבצק וממהר להחמיץ. ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ט' והוא מדברי הש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' ורמ"א שם ומג"א שם ס"ק ד'. ועיין בה"ט שם ס"ק ח' בשם הש"ל ובשם הב"ח בשם ריא"ז דאם האשה היתה עושה ריקיקין דקין ביותר והיתה מתעצלת בעשייתן עד כדי שיעור הילוך ד' מילין אע"פ שלא הגביה ידה מן העיסה כל עיקר מ"מ הרי

בצקה זו אסור אעפ"י שאין ניכר בה סימן חימוץ וסיים שם דאין ראוי להורות
איסור לאחרים בדיעבד אבל המחמיר לעצמו אף בדיעבד תע"ב ע"כ. (שם נ"ו).

- יא -

עיסה שנתחמם בידים

עיין ש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"א דאחר
שנתעסקו בבצק ונתחממת בידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ ע"כ [וכן
במקום חם כגון סמוך לפי התנור שאופין בו וכן בכל מקום שמרגישים בו חום
קצת הרי לפי יתרון החמימות כך הוא ממחר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין].
והנה מקור דין זה דאחר שנתחמם הבצק בידים מיד יחמיץ הוא מדברי תשובת
הרא"ש ז"ל. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן הנדפס בספר אור לפארו
שכתב דמעולם תמה על מה שנהגו קולא בפיית מצות שמונחים אצל המנקה
ברעזליך בלא עסק כמה מינוטין [והלא לאחר שנתחמם הבצק בידים מיד יחמיץ]
ואח"כ מצא בחידושי מהרמ"ז שהוכיח מדברי הר"י [שברא"ש פ"ג דפסחים
סימן וא"ו] דלא סבירא ליה כהרא"ש הנ"ל והעלה המהרמ"ז הנ"ל לדינא
דבדיעבד גם הרא"ש מודה דכל זמן שאין רואין בעיסה סימן הכספת פנים וסדק
וגם לא שהה שיעור מיל יש להקל עי"ש במהרמ"ז הנ"ל וא"כ עכ"פ בדיעבד
אין חשש וגם מתשובת הרשב"א ח"א סימן קכ"ד מוכח כן ע"כ ומוכח כ"ו
בא"ח החדש סימן תנ"ט אות ח', (שם נ"ו).

- יב -

מצה העשויה - וא"א לאפותה

ואל ישהו לעשות את המצה וכו'. עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט
סעי' ט' דאם המצה כבר עשויה וא"א לאפותה מיד [ומתיירא שלא תשהה שיעור
מיל חוץ לתנור ותחמיץ] ישברנה ויעשנה חתיכת בצק ויחזוק ויתקנה כבתחלה
כדי שהעסק יבטל החימוץ ומ"מ לכתחלה טוב ליהרר שלא יבא לידי כך משום
שיש לחוש שמא כשיתקנה פעם שניה לא יערוך אותה יפה יפה שתהיה גוש אחד
ממש אלא יהיה בה סדקים וכפילות והרי זה כעין מצה כפולה שנוהגין לאסור
ע"כ והוא מדברי רמ"א שם סעי' ב' ובמג"א שם ס"ק וא"ו בשם מהרי"ל ז"ל.
ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ט אות ח' דאפשר דגם מהרי"ל
לא החמיר אלא במצות עבות שהיו נוהגים לעשות במונים הקודמים אבל
בריקיין [פירוש מצות דקות] הנהוגים לעשות בזמן הזה אין לחוש לכך וגם הכל
לפי מהות האיש הלש אם הוא זריז ואומן ליהרר שלא יהא חשש כפולה ע"כ.
(שם נ"ט).

- יג -

מצה בצורת ח' ועוף

ועיין בט"ז שם ס"ק ד' דבדיעבד אם עשה במצות כמין צורת חיה או עוף יוצאין בהן אם לא שהה בהן שיעור מיל ע"כ, (שם ס"ו).

- יד -

מקור למנהג ישראל שאם נפלה בצק על הארץ מחזיקין אותה לחמץ

ועיין תשובת מהר"ם שי"ק חאו"ח סימן רכ"ז ששאלו אותו ששייב טעם על מנהג העולם שנוהגין להחמיר שאם נפל בצק על הארץ בשעת עשיית המצות מחזיקין אותה העיסה לחמץ אפילו אם לא שהה העיסה שיעור מיל על הארץ ובפרט בערב פסח אחר חצות אוסרין אותה גם בהנאה וא"כ יש בזה משום בל תשחית בלי שום טעם ואפשר רשאיין לבטל המנהג הלזה כיון שהוא מנהג בטעות [כמבואר בש"ע יו"ד סימן רי"ד] ע"כ תורף השאלה. והשיב הרב מהר"ם שי"ק הנ"ל דכל מנהג ישראל תורה היא ולא חומרא זו בלבד החמירו לענין פסח [עיין רמ"א סימן תמ"ו סעי' ה' במה שהחמירו שלא לשחות בפסח את היין שמלאהו בכלי חמץ תוך שלשים לפסח וכן ברמ"א סימן תנ"א סעי' וא"ו שהחמירו שלא לשחות בפסח בכלי שתייה שמשחמשיין בהם בצונן משום דלפעמים משחמשיים בהם בחמין ואעפ"י שהם חומרות גדולות מ"מ לענין פסח החמירו דאפילו בצונן אסרו] ומכש"כ בנד"ד דבמקום שעושיין המצות הרי הארץ בודאי מלאה מפרורי עיסה שכבר נפלו שם מקודם ושהו שם שיעור מיל ונתחמצו וא"כ אח"כ כשנפלת עיסה על הארץ נדבקים לפעמים הפרורי עיסה שמקודם בעיסה הלזו שנפלה לארץ ולכן שפיר מחמירין העולם, ולכן כיון שהמנהג הלזה הוא משום סייג וגדר אין לבטלו בשום אופן כמו שאין יכולין לבטל שום מנהג שהוא משום סייג וגדר עכתו"ד הרב מהר"ם שי"ק הנ"ל, (שם ס"א).

- טו -

עיסה הדבוק לידים

כשרואין שנדבק בהם קצת עיסה ירחצו ידיהם היטב. עיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ט אות ט' שהביא בשם הירושלמי [פ"ג דפסחים ה"ב] דבדבר שבלילתו רכה צריך לרחוץ ידיו בין עיסה לעיסה וא"כ אם נודמן שלשו עלסת המצות רכה צריך ליוהר בזה [לרחוץ ידי' תכומ"י ע"כ, (שם ס"ד)].

- טז -

דבוק לצפרנים

עיין בספר סמא דחיי סימן ח' אות ד' שכתב דנראה לו שהעוסקין בהעיסה צריכים לחתוך ציפורני ידיהם קודם התעסקם דלא גרע מהכלים שצריכים לזוהר שלא יהיה בהם שום גומא ובוראי העיסה באה תחת הציפורן ומתייבש ונפרך [ועיין ש"ע יו"ד סימן קצ"ח סעי' ח' ע"כ] ועיין בשד"ח א"ד מערכת אבילות אות ס"ד בשם ספר חיים ביד דמי שהושכר ללישת מצה מותר לקוץ ציפורניו אפילו בתוך שלשים לימי אכלו כדי שלא יפגע בחשש חמץ הטמון תחת ציפורניו ע"כ, ועיי"ש עוד שהרב שד"ח התיר לאבל בערב פסח ליטול ציפורניו ע"י אחר משום חשש חמץ שתחת ציפורניו ואף אם אוכל במזלג מ"מ לא יבצר מלאכול איזה דבר בידו ע"כ, (שם ס"ב).

- יז -

היש לו מכה ביד - לא יעסוק בעיסה

שלא יהיה מודבק בידיהם. עיין בספר סמא דחיי סימן ח' אות י"א שכתב דנראה לו שמי שיש לו פצע ומכה בידו שיכולה להתגלע ולהוציא דם לא ילוש לכחצלה משום דהרי אפשר דיצא דם מהמכה בלא ידיעה ודם הוי מי פירות ועם מים הוא ממהר להחמיץ [ועיין בש"ע יו"ד סימן ק"צ סעי' י"ח] וכן יזהר שלא יעסוק בשאר התעסקות בעיסה ע"כ [ועיין בדברינו לעיל סימן ק"ט ס"ק ט"ו בקונטרס מי פירוח ענף וא"ו] ועיי"ש עוד בסד"ח הנ"ל אות ל"ט דהעוסקין בהעיסה יזהרו שאחר אכילה שאוכלין באמצע היום ינערו את בגדיהם היטב שלא יתערב שום פירור מהחמץ שאכלו בתוך הבצק וגם ישגיחו היטב בעת חזרתן לעבודה ולראות אם ידיהם נקיים בלי חשש חמץ ע"כ. וכ"ז הוא פשוט, (שם, ס"ג).

- יח -

כלי ניקור - צריך טבילה

ינקבוה בזריות. עיין ח"י סימן ת"ס ס"ק י"ב שכתב דהברזלים שמתקנין בהם המצות אין צריכין טבילה לדעת הרמ"א ביו"ד סימן ק"כ סעי' ה' ולדעת הט"ז שם יש להטבילם בלא ברכה וכן נכון להטבילם בלא ברכה או יטבילם עם כלים אחרים ע"כ. ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק מ"ג, (שם, ס"ה).

ענף ה

- יט -

הסקת התנור

עיין בש"ע (תס"א ס"ב) ובש"ע הרש"ז שם סעי' ד' דאם רוצה לאפות על כלי שמסיקין תחתיו מלמטה ואופין על גבה מלמעלה צריך לזהר להסיק תחתיו תחלה עד שיהא מרותח היטב ואח"כ ידביק הפת על גבו מפני שאם ידביק הפת מתחלה ואח"כ ירתחנו יש לחוש שמא קודם שיהא מרותח היטב תחמיץ הפת ואם אפשר לו נכון להחמיר אפילו בדיעבד שלא לאוכלו בפסח אם עבר והדביק ואח"כ הרתיח ע"כ, ועיין לקמן בדברינו סימן זה סעי' יו"ד סוס"ק ע' מ"ש שם בשם ספר נזירות שמשון, (שם, י"א).

- כ -

עיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש שנשאל אם מותר להסיק לצורך אפיית המצות בעצים שעשו עליהם מאלטץ וכחב שלא נראה לו להתיר [להסיק, בעצים כאלו] כ"א לצורך הכשר התנור וגם זה באופן שישגיחו היטב שהגחלים ילכו ע"פ כולו לאחר שכבר כלו העצים ונשרפו לגמרי בהחלט ולא נשאר בתנור שום מקום שיתמלא באוד [שקורין האליוועשקין] שיש בו ממש מעצים [ואחר כך ע"י שמתקטמין הגחלים נעשים חללים רבים בעת שכלה העץ] ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות א', (שם, י"ב).

- כא -

ע"י פמ"ג א"א תס"א א' דתנור שהוא מאבנים לחד בלי שום טיט טפילה אפילו אם בעל ע"י אש ממש מ"מ אם מכשירו קודם הפסח די לו מדינא בהגעלה לחד [למאן דאמר דחמיץ מיקרי היתירא בלע. ועיין בדברינו לקמן סימן קט"ז ס"ק כ"ג] וא"כ יש לצדד בו להקל אפילו אם לא הלכו הגחלים ע"פ כולו כיון דהשלהבת הוי עכ"פ כליבון קל ולא גרע מהגעלה ע"כ, (שם, ג).

- כב -

עיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש שאם לפי ראות העין לפום רהיטא אין שם עוד מקום פנוי מגחלים שוב אין חשש ומכש"כ כשניצוצות ניתזין אחר גריפת התנור מגחלים בכל מקום פשיטא שאין עוד שום חשש ופתחון פה בזה. ועיי"ש עוד דמהני להניח הגחלים רצופים רק על חצי תנור ואח"כ לגרוף משם

ולעיין אם הניצוצות ניתזין שם ואח"כ יוליך הגחלים ע"פ חצי השני של התנור ג"כ רצופים ויהיו מונחים שם ג"כ עד שיהיו ניצוצות ניתזין בשעת גריפה משם ואין לחוש בזה שמה בשעת פליטת חצי השני של התנור הולך הבלוע לחצי הראשון של התנור (שכבר נחלבן מן הגחלים) משום שהליבון שורף תיכף ומיד את הבלוע (טרם שניזון ממקום למקום) ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות א', שם, ז).

ענף ו

— כג —

הוצאות מצה מתנור — קודם זמנו

צריכין ליוזר שלא להוציא מצה מן התנור כ"ז שלא יאפית קצת. עיין בחשובת בית היוצר על דבר אשר מוזמן כמה פעמים שהעיסה רכה [וקשה להכניס לתנור על המרדה] לכן האופה מכניסה לתנור על לחי עגול [שקורין וואלגער האלטן] ורק אח"כ כשמוציאין אותה מן התנור מוציאין אותה במרדה ואירע כמה פעמים שהניחו מצה הנעשית מהעיסה הרכה על הלחי העגול להכניסה לתנור וכאשר האופה מכניסה בתוך התנור המצה נדבקת על הלחי ואינו יכול להורידה מהלחי ועי"ז מוכרח לחזור ולהוציא הלחי עם המצה מתוך התנור ולהסירה מהלחי בידיו ולזורקה לתוך התנור ועי"ז נשאר דבוק מן המצה על הלחי העגול הנ"ל עוד מצות לתוך התנור והעלה להתיר בדיעבד המצות האחרות משום שלא היה יס"ב בלחי ובמצה שנדבקה בה אבל לכתחלה חלילה להקל להכניס עוד מצות אחרות לתוך התנור בלחי הלזה ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות וא"ל, שם, פ"א).

— כד —

וכשהיא חוץ לתנור תמהר להחמיץ. עיין ט"ז סימן תס"א ס"ק א' דאפילו החזירה מיד לתנור מ"מ יש לאסור משום דכיון שהמצה היא חמה יש לחוש שמא נתחמזה ברגע אחת הלזו שהיתה חוץ לתנור כי ע"י החמימות ממהרת להחמיץ אף בפחות משיעור מיל ולכן גם המרדה שהוציאו המצה עליה מן התנור ג"כ אסורה משום דחיישינן שמה נתחמזה המצה בעודה על המרדה חוץ לתנור ע"כ וכן פסק בח"י שם ס"ק י"א ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט' ודלא כתשובת נחלת שבעה שרצה להתיר בדיעבד ע"כ. [ועיין בדברינו לעיל סעי' ה' ס"ק ל"ב] ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תס"א סעי' ה' דכתשובת שא"י מיקל ג"כ בדיעבד וכדעת הנחלת שבעה הנ"ל וכן בא"ר צידד להקל בדיעבד אם כבר החזיר מיד ע"כ, ועי"ש עוד בשם ספר שירי לקט דאם הוציאו מצה קודם

שנגמר אפייתה והחזיר אותה מיד ונתערבה כשאר המצות יש לשבור כל המצות כדי שלא יהי' בהם חשובות משום דבר שבמנין ומועיל ביטול ברוב [ולשיטת הא"ר גם יבש ביבש אינו חו"נ] ואם אכלו קצת מהם קוה"פ לכו"ע שרי ע"כ והרב מהרש"ם סיים שם [דלפי המבואר בא"ר הרי בנתערב יבש ביבש אין להקל אא"כ אוכלים ביבש אבל לבשל אסור וא"כ ה"נ צריך לזהר שלא לעשות שום ביטול במצות אלו] ולפי מה שנתבאר לעיל בשם הא"ש להחזיר בדיעבד בהחזיר מיד אין נ"מ בזה אא"כ שהו קצת קודם שהחזירה עכתו"ד הרב מהרש"ם ועיין עוד בדברינו לקמן סימן קי"ו ס"ק א' ענף י"ז י"ח ובפמ"ג מ"ז סימן תמ"ז ס"ק ה' וס"ק ט"ו ובא"א שם ס"ק י"א וס"ק מ', (שם, פ"ד).

- כה -

ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט' יו"ד דאפילו אם לו קרמו פניה רק קצת כשהוציאה והוא מסופק אם היו חוטין נמשכין ממנה מ"מ אם החזירה מיד לתנור אין להחזיק איסור מספק שמא היו חוטין נמשכין ממנה ובכה"ג יש לסמוך על סברת הנ"ש לעיל ס"ק פ"ד, (שם, פ"ח).

- כו -

מצה על נייר

ואם שמו מצה על נייר לאפות בתנור עיין ח"י סימן תס"א ס"ק ז' דבדיעבד יש להקל משום דדאי שולט החמימות דרך הנייר מהרה ולא הוי הפסק ואינו מחמיץ וכ"ז בדיעבד אבל לכתחלה יזהר שלא לעשות כן ע"כ וכן משמע דעת הפמ"ג א"א שם ס"ק ד'. והנה ראייתו של הח"י הוא מהט"ז יו"ד סימן ס"ה ס"ק ב' שכתב שם דמותר לצלות כבד שהוא מוכרכת בנייר ולא אמרינן דנייר הוי הפסק וה"ה כאן אך בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תס"א אות ד' הביא שם בשם ליקוטי אבן העזר ובשם תשובה מאהבה וחשובת מהר"ם שיי"ק שחולקים על הט"ז שם לענין כבד אם לא שנאמר דלענין חמץ גם הם מודים להקל ולכן הניח הרב מהרש"ם את הדבר בצ"ע, (שם).

- כז -

תנור שנתחמצה עליה מצה

עיין פמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק ד' דמצה שנתחמצה בתנור חמץ גמור צריך אותו מקום [שישבה עליו המצה] בתנור הכשר ליבון ושאר התנור א"צ הכשר [וכן הוא בח"י שם ס"ק י"ד אבל במצה כפולה ונפוחה א"צ התנור הכשר גם באותו מקום] ואם אין אותו מקום שבתנור ניכר לכאורה י"ל דאותו מקום בטל ברוב כשאר התנור כדין יבש ביבש דבטל חד בתרי, ואם אפה כך בלא

הכשר אותו מקום ונתערבו המצות י"ל לענין המצות ג"כ דחד בתרי בטל כיון דאין איסורם מחמת עצמם ע"כ, (שם פ"ו).

- כח -

מקצת המצה - חוץ לתנור

ועיין בספר סמא דחיי סימן יו"ד אות א' דיש לזוהר שיהיה כל המצה בתנור שלא יצא חוץ מפי התנור כלל מפני שחוץ מפי התנור אין התנור רותח כ"כ ומתחמץ טרם שנאפה ע"כ והוא פשוט, (שם פ"ה).

- כט -

ספק חוטין נמשכין

ובש"ע הרב הרש"ז הנ"ל דאם תוחב אצבעו לתוכה ואין בצק נדבק בו תו לא מחמירינן בו משום דבכה"ג שוב אין להסתפק כלל שמא אין חוטין נמשכין ממנה ע"כ, ועיין פמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק א' דבחינה זו דתחיבת אצבע לא מהני רק כשתחב אצבעו בעוד המצה היא חמה אבל כשנצטננה כבר אין זה סימן וכ"כ בשע"ת שם ס"ק וא"ו בשם הנוב"י ועיי"ש עוד בשע"ת מ"ש בענין זה בשם הנוב"י ועיין עוד בפמ"ג מ"ז ס"ק א' הנ"ל דמצה שנאפית כמאב"ד שהיא חצי בישולו וטחנו אותה אח"כ בריב אייוין עם עוד מצות אינה נאסרת עכ"פ את תערובתה במשהו וגם בהנאה יש לצדד ולהקל והכל לפי ראות עיני המורה ע"כ, (שם פ"ח).

- ל -

קרימת פנים

עיין בשם הנוב"י דאם כבר נצטננה המצה וא"א לבדוק בחוטין נמשכין ויש בה ריעותא שמורה שלא נאפה יפה או אם וודאי קרמו פניה ואין שום ספק בהקרמה יש להתיר אבל אם גם בהקרמה של המצה יש לו ספק אם זה מיחשב קרימה או לא הרי זה ספק כרת ואסור אפילו בהפ"מ ושמחת יו"ט ובמצות העבות שאנו רואין בהם ריעותא מבפנים בעינן קרמו פני המצה משני הצדדים קרימה מעליא באופן שאין בקרימתן שום ספק כלל ואם יש ספק בקרימתן יש לאסור ע"כ, (שם פ"ט).

- לא -

דיני מרדה - שנתחמצה

א] ועיין בדברינו לקמן סימן קט"ז ס"ק כ"ו דמרדה של עץ שנתחמצה אין

לה תקנה בהגעלה [ואפילו אם קלפה בכלי אומנות ומגעילה אח"כ ג"כ לא מהני]. ב] ועיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"א סעי' י"א דאין לאוסרה אלא לכתחלה שאין להוציא בה עוד מצות אבל בדיעבד אין לאסור המצות שהוציא בה אח"כ משום דבדיעבד יש לסמוך על הפוסקים האומרים דאם הוציאו המצה בעוד שהיו החוטין נמשכין ממנה אינה נאסרת ע"כ עכ"פ לענין שאר המצות יש לסמוך עליהם בדיעבד ע"כ.

ג] ועיין מג"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ז שהחמיר גם במרדה שהוציאו עליה כפולה ונפוחה שלא להוציא בה עוד מצות אחרות לכתחלה וסיים שם דכיון שהוא גופא חומרא בעלמא לכן די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אם הורידו עליה מצות אחרות לא נאסרו אך בח"י שם ס"ק נ"ד כתב להחיר הרחת שהוציאו בה כפולה ונפוחה אפילו לכתחלה משום דחשיב כמו דיעבד כיון דלא ימלט ברוב אפיות שלא יאסור מצה אחת מהם משום כפולה או נפוחה וא"כ יצטרך בכל פעם מרדה חדשה וגם את התנור נצטרך לאסור ויצטרך להסיקו שנית בכל פעם שיודמן כפולה או נפוחה והתורה חסה על ממונן של ישראל וסיים שם שכן נהג חמיו הגאון ז"ל שלא לאסור הרחת אפילו לכתחלה ע"כ.

ד] ועיין בא"א מהגה"ק מביטאשטש שכתב אודות מצה כפולה דהגם דא"א להחמיר על רבים בזה אך המחמיר ע"ע להכין מרדה מיוחדת שיטלו בה מצות הכפולות ושלא ליטול בה שאר מצות ושלא יאכלו בפסח את המצות הכפולות הרי זה על צד היותר טוב ע"כ ועיין בספר סמא דחיי סימן ה' אות כ"ח בשם של"ה שכתב ג"כ דטוב שיכין שני מרדות וכשמוציא מן התנור מצה שמסופק בה אם החמיצה לא יוציא בה מצות אחרות רק ברחת האחרת ע"כ [ועיין בדברינו לעיל סימן זה סעי' י"ב ס"ק ע"ו]. ה] ועיין ש"ע ע"כ בח"י סוס"ק הנ"ל בשם אמרי נועם שהיה מעשה שאפו מצות קודם פסח ברחת ונסתפקו אם היתה הרחת חדשה או ישינה שנשחמשו בה חמץ והשיב שאין במצות אלו שום חשש של חמץ. ו] ועיין בע"ד סימן י"ח אות כ"ח דהיכא שיש חשש שמא היה איזה חמץ בעין דבוק ברחת או אפילו אם הרחת אב"י מ"מ הרי שומר נפשו ירחק א"ע ממצות הנ"ל משום דהוי ספק דאורייתא אמנם בפמ"ג א"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ז הניח בצריך עיון ביש ספק אם רדו על המרדה מצה חמוצה משום דהוי ספק תורה ומשמע להמעייין שם דאפילו אין שם חשש שמא היה איזה חמץ בעין ג"כ יש בזה חשש תורה לדעתו.

[ועיין בספר מג"פ שהביא בשם דודי זקני בעל פנים יפות על התורה פרשה צו דה"מ כל שכתב דבבלוע כחוש היוצא מכלי בלא רוטב הוא רק מירבנן וא"כ י"ל דהוי ספק דרבנן לקולא גם בלא"ה יש לומר דהוי ליה נ"ט בר נ"ט דהיתרא כיון דאפו המצות קודה"פ ע"כ ועיין ש"ע עוד שכתב שם דכן משמע במהר"ם שיף חולין דף קי"א אך בריטב"א כתב דאף המתירין נ"ט בר נ"ט מחמץ מ"מ לא התירו רק טעם שלישי עכ"ד הרב מג"פ הנ"ל הו"ד בא"ח החדש סימן תנ"א אות כ"ו].

ז] ועיין ש"ע בשע"ת ס"ק מ"ב בשם שיורי כנה"ג להחיר בדיעבד אם אפו

מצות ברכת של חמץ שאב"י ובשם מהר"ם גלאנטי כתב לאיסור ע"כ. ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ד אות א' בשם מזבח אדמה שכתב דטעם המהר"ם גלאנטי שכתב לאסור אפילו באב"י הוא משום שהיה חושש אולי היה דבוק בהרחת איזה חמץ בעין ונדבק בהמצות וחז"ל בפסח אבל אם הרכת היתה נקיה ואין בה סדק והאפייה היתה קוה"פ אין חשש בדיעבד ע"כ.

ח] ועיי"ש עוד בשד"ח במערכת ואות הנ"ל דהוי עובדא שדרו המצות ברכת חמץ שנשתמשו בה חמץ בערב שבת קודם ואח"כ ביום ראשון אפו מצות ודרו אותם ברכת הנ"ל והעלה שם להתיר בדיעבד אם הרכת נקיה ואין בה שום סדק מטעם כיון שהרחת לא היתה ב"י בשעת אפיית המצות וגם האפיה היתה קוה"פ.

ט] ועיי"ש עוד בשד"ח מערכת ואות הנ"ל בשם תשובת כתב סופר סימן פ"ט בדבר רחת שהייתה מוכנת לאפיית המצות ורדה בו אשתו חלת לחם חמץ אחד מחמת שלא היתה יודעת שהמרדה מוכנה למצות וכשנודע לה נתנה את המרדה לאומץ וקלפה וגם הגעילה אותה ולא נודע הדבר עד אחר ג' ימים שאפו המצות הם וכל הישוב ברכת זו והאפיה היה אחר ג' ימים מעל"ע מעת רדיית הפת של חמץ וכתב שם הרב כתב סופר שהמצות מותרין לכו"ע בלי שום פקפוק כיון דהוי נוטל"פ קודה"פ ומותר בפסח ואפילו היתה האפיה אח"כ בתוה"פ יש לצדד בנד"ד כיון שכבר הוגעלה הרכת קוה"פ וכבר הוקלש טעמו קוה"פ ומכש"כ בנד"ד שהאפיה היתה קוה"פ לאחר ההגעלה ולאחר הקליפה [ובכה"ג י"ל דגם מהר"ם גלאנטי הנ"ל מודה דמותר] ואפילו בלא הוגעלה ולא הוקלפה הרכת מקודם ג"כ היה נראה להתיר בנד"ד כיון דאיכא בזה תלתא לטיבותא שאין הרכת ב"י וגם שנאפו קוה"פ וגם שיש הפ"מ וטרחא הרבה לאפות המצות של כל בני הישוב עוד הפעם והמהר"ם גלאנטי יוכל להיות דלא אסר אלא במקום שאין שם הפ"מ וטורח רב ובפרט בנד"ד שאין שם הפ"מ וטורח רב ובפרט בנד"ד שהיה שם תיקון הגעלה וקליפה והפ"מ ולכן יצאנו בזה גם ידי חומרת מהר"ם גלאנטי עכתו"ד הרב כתב סופר הנ"ל בקצרה, ועיין בעקרי דינים סימן י"ח אות כ"ח מ"ש שם בשם זקן אהרן ומדבריו שם משמע ג"כ דיש להתיר בכעין נדון הכ"ס הנ"ל בלי שום פקפוק כיון דנעשה קוה"פ והמרדה לא היתה ב"י ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה, (ש. פ"ז).

ענף ז

פרטי דינים לידע במצות מצוה

- א -

עיסה שנילושה במי פירות

א] מצה שנילושה במי פירות לכד בלא שום תערובות מים נקראת מצה עשירה לכו"ע ואין יוצא בה ידי חובת מצת מצוה בלילה הראשונה. ש"ע סימן תס"ב סעי' א' וח"י שם ס"ק ב'. ב] ואפילו אם נילושה המצה במים רבים עם מעט מי פירות מ"מ כל זמן שאין שם ששים נגד המי פירות, [וא"כ מרגישים בה טעם מי פירות לכן] הרי היא נקראת מצה עשירה ואין יוצאין בה ידי חובתה בפסח [בלילה הראשונה] אבל אם אין בה טעם מי פירות דהיינו שיש בה ס' נגד המי פירות שעירב בה מותר לצאת בה ידי חובתן [אם אפאה מיד באופן שלא יהי' בה חשש חימוץ] אבל אסור לצאת ידי חובתו במצות הקטפות במי פירות אעפ"י שיש בהן ס' כנגד הקיטוף שעל גביהן משום דכיון שהקיטוף אינו מעורב בתוך המצה אינו מתבטל בה והיא נקראת מצה עשירה. ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"ב סעי' וא"ו והוא מדברי מג"א סימן תע"א ס"ק א' והח"י סימן תס"ב ס"ק ב' [ודלא כהב"ח ומהר"ל בספר גבורות ד' שכחבו דמי פירות עם מים יוצא ידי חובת מצה בדיעבד] ועיי' פמ"ג א"א סימן תס"ב ס"ק א' שכתב ג"כ דאסור ליתן מלח עם מים על המצה אחר אפיה ולהחזיר לתנור משום דהוי מצה עשירה ואינו יוצא י"ח ע"כ, (שם, צ"ג).

- ב -

מצה הנאפה קודם ל' יום

מצה שנאפית קודם שלשים יום לפסח אפילו נעשית לשם הפסח אין יוצאין בה לדעת הב"ח אך בע"ש השיג על הב"ח בזה ודעתו להקל בדיעבד וכן דעת רוב הפוסקים וכן שמעתי שבמקומות ששולחין המצות למרחקים שאופין כמה חדשים קוה"פ כיון שהוא שעת הדחק. ח"י סימן תנ"א ס"ק ד' (שם).

- ג -

מצה מבושלת

ג] אין יוצאין במצה המבושלת לאחר אפייתה אפילו בדיעבד אפילו לזקן או לחולה לפי שהבישול מבטל את טעם המצה ואפילו לא נתבשלה ממש ברוחחין [שאצל האש] אלא שנפלה לתוך מים חמין שבכלי ראשון שהיס"ב והסירה מיד

[על כל זה] הרי היא נקראת מצה מבושלת ואין יוצאין בה, אבל אם נפלה לתוך מים שבכלי שני [אפילו אם היס"ב במים] יוצאין בה מפני שכלי שני אינו מבשל ומ"מ יש להחמיר לכתחלה אם לא לצורך לפי שיש אומרים דפת מתבשל אף בכלי שני. ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"א סעי' י"ד והוא מדברי הש"ע שם סעי' ד' ומג"א שם ס"ק ח' וח"י שם ס"ק י"ג. ועיי"ש בח"י [ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ב] דה"ה אם המצה נשרית במים צוננים מעל"ע אף אם לא נימוחה שם ג"כ אין יוצאין בה משום דכבוש הרי הוא כמבושל ע"כ, אך בפמ"ג א"א שם ס"ק ח' כתב דכבוש הוא רק מפליט ומבליע אבל אינו מבשל ועיין בספר סמא דחיי סימן י"א אות כ"ב דבשעת הדחק יש להקל בכבוש מעל"ע ע"כ, (שם).

- ד -

מצה שרוי'

ה' זקן וחולה יוצאין במצה השרויה במים צוננים אפילו לכתחלה [אם לא נשרית שם מעל"ע] והוא שלא נימוחה [ואעפ"י שנתמססה במים לא יצאה מכלל לחם כ"ז שלא נימוחה לגמרי] ואם א"א לו לאכול השרוי במים מותר אפילו בשרויה ביין ושאר משקין וכ"ז בזקן וחולה אבל בשאר כל אדם אפילו בדיעבד אינו יוצא בשרויה ביין או בשאר משקין [חוץ ממים] ואין חילוק בזה בין הכזית מצה שמברכין עליו על אכילת מצה ובין הכזית של אפיקומן. מג"א סימן תס"א ס"ק ד' ח"י שם ס"ק י"ב וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ב ועיי"ש עוד במג"א הנ"ל ובש"ע הרב הרש"ז שם דאפילו השרוי במים [פחות ממעל"ע] לא שרינן לשאר כל אדם שאינו זקן או חולה אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה ולזקן או חולה שקשה לו לאכול מצה יבישה מתירין אפילו לכתחלה ע"כ. ועיי"ש עוד בש"ע הרב הרש"ז סעי' הנ"ל דצריך ליוזר לשרות כזית שלם ביחד אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהן ידי חובתו אם נשרו כ"כ עד שנתלבנו המים מחמתו מפני שכבר נתבטלו מתורת לחם ע"כ, וכעין זה כתב ג"כ בפמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק ב' דפירוין שאין בהם כזית ששראם במים ונתלבנו המים או ששראם במשקה צבוע אין יוצאין בהם משום דלית בהן תוריחא דנהמא לענין המוציא ע"כ.

ועיין שעת"ת סימן תס"א ס"ק ח' בשם ברכ"י דזקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה ואוכלם משום דבכה"ג פסקינן [בש"ע סימן קס"ח] דמברך עליו המוציא וברהמ"ז ושמעתי שכך היה נוהג גדול הדור מהר"ח אבילעפיא לעת זקנותו עכ"ל השע"ת בשם הברכ"י. וכ"כ בספר מאורי אור דבמצה אפויה ונטחנה הדק נמי יוצא ע"כ ומובא בספר א"א ח' החידוש סימן תס"א אות ד' ובשם תשובת בנין ציון הביא שם שכתב דיותר טוב לפרר המצה לפירורים דקים ע"י שידוך במדוכה מלשרות אותה במים ע"כ [ועיין רמ"א סימן תק"ד סעי' ג' ובמג"א שם ס"ק ט' דמותר לגרר מצה (פירוש לכתשה) ביו"ט אפילו בלי שום שינוי משום דאין טחינה באוכלין שהיו

טחונין מתחלה אבל אסור לברור ביו"ט את הפירורין גסין של המצות מתוך הפירורין דקין שהם כקמח ע"כ ועיין ספרי מניו"ט סימן צ"ח ס"ק ל"ח, ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק ס"ו ענף ד' ה' ו' ז' ח' ט' מ"ש בשם השע"ת לענין אותן שמחמירין שלא לשרות מצה בפסח בתבשיל או במים, (שם, צ"ג).

- ה -

הבדיל במורסן - ועירבו

קמח שהפריש המורסן ממנו וחזר וערכו עם הקמח להמג"א בסימן תנ"ד ס"ק ב' יש ספק אם מצטרף לכזית מצה שיוכל לצאת בו י"ח ולדעת הח"י שם ס"ק ב' אין מצטרף ועיי"ש בפמ"ג מ"ז ס"ק א' דאף שנטל המורסן והחזירו אם יש בקמח לבד כזית בכדי אכילת פרס יוצא בו משום דטעם כעיקר לדידן הוא מן התורה ע"כ, ועיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש דהא דאמרינן דמורסן שפירש וחזר אין מצטרף לכזית מצה אין זה רק בהנשאר בהכברה משא"כ בהנשאר בהנפה לא שייך כן ונוהגים שהנשאר בהנפה חוזרים וטחנים ומנפים ואין זה בגדר מורסן ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תנ"ד אות ב'. וכן משמע מדברי הפמ"ג שיובאו אי"ה בענף שאח"ז. ועיי"ש מעלת קמח נקי עוד בא"ח הנ"ל בשם הגאון מהרש"ם מברעזאן דביש בין החטים מצומחות אף שיש ששים נגדם מ"מ צריך לרקד יפה שלא ישאר שום סובין בהקמח משום דלפי המבואר בפמ"ג מ"ז סימן תס"ז ס"ק י"ח אין לסובין דין לח בלא עם הקמח וא"כ חו"ג בפסח לכן יש לזוהר ככה"ג שלא לאכול הקמח בפסח אם נטחן עם הסובין [שקורין ראזיוע] וכ"כ בספר יד יהודא דטוב יותר על פסח הקמח הנקי יותר מסובין (שם) ע"כ, (שם)

- ו -

פת קיבר

פת קיבר [פירוש קמח שלא נטלו ממנה הסובין והחזירוהו לתוכו אלא שרקדו הרבה קמח ונשאר הרבה סובין עם קמח] והוא ראוי לאכילה ע"י הדחק הרי יוצא בו י"ח לדעת הרמב"ם אם עשאה לאדם ולדעת הראב"ד אינו יוצא בה רצ"ע. פמ"ג א"א סימן תנ"ד ס"ק ג', (שם).

- ז -

תערובת קמח תבואה - בקמח קטניות

ח] אם עירב קמח חטים או קמח של שאר ד' מיני דגן עם קמח של אורז או עם קמח של שאר מיני קטניות עיין בש"ע סימן תג"ג סעי' ב' ובמג"א שם ס"ק ב' ובח"י שם ס"ק י"א ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ז' שיש בזה חילוקי דיעות

באיזה אופן יוצא בה י"ח מצת מצוה ובש"ע הרב הרש"ז שם סיים דלענין הלכה יש לחוש לכתחלה דאפילו מצה הנעשית מקמח חטים עם קמח אורז אין יוצאין בה אא"כ יש בה כזית חטים בכדי אכילת פרס ואם נעשית מקמח חטים עם שאר מיני קטניות או מקמח אורז עם שאר מיני דגן אין יוצאין בה אעפ"י שיש שם דגן בכא"פ [אא"כ יש שם רוב דגן] אבל בשעת הדחק יש לסמוך על האומרים דבנתערב קמח חטים עם קמח אורז ועשה מהם מצה אם יש בה טעם חטים יוצאין בה אעפ"י שאין בה כזית חטים בכא"פ ואם עירב קמח חטים עם קמח שאר מיני קטניות או קמח של שאר ד' מיני דגן עם קמח אורז אין יוצאין בה אא"כ יש בה כזית בכא"פ ע"כ, (שם).

- ח -

מצה שו"ב איסור דרבנן

ט] מצה שיש בה איסור מדרבנן אין יוצאין בה י"ח משום דמצה שאין מברכין עליה ברהמ"ז אינו יוצא בה. פמ"ג א"א סימן תס"א ס"ק ח' בשם הרמב"ם ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"א אות ח' דכן הוא דעת בעל עמק הלכה ודלא כתשובת בן יהודא דכתב דמדאורייתא מיהא יצא י"ח מצה ועי"ש בשד"ח הג"מ שיש בזה, (שם).

- ט -

תערובות במצות

י] מצה שלא נאפית לשמה שנתערבה ברוב מצות האפיות לשמן חולין בכל מצה שהיא מהרוב שנאפו לשמן ויוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח כי מעיקר הדין שייך גם בזה ביטול ברוב. שד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ד אות י"ג בשם תשובת משיב דבר ועי"ש עוד מ"ש לענין חשיבות המצה אם יש בזה חשש משום דבר חשוב או משום דבר שבמנין דאינו בטל ברוב כיון דהכרות של מצות מצוה הם נמכרים במנין משום חשבות המצוה עי"ש מ"ש בזה, (שם). (וע"ע בסמוך או כ"א באורך).

- י -

מצה שעיפשה

מצה שעיפשה ונתקלקלה קצת י"ל דאין יוצאין בה כיון דאין מברכין עליהן המוציא וברהמ"ז רק שהכל [כמבואר בש"ע או"ח סימן ר"ד סעיף א' ועיין בדברינו לעיל ס"ק זה ענף ט'] וכן הביא בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ד אות א' [ממסכת מנחות דף כ"ג ע"ב ורש"י שם] דמצה שעיפשה פסולה לצאת בה י"ח מצה, (שם).

אפיית המצות השלם

- יא -

מצה גזולה

(הרבה בני"א אופין בתנור אחד)

אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה לכן אם הרבה בני אדם אופין מצות של מצה בתנור אחד טוב שיאמר כ"א מהם כל מי שהגיע מצתי לידו הרי היא נתונה לו במתנה לפי שיש לחוש שמא יתחלפו מצות של זה בזה, וכן טוב לומר בשעת הטחינה כשטוחנין הרבה ביחד מפני שלפעמים מתחלף הקמח ונמצא מברך שלא כד"ת אבל אם שאל מצה מחבירו יוצא בה ידי חובתו לכתלה שהרי השאילה לו ע"מ שיאכלנה ויחזיר לו מצה אחרת ונמצא מצה זו היא שלו לכל דבר. ש"ע הרב הרש"ו סימן תנ"ד סעי' י"ג י"ד ועיי"ש עוד בסעי' ט' י"א באיזה אופן מותר לצאת במצה גזולה ובאיזה אופן שמותר גם לברך עליה, (שם).

- יב -

שלימות מצות - קודם פסח

ועיין בספר סמא דחיי סימן י"א אות י"ב שכתב דירא שמים אם קונה מצות מצוה מחבירו טוב לו שישלם בעדם קודם הפסח כדי שיקנה אותם בכסף ומשיכה ולא יהיה המוכר עייל ונפיק אזווי ע"כ [ודבריו לקוחים המה משע"ת סימן תרנ"ח לענין אתרוג] והגם דבחדושי שם אריה [חיו"ד סימן מ"ח] כתב דהקונה בהקפה הוא קונה במשיכה [בלבד] וע"ז סומכין העולם מ"מ ירא שמים יוצא ידי כולם ע"כ, (שם).

- יג -

הוציא מצה בשבת

ועיי"ש עוד בש"ע הרב הרש"ו הנ"ל בסעי' י"ב דמי שהוציא מצה מרשות הרבים לרשות היחיד או להיפך בליל ט"ו שחל להיות בשבת מותר לצאת בהן ידי חובתן ולברך עליה ואין זו מצוה הבאה בעבירה כיון שרק הוא עשה בה עבירה במה שהוציאה או הכניסה אבל גוף המצה לא נעשה בעבירה ולא באה לידו ע"י עבירה שעשה הוא כיון שהיתה שלו קודם שהוציאה או הכניסה ע"כ, (שם).

- יד -

אפיית מצות בחמה

עיין ח"י סימן תס"א ס"ק ח' בשם כנסת הגדולה דראוי למחות שלא לאפוח מצה בחמה ובדיעבד אם אפה בחמה והחום שלט בה כ"כ עד שנאפית ע"י חמימותה המצה מותרת אך אין יוצאין בה י"ח כזית מצה ע"כ, (שם, צ"ד).

- טו -

אכילת מצות לעכו"ם

עיין בתשובת בשמים ראש סימן קס"ט דאסור להאכיל מצות מצוה לעכו"ם אבל שאר מצות מותר ליתן לעכו"ם מהם ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן ת"ס אות א', (שם, צ"ה).

- טז -

אפיית מצות ע"י ישראל גדול

ע"י ישראל גדול. אבל לא ע"י עכו"ם ולא ע"י חרש שאינו שומע ואינו מדבר ולא ע"י שוטה דהיינו שמאבד מה שנותנים לו ולא ע"י קטן. ש"ע סימן ת"ס סעי' א'. ועיי"ש בש"ע הרב הרש"ז סעי' א' דבשעת הדחק שא"א בענין אחר כגון זקן או חולה שא"א לו ללוש ולאפות בעצמו והוא בין הגוים ואין שם ישראל [גדול ובן דעת] אז מותר לעשות גם הלישה והאפייה ע"י עכו"ם או ע"י חרש שוטה וקטן אם הישראל גדול [שהוא זקן או חולה] עומד עליהם ומשגיח שלא תתחמץ העיסה גם יוהר לומר להם שיעשו לשם פסח ולשם מצות מצוה ע"כ, (שם, צ"ו).

- יז -

עיין בס"ק שלפנ"ז שלא ללוש ע"י עכו"ם ועיין תשובת מהרש"ם ח"א סימן קכ"א שנסאל באחד שאפה מצות מצוה והלש הוא מחלל שבת קודש בפרהסיא אבל לא במלאכות החמורות המפורסמות להמוך העם ונסתפק השואל אם לפסול המצות למצות מצוה כיון דמומר לחלל שבת דינו כגוי [כמבואר בש"ע יו"ד סימן רס"ד סעי' א'] אך בנד"ד אמר הלש בפירוש שהוא עושה לשם מצות מצוה עכתו"ד השואל. והרב מהרש"ם השיב לו דאם הלש הראשון מתוך האגן היה איש כזה שמחלל שבת וא"כ הרי המגלגלים המצות שהם כשרים הלא כ"א מהם לש עיסה שבידו שנית להעריכה יפה ולהיות ראויה למצה א"כ ככה"ג י"ל דלכ"ע שרי [עיין בטור יו"ד ריש סימן רע"א לענין עיבוד של עכו"ם דסגי כשיחזור וימתח ויתן עליו סיד ובמג"א סימן ל"ג ס"ק ד' ודג"מ שם וכמו כן בנד"ד] דכיון שצריך להעריכה לכ"ע מהני לישת המגלגלים לשמה להכשיר העיסה, (שם, צ"ו).

- יח -

ואם זה שלש באגן היה ישראל כשר והמעריך ומגלגל המצה היה מחלל שבת קודש פשיטא דכשר כיון דכבר נילוש לשמה ואם נתברר בנד"ד שהמחלל שבת הנ"ל הוא נשמר א"ע מלחלל שבת בפני אדם גדול יש לומר דאינו בכלל

מחלל בפרהסיא [כמו שנתבאר בספרי דע"ת בשם הת"ח והא"ר], ועוד כיון שבנד"ד אמר בפירוש שהוא עושה לשם מצות מצוה אין חשש ועוד יש לצדד בזה להקל כיון שאינו מחלל בדברים החמורים המפורסמים לכל [עיי' תו"ח סימן ל"ד סעי' כ"ד], ועוד י"ל בזה להקל דכיון שלא נתברר שהוא מחלל שבת באיסור דאורייתא ויש ספק שמא אינו מחלל רק באיסור דרבנן לא נפסל לעדות [כמבואר בב"י אבהע"ז סימן מ"ב בשם מ"כ] ומכ"ש שלא נעשה מומר בפרהסיא עי"ז כיון דיש לומר דאפילו אם חילל שבת באיסור דאורייתא מ"מ שמא היה בשגגה שסבור שהוא מותר או שסבור שהעשרה הרואים אין יודעים שהוא אסור מן התורה וגם יש לצרף בזה סכרת הבנין ציון החדשות שכתב שבוה"ז שמתפללים בשבת ומודים בבורא עולם ומלים בניהם ונוהגים בגיטין וקידושין שהם עיקרי הד"ת יש להקל שלא יהא מגעם עושה יי"נ וה"נ בנד"ד ובכנין ציון כתב שם [דדוקא במבורר שהוא יודע דיני שבת ומעיו פניו לחלל בפני עשרה או דינו כמומר גמור ומגעו יי"נ אבל לא בלא"ה עכת"ד הרב מהרש"ם הנ"ל, ועיי' בספרי מנחת שבת סימן ע"ב ס"ק ט"ו ובשירי המנחה שם דף קנ"ז ע"א אות ד', (שם)]

- יט -

ועיי' תשובת הרדב"ז ח"ג סימן תקפ"א כמה שנהגו במצרים במצה שמורה שהישראלים הם לשי' ועורכי' ומקטפי' והנכרי אופה וישראל עומד ע"ג וכתב שם כיון דעיקר שימור דמצה הוא לשמור אותה מחימוץ ובשאר מצות [שאינם למצות מצוה] אם ידוע לנו שלא החמיצה מותרת ורק במצה שיוצאין י"ח צריך שימור מחימוץ לשם מצות מצוה וא"כ בשלמא טחינה ועריכה ולישה יש לחוש בהם לחימוץ ולכן בעינן שמירה לשמה אבל בנד"ד שהעכומ"ז עומד בפי התנור איזה חימוץ שייך בזה שנצטרך שמירה לשמה והרי העכומ"ז אינו עושה שום מעשה אלא הכנסה והוצאה וגם אין לחוש שמא ישהה העכומ"ז את המצות לפני פי התנור עד שיחמיץ כיון דהישראל עומד שם והדבר נמסר לישראל ולא לעכומ"ז ואין לעכומ"ז שום עסק רק להכניס לתנור ולהוציא ממנו וכן נראה דעת הרשב"א ומלשון הגמ"י דאין להחמיר אלא בלישה ולא באפייה אלא משום חיבוב מצוה יש לאפות ע"י ישראל כשיש ישראל ידע לאפות אבל בדיעבד אם אפה עכומ"ז וישראל עומד ע"ג כשר עכתו"ד הרדב"ז הנ"ל הו"ד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות ב'. והרב מהרש"ם סיים שם דמה שכתב הרדב"ז דבאפייה לא שייך שמורה מחשש חימוץ יש לפקפק בזה דגם באפייתה יש כמה דברים שצריך לזהר בהם מחשש חימוץ [כמבואר בש"ע סימן תס"א סעי' ג' ובפמ"ג א"א שם ס"ק י"ד ובדברינו לעיל סימן זה סעי' י"ג ובמעדני שמואל שם] אם לא שנאמר דהרדב"ז סבירא ליה להקל בדיעבד בדברים אלו וצ"ע ע"כ ועיי' בדברינו בס"ק שאח"ז מ"ש בשם מהר"ח או"ז, (שם צ"ט).

- כ -

ועיין ח"י בסימן ת"ס ס"ק ג' דאם אפשר נכון ליוהר כמצות מצוה שלא יעשה קטן אפילו את הנקבים שמנקבים את המצות ע"כ [ועיין בבה"ט שם ס"ק ב' ג' ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ב' ובח"י סימן תנ"ה ס"ק ח' ובדברינו לעיל סימן ק"ט ס"ק י"ב מ"ש שם] ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות ט"ז בשם אמרי שפר שחקר שם בדבר הקטנים שעוסקים [בשעת הדחק] באפיית מצות מצוה [דהיינו כשגדול עומד ע"ג] ולפעמים אינם שכירי יום אם שייך בזה לומר שאין יוצאין בהמצות י"ח משום דאומן קונה בשבח כלי וקטן מיקני קני אקנויי לא מקני ומסיק שם דאין חשש בזה משום אומן קונה בשבח כלי ומ"מ לכתחלה יש לאפותה ע"י גדולים מטעם המבואר בש"ע סימן ח"ס ע"כ, (שם, צ"ח).

ובעינן גם כן שהביא שתי שערות דכ"ז שלא הביא ב' שערות הרי הוא עדיין קטן ועיין פמ"ג מ"ז. סימן ת"ס ס"ק א' דיש אומרים דשימור לשם מצה הוא חיוב מן התורה לכן בעינן לידע בבירור שהוא בן י"ג שנה וגם הביא שתי שערות אבל אין לסמוך לכתחלה לומר דמסתמא הם בני י"ג שנה והביא שתי שערות עד שיהיו גדולים בשנים ע"כ [עיין מג"א סימן נ"ה ס"ק וא"ו ז']. וכן הוא משמעות דברי הרב הרש"ז סימן ת"ס סעי' א' דבעינן לידע בבירור שהביא שתי שערות. ועיין במסה"ש שעל קיצוש"ע ס"ק ט"ו בשם האחרונים דעיקר הקפידא הוא רק על לישת המצות ועריכתם ואפייתם אבל שאיבת המים ומדידת הקמח וניקור המצות יש להקל לעשותם ע"י בן י"ג שנה אעפ"י שאינו יודע שהביא ב' שערות ע"כ, (שם).

- כא -

עיין פמ"ג מ"ז. סימן ת"ס ס"ק א' [דה"מ והנה] דאם לש עכ"ם חשו"ק ואין ישראל עומד ע"ג [לומר לשם מצות מצוה] אלא עומד מרחוק יאכל ממנה הכוית מצה בליל א' בלא ברכה. ועי"ש עוד בפמ"ג א"א בסימן הנ"ל ס"ק א' [דה"מ עבד ושפחה] שכתב דאם הלש את העיסה הוא ישראל מומר שעובד ע"ז להכעיס לא מהני ביה אפילו אם הישראל עומד ע"ג משום שהוא עושה אדעתיה דנפשיה ואם הלש את העיסה הוא מומר לתיאבון [ולא להכעיס] אין לאכול מהמצה שעשה שלא בפני ישראל משום דצריך זהירות יתירה והוא מטרח לא טרח ע"כ. [ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק צ"ז מ"ש שם לענין אם הלש הוא מחלל שבת] ועיין בא"ח החדש סימן ת"ס אות ג' בשם ע"ד באחד שהגיע לכפר של ישמעאלים בע"פ ומצא את הישמעאל ששם כבר הקמח בעריבה ללוש וקדם הישראל ונתן המים שם לשם מצה והישמעאל גלגל ולש ואחר הלישה הפריש הישראל מיד חתיכה מהעיסה ועשה כמין עוגה ואפה על הגחלים, וכתב שאם א"א לו להישראל בשום אופן לעשות מצה אחרת יקדש ויברך על עוגה זו המוציא ועל אכילת מצה ע"כ, (שם, ק"א).

דין נמצא חטה בעיסה, או במצה האפוי

ואם נמצא בתוך העיסה גרעין תבואה וכו'. א] עיין בשע"ת סימן תס"ז ס"ק כ' בשם ספר בני דה' בענין שנמצא במצות שמורות אפיות חטים בקצת מהם ונדע שלא היו בתוך המים רק שהמרקדת נתנה בטעות קומץ חטים בתוך הקמח שלשו ממנה המצות יש להחמיר ולאסור דכיון שנמצאו כמה חטים יש לחוש שנתבקעו מהם ואף אם נדע שלא היו בקועות יש לחוש שמא לא נקלה יפה באור ושוב יבאו במרק ע"כ. ב] ועיין ח"י סימן תנ"א ס"ק נ"א דצריך לרקד הקמח קודם הלישה ואם עבר ולש העיסה ולא נתרקד הקמח קודם אפשר לאסור כל העיסה כי הדבר ידוע שכל שלא ריקדו הקמח מצויים בהם חטים שבורים ושלמים ונאסרה המצה או העיסה כאשר באו כמה פעמים מעשה לידינו ע"כ וכן הביא בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"א אות א' בשם ספר בגדי ישע שכתב בפשיטות לאסור בדיעבד אם לא רקדו הקמח ע"כ, אך במג"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ד משמע דאין עיכוב בדיעבד אם לא רקדו הקמח ועי"ש בפמ"ג א"א ס"ק ל"ד ובמחה"ש שם דכן הוא דעת הא"ר דאין לאסור בדיעבד בלי ריקדו הקמח וכן הוא דעת הפמ"ג א"א שם להקל בדיעבד וכן משמע דעת החי"א כלל קכ"ה אות י"ח. וכ"כ במקו"ח שם בביאורים ס"ק ט' להקל בדיעבד אם לא רקדו הקמח אפילו בנמצא שם חטים אח"כ בעיסה מטעם דאמרינן דאם העיסה לא נתחמצה מכ"כ החטים שהם קשים ולא חיישינן שמא החטים הם באו ממים שבמקום אחר וכבר נתחמצו משום דתולין במצויי החטים באו מהקמח כיון דלא רקדו אותו ולכן אין כאן שום חשש ע"כ [וזהו שלא כדעת השו"מ המונבא לקמן ענף ג'] ועיין בשד"ח. מערכת ואות הנ"ל דמשמע גם דעתו להקל בדיעבד בשלא רקדו את הקמח. ג] ועי"ש עוד שהביא בשם שו"מ שכתב במסקנתו דאף אם נימא דלא כהח"י הנ"ל דמתמיר בלא נרקד הקמח מ"מ זה דוקא בסתם קמח שלא נתרקד או אמרינן דמהיכא תיתי לחוש שימצאו בו חטים שלימים כיון שדרך החטים להתפרק לקמחים בעת הטחינה ברחיים ולכך צדד המג"א להקל בזה גם בלא ריקוד בדיעבד אבל כל שבאמת נמצאו בו אח"כ חטים שלימים [ושבורים] פשיטא דאסור ע"כ. ד] ועיין בנשמח אדם הלכות תערובות חמץ סימן כ"ז באחד שאפה מצות קודם פטח ולאחר שאפה איזה עיסות מצא חטים במצות וצוה המורה לרקד הקמח הנשאר והמצות שכבר אפה לא יאכל אלא ביבש משום דשמא ימצא בקדירה בפסח והבעה"ב לא נוהר בזה ופירר את המצות ומצא אח"כ חטים בעיגולים שקורין קניידליך וכתב שם דאף ד"ל דתולין במצויי דהחטה היתה בקמח וא"כ כיון שהעיסה לא נתחמצה בעודה עישה כש"כ החטה שהיא קשה ואח"כ בשעת אפייה יש לומר דגם החטה נאפית בתנור כמו העיסה ואחר שכבר נאפית שוב לא תוכל לבא לידי חימוץ אך מ"מ כיון שאפילו בקמח שבמצה שנאפית ג"כ מסופק המג"א סימן תס"ג ס"ק ד' אם להתיר בדיעבד כשנתנוהו לתוך המאכל משום שמא לא נקלה יפה ובקמח שלא נקלה לבדו רק שנמצא במצה עכ"פ מחמיר המג"א משום דהמצה מספקת [ולדעת הח"י שם

ס"ק ד' יש להחמיר אפילו בקמח ממש שקלו אותו שלא להחיר אם נתבשל רק בשהייה ובהנאה אבל לא באכילה, וא"כ מכש"כ החטה שנמצאת במצה דהוי דומיא דכרמל שהבהבו איתו וא"כ לכאורה ראוי לאוסרו אפילו אם אפו את החטה בעיץ משום שמא לא נקלה באור יפה כמבואר בש"ע סימן תס"ג סעי' ג' והגם ד"ל דדוקא בכרמל יש להחמיר משום שלא הי' שם רק הבהוב כדרך הכרמל שמהבהבין אותו ולא נאפה יפה משא"כ בחטה שנמצאת במצה שנאפה יפה יש לומר דלכו"ע מותר שהרי גם המצה נאפה וכש"כ החטה אך לפי סברת המג"א הנ"ל שכתב בקמח שבמצה שהמצה מפסקת ולא נקלה הקמח יפה), כמו כן י"ל בהחטה דהמצה מפסקת ולא נאפית יפה ולכן יש להחמיר בזה כמו בשאר חטה אך עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא שמא החטה נאפית כבר ואינה באה לידי חימוץ ולכן עכ"פ במקום שיש עוד ספק יש להחיר מטעם ס"ס עכתו"ד נשמ"א הנ"ל. ה) ועיין בא"ח החדש סימן תס"ו אות מ"ח בשם תשובת עולת שמואל דאם נמצא שלשה חטים בחד מצה לא מחזיקינן ריעותא גם בשאר המצות משא"כ אם בשלשה מצות נמצאו חטים שבאו מג' עיסות בודאי יש להחזיק איסור גם בנותרים משום דקשה לומר בשלשתן דמעלמא אתו ובפרט שנמצאו הרבה ולכן אין כאן היתר לאכילה לא ע"י בישול ולא בעיץ ואפילו אם מפרך את המצות קוה"פ לא מהני ביטול ברוב אבל להשהותם מותר וכעין זה הביא שם גם בשם תשובת שו"מ, (שם, ג"ן).

- כב -

תערוכות מצות מחש"ו

ועיין בתשובת בנין עולם באחד שנתערב לו מצה שאינה משומרת או עיסה שלש אותה חרש שוטה וקטן בין הרבה מצות משומרות [כגון שאחד מהעוזרים היה חרש או שוטה או קטן] ונסתפק שם אי שייך בזה ביטול כיון דהוי היתר בהיתר וגם המצות נקראים דברים חשובים ודבר שיש לו מחירין שאין להם ביטול ומסיק שם דאפילו אם נאמר ודלא שייך בזה ביטול משום חשיבות או משום דשיל"מ מ"מ נראה שיש תקנה להאכיל מצה אחת לאחרים [ואם נתערבו שני מצות שלש אותם חשו"ק יאכיל שני מצות לאחרים וה"ה יותר] ומותר לעשות כן אפילו במזיד קוה"פ ואז נוכל לתלות שהמצה שאינה משומרת כבר נאכלה ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה כיון דהיתר הוא ויכול את"כ לאכול [חובת] כזית מצה [בלילה הראשונה] אפילו רק ממצה אחת מהנשארים וא"צ לאכול שתים שתיים [עיין ביו"ד סימן ק"י סעי' ו'] אמנם מי שנוזהר לאכול מצה שמורה כל ימי הפסח בודאי שייך בזה ביטול מצד איסור חמץ וגם אין לו להחמיר כ"כ דנימא דאין לו ביטול כדיון יבש ביבש ע"ב ומוכא בא"ח החדש סימן תנ"ט אות ד'. ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות י"ו דבערב פסח בין העוסקים בעריכת מצות מצוה היה חרש אחד שאינו שומע ואינו מדבר ולא שמו על לבם ואחר שנתערבו המצות שערך החרש עם שאר מצות שערכו כל

הבני דעה שמו על לבם שיש קפידא בזה והשיב ע"ז הרב חיים של שלום שמצות קטנות שלנו לא נקראים דבר חשוב שלא יועיל להם ביטול ברוב והגם דעכ"פ חשיב דבר שבמנין כיון שנמנות למצותן מ"מ העלה המצות שערך החרש בטלות הם ברוב המצות שעשו הבני דעה ומותרות ע"כ. ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק צ"ג ענף י"ב מ"ש שם, (שם, צ"ו).

- כג -

אפיית מצות בחילול שבת

ועיין בתשובת לב חיים שכתב כמי שאפה מצות של מצוה בערב פסח בפסח שחל להיות בשבת והאפיה היה סמוך לחשיכה שכבר קידש היום הגם שנתחייב בנפשו במה שחילל את השבת ובפרהסיא מ"מ כיון שהיה רק פעם ראשון ולא ב' פעמים וגם היה בשוגג שכסבור היה דעדיין יש שהות ביום לגמור מלאכת האפיה לכן המצות מותרות ושרי לצאת בהם י"ח בפסח ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תנ"ד אות ה', (שם, צ"ג).

- כד -

לשם מצות מצה

עי' פמ"ג מ"ז ת"ס ס"ק א' בדריעבד י"ל דגם במחשבה סגי אפילו אינו אומר בפירוש כפיו שעושה לשם מצות מצה ע"כ. [ועיי"ש עוד דסתמא דמצה לשמה משא"כ טחניה וקצירה סתמא לאו לשמה וצ"ע ע"כ] ועיין במסה"ש שעל קיצושו"ע סימן זה ס"ק ט"ז דאף אם לא כיוון לשם מצות מצוה רק שמרה מחימוץ לשם מצה של פסח מותר [ועיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ה וסימן תנ"ג סעי' י"ד וסימן ת"ס סעי' א' ובפמ"ג מ"ז ריש סימן ת"ס וסימן תס"ב] עכ"ד המסה"ש ועיין בתשובת מהר"ח או"ז סימן ל"ה שכתב דגם אם הלש אינו מתכוין לשימור לשם מצה ורק העומד ע"ג מתכוין מהני [בזה] כוננת חבירו העומד על גביו והוי כוונה גמורה, ובסימן קמ"ג הביא שמורו הר"י ז"ל מחמיר בזה אך שהמהר"ח או"ז הנ"ל חולק עליו ומובא בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות ה' ועיין תשובת מהר"ם שיק חאו"ח סימן רל"ט מ"ש בזה ומדבריו שם משמע דדבר שתלוי במחשבה כגון כוננת שימור לשם מצה אין אדם אחר יכול לחשוב שיהא זה השימור לשם מצה. ועיין עוד בדברינו לעיל סימן ק"ח ס"ק ב' ענף ד' וענף וא"ו מ"ש שם מענינים כאלה, (שם, ק').

- כה -

אפייה קודם החג

עיין ח"י סימן תנ"ג ס"ק י"ג דאע"ג דקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח

ואינו חר"ג בספס מ"מ כל בע"ג יחמיר לעצמו לאפות הכל קדה"פ ע"כ, וכ"כ הטור"ז סוס"י תנ"ח בשם הטור דהמדקדקים אופין כל מה שצריכין למועד קודם המועד בכדי שאם יש שם איזה תערובות חמץ יחבטל קודם זמן איסורו ע"כ, (שם, ק"ד).

- כו -

אפייה בער"פ

עיי' במסה"ש שעל קיצוש"ע ס"ק י"ז בשם הש"ע והרב הרש"ז סימן תנ"ח דראוי לעשות כן [לאפות המצות מצוה בער"פ לאחר חצות] ומסיים שם דכן עושין המהדרין במדינתנו ע"כ, ועיי' בספר א"ח החדש סימן תנ"ח אות א' בשם ספר מאורי אור דכיון שלא נזכר זה בתלמוד שלנו רק בירושלמי וגם שקרוב לבא לידי חששות של איסור אם אופין בער"פ אחר חצות היום משום דכשאופין אחר חצות בעל כרחך צריכין לבטל בפירוש קודם הלישה [את הפירורין שיפלו או שישארן] והדבר מסור לכל עמי הארץ וגם השכחה עלולה מאוד וישכחו לבטל וקרוב לבא לידי מכשול של בל יראה ובל ימצא לכן שב ואל תעשה עדיף ולכן לא נזכר בש"ע סימן תנ"ח שיש חיוב דוקא לאפות בער"פ אחר חצות ולא כתב שם רק בלשון נוהגין וכו' ולא בלשון חיוב עכתו"ד הא"ח החדש בשם מאורי אור בתוספת ביאור קצת, וכעין זה הביא שם ג"כ בשם ספר יפה ללב שכתב ג"כ דלדעתו יותר טוב לנהוג ללוש קודם חצות מללוש אחר חצות היום משום דא"א להנצל מאיזה חששות אשר יש בהם נפקא מיניה טובא וגם כתב שם דכשחל התקופה בער"פ אחר שש שעות מהיום נוהגין איזה בני אדם ללוש המצות מצוה בבוקר קודם שש כדי לצאת מידי ספק חשש סכנה [וכדמשמע ברמ"א סימן תנ"ה סעי' א' דלכתחלה יש להחמיר להשים ברזל גם במים שלנו בתקופה הנופלת], ועיי"ש עוד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן בשם ספר שערי רחמים דגם הגר"א מווילנא לא היה מקפיד לאפות המצות בערב פסח והוכיח בביאוריו מירושלמי ותוספתא דמדינא אין נפקא מינה בזה ושכן עיקר ע"כ.

- כז -

הסקת התנור בהושענות

ועיי' רמ"א סימן תרס"ד סעי' ט' דנהגו להצניע ההושענות [של יום הושענה רבה] להסיק בהם התנור שאופין שם המצות מצוה כדי לעשות בהם מצוה, ועיי' בח"י סימן תמ"ה ס"ק ג' בשם מהר"ו דיש להסיק התנור בלולב ומהר"י היה רגיל לעשות ממנו היסק בפי התנור בשעת אפיית המצות ע"כ, (שם, ק"ד).

נצטרפו בסל עד ליל יו"ט. עיין ח"י סימן תנ"ז ס"ק ט' שכתב דמותר להפריש מהם חלה ביו"ט כיון שהיום נתחייבו. אך הרב א"ר אוסר להפריש מהם ביו"ט גם בכה"ג כיון שהיה יכול לצרפם מעיו"ט והו"ד ביד אפרים בהלכות יו"ט סימן תק"ו וציוונו על הרמ"א שם סעי' ג' והרב יד אפרים סיים שם שכן הוא העיקר כדעת הא"ר הג"ל. ועיין עוד בענין זה בספרי מנחת יו"ט סימן צ"ח ס"ק מ"ה מ"ו מ"ש בזה.

הפרשת חלה שלא מן המוקף

(י) מצות שנאפו משני עיסות או יותר והיה בכל אחת מהעיסות שיעור חלה לא הקילו חכמים בהן להפריש מאחת על חבירו שלא מן המוקף [אפילו בחוץ לארץ] אבל כשמקיפם זה לזה די בכך אפילו בלי צירוף כלי. ט"ז סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיי"ש עוד דיש אומרים דלא הוי מן המוקף רק אם הם בכלי אחד ע"כ ועיי"ש בח"י ס"ק ז' דבעינן שיגעו זה לזה בתוך הכלי וסיים שם דירא שמים יוצא ידי שניהם שיהיו בתוך הכלי וגם יגעו זה בזה ע"כ.

(יא) עיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ז סעי' י"ב שכתב דאפילו מצות שבאו מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שבזה אין צריך לתרום בה מן המוקף לדברי הכל, מ"מ מדת חסידות הוא להחמיר להפריש גם מהן מן המוקף שיגעו זה בזה בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין.

(יב) ובדעבד שעבר והפריש שלא מהמוקף אפילו שני עיסות שיש בכ"א שיעור חלה ואפילו זו מונחת בבית זה וזו מונחת בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה בדעתו לפטור גם השניה בחלה זו הרי זו פטורה וא"צ לחזור ולהפריש גם ממנה משום שלא הצריכו חכמים להפריש מן המוקף רק לכתחלה. ח"י סימן תנ"ז ס"ק ז'.

שכחו להפריש חלה קודם יו"ט

(יג) אם היה בכל אחת מהעיסות כשיעור חלה ושכח להפריש מעיו"ט ונזכר מזה ביו"ט צריך לשייר מכל מצה חתיכה אחת [קטנה] ויפריש לאחר יו"ט מכל אחת מהחתיכות המשויירים משום דלא מהני צירוף למה שנאכל כבר. יד אפרים סימן תק"ו. ועיין בספר סמד"ח סימן י"ב אות י"ג י"ד בשם הבית מאיר שכתב דאם ישאר לו לאחר יו"ט גם מצות שלימות אז יצרף לאחר יו"ט כל הפרוסות עם השלימות ויקח מכל הפרוסות חתיכה אחת מכל אחת ובוה נפטרו גם השלימות שלפניו. ואם העיסות היו בספק אם יש בהם כשיעור חלה בכל אחת מהן או שהיה ביניהם עיסה שיש בכ"א כשיעור וגם עיסות שלא היו בכ"א מהן כשיעור בזה נמי ישאיר מכל מצה חתיכה אחת ויפריש לאחר יו"ט מכ"א ואם ישאר לו אחר יו"ט גם שלימות ובענין שעם הפרוסות יהיה בין הכל כשיעור חלה או יפריש לאחר יו"ט בברכה אבל אם לא יהיה כשיעור לאחר יו"ט אז יפריש לאחר יו"ט בלא ברכה משום דחיישינן שמא הפרוסות הם מעיסות שאין בהם

זהירות בעידן אפייה ער"פ

שיאמר בשעת לישה בלשון שמבין כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן הבצק שידבק בכלים אני מבטל ומפקיר אותם אבל לאחר שיחתמצו שוב לא יהא בידו לבטל כיון שאסורים בהנאה. ש"ע סימן ת"ס סעי' ג' ומג"א שם ס"ק ב' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ה'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות וא"ו בשם ספר יד יוסף דיש לנהוג לומר הפירורין שיפלו כשיפלו יהיו אז בטלים או הפקר דאל"כ איכא חשש ברירה ע"כ. [ועיין לקמן סימן קר"א סעי' י"א], (שם, ק"ה).

[ב] גם טוב לדרוס כל הפירורי בצק ברגליו בעפר כדי שיתבערו מיד קודם שיבואו לידי חימוץ דאם יבואו לידי חימוץ יהא צריך לשורפן כיון שהגיע זמן איסור חמץ. מג"א סימן ת"ס ס"ק ב' וש"ע הרב הרש"ז סעי' וא"ו. ג] גם צריך ליוזר במים שרוחצים בהם הכלים שנשתמשו בעיסה וכן במים שמצננים בהם את הידים שלא לשופכן אלא במקום מדרון כדי שיהיו נבלעים במהרה בקרקע קודם שיחמיצו ואפילו אם שופכן לרשות הרבים מ"מ כיון שכבר הגיע זמן איסור החמץ צריך הוא ליוזר לכתחלה בכל אשר יש לו שלא יבואו לידי חימוץ כלל. ש"ע סימן תנ"ט סעי' ד' ומג"א שם ס"ק ט' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט"ז. [ד] גם לא ישפכם ע"ג רצפת אבנים וכש"כ אם הרצפה הוא של קרשים אפילו הוא במקום מדרון שהרי אינם נבלעים בקרקע במהרה. מג"א סימן תנ"ט ס"ק ט' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ז, (שם, ק"ה).

דינים נחוצים בהפרשת חלה

ממעדני שמואל סי' קט"ו

(א) עכשיו נהגו מפני המהירות בעשיית המצות שלא להפריש חלה מהמצות בעודן עיסה ורק לאחר האפיה נוהגין להפריש מיד ויען שיש להסתפק שמא לא היה בכל עיסה לבד שיעור חלה [ואפילו אם היה בכל עיסה לבד שיעור חלה מ"מ עכ"פ צריך ליוזר שלא ליקח חלה מעיסה אחת על חברתה בלא נגיעה זה בזה כיון שלא נילשו יחד] לכן משום טעם זה יתן כל המצות האפיות בסל אחד והסל מצרפם לחלה. ש"ע או"ח סימן תנ"ז ובאחרונים שם.

צירוף ממיני מצות שונים

(ב) הא דמהני צירוף סל היינו דוקא אם כל המצות הם של אדם אחד וגם הם של מין אחד אבל אם המצות הם של שני בני אדם או של שני מינים אין הכלי מצרפם. פמ"ג א"א סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיין בש"ע יו"ד סימן שכ"ו סעי'

א' דאם אותן שני בני אדם אינם מקפידים על תערובות המצות של זה בזה הרי הכלי מצרפם.

ג) מצות של חטים שמורות עם מצות של סתם חטים שאינן שמורות אין הכלי מצרפם לחלה כיון שמקפידין על נגיעות העיסות ועל תערובות המצות. ואפשר דאפילו מצות שמורות [ורק שלא הוכנו לשם מצות מצוה שבלילות הראשונות] עם מצות שהוכנו ונתייחדו לשם מצות מצוה ג"כ אינם מצטרפים כיון שגם בהם הדרך הוא להקפיד על תערובתן. ישועות יעקב הו"ד בספר מילי דפסחא אות ל"ב [להגאון הר"מ תאומים האבד"ק האראדענקא] ובספר סמ"ח סימן י"ב אות ג'.

ד) ובדבר אותן שאפעם הגדולים הבנויים בכותלי הבית ראיתי בספר סמ"ח הנ"ל סימן י"ב אות ד' שכתב דנראה לו שאינם מצרפים [המצות המונחים בהם] לחלה משום דבית אינו מצטרף וכל המחובר לבית הרי הוא כבית. וראיתו הוא מש"ע הרב מהרש"ז בהלכות פסח סימן תמ"ב סעי' כ"ה וסעי' כ"ט ע"כ. וכן ראיתי בהגהות הגאון מהרש"ם מבערוזאן סימן תנ"ו אות א' בשם ספר חתת לחם שהעלה ג"כ דתיבה הקבועה בבנין ככותל אינו מצרף לחלה. וכן תנור שלנו הקבוע בבנין בקרקע עכ"ד הרב חתת לחם, אך הרב מהרש"ם סיים שם דלפי עניות דעתו הרי דבר זה הוי ספיקא דפלוגתא ולכן בחלה בוה"ז [שאינו אלא מדרבנן] יש להקל ע"כ.

צירוף המצות בכלי - לחלה

ה) אם נתן את המצות על הטבלא או על השלחן שאין לו לבזבו אינם מצטרפים לחלה, ולכן כשמצרפם בכלי יזהר שלא יצא דבר מה מהמצות למעלה מדופני הכלי. ש"ע יו"ד סימן שכ"ה סעי' א' ורמ"א שם, ועיי"ש בש"ך ס"ק בשם הב"ח דלכתחלה יש להחמיר דאפילו אם מקצת מן המצה הוא בפנים מדופני הכלי ומקצתה הוא בחוץ למעלה מדופני הכלי ג"כ לא מהני ע"כ. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד פשוט דמהני אפילו אם רק מקצת מן המצה היתה מונחת בפנים בתוך דופני הכלי וכן ראיתי בספר מילי דפסחא הנ"ל שכתב בהדיא באות ל"א דאעפ"י שחלק מהמצה היא בולטת לחוץ מהכלי ג"כ מצטרפת כיון שקצתה היא בתוך הכלי עכ"ד.

ו) אם אין לו כלי גדולה שתוכל להחזיק את כל המצות יניחם כולם במפה ויכסם במפה. ש"ע יו"ד סימן שכ"ה סעי' א'. ועיין פמ"ג מ"ז סימן תנ"ז סוס"ק א' שכתב לפרש דברי הש"ע הנ"ל דהכוונה הוא שיניח את כל המצות בחדא מפה מלמטה ומלמעלה ואף שבאמצע יהיו קצת מגולים מ"מ הרי הם מצטרפות הכל כיון שמן הצדדין הרי הם מכוסים ע"כ. ועיי"ש עוד דאם מניח את המצות על הטבלא ולמעלה הוא מכוסם במפה לא מהני ע"כ.

ז) אם הניח מצות בסל והמצות העליונות אינם מונחים במחיצות הסל ולקח חלה מהמצות העליונות על כל הסל יש לו להפריש חלה עוד הפעם מהמצות התחתונות ואך שבפעם השנית לא יברך על הפרשת החלה אבל אין

אפיית המצות השלם

פא

ליטול חלה עליהם מעיסה אחרת המחוייבת בחלה ולא מהם על מצות אחרים מפני שספק יש בדבר אם התחתיים חייבים עוד בחלה [כי שמא כבר נפטרו ע"י הפרשת חלה מהעליונים]. פמ"ג מ"ז סימן תנ"ז ס"ק א'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' שהביא בשם ספר חלת לחם דמסיק ג"כ לדינא דיפריש שנית בלא ברכה וכדברי הפמ"ג הנ"ל ע"כ.

ועיין עוד בספרו של הרב מהרש"ם הנ"ל בנקוב בשם גילוי דעת בדעת חורה שם בהלכות טריפות סימן ג"ז סוס"ק ל"ה במוסגר שם שכתב שם לענין תיבה החלוקה בינתיים במחיצות של נסרים [ובכל צד מהמחיצות מונחים מצות] וכתב שם שאם דופני התיבה מסביב הם גבוהים מהמחיצה שבינתיים וכן בשאפע אם דופנותיה הם רחבים יותר מהנסרים שביניהם הרי המצות שבכל צד מהמחיצות מצטרפים יחד לחלה ואם אין הדפנות רחבים וגבוהים יותר מהמחיצות שבינתיים אין מצטרפים ואם ההבדל שבתוך התיבה הוא גבה עשרה טפחים בכל גווני אין מצטרפין ע"כ.

ועיין עוד בהגהותיו של הגאון מהרש"ם הנ"ל על ש"ע או"ח סימן תנ"ז אות א' [דה"מ והנה] שנשאל במצות שנלושו ונאפו פחות פחות מכשיעור חלה ונצטרפו בסל אלא שהיו הרבה מהם בולטות חוץ להסל ואח"כ נתחלקו רובן לסדין אחד ומיעוטן לסדין שני ונטלו חלה מהסדין הגדול בסתם ושכחו אם יש עוד מצות בסדין שני ואח"כ נתערבו כל המצות משני הסדינים יחד וכתב שם דלפי דברי הפמ"ג [המו"ב בריש ענף זה] יש לומר דהוי ספק דרבנן משום דשמא כבר נצטרפו יחד בעת שהיו מונחים בסל וא"כ נפטרו ממילא ע"י הפרשת חלה מהסדין הגדול אפילו אם נטלו חלה מאותן שבלטו למעלה גם יש לומר בזה כל דפריש מרובא פריש וכו' עכ"ד הרב הגאון מהרש"ם הנ"ל.

ח) הא דאמרינן לעיל בענף א' דהסל מצרפם לחלה היינו אפילו אם לא היו מונחים בתוך הסל רק רגע אחת ואח"כ נטלם מתוכו הרי כבר נצטרפו וחייבים בחלה. פמ"ג א"א סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ז סעי' יו"ד י"א דאם המצות הם מעיסות כאלו שלא היה בהם בכל אחת בפ"ע שיעור חלה אלא שהמצות נצטרפו אח"כ בסל הרי לדעת הב"ח והפר"ח מותר להיות אוכל והולך מהמצות הללו ואח"כ יפריש מן המשויר על מה שאכל כבר ולדעת הח"י אסור לאכול מהמצות הללו קודם הפרשת חלה משום דאין צירוף זה מחשבם להיות כעיסה אחת [ממש גם לענין זה שלא יצטרף להיות מפריש מהם מן המוקף] וצריך לתרום מן המוקף (פירוש שיהיו כולם נוגעים זה בזה בשעת הפרשת חלה) והעיקר הוא להלכה כדעת המתירים הנ"ל ואעפ"כ טוב לחוש לכתחלה לסברא השניה ע"כ. ועיי"ש עוד דאם שכח להפריש חלה ממצות אלו קודם יו"ט וזכר מזה ביו"ט כיון דביו"ט אסור להפריש חלה ממה שנתייב קודם יו"ט לכן צריך לשירי מכל מצה מעט כדי להפריש אחר יו"ט מן המוקף ע"כ. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' [דה"מ והנה] מ"ש בזה.

ט) אם נאפו המצות משני עיסות יותר שלא היה בכ"א כשיעור חלה ולא

אפיית המצות השלם

פג

כשיעור, וכ"ו מיירי כשלא נצטרפו כל המצות בסל קודם יו"ט אבל אם נצטרפו בסל קודם יו"ט הרי הוא בכל ענין מפריש בברכה עכ"ד הסמ"ח הנ"ל בשם הבית מאיר [ועיין בספרי מניו"ט סימן צ"ח ס"ק מ"ו שהבאתי בשם הרב מים חיים ובנו הרב בהג"ה שם שכתבו דאם נצטרפו המצות כבר בכלי אחד או אין חילוק בין אם היה בכל עיסה כשיעור או לא היה כשיעור וא"צ להפריש חתיכה אחת מכל מצה אלא רשאי להיות אוכל והולך ולאחר יו"ט יפריש חלה ממצה אחת על כולה אפילו על מה שאכל כבר ע"כ. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' (דה"מ והנה) דמשמע מדבריו שגם הוא נוטה להקל עכ"פ בלא היו מתחלה בכל עיסה כשיעור ואח"כ נצטרפו יחד בסל שלא יצטרך בכה"ג להשאיר חתיכה מכל מצה אלא יכול להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש].

(ד) אם דכו מקצת מצות קודם יו"ט ושכחו והפרישו חלה מן המצות השלימות ע"י צירוף סל ולא נתכוין לפטור גם את המצות הנדכים אם נזכרו מזה קודם יו"ט ויש במצות הנדכים שיעור חיוב חלה רשאי להפריש חלה מהמצות הנדכים ואין לחוש שמא יש בתוך המצות הנדכים מאותן המצות שכבר נפטרו ע"י מצות השלימות דכיון דנרכו דק דק הוי כלח בלח לענין זה ועוד שלא נתכוין בהפרשת חלה מהשלימות כי אם על מה שלפנו ולא לפטור הני שנדכו קודם אבל אם אין במצות הנדכים לבד שיעור חלה או צריך להפריש מהן בלי ברכה משום שיש ספק שמא הן מעיסה שנתחייב חלה. סמ"ח סי' י"ב אות ט"ו בשם בית מאיר.

(ט) ואם לא נזכרו מהמצות הנדכים עד יו"ט אז אם כבר נידך כקמח הוי לענין זה לח בלח ורשאים לאכול מהנדכים ולהשאיר מהם קצת עד אחר יו"ט ולהפריש מקצת מן המשייר לאחר יו"ט לשם חלה ואם נשאר מן הנדכים שיעור חלה לאחר יו"ט הרי זה יפריש בברכה ואם לא נשאר כשיעור חלה יפריש בלי ברכה וכן אם לא הפריש חלה כלל גם מן המצות השלימות ונזכר ביו"ט ויש לו הן שלימים והן נדכים אז אוכל והולך מהנדכים ומשייר מהן כדי שיעור חלה עד אחר יו"ט והנותר מהם לאחר יו"ט מפריש מהם ע"י צירוף בסל שעושה עם החתיכות ופרוסות ששייר מהמצות השלימות שאכל ביו"ט. שם בסמ"ח אות ט"ז בשם הבית מאיר הנ"ל. (וע"ע בסמוך או"י"ז בדינים אלו).

נתערבו מצות שכבר נפרש מהם עם שאר מצות

(טז) אם הפריש חלה ממקצת המצות ומקצת מצות לא הפריש ונתערבו יחד צריך להפריש חלה מכל מצה ומצה ואם מכיר מצה אחת שהיא מאותן המצות שלא הפריש מהם עדיין הרי זה נוטל חלה מאותה המצה של האחרות. רמ"א סימן תנ"ז סעי' א'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' שכתב דאם נתערבו קצת מצות שכבר הפרישו מהם חלה ברוב מצות שלא נטלו מהם עדיין חלה יש לומר דהמיעוט הפטור הוא בטל ברוב החיוב והוי

ככולו חיוב [פירוש ויכול להפריש ממצה אחת על כולן. והאריך שם במה דיש פוסקים דס"ל דהיתר אין מתבטל באיסור ורבים חולקים ע"ז] וסיים שם דעכ"פ לענין חלה בזה"ו דאינו אלא מדרבנן ובצירוף הסברא שיש לומר דשמא יודמן לידו גם עתה בשעת הפרשה מאותן המצות המחוייבים בחלה ולכן יש להקל ע"כ. ועיי"ש עוד שנשאל במי שאופה מצות למכירה ולשני עיסות גדולות יותר משיעור חלה וקודם. התג באים הקונים המצות וכתב שם דאם אין הקונים קבועים אצלו תמיד מחויב האופה להפריש חלה קודם שיתן לכל אחד דאל"כ אם יפריש אחד קודם יופטר גם של האחרים כיון שנצטרפו יחד וא"א ליהזר בשל רבים לכוין שלא לפטור האחרים ע"כ. [ועיין בט"ז יו"ד סוס"י שכ"ו ובט"ז או"ח סימן תרנ"א ס"ק ה' דו"ק].

הרבה נשים רוצות לזכות בהפרשת חלה

ועיין בספר סמ"ח סימן י"ב אות י"ט בשם הבית מאיר והמקו"ח ובית אפרים דמה שנוהגות הנשים דאחר אפיית המצות מחלקים את המצות לחלקים וכ"א מהם נוטלת חלה ממה שלפניה אין למחות בהם רק שיתנו כ"א מהם בפה מלא שאינה פוטרת מן החלה רק מה שלפניה ע"כ. ועיין בספר לבושי שרד בחידושי דינים שלו להלכות חלה אות קי"ט דיש למחות בידם [לכתחלה] שלא לחלקם לשני חלקים כדי ליטול שני פעמים חלה ע"כ וכן ראיתי בספר מילי דפסחא אות ל"א שכתב דמה שנוהגין דכשמביאין המצות מבית האופה מערבין ומקבצין המצות מבית האופה מערבין ומקבצים כל המצות לתוך כלי אחד ולאחר שנצטרפו לחלה יש כמה נשים שכל אחת רוצית ליקח חלה בפ"ע לכן מחלקים אח"כ המצות לכמה ציבורים או שמניחים בתיבה אחת שחלוקה במחיצות ולוקחים כמה פעמים חלה זאת מפרשת ממקצת המצות המונחים בזוית זו והשנית מפרשת ממקצת המצות המונחים בזוית אחרת ובוזה עושים שלא כד"ת וגורמים ברכה שאינה צריכה ואם רוצים ליקח דוקא כמה פעמים חלה צריכים עכ"פ ליהזר להפריש החלה קודם שיצרפן לתוך כלי אחד ואז יוכלו ליקח מכל חלק הצבור חלה בפ"ע ע"כ. ועיי"ש במקור הדינים שלו מה שהביא בשם המקו"ח דכשמפריש חלה ממקום אחד ממילא נפטרו המצות שמונחים בכלי השני ואפילו אם מחשב שלא לפטור השאר לא מהני עכ"ד בשם המקו"ח. אך הרב מילי דפסחא כתב שם להוכיח מכמה דוכתיין דמהני מחשבה שלא לפטור כל העיסה ובפרט במקום שלא נתחייבו בחלה רק ע"י צירוף של עכ"ל וכן ראיתי מפורש בתשובת צ"צ החדשות חיו"ד סימן רל"ה דכשמחלק המצות לשנים או לשלשה חלקים בכדי ליטול חלה מכל חלק בפני עצמו א"כ דעתו בפירוש שבחלה זו לא יפטר רק חלק אחד לבד ע"כ אינו נפטר החלק השני אף שיש בהחלק השני מצות מהעיסה שבחלק הראשון משום דבעינן כוונה לפטור ובפרט היכא שיש גילוי דעת שמתכוין רק לפטור אלו בלבד א"כ בודאי לא נפטר החלק השני עכתו"ד בקצרה. [וע"ע מה שכתבתי הרבה דינים נחוצים בליקוט שלי לקמן].

נוסח הברכה – וגם בענין ברכת שהחיינו

יז) אם שכח להפריש חלה מן המצות בעיו"ט ונוכר בביה"ש של עיו"ט. עיין בספרי מנחת שבת סימן ע"ה ס"ק ב' ענף ה'. [ועיין בספר סמ"ח סימן י"ב אות י"ח שכתב דמה דמבואר בפמ"ג מ"ז או"ח סוס"י תנ"ח דמותר להפריש חלה בביה"ש של ע"ש מיירי דוקא מעיסת חמץ בשבת שחל בער"פ שאז אין עצה אחרת ע"כ]. ואם שכח להפריש חלה מן המצות מצוה שהיה בהן כשיעור חלה ונוכר מזה לאחר שאפה מכל העיסה שלשה מצות הצריכים לו לסדר שיהיו שלימות עיין בזה בח"י סימן תנ"ז ס"ק ט' מ"ש בזה בשם הלבוש. ובדבר נוסח הברכה שמברכין קודם הפרשת חלה מהמצות עיין בט"ז וש"ך יו"ד סימן שכ"ח ס"ק א' ובמג"א סימן תנ"ז ס"ק א'. והנכון שלא לשנות מכפי נוסח הברכה שמברכין בכל השנה, ועיין בספר מילי דפסחא הנ"ל אות ל"א דמה שנוהגין איזה נשים בער"פ כשמפרישים חלה מהמצות מברכין ג"כ שהחיינו הוא מנהג בורות וברכה לבטלה דהרי מפרישין חלה בכל שבת בכל השנה ואם כוונתם לזמן דהרגל הלא עדיין לא הגיע זמנו וראוי להזהירם על ככה ע"כ.

יח) אין לאדם אחר להפריש חלה בלא רשות בעל המצות. ש"ע יו"ד סימן שכ"ח סעי' ג'. ועיי"ש בט"ז ס"ק ב' דאפילו משרתת שנבית לא חטול חלה בלי רשות בעלת הבית משום דהאשה מקפדת בער"ש ועריו"ט שתטול בעצמה חלה ע"כ. ועיי"ש עוד ברמ"א סעי' ג' דאם העיסה או המצות הם של שני שותפים אין צריכין ליטול רשות זמ"ז אבל אחר הנוטל חלה מעיסות השותפים צריך ליטול רשות מבעל העיסה. ועיי"ש עוד בש"ע סעי' ג' דאם בעל העיסה נתן רשות לאחר להפריש חלה אפילו אם הנתינות רשות היה בעודו קמח מועיל שיוכל האחר להפריש אח"כ מהעיסה או מהמצה ע"כ.

יט) שנים שנתנו קמחיהם לאפות מצה ואין בכל חלק לכד שיעור חלה אם עירוב הקמח היה מדעת שניהם חייב בחלה כיון שאינם מקפידים ואין דעתם לחלק כי אם לאחר האפי'. ש"ע יו"ד סימן שכ"ו ורמ"א שם סעי' ג'.

פרק ו

הננו מעתיקים כאן מס' תולדות שמואל להגאון הצדיק מוהר"ר מאיר קליון מאיהעל ז"ל המפורסם לבעל הוראה מובהק בכל מקצועות התורה, הרבה דינים נחוצים מסוג „שמירה משעת קצירה" ועוד כמה דינים שלא נתבררו כל צרכן בחיבורים שקדמוהו, ונחוצים לכל יהודי נאמן, לידע, לא פחות מהלומדים ובעלי הוראה ומקום הניחו לו להתגדר, וכמו בשאר הלכותיו כן בזה קולע אל השערה בכל דת ודין ולא יחטיא המטרה

אפיית המצות השלם

בסברא ישרה ונכונה כולם מיוסדים ובנוים על אדני האמת וצדק על דברי הראשונים כמלאכים אשר מקורם ממקום קדוש והלכות, ונקוה שרבים יהנו מזיוו תורתו ויתבשמו מאור חכמתו, כי רבה הוא.

- א -

שמירת החטים - בעורם מחוברים

בעודן מחוברים לקרקע משמע דלכו"ע לא בעי שימור אפי' נתייבשו ונגמרו כבר עד שאין צריכין עוד לקרקע וכן מבואר להדיא בשערי תשובה סי' חס"ז סוף ס"ק י"ב בשם שו"ת מעיל צדקה והגם שהמחבר כתב שם בס"ה דבאין צריכין עוד לקרקע מתחמצין אם ירדו עליהם גשמים מ"מ אין לחוש לזה ולא עוד אלא אפי' ידענו שירדו עליהם גשמים אחר שנתייבשו כבר לגמרי מ"מ אין מחמיצין אא"כ ירדו עליהם גשמים מרובין יום ולילה ובחזק רב עד שמפילין הקשין והשבליים לארץ אבל בגשמים מועטין שירדו עליהם דרך נפילתן קיי"ל דכל אגב מדלייהו (ר"ל שנפלו על השבלין כשהן מחוברין ועומדין בקרקע כדרך וירד עליהם הגשם דרך נפילתן) אין מחמיצין כדאיתא בגמ' פסחים דף מ' [כן איתא בשערי תשובה שם ס"ק י"ב בשם המעיל צדקה ובמשנה ברורה שם ס"ק י"ח בשם המאמר מרדכי בשם רבינו מנוח] ומכ"ש הטל היורד על השבליים יום יום ודאי אין בו כח להחמיץ [שע"ת שם בשם המע"צ] ומ"מ יש לזהר לקצור עכ"פ אחר שכבר נתגבנו לגמרי מהגשמים שירדו עליהם ואפי' על הטל יש להקפיד בשעת קצירה עכ"פ כמ"ש הה"ג מבערזאן בהגהותיו על האו"ח סי' חס"ז ס"ק י"ג בשם פסקי תוס' שלא לקצור רק כשהם יבשים מן הטל ועיי"ש בשם הירושלמי פסחים פ"ב ה"א דעד חצות היום עדיין קיים לחלוחית הטל ועיין בחיי אדם כלל קכ"ח כתב שהמנהג לקצור למצה של מצוה חטים שלא נתייבשו עדיין לגמרי אלא בעודן לחין קצת באופן שעדיין צריכין לקרקע. (תו"ש מצה י" סי' ב' ב.)

- ב -

היכי דמי שמירה ?

ונ"ל פשוט דגם לפי"ד הפוסקים דס"ל דבעינן שימור מה"ת משעת קצירה מ"מ אין השומר צריך להיות יושב ומשמר או אפי' להיות נכנס ויוצא אלא כל שאספו חיכף אחר קצירה ודישה והצניעו ברשותו במקום שא"א שיבא עליו מים שלא מדעת ה"ז שמירה מעלי' וזה נלמד לענ"ד מק"ו ממי חטאת דכתיב בהו למשמרת כמה פעמים בחוה"ק ואפי"ה משמע במס' פרה פ"א מ"א שכשמצאו במקום שהניחו בלי שום שינוי ה"ז כשר ואפי' ששם פוטל אפי' רק נגיעה

אפיית המצות השלם

פז

בעלמא של אדם טמא וגם ביי"ג משמע במס' ע"ז פ"ד מי"א שכשאינן היין מונח במקום שהיא רשות הרבים ג"כ לא בעינן שומר כלל וא"כ מכ"ש בני"ד שאין לחוש רק מביאת מים וודאי דסגי אם מניחו עכ"פ ברשות ישראל במקום מוצנע שא"א שיבא שם מים שלא מדעת אפי' אינו סגור ומוסגר מדריסת הרגל של ב"ב או אפי' משאר בני אדם כיון שמונח עכ"פ ברשות ישראל וזה פשוט מאד, אבל בשמונח ברשות עכו"ם וודאי לא מהני אפי' מונח במקום שמור ממים וגשם לא מבעי' היכי שיש לחוש לאחלופי כגון שהעכו"ם נהנה בחילופין וודאי שאין זה שמירה כלל אלא אפי' בשאינו נהנה ג"כ יש הרבה פוסקים דס"ל דאפי' חותם בתוך חותם לא הוי שמירה כראוי לענין זה, עיין בשו"ת מהר"ם שיי"ק חארו"ח סי' רל"ד שמצדד כן לפי"ד הפוסקים דבעינן שימור מה"ת משעת קצירה ועיין במעדני שמואל סי' ק"ח ס"ק ב' וס"ק כ"ח האריך הרבה בענין זה והביא הרבה מקילין ומחמירין וע"כ כל בעל נפש וודאי שמן הראוי לו להיות נשמר מלצאת ידי חובת מצה בחטים שהיו תחת יד עכו"ם בלי שומר ישראל ומכ"ש אם הי' תחת ידו אחר שכבר נטחן או שטחנו העכו"ם בלי שומר ישראל כראוי שאז אסור לאפות מקמח זה אפי' לצורך אכילת רשות של שאר ימות הפסח לפי"ד רוב הפוסקים כמבואר כ"ז בארוכה במעדני שמואל שם ועיין מג"א סי' תנ"ג ס"ק י"א שהקטן לא ישמור את הרחיים. ולכתחילה יושיבו שמה ירא שמים ובקי קצת בדינים ולא ע"ה [פרמ"ג שם] (שם, ג').

- ג -

שמירה לשם מצה

עוד למדו חכמנו"ל (פסחים ל"ח ריש ע"ב) מהא דכתיב ושמרתם את המצות דבעינן שיתכוון בעשייתה לשמרה לשם מצה דווקא אבל אם לא נתכוון לשמור דווקא לשם מצה אעפ"י שנתכוון לשמור שמירה יחירה שלא תבא לידי חימוץ אין אדם יוצא במצה זאת המ"ע של אכילת מצה והנה מדברי הב"ת בס"י ת"ס משמע דס"ל דלכו"ע אין זה דרשא גמורה אלא אסמכתא בעלמא ומדרבנן וכ"כ הפר"ח שם משם הב"ת וכ"כ הטו"ז ס"ק א' והחק יעקב בס"ק ב' (ועיין לקמן בסעיף ה' דעת הור"ש בזה) אבל בשם הרשב"א והלבוש כתבו דדרשא גמורה היא ומעכב אפי' מה"ת וכן העלה הפר"ח שם להלכה (עיין כ"ז בפרמ"ג מש"ז ריש סי' ת"ס) וכ"כ במשנה ברורה שם בחלק ביאור הלכה שזוהו ג"כ דעת הרמב"ם והריטב"א והסמ"ג והבית מאיר והחק יוסף, (שם ד').

- ד -

לשם מצות „מצוה"

ונ"ל דגם לפי"ד הפוסקים דס"ל דבעינן שיתכוון לשמה אפי' מה"ת מ"מ סגי עכ"פ בשנתכוון אפי' רק לשם מצה סתם ולא בעינן שיתכוון לשם מצה של

מצוה דווקא כי גם בסוכה קייל"ן ג"כ שצריך שיתכוון בעשייתה לשם סוכה (ר"ל לשם צנ) דווקא ואי לא כיון קייל"ן דפסולה אפי' מה"ת כמבואר בשו"ע אור"ח סי' תרל"ה ס"א ואפי"ה לא בעינן שיתכוון לשם סוכת החג דווקא וא"כ רואה אני שהדברים ק"ו ומה התם דכתיב באמת חג הסוכות תעשה לך אפי"ה סגי בשעשאה אפי' רק לשם סוכה סתם אעפ"י שלא נתכוון לשם סוכת החג דווקא א"כ מכ"ש הכא דלא כתיב באמת רק ושמרתם את המצות ולא הוזכר כאן חג כלל וודאי דלא בעינן שיתכוון לשם מצה של מצוה דווקא [ונ"ל שזהו באמת כוונת הפ"י שהקשה על הירושלמי שאמרו דלבית שמאי דפסלי סוכה ישנה (ר"ל שלא נעשה לשם חג דווקא) ה"ה במצה ישנה והקשה הפ"י דמנ"ל לירושלמי הא ור"ל דכיון דבסוכה הוזכר חג ובמצה לא א"כ י"ל דסוכה חמור באמת טפי וכנ"ל, וראיתי במנ"ח שהאריך להקשות על הפ"י וגם על הירושלמי הנ"ל ומתוך הדברים נראה דלא אסיק אדעתיה החילוק שכתבתי פה ולענ"ד הדברים ברורין כמ"ש] ועיינתי בש"ס ובפוסקים בד"ן זה ולא מצאתי שיהא נזכר שישמור דווקא לשם מצה של מצוה ורק ברש"י ז"ל בפסחים שם ל"ח ריש ע"ב הוזכר שיתכוון לשמור לשם מצה של מצוה אבל באמת גם משם אין רא"י לענ"ד די"ל שגם כוונת רש"י ז"ל רק לאפוקי היכי שעושה בפירוש לשם כוונה אחרת וכדמיון שכתב הרמב"ם ז"ל בה' חו"מ פ"ו ה"ט וז"ל מצה המשתמרת לשם מצה בלבד וכו' אבל זה משתמרת לשם הובח עכ"ל, וכ"כ באמת גם המנ"ח דלשם מצה דובר אחר פסול אח"כ ראיתי להפרמ"ג ס"י תנ"ד במשנצות ס"ק ג' נחית ג"כ לחילוק זה דלשם זבח גרע טפי אלא דמדוברי הפר"ח שם ס"ק ב' גבי עיסת כלבים וזה דלשם זבח גרע טפי אלא דמדוברי הפר"ח לא כתב שם רק בשחשב להדיא להאכילה לכלבים דהו"ל ג"כ כמו לשם מצה דובר אחר אבל לשם מצה סתם י"ל לענ"ד דגם הוא מודה דמהני אפי' לא נתכוון להדיא למצה של מצוה אח"כ ראיתי במהר"ם שיי"ק על התרי"ג נחית ג"כ במקצת להדברים שכתבתי, (שם).

- ה -

עוד בהנ"ל

(ה) כבר נחבאר לעיל בסעיף א' שיש הרבה פוסקים ראשונים ואחרונים דס"ל שאין אדם יוצא אלא בחטים משומרים משעת קצירה דווקא וכתב הטו"ז בסי' ת"ס ס"ק א' דלכו"ע לא בעינן עכ"פ שיתכוון לשמור דווקא לשם מצה אלא משעת לישא ואלך אבל הקצירה והטחינה די לכו"ע אפי' בששמר רק מחשש חימוץ וכ"כ הגר"ז בשו"ע שלו סי' תנ"ג ס"ט אבל הב"ח (הביאו הטו"ז שם) ס"ל דלפי"ד הפוסקים דבעינן שימור משעת קצירה מעכב גם הכוונה לשמה גם בשעת קצירה וטחינה והפרמ"ג במש"ז ריש סי' ת"ס כתב שזהו ג"כ דעת הרשב"א (ועיי"ש בבאר היטב ס"ק ב') וכ"כ הא"ר והפר"ח שם ועיי"ש בפרמ"ג וגם בשאר אחרונים דלכתחילה וודאי ראוי לחוש לדעת הרשב"א וסייעתו ולכוון גם בשעת קצירה וטחינה לשם מצה דווקא, (שם ו).

- 1 -

קמח מן השוק

ולהלכה יקח לכו"ע לכתחילה עכ"פ חטים משומרים משעת קצירה אבל בשעת הדחק מותר ליקח אפי' קמח מן השוק [שו"ע סי' תנ"ג ס"ד וכ"פ במקו"ח שם והנוב"י שם כתב דלית דחש ליה אפי' לכתחילה רק המהדרין מן המהדרין] אבל הפר"ח שם חולק על המחבר בזה ופסק כדעת הפוסקים שאין יוצאים בחטים שאינם משומרים משעת קצירה אפי' מה"ת עיי"ש ועכ"פ במקום שנהגו לרחוץ את החטים קודם הטחינה לכו"ע אסור ליקח קמח מן השוק (מג"א שם ס"ק ח' ועיי"ש שהביא בשם מורה אחד שהתיר פ"א ליקח קמח מן השוק ואח"כ חזר בו וגזר תענית על שגגתו)... (שם א'). ולענין קמח מן השוק דומנינו עי' מה שהעתיקתי מס' שמושה של תורה (לקמן בפרק ל).

- 2 -

שאיבת מים - לשם מצת מצוה

וצ"ע לענ"ד לפי"ד הפוסקים דבעינן גם קצירה וטחינה לשם מצת מצוה דווקא אפי' מה"ת אם יש בכלל זה גם המים ששואבין ללוש את המצה של מצוה שכשלא נשאבו לשם מצת מצוה דווקא יפסלו אפי' מה"ת כמו בקצירה ובטחינה ובשאר כל המלאכות הנוהגין באפיית המצות והנה מלשון הרמ"א שכתב בס' תנ"ה ס"א שאסור לשאוב מים למצת מצוה ע"י א"י וגם ממה שכתב שם שנוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה משמע לכאורא דס"ל דבעינן גם בשאיבת המים שיהיו נשאבין לשם מצת מצוה דווקא וכן מבואר להדיא שם בח"י ס"ק ט' ובבאה"ט ס"ק ז' בשם מהרי"ל ומהרי"ו אלא דמשם אין ראי' עכ"פ שיהא מעכב אפי' בדיעבד וכן מבואר בח"י שם ס"ק ח' במה שאסר רמ"א לשאוב ע"י עכו"ם שזהו רק לכתחילה כי כן מפורש במהרי"ל שממנו מקור הדין של הרמ"א, אלא שאעפ"י כ"י"ל דזהו דווקא לפי"מ דקויל"ן לעיקר הדין כדעת הפוסקים שהשימור ולשמה אינו מעכב אלא מלישה ואילך אבל לפי"ד הפוסקים דמקצירה ואילך בעינן שימור ולשמה דווקא אפי' בדיעבד א"כ למה יגרע באמת שאיבת המים מכל שאר המעשים שעושין לצורך אפיית המצה הלא השאיבה היא ג"כ מצרכי המצה אשר בלעדה א"א בשום אופן לאפותה וע"כ צ"ע לענ"ד.

- 3 -

נתינת מים לקמח, לשמ"מ

ועכ"פ נתינת המים לקמח נ"ל ודאי דבעינן לשם מצת מצוה לכו"ע דכיון שמשבאו מים על הקמח יתחמץ אפי' מאיליו אם לא יתעסקו בה כל שעה א"א

וודאי דדינו ככל שאר המלאכות שנעשין בה מלישה ואילך א"כ ראיתי באשל אברהם מהדעת קדושים מצודד להקל גם בזה אלא שגם הוא מסיק שם להחמיר בדבר והלום ראיתי במשנה ברורה סי' ת"ס ס"ק ד' כתב ג"כ דלדעת הי"א שהביא המחבר בה' שבת סי' שכ"ד ס"ג דבנתינת מים לבד על הקמח חייב ג"כ משום מגבל א"כ וודאי פסול לדידה' אפי' בדיעבד אם עושה ע"י חשו"ק ועיי"ש בביאור הלכה שכתב תוכחת מגילה על שאין העולם נוהרין בזה אמנם לקמן מצוה ל"ב סי' כ"ה ס"א הבאתי כל השיטות בזה והעליתי שם דמעיקר הדין לא קייל"ן שם באמת כשיטת הי"א שהביא המחבר שם ומ"מ נלענ"ד כמ"ש דלענין מצת מצוה י"ל דלכו"ע הוי בכלל לישא [כן נ"ל] (שם).

- ט -

נתינת קמח לכלי

נתינת הקמח לתוך הכלי קודם נתינת המים הגם שהרמ"א כתב בס' תנ"ו טוב לומר גם בזה שעושה לשם מצוה מ"מ זה הוי וודאי רק למצוה מן המובחר אבל מצד הדין וודאי אין קפידא כנראה גם מלשון הרמ"א שם. (שם).

- י -

עוד בהנ"ל

וכבר כתבתי לעיל בסעיף ז' דנתינת המים תוך הקמח בעינין לענ"ד לכו"ע לשם מצוה מצוה דווקא אבל נתינת הקמח לתוך הכלי קודם נתינת המים לא עדיף לענ"ד ממעשה הניקור ואולי אפי' המחמירין בניקור מדו בזה דמותר גם ע"י קטן כי כבר כתבתי לעיל סוף סעי' ז', דמצד הדין אין בזה קפידא ע"ש [כנ"ל פשוט], (שם, ח').

- יא -

מעשי עבוי"ם - חש"ו

הפרמ"ג במש"ז ריש סי' ת"ס כתב דלכתחילה יאמר בשעת מעשה בפה מלא שעושה לשם מצת מצוה ובדיעבד סגי גם במחשבה אבל סתמא כתב הפר"ח שם והמנ"ח כאן דלא הוי כלשמה והפרמ"ג שם מחלק בדבר דבקצירה וטחינה בעינין דווקא שיתכוון וסתמא לא הוי כלשמה אבל בלישה ואפייה הוי גם סתמא כלשמה ועכ"פ ע"י עבוי"ם או חשו"ק לכו"ע פסול אפי' בדיעבד [שו"ע או"ח סי' ת"ס ס"א] ואם ישראל עומד ע"ג כבר כתבתי בפ"כ ח"ב כלל י"ד שיש בזה חלוקי דיעות אי מהני בשלמדם כל שעה שיעשו לשמה וע"כ מוטל וודאי על כל אדם מישראל שישתדל בכל האפשר ויעשה כל טצדקי שיעיג למצת מצוה מה שנעשה דווקא לשם מצה מתחילת קצירה עד אחר אפייה ע"י ישראלים גדולים

ובני חורין דווקא אבל אם א"א בשום אופן להשיג רק מה שנעשה ע"י עכו"ם או חשו"ק אפי' מתחילה קצירה עד אחר אפייה ה"ז יוצא בדיעבד אם הי' ישראל עומד ע"ג ומלמדו לעשות לשמו [ב"ח וטו"ז ומג"א וח"י שם ועיי"ש בח"י דלכתחילה עדיף ע"י חשו"ק מע"י עכו"ם] ולענין הניקור שמנקרין את המצות כתב המג"א וח"י שם שאין לחוש אפי' לכתחילה לעשות ע"י קטן כשא"א ע"י גדול ואדרבא הכי עדיף טפי כדי למהר בעשייתן והיא שיהי' גדול ע"ג אבל הטו"ז שם כתב דלכתחילה לא יעשה גם הניקור ע"י קטן ועיי"ש במ"ב בשער הציון אות ב' שכ"כ גם החק יוסף, (שם).

- יב -

לצאת במצת איסור

אין יוצאין במצה של טבל [רמב"ם ה' תו"מ פ"ו ה"ז] ואפי' אינו טבול רק למעשר עני דלא הוי אלא בלאו (מנ"ח בשם השאגת ארי' במשמעות הרמב"ם ז"ל) ומכ"ש בשאר איסורי הנאה ודאי אין יוצאין וכתב השאגת ארי' בסי' צ"ו שכ"ז היא דווקא בשאפשר לו לצאת כמצה של היתר אבל בשאין לו של היתר יוצא אפי' באיסורי הנאה מטעם עדל"ת (אבל התפארת ישראל בפסחים פ"ב משנה ו' כתב דאע"ג דקיי"ל בכה"ת עשה דוחה ל"ת מ"מ במ"ע של אכילת מצה לא אמרינן הכי משום דבעינן מצה הראויה לו כדאיחא בפסחים ל"ח ע"ב וכאן אינה ראויה לו מפני האיסור שבה. ואולי ס"ל להשג"א דלא אתי קרא למעט מה שאינו ראוי לו אלא היכי דאפשר באחרת אבל בדא"א כיון דבאמת אילו הי' איתרמי גם בשאר ימי החג שיהא נדחה האיסור שבה מטעם עדל"ת הי' נדחה ג"כ הו"ל שפיר מצה ראוי לו. כן נ"ל) והגם דאיסורי הנאה לא מקרי ממון בעלים (עיי' פ"כ הקדמה ח' בח"א שם במבוא הקנינים ס"ג ובח"ב שם פ"ב ס"ז) מ"מ כיון דדינא היא דנדחה מפני המצוה א"א היא שעתא מצתכם קרינן ביה ודווקא באופן ששייך בו עדל"ת אבל אם היא באופן שאין העשה דוחה הל"ת (עיי' בפ"כ ח"ב ככל כ"ב התנאים שנאמרו בזה) לא מבעי' אם האיסור היא מאיסורי הנאה ודאי לא יצא דלא הוי שלו כיון דדינא היא שאין האיסור נדחה כנ"ל, אלא אפי' אין האיסור מאיסורי הנאה ג"כ לא יצא מטעם מצה"ב עכ"פ ובאיסור טבל יש חילוק שאם לא הופרש ממנו עדיין תר"ג ותר"מ כיון שיש בו חיוב מיתה אינו הדחה מפני העשה של אכילת מצה ולא עוד אלא אפי' אינו אלא טבל דרבנן ויש בידו גם מצה של איסור אחר אפי' היא מאיסורי תורה אפי"ה יקח המצה של איסור אחר אעפ"י שהיא מה"ת ולא המצה של טבל דכיון דדינא היא שהטבל אינו נדחה מפני מצות מצה א"כ כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון אבל אם אינו טבול אלא למע"ש או למעשר עני אפי' היא טבל דאורייתא כיון דלא הוי עכ"פ במיתה אלא בלאו כמבואר בר"מ ה' מ"א פ"ו ה"ז נדחה מפני המ"ע של מצה מטעם עדל"ת [שאגת ארי' שם סי' צ"ו]. ונ"ל שכשיש לו מצה של היתר פחות מכזית לא יקח מן האיסור רק מה שצריך

אפיית המצות השלם

להשלים לכזית אבל אם אכל כל הכזית משל איסור לא יצא [כנ"ל פשוט] וכן אם יש לפניו ב' מיני איסורין נכון יותר לענ"ד שיקח ח"ז מזה וח"ז מזה דלענין מצות מצה ודאי מצטרפין משא"כ לענין איסור קייל"ן דמב' שמות אין מצטרפין (עיין פ"כ הקדמה ג' ענף א' ס"ה). אבל אם אחד מהם היא מאיסורי הנאה צ"ע לענ"ד אי אמרינן גם בכה"ג דהיא שעתה מצתכם קרינן ב"י או אולי כיון שיש לפניו איסור שנקרא עכ"פ שלו עדיף טפי שיאכל מזה כזית שלם [כן נ"ל] (שם ט.).

- יג -

במצה בעינן משלכם

אין אדם יוצא ידי חובת מצה אלא במצה שהיא שלו דגמרינן לחם לחם מחלה מה התם אין מפרשי אלא משלו ה"ג אין יוצא אלא משלו (פסחים ל"ח ע"א) וע"כ אין אדם יוצא במצה גזולה אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה יוצא בה שקנאה בשינוי ומ"מ אין לברך עליו לא המוציא ולא על אכילת מצה דהו"ל בוצע בירך וכו' [שו"ע סי' תנ"ד ס"ד מחבר ורמ"א ועיי"ש מ"ב ס"ק י"ח] ובחידושי רע"א הביא בשם הריטב"א שאם לעסה תחילה יצא גם במצה גזולה דקנייה בשינוי מעשה אבל המקור חיים כתב דלא יצא גם בכה"ג כיון שהלעסה תחילת הבליעה היא הו"ל שוב מצוה הבאה בעבירה. ולפי"ז נ"ל דבלעסה והקיאו וחזר ואכלו יוצא לכו"ע דשוב אין כאן לא משום מצה גזולה ולא משום מצה"ב (עיין פ"כ ח"ב כלל י"ז ס"ד אות ג' דלפי"ד ר"י שהבאתי שם אין בזה משום מה"ב) ובמצה של שותפין כתבו התוס' בסוכה ל"ה ע"א ד"ה אתיא שאם אכל כמה זתים עד שהי' מגיע ממה שאכל גם על חלקו שיעור כזית עכ"פ ה"ז יוצא וא"ל לא יצא, ועיין בשערי תשובה סי' חרנ"ח ס"ק ה' שהקונה לולב ואתרוג לא יקנה בהקפה כיון דמה"ת דווקא מעות קונות ולא משיכה נמצא דמה"ת לא הוי שלו אם נאמר דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא (עיין פ"כ ח"ב כלל ד' ס"ז) ולפי"ז ה"ה כאן יזהר שיפרע קודם הפסח (אח"כ מצאתי כן בלקוטי סופר סוג גזלן בשם הסמא דחיי) דווקא אם קנה מצות אפיות אבל אם הקמח הי' שלו ורק שכר האפייה נשאר חייב להאופה אין כאן בית מיחוש משום לכם (כן נ"ל פשוט) וכ"ז במצה גזולה אבל מצה שאולה מיקרי שפיר לכם כיון ששאל ע"מ לאכלה ולא ע"מ להחזירה בעין (ט"ז שם). (שם סי' ה' ו').

- יד -

כזית בפחות משה פרוטה

אם התבואה היא בזול הרבה עד שאין כזית עולה לש"פ אפי"ה מיקרי שפיר שלכם (שערי תשובה סי' תפ"ב ס"ק ב' ועיין פ"כ ח"א הקדמה ח' פ"ב ס"ח). ונ"ל דלפי"מ שמבואר בשו"ע חו"מ סי' שנ"ט ס"א דבפחות מש"פ אין

אפיית המצות השלם

צג

כאן משום גזול ואין בו רק מצד מדת חסידות א"כ בכה"ג שאין בכזית ש"פ אולי מותר לו לקחת משל חבירו גם שלא מדעתו ולצאת בו אלא דלפימ"ש הפתחי תשובה שם ס"ק ב' בשם הנוב"י דנהי שאין בו משום גזול מ"מ אינו נקרא שלו ממש א"כ אינו יוצא לכאורא בנ"ד אלא שבאמת גם הנוב"י לא כתב זה לדבר ברור עיין פתחי תשובה לאהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ו [כן נ"ל], (שם.ו).

פרק ז

בענין מצות מכונות (מאשי"ן)

הנה אין כאן די מקום להאריך בענין מצות מכונות כי הדברים עתיקים ומועתקים בספרן של צדיקים, (עי' דברי חיים ח"א א"ח כג, כד, שו"ת שם ארי' ח"ב יר"ד נג, מהר"שם ח"ב טו, שו"ת מנחת משה ק"ר חקת הפסח, קונטרס הנספח לשו"ת עבדת עבודה, שו"ת באר משה כו, בשו"ת שערי דיעה ל, מהר"י אסאד א"ח קנ"ו, כתב סופר בהשטות, דברי מלכיאל ח"ד כ, שד"ח מע' חומ"ץ יג, יב, בית יחזקאל מא, תירוש ויצהר קפ"ח, שו"ת אמרי יהודה בטופו, שו"ת לבוש"א, (מעדני שמואל רי, כד), אעפ"כ לפטור בלא כלום א"א, ע"כ העתקתי שני תשובות להגאון מופה"ד בעל אבני נזר, וגם לרבות הכתוב השלישי שו"ת מאור יהושע להגה"צ מהרא"י פריינד אבדק"ק נאסאד, אשר משם יתבאר כל חמירא של מצות הללו בפסח.

תשובה א

זנה המאשין מצות ידוע לכל כי כל גדולי וצדיקי מדינתנו נ"ע הם אדמו"ר הגה"ק מהר"ם זצ"ל והגה"ק מהר"א זצ"ל מטשעכנאווי והגה"צ מהר"י זלה"ה מקוטנא אסרום בהחלט [וגם גאוני צדיקי גאליציא כמו הרב הגה"ק מסאנדץ זצ"ל וכו' אסרום] וידוע כמה הרעיש אדמו"ר זצ"ל מגור על המתירין [לא רציחי לפרש הדברים משום כבוד המתירין שוכני עפר] עתה, מאן ספיך להתיר מה שאסרו המה אף אם הי' המתירין רוב הלא בריש פרק ר"א דמילה במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמין בשבת, אף שחכמים רוב והלכה כמותם, מ"מ היתר גמור הי' להם [ושם בגמ' מפורש כמה שכר טוב הי' להם] ומינה דייק הר"ן בפ' מקום שנהגו דכ"ש כל שנהגו איסור כדברי האוסר ה"ה כאילו קיבלו עליהם לנהוג אותו איסור עליהם ועל כל הגלולים עליהם יעו"ש.

וע"כ המאשין מצות שנתפשט במדינתנו איסור עפ"י כל גדולי מדינתנו איסור גמור וחמור הוא לנו, כמו שהי' היתר גמור הכרתת עצים וכו' אף שהלכה להיפך, כמו"כ איסור גמור לנו אף אם הי' הלכה כהמתירין, וכ"ש שיש לנו לתפוס שהלכה כאוסרין כי המה הרוב והגדולים בחכמה וביראה.

מעתה מי שיאמר שיתיר בעיר אחת כי מתיירא שאם לא יתיר להם יבאו

אפיית המצות השלם

מקצת אנשים לחמור מזה, אין ממש בדבריו, אף אם הי' מקום לחוש לזה, וכי אומרים לאדם חטוא כדי שיזכה חבירך מאחר שאיסור גמור וחמור הוא לנו. והמתנצלים להתיר משום שינוי איכות המאשין מאשר הי' אז, הבל יפצה פיהם ואין בדבריהם ממש מכמה טעמים, ואם בשגגה התירו ויחזרו בהם הי' הטוב יסלח להם (ש"ת אבני נזר חאו"ח סי' תקל"ו).

תשובה ב

שמעתי ותרגו בטני כי נתעורר מחדש לעשות מצות על מאשין, וכבר התעוררו הגה"צ האמתים ה"ה כבוד אדמו"ר זצ"ל מגור והגה"ק זצלה"ה מסאנדז והגה"ק זצלה"ה מטשעכנאווי לאסור אותם בהחלט יען כי טומאתם בשוליהם ותחתיהם תעמוד הבהרת כי חמץ המה. ועוד כמה גדולים וצדיקים שאסרו אותם. וכבר מאיזה שנים התחילו כן בעירכם ונתבטלה תיכף ועתה נתעורר מחדש. וחסידים הלכו אל הרב דקהלתכם ואמר שאינו רוצה להתערב לא לאיסור ולא להיתר, אך הראה להם מכתב מהרב המתיר הוא הרב מבערוזאן שהתיר גם מצות אלו, אך מה יועיל זה בהיתירו הכי גדול הוא מהרב מלעמבערג ר' יוסף שאול ז"ל שהתירם, ועם כ"ז לאשר גדולים הנ"ל אשר קטנם עבה ממתניו בתורה וביר"ש אסרום בהחלט נתבטלה דעתו, וידוע כמה הרעיש אדמו"ר זצ"ל מגור על מצות אלו, ואמר שהמתירים ניכר ממעשיהם שחפצם לנשל מכל מצוה מעט מעט וכוונתם לעקור את הכל, עתה מה יוסיף הרב מבערוזאן בהתירו, ומה יערוץ השובב בשריקות קולו בין הכפירים, וכבר קיבלו במדינתנו דעת האוסרים, והוא במדינתנו איסור תורה ממש.

לזאת אנו מחוייבין לעמוד בפרץ, בפרט בדור הזה אם נניח להקל באיסורים ואף באיסור חמץ ראש תורתנו הקדושה ירימו יד, והוא כעין ערקתא דמסאני יען הוא גזירה ונוגע לכלל, ומה לי גזירה מעכו"ם ומה לי מרשעי ישראל מרימים יד במצוות, (שם סי' תקל"ו).

תשובה ג

הגה"ק מוהר"ר אברהם יהושע פריינד זצ"ל אבדק"ק נאסויד (סי' י') ח"ל:

תמהתי על אשר דרש הסכמות בדבר מצות הנעשים על המאשין שאסרום כ"ק גאון הגאונים קודש הקדשים מרן רשכבה"ג בעהמ"ח ד"ח (צאנו). ומי הוא זה אשר ימלא לבו ח"ו להקל נגדו בפרט שכמה גאונים אמיתיים אסרו, וכן שמעתי מפ"ק מרן הגה"ק צדיקו של עולם משינאווא וצוקלה"ה צוח למאד בק' לבוב בשנת תרמ"ב והגאון בעהמח"ס שואל ומשיב וצוקלה"ה אמר קודם פטירתו לתלמידו וקרובו שהי' אבד"ק סערעט שיוהר מאד מלאפות על המאשין כי נתחרט על מה שהתיר, ובודאי המתיר יורה כמ"ש ר"ת (תוס' ע"ז לא. ד"ה דורדיא) ועלינו יערה רוח הבורא, וכמה וכמה אנשים נעשים בעלי מומין רח"ל

ואשתקד בק' קל"ב נקטע יד בחור אח' ע"י המאשין וקי"ל שלוחי מצוה אינן ניוזקין, וידוע שאין לנו בדור הזה מי שיחלוק על דברי מרן דכולהו תלמיד בעל ד"ח זצוקלה"ה וסייעתו הגה"ק, עכ"ל.

פרק ח

ועבשיו נעתיק סדר אפיית המצות כפי שסדרן בסדר נאה ויאה הגה"צ הפוסק המפורסם שמו נודע בשעריים, מוהר"ר חיים ישעי' הכהן בעמ"ח ס' מסגה"ש, וס' ישועות ישראל, ועוד ספרים הרבה, אשר הפליא עצה והגדיל תושי' בדבריו המועטין המחזיקין רובי ההלכות השייכים לאפיית המצות מתחילת נתינת הקמח עד גמר העשייה.

- א -

זהירות בהקמח

- (א) כל אדם צריך להשגיח על מצות שלו שיהיו נעשים ונאפים בכשרות. ובזכות זה יאריך ימים ושנים, וינצל משום איסור.
- (ב) בשעה שלוקח הקמח צריך לזהר שלא יניחנו על הקרקע, ולא במקום נמוך, כדי שלא יגיע אליו שום לחלוחית.
- (ג) בשעה שנושא הקמח מהמוכר להאופה יזהר שיהיה מכוסה, בכדי שלא יגיע אליו שום חמימות, ולא שום לכלוך.
- (ד) כשנוטל איזה שק מהאופה לצורך הקמח, צריך לבדוק אותו היטב בפנים ובחוץ, אם אין דבוק עליו שום משהו בצק.
- (ה) כשמביא הקמח להאופה ישגיח שלא להניח הרבה שקים עם קמח זה על זה. גם שלא ישב על השק.
- (ו) גם יזהרו להרחיק הקטנים מן הקמח. ואפילו הגדולים אם יש עליהם איזה לחלוחית, צריכים להרחיק עצמם או מן הקמח.
- (ז) גם יש לזהר בדבור סמוך לקמח שלא ינתו איזה רוק מהפה אל הקמח.

- ב -

מים שלנו

- (ח) אין לשין את המצות אלא במים שלנו הלילה ולכן צריך לשאוב אותם

אחר שקיעת החמה בכין השמשות, ולהעמידם במקום קר עד הבוקר. וכשיעברו עליהם י"ב שעות משעה שנשאבו, אז מותר ללוש בהם.
 ט) בשעה ששואבין המים צריך לומר לשם מצות מצוה
 י) צריך לסנן המים על חתיכת פשתן עבה שלא יהיה בו שום קרע או נקב.
 יא) צריך להשגיח שהצד מעלה של הפשתן לא יפול לתוך המים, כי לפעמים יש חמץ בהבארות, ויכסה המים בשעה שמוליכין.

- ג -

התנור

יב) התנור שאופין בו המצות צריך להכשירו מקודם דהיינו להסיקו ולפזר הגחלים על פני כולו. וללבנו כל כך עד שיהיו ניצוצות נתזים ממנו בכל קרקעיתו, מלמעלה עד סופו.
 יג) ואחר הליבון טוב לגורפו ולנקותו היטב, ולהמתין עד שיצטנן קצת. ואחר כך יחזור ויסיקהו לאפיית המצות.
 יד) סמוך לתנור זה יש מקום שמבשלים עליו (שקורין קוימע"ן) צריך להכשירו וללבנו גם כן בהצדדין כנ"ל בכל מקום שיש לחוש שהאופה יניח שם מצה חמה מן התנור.
 טו) ואם אי אפשר להכשיר מקום זה, צריך לכסות שם בנסרים חדשים או בעצים נקיים בכדי שלא תיגע שם איזה מצה בלי הכשר.

- ד -

לישה ועריכה

טו) בחדר שלשין ועורכין ומנקרין המצות לא יהיה חם, ולא יסיקו שם בתנור בית החורף, ולא על הקוימע"ן. רק בתנור שאופין בו לבד.
 יז) גם צריך לזוהר שלא יהיה שם חלון פתוח, ואפילו בחלקו סתום בזכוכית אם השמש זורחת שם צריך לפרוס וילון במקום זריחת השמש שלא תחמם העיסה.
 יח) הלישה והעריכה והניקור צריך להיות רחוק מהתנור שאופין בו. ואם מרגישין על המצות חום התנור יש בוה חשש איסור חמץ ח"ו.
 יט) הקדירה שמודדין בה הקמח ללוש (שקורין מייר"א טעפיי"ל) יחזיק לערך שני קווארט.
 כ) כשיש הרבה עוזרים, מותר שיחזיק עד שני קווארט וחצי.
 כא) וזוהר מאוד בקדירה זו שתהיה יבש בלא שום לחלוחית גם תהי נקייה בלא שום פסולת ועפרורית קודם שישים בה הקמח.

אפיית המצות השלם

צז

כב) המורד את הקמת, צריך לזוהר שלא יהיה על ידיו או על מלבושיו שום לחלוחית מים.

כג) לא ידחוק את הקמח לתוך הקדירה, רק ימלא כך.

כד) הקמח צריך להיות רחוק קצת מן הכלי שלשין בו שלא יפול שום עפרורית של קמח על הבצק.

כה) הקמח צריך להיות רחוק מן המים.

כו) בשעה שנותנין הקמח לתוך הכלי שלשין בו, יאמר, לשם מצות מצוה.

כז) מי שנותן המים לתוך הקמח, צריך לומר בשעת יציקה לשם מצות מצוה.

כח) צריך ליתן המים מעט מעט כי אם יחסר מים יוכל לצקת עוד. אבל אם יעדיף על הראוי, יהיה הבצק רך מאוד, ויהיה נדבק הרבה בכלים.

כט) אם לש עיסה רכה לא יוסיף בה קמח להעבותה.

ל) הכלי שלשין בה צריכין להשגיח שלא יהא בה שום נקב או סדק שיוכל להשאר שם משהו עיסה.

לא) נוהגין שאחר כל ב' מיירי"ס או ג' לוקחין כלי אחר ללוש בו ונותנים לאחד לרחוץ היטב זה הכלי מתכות שלשו בו, ולנקותה משום משהו בצק.

לב) וצריך לזוהר לאחור הרחיצה לנגב אותה היטב באיזה מטלית שחהי יבש טרם שילוש בה פעם שנית.

לג) אכן לא יניחו אותה לנגב אצל האש, פן תחמם קודם שילוש בה פעם שנית, ואסור ללוש בכלי מחוס.

לד) בתחילת הלישה צריך לומר לשם מצות מצוה.

לה) הלש את העיסה יזוהר שלא יהיה לו צפרנים גדולים, כי אי אפשר

לנקותם תדיר מהבצק שתחתיהם.

לו) הבית יד שקורין ארבי"ל צריך לכפלים למעלה בשעת הלישה, כדי שלא

יהיה נדבק בהם שום בצק, גם שלא ילכלכו העיסה בשום דבר.

לז) כשלוש איזה עיסה, או בשעה ששוהה קצת אחר איזה עיסה, ירחוץ

הידיים היטב.

לח) ובשעה שרוחצם צריך להשגיח על הידיים בכל הצדדים לרחצם היטב,

כי מן הסתם נדבק הבצק בכל הצדדים.

לט) וכן האשה שלשה צריכה לזוהר בכל זה.

מ) הסכין שחוחטין בו העיסה, ועצי המגלגלין והדפיין שמגלגלין עליהם,

צריך להשגיח עליהם שלא יהא בהם שום נקב או סדק.

מא) צריך להשגיח שלא יתחכו חתיכות עיסה יותר מכפי האנשים

המגלגלין, כדי שלא תשאר עיסה מונחת בלא עסק.

מב) ואין לסמוך על זה שאחד ילוש שתי עיסות, כי אי אפשר לו לעסוק

בשתיהן כראוי.

מג) לאחור שחתכו העיסה לחלקים צריך לגרוד היטב המקום שחתכו עליו.

אפיית המצות השלם

צח

(מד) גם הסכין צריך לגרוד היטב תיכף, באופן שלא ישאר עליו שום משהו בצק.

(מה) בשעה שמגלגלין העיסה צריך לומר „לשם מצות מצוה“. וכך המנקר המצות והאופה יאמרו כן.

(מו) צריך להזהיר להמגלגלין וכל העוסקים בהמצות שלא ידברו אז משאר ענינים כדי שלא יסיחו דעתם משמירת המצות.

(מז) המגלגלין את העיסה יזהרו שלא יהיה להם צפרנים גדולים, כי אי אפשר לנקותם חזיר מהבצק שתחתיהם. גם הבית יד שקורין ארבי"ל צריך לכפלים למעלה כדלעיל סעיף ל"ו.

(מח) יש לזהר שתהיה מונח כל המצה על הדף בשעת הגלגול, ולא תהא קצת המצה תלויה על צידי הדף.

(מט) אם מוצאים איזה סדק בהדף אסור לעסוק בהמצה במקום הסדק, כי נדבק שם בצק ונתחמץ, ונדבק אחר כך בהמצה.

(נ) יש להעמיד כלי קטן עם מים תחת השלחן, בכדי שיהיה נקל להמגלגלין לרחוץ ידיהם בין עיסה לעיסה אם שוהין קצת.

(נא) כשרוחץ ידיו צריך לנגבם היטב, כי המים הם חמוצים מהבצק הדבוק על הידים.

(נב) ואם אי אפשר לרחוץ הידים במים כל כך בין עיסה לעיסה, צריך לזהר עכ"פ בכל פעם ששוהה קצת, להשגיח עליהם ולנקותם, ולגורדם היטב מהבצק הדבוק עליהם, ולאחר כל י"ח מינוטין ירחצם כנ"ל.

(נג) צריך להשגיח שלא יתנו המגלגלין המצות לנקרם, רק כשהשלחן פנוי מהמצות, והמנקרים מוכנים תיכף לנקרם.

(נד) אבל לא ישליכו מצות הרבה על השלחן, כי צריך לזהר שלא תהיה המצה מונחת אפילו רגע אחת בלא עסק.

(נה) ולכן צריך להזהיר להמגלגלין שיגלגלו המצות עד שהמנקרים ינקרו מעט מעט, ויתנום האופה.

(נו) ומה שנוהגין המון עם כשרואין מונח איזה מצה מפשפשין בה בידיהם, אין זה מועיל כלום. ואדרבה היד מחממת הבצק וממהר להחמץ. ולכן יש לזהר שלא להניח היד על הבצק שלא לצורך.

- ה -

מנקר (רעדלע"ר)

(נז) כשהמגלגל נותן את המצה להמנקר צריך תיכף לגרוד הדף ועצי המגלגל עם חתיכה זכוכית.

(נח) והזכוכית יהיה חתיכה ארוכה קצת, ויגרוד בצד השוד כי אם יגרוד בהקצה (שקורין שפי"ץ) יעשה סדק בהדף או בעצי המגלגל.

אפיית המצות השלם

צט

נט) קצת נשים אין יודעים לגרוד כדון, ומגרדין הרבה מהדף, והפירורי בצק נשארים מחדק, וצריך להזהירם שישגיחו בעיניהם על הפירורי בצק היכן נדבקים ויגרדו אותם היטב.

ס) כשהמגלגלין רוצין לאכול צריכים לילך לחדר אחר ולאכול שם, יזהרו שלא יהיה נדבק בהמלבושים שום משהו חמץ. ואחר האכילה ירחצו ידיהם היטב ויחזרו להמצות.

סא) וכן צריך להזהיר לכל העוסקים בהמצות, כשרוצים לאכול שיעשו כן. סב) השלחן שמנקרים עליו, צריך להיות רחוק קצת מן התנור, בכדי שלא יגיע להמצות שיש חום מהתנור.

סג) צריך ליוהר שלא לקמץ הנייר שמונח על השלחן שמנקרים עליו. ולכן יזהרו להתליפו עכ"פ אחר כל ב' מיירע"ס.

סד) ואם רוצה להפוך הנייר לצד האחר, צריך ליוהר שלא יהיה נדבק הבצק שבצד זה בהשלחן. ואם יתדבק יזהר לגררו תיכף מהשלחן.

סה) המנקרים ינקרו בזריזות, וניקור סמוך לחבירו, בכדי שתהיה המצה המנוקרת יפה ולא תתנפחה.

סו) ואם נדבק בידיהם איזה בצק מהמצות, ירחצו ידיהם כששוהים בנתיים.

סז) צריכים ליוהר מאוד לנקות הברזלים בעץ שקורין סקאר"ע בין כל מייר"א כידוע המנהג, כי בתוך הברזלים נדבקת העיסה.

סח) ולכן צריכים לנקותם היטב בעץ הסקאר"ע כששוהין קצת. ואם יש להם עוד שהות, ירחצם ויקנחם היטב.

סט) בקצת מקומות המנהג שהמנקרים נושאים מצות האפויים לביתו של בעל הבית. צריך כל בעל הבית ליוהר, שלא יניח להתחיל בלישת המצות שלו טרם שיבואו המנקרים מבעל הבית שאפה בתחילה. כי אפשר יהיה קצת בחזרה, ובתוך כך יהיו מונחים המצות בלא עסק.

ע) וצריכים המנקרים ליוהר מאוד שלא ליגע בשום מצה אפיה עד שירחצו ידיהם וראשי האצבעות יפה, וינגבו היטב. וא' יגעו בהמצות, כמבואר לקמן סעיף צ'.

- 1 -

האופה (שיבע"ר)

עא) צריך ליוהר אחר הניקור שלא להושיט המצה להאופה. רק אם רואים שמוכן ליטלה תיכף ומיד, כי אם משהה המצה נגד פי התנור אפילו מעט ממהר להחמיץ ח"ו.

עב) ולכן יעסוק בהניקור עד שהאופה קבל המצה ויתנה להתנור תיכף ומיד. עג) המרדה תהא חלקה בלי שום סדק וגומא, שלא יכנס לשם משהו בצק ויתחמץ.

אפיית המצות השלם

- עד) כשמוניח המצה על המרדה צריך להניחה בטוב, בכדי שהאופה לא יצטרך לחקן ולא יגע בה כלל, מחמת שהאופה נוגע בידיו במצות האפויים. (זה) ואם נגע האופה במצה שאינה אפוייה, לא יגע במצה אפוייה עד שירחוץ ידיו מהבצק שנדבק בה, כדלקמן סעיף צ'.
- עו) טוב להכין שני מרדות או ג' לצורך הכנסת המצות להתנור, שאם ירגיש שהמרדה נתחממה יניחנה להתקרר ויקח האחרת להכניס המצות.
- עז) ומלבד זה יהיה לו מרדה מיוחדת להוציא המצות מן התנור כנהוג.
- עח) יש ליוזר שיהיה לו מרדה מיוחדת להוציא בה מצה כפולה או נפוחה, ולא יוציאנה בהמרדה שמוציא בה כל המצות.
- עט) האופה צריך להשגיח שלא תיכפל איזה מצה. וגם שלא תיגע אחת בחברתה. ומכ"ש שלא להניח קצת מצה על חברתה כי במקום הנגיעה וכן במקום שמתכפלת אינה נאפית מחר ומתחממת.
- פ) אם נתכפלה איזה מצה, צריך ליוזר כשמוציאה להניחה לבדה, שלא תיגע בשאר המצות עד שתתקרר.
- פא) וכשתתקרר ישבור ממנה את מקום הכפל וכרוחב אצבע אגודל של אדם בינוני סמוך למקום הכפל.
- פב) אם היו מונחים בתנור קצת מצה על גבי חברתה, צריך להסיר מקום ההוא עם רוחב גודל הסמוך לו משני המצות.
- פג) אם נפחה איזה מצה דהיינו שנתחלקה המצה בעובייה וצד העליון עולה למעלה והחלל הוא כמו רוחב אגודל, אסורה כולה בפסח.
- פד) וצריך ליוזר כשמוציא מצה נפוחה להניחה לבדה, שלא תיגע בשאר המצות ויתנה לאכלה קודם הפסח.
- פה) אם תפח גוף המצה ונעשית כהר באמצעיתה על ידי האפייה, כדרך החמץ שמתחמץ ומתנשא למעלה באמצעיתה, יש לה דין נפוחה.
- פו) צריך ליוזר שלא להוציא מצה מן התנור, כל זמן שלא נאפית.
- פז) ואם אירע שהוציא מצה מן התנור קודם שנאפית קצת, ואם היו פורסין אותה אז, היו חוטין נמשכין ממנה, אסורה אפילו החזירה מיד, דכיון שהמצה היא חמה ולא נאפית עדיין תוכל להתחמץ ברגע זו שהיתה חוץ לתנור.
- פח) והמרדה שהוציאו בה מצה זו אין להוציא בה עוד מצות, ואם החזירה לתנור נתחמץ גם מקום התנור. ולכן צריך ליוזר בזה.
- פט) לפעמים כשנתרבו המצות בתנור, מניחין איזה מצה מקצתה בקצה התנור מקום שלא יוכל לאפות שם, ואחר כך כשנעשה התנור ריקן קצת מכניסין אותה הקצה תוך התנור. צריך להזהירם שלא יעשו כן דכיון שלא תוכל לאפות שם נתחממה תיכף בחימום קל, גם המרדה ומקום האפוייה נתחמץ על ידי כן, ולכן צריך ליוזר.
- צ) האופה והנאמן צריכים להזהיר שלא יגע שום אחד מהעוזרים במצות אפריות עד שתרחוץ ידיה היטב מן הבצק, ותעיין עליהם היטב ועל האצבעות

אפיית המצות השלם

קא

סביב שלא יהיה שום משהו בצק דבוק בהם, ותנגבם היטב קודם הנגיעה. ואם אירע שנגעה במצה, בידיים שאין נקיים מבצק, יאכלוה קודם הפסח. (צא) אם לא נוהר האופה לתקן המצות הנכפלות כמו שנתבאר למעלה סעיף פ"א טוב שהבעל הבית יבדוק בביתו קודם הפסח את המצות אם יש בהם איזה נתכפלה או נפחה ויסירם כמו שנתבאר למעלה כדי שלא יצטרך לשורפם בתוך הפסח כשזדמנו לו. גם יש לחוש שזדמנו לפיו שלא מדעה לפעמים או לקטנים או בתוך המצות דוכות. אבל כשיבדקם קודם הפסח יתקן הכל בטוב (סימן תנ"ג תנ"ה תנ"ו תנ"ז תנ"ט תס"א).

פרק ט

העתקה מקונטרס פסח מעובין, מעשו ירי בעל כנה"ג, שקיבץ דינו ומנהגי פסח בקוצר אמרים, ומשם בארה דינים דלהלן.

פסח מעובין לבעל כנה"ג

- (א) שרי למימר הני חיטי לפסחא.
- (ב) נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר חצות שהוא זמן הקרבת הקרבן ואין לשנות המנהג.
- (ג) פסח שחל להיות באחד בשבת למנהגנו שאנו נוהגים ללוש בע"ש ולא בליל פסח עצמו כדי שיקדים לאכול מצה בליל פסח בתחלת זמנה דזרזים מקדימים למצות נוהגים שלא ללוש אלא אחר חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים.
- (ד) אין לשין מצת מצוה ולא אופין אותה ע"י גוי חש"ו ואין עורכין אותם על ידם מהר"י ווי"ל סי' קצ"ג.
- (ה) מצוה על כל אדם שישתדל בעצמו במצת מצוה ויעמוד על עשייתה ויזרו העוסקין בה ויסייע בעריכתן כדי שיטפל הוא במצוה.
- (ו) הלש עישה אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישת כל פירורין שיפלו בשעת לישת ועריכה וכן הנדבק בכלי' אני מבטל אותם וכתב הב"ח כשטוחנין יחד שצריך לומר כך.
- (ז) לאו דוקא הלש אחר זמן איסורו אלא אף בלש קודם זמן איסורו ודוקא שלש ברשותו ב"ח אבל מהרי"ל בדרשותיו כתב דכשחל ע"פ בשבת דאו אופין מיום שלפניו אין צריך לבטל דעדיין הוא ברשותו עד למחר וכ"כ זה כדברי הרב ז"ל בספר הקצר.
- (ח) אין ללוש שלש מצות יותר משיעור חלה בפעם אחת ואם יש לו בנים

הרבה שאינו מספיק לו שיעור חלה ילוש בשני כלים פחות משיעור חלה ומשתי העיסות יתקן שלש מצות מהר"י ווי"ל ז"ל סימן קצ"ג.
 ט) המצה השניה יעשה יותר גדולה מהאחרות לפי שצריך לאכול ממנה כל א' שתי חתיכות א' בשעת המוציא וא' בשעת אפיקומן מהר"י ווי"ל ז"ל שם.
 י) המצות לא יהיו רחבות ביותר מהר"י ווי"ל ז"ל שם ובספר המפה סימן תנ"ד.

יא) אסור ללוש בפסח פת עבה טפח רבינו ירוחם ז"ל ובלשון הזה כתוב בס' המפה סי' ח"ס ויש לעשות המצה ריקין ולא פת עבה טפח כשאר לחם דאין הרקיקין ממהרים להחמיץ אבל בעל הלבוש כתב נוהגין וכו' ואעפ"י דפחות מטפח שרי צריך ליהור לעשותם דקים, וכל זה הוא אפילו במצה שאינה של מצוה ונוהגין לנקבה כדי שלא יתפח אבל במצה שמורה נוהגין שלא לנקבה אלא עושין ריקין בלא ניקוב ומ"מ נוהגין לנקבה בראש הסכין כדי שלא יתפח.
 יב) נהגו לעשות ג' מצות של מצוה מעשרון ליתן בהם סי' לידע איוו היא ראשונה ואיוו שניה ואיוו שלישית, וכתב מהר"ם איסרלאס ז"ל בתשובותיו סי' קי"ט שאין לעשות בהם אוחיות להיכירא שכששוברין אותה הוי מוחק בי"ט ומנהגנו לעשות בראשונה חריץ א' ובשניה ב' חריצין ובשלישי ג' חריצין, וראיתי לא"א ז"ל כשהיה חותך מצה ראשונה היה אומר כהן וכשהיה חותך שני' היה אומר לוי וכשהיה חותך מצה ראשונה היה אומר ישראל, וכסדר חתיכתן כך סדר עשייתן הנתחכת ראשונה עורכין אותה ראשונה ואחר כך השניה ואחר כך השלישית ויש שכתבו שצריך לאפותן כדרך עשייתן וכך הוא מנהגנו.
 יג) במקום שנוהגין ללוש בע"פ מצת מצוה אף לליל שני נכון ליהור שהג' שנעשו ראשונות יעשו בהם המצוה בליל א' והג' האחרות שעשו באחרונה יעשו בהם המצוה בליל שני.

יד) נוהגין לעשות עוד ג' מצות אחרות חוץ מהצריכים להם שמא יארע תקלה באחד מהם או תשבר או חאבד אחת מהם וקורין אותם מצת הספקות ואין מנהג זה אצלנו וכתב מטה משה דלאופין המצות בליל פסח עצמו אם המצות הגו' אעפ"י שלא יצטרכו יאכלם על שלחנו כי נוח לו לאכול פת חמין, אם רבים בני הבית שצריכין לכל הוי' מצות דאי שרי לאפותם בליל פסח עצמו, אבל אם אין צריכין לו אין לאפות יותר ממה שצריך לו.
 לאחר אפי' צריך לכבד הבית שאעפ"י שבטל הפירורין מ"מ החמץ ברשותו ומה שנמצא מן הבצק שנפל ישרפנו, ב"ח בשם מהרי"ל ז"ל.

פרק י

העתקנו כאן הלכתא גבורתא שהשמיע לרבים הגאון המפורסם
כמוהר"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן הגאבדק"ק פלונסק יע"א.

(ד)

העתק מספר שו"ת תירוש ויצהר
(סימן קצ"ב)

מכתבו קבלתי וכו' (עי' לעיל סי' קצ"א). והנני מציע לפני כ"ח את הקול
קורא שכתבתי בדיני אפיית המצות. ופרסמתי ברבים, למען ידעו בני עירי
להזהר, וזה החלי:

(א) הרב והנאמן צריכים להיות בשעת הכשר התנור קודם התחלת אפיית
המצות בכל פעם שצריך הכשר ויבטי וישגיח ויזהר שיהיו הגחלים הולכים על
פני כל התנור ויתלבן עד שיהיו ניצוצות ניתזין בכל שטח התנור. ואם יאפה
בהתנור חמץ בלילה צריך בכל בוקר ובוקר להכשיר התנור ככפעם הראשון.
(ב) זמן שאיבת המים למצות צריך להיות רק תוך חצי שעה קודם צאת
הכוכבים.

(ג) המים צריכים לעמוד במקום קר כל הלילה עד אפיית המצות. אונד עס
מוז שטיין ווייט פון דעם מעהל דאָס עס זאָל ניט גיפרישעט ווערין מהקמח לתוך
המים. אונד עס מוז שטיין י"ב שעות מומן השאיבה עד התחלת אפיית המצות.
אונד ווען מען האָט געבאקין מיט וואַססער וואָס איז ניט גישטאַנען י"ב שעות
מוז מען מאַכין איין שאלת חכם על המצות.

(ד) הרוצה לאפות ביום א' צריך להכין מצה וואַססער ביום ה' הקודם בתוך
חצי שעה קודם צאת הכוכבים.

(ה) לא ישים ידו לתוך המים.

(ו) המדה וואָס מען מעסט הקמח לעשות המיירע זאָל נישט מער האַלטען
רק ב' קווארט ומחצה בצמצום.

(ז) אז מען זעהט אז עס וועט פאָר פעלין מצה וואַסער מעג מען צו גיסיך
איין דריטיל מן המים וואָס מען האָט גישעפט ביום נאָר ניט מעהר פון איין
דריטיל.

(ח) דער איין-מיירער (היינו המעהל שיטער) לא ידחוק הקמח גם לא יקח
הקמח בידו רק ער זאָל אַריין שיטין ע"י לעפיל חדש.

(ט) אז דער קנעטער זעהט אז דאָס טייג איז ווייך טור ער נישט צו שיטין
קיין מעהל איבער צו קנעטין.

(י) אָללע פּערטיל שעה מוז מען געבין אין ריינעס בעקן דעם קנעטער.
 (יא) אָללע וואָס זענען עוסק אין די מצות ברויכין זיך אָפּ צו שניידען די
 נגענעל. ווייל עס נעמט זיך אַרינטער די נעגיל קרישקערליך טייג אין ווערן חמץ
 נאכהער צוריק אין די מצות.

(יב) המסייעים והרעדלערס צריכין להרחיק עצמם מן התנור כדי שלא יבא
 חום התנור על המצות.

(יג) הלש והמסייעים צריכין לכבס ידיהם (כל שלשה עיסות) [כל רבע שעה].
 גם די וועלגער העלצער והרעדלאך צריכין לנקות כל רבע שעה.

(יד) צריך השגחה גדולה שלא ילוש ולא יערכו המסייעים יותר ממה שיספיק
 להתנור כדי שלא יהיה מצות על השלחן בלא עסק.

(טו) בתוך התנור יהיה נזהר האופה היינו השייכער שלא יגעו המצות זו בזו
 ואסור ליקח מהתנור שום מצה עד שתאפה היטב ומי שיוציא המצה מהתנור בלא
 זמנו אזי המצה והלאפיטע חמוצים.

(טז) מצות הכפולות או הנפוחות חמוצים הם. וע"כ צריכין לזה לאפיטע
 אחרת לרדות מן התנור. ואם לא נכפלה כל המצה רק חלק קטן מותר לרדות
 אותה מהתנור בלאפיטע של פסח רק שיקח מהתנור באותו צד שלא נכפל, ורחב
 אצבע לבד הכפל ישבר מאותה המצה הכפולה יהיה חמץ.

(יז) אם התנור אינו חם כל צרכו ואינו אופה כבתחלה צריכין לעמוד
 מלאפות עד שיוסק התנור מחדש.

(יח) דער מיירע האַלטער טאָר ניט לאַזן ליגן קיין שום טייגיל אפין טיש
 בלא עסק.

(יט) אין על הנאמן רק להשגיח שיהיה נעשה הכל בכשרות כנ"ל ער ברויך
 ניט צו קראצין די וואלגעהעלצער רק איש אחר יהיה ע"ז ושכרו יהי כלאחד
 העוברים.

(כ) לא יאפו המצות בלילה רק עד אחר שעה 9 ולא עד שעה 10 ובבוקר
 יתחיל לאפות שעה 7.

(כא) מחויב הבעקער והנאמן לציית להמשגיחים בכל דבר ודבר כי הם
 ממונים מבר"צ וכל מי שימרה את פיהם בטח יוסגר התנור בלי שום אמתלא
 בעולם.

(כב) ואם ירצה הבעקער לאפות בבוקר קודם שעה 7 צריך ליקח ממים שלנו
 שתי לילות כדי שיהיה להמים י"ב שעות כדין.

(כג) הפעסער שהמים בהם צריכין שלא יהיה בהם קודם לזה דבש או קרויט
 ושאר דברים חמוצים.

(כד) אזוהרה על הצודערלאנגער המצות להתנור על הלאפאטע שהלאפאטע
 לא יהיה בפי התנור רק בצד התנור כי בפי התנור מתחמץ מהר. והצודער-
 לאנגער לא יקח שתי מצות בשתי ידיו רק אחת אחת.

(כה) הקמח לא יסמוך סמוך לכותל הן אם הכותל חם או לח. והמים ג"כ לא
 יסמוך סמוך לכותל חם.

(כו) השואב המים לא יקרב עצמו להקמח ולא המווד הקמח יקרב אל המים והקנעטער לא יקרב עצמו לא לזה ולא לזה.
(כז) הבעקינס והלאפיטעס צריך שלא יהיה בהם שום גריביל ושום סדק.

פרק יא

העתקה מס' ברכת הפסח – פתחא זוטא מהגאון המפורסם מורה הוראה מובהק כמוהר"ר פנחס הלוי הורוויטץ זצ"ל בעהמ"ס פתחא זוטא, נדה, חלה, סוכה, נט"י, ועוד שאר חיבורים מחוכמים.

הלכות אפיית המצות

(א) צריך כל אדם להיות נוהר שילך בעצמו לעשיית המצות, כי הנה מציינו שאמרו חז"ל כל מה שעשה אברהם אבינו בעצמו פרע לו הקב"ה בעצמו וכל מה שעשה ע"י שליח פרע לו הקב"ה ע"י שליח (עי' פירש"י ר"פ וירא פסוק ד') והנה עתה נלמד ק"ו, בדברים שעשה הקב"ה בכבודו ובעצמו והיינו שביציאת מצרים דרשו חז"ל, אני ולא שליח ולא מלאך ולא שרף, ודאי שיש לנו להתעסק ג"כ בכל עניני פסח בעצמינו לא ע"י שליח. (קרי מכירת חמץ דף י"ג ע"ב) (ולענין אפיית המצות ע"י נשים עי' ח"י סי' ת"ס סק"ד ובמג"א סי' תס"ו ובפרמ"ג שם).

(ב) יש לדקדק היטב להכשיר התנור היטב, וכבר נהגו בכל קהילות קודש שאין אופיין מצות רק בתנור שנתכשר ע"י הרב דמתא לכן אין מן הצורך לבאר כאן.

(ג) ומי שהולך בעצמו להשגיח על אפיית המצות, יראה לזרוז את העורכים וכל העוסקים בעשיית ובאפיית המצות שיהי' הכל בוריות [אמנ"ה ונכון מאוד שלא ידברו בשעה שמגלגלין וגם לזוהר בנקיות הידיים לנקות הצפרנים היטב, ואם הם גדולים לחתוך אותם מקודם] והעיקר שישגיח שאחר שעשו וניקרו את המצה שלא תניח בלא עסק אפי' רגע, דכיון דנתחממה המצה ע"י עסק הידיים או אם תניח בלי עסק תתחמץ מיד. ומה שנוהגין המון עם כשרואין שהמצה מונחת והתנור מלא שלא יוכל ליתן המצה להתנור אזי משפשפין בה בידים כדי שלא תהי' מונחת בלא עסק, זה אינו מועיל כלל, ואדרבה עי"ז מתחמץ יותר את הבצק וממהר להחמץ, ולכן צריך להיות נוהר שתיכף אחר הניקור יתנו אותה להתנור לאפות. ובפרט שצריך לזוהר מאוד מאוד שלא יחויק המצה נגד פי התנור אפי' רגע כמימרא (עח"א כלל קכ"ח סעי' כ"ו ובתו"ח שם).

אפיית המצות השלם

(ד) וזה תלוי שבאם יתנהגו כסדר, שהמחתך העיסה הגדולה יחתוך בפעם אחת לסך העוזרים והמגלגלים ולא ישאר בידו אפי' עיסה [שקורין טייגיל] אחת ואז יהי' כל המגלגלים גומרים כמעט בבת אחת וגם המנקרים יגמרו בבת אחת ואח"י יתנו לאופה כסדר זה, זה אחר זה, ואז יגמר האפי' בסדר אחד. ובמשך האפי' יהי' להעוסקים המגלגלים מעיסה שני' ולא יהיה הענין מבולבל משא"כ אם מונחים עוד עיסה ביד המחתך העיסה הגדולה יותר על השיעור שכבר נתחלק להעוזרים המגלגלים ואז ממתין המחתך והמחלק עד שגומרים המגלגלים ולוקחין מהתנור המצות האפויות באמצע האפי', אז אין סדר והכל מעורב ובשעה שהאופה מוציא מהתנור האפויות עומדים עליו בהושטת המצות הנשארות ואז קרוב שיבוא מהם לידי חימוץ כנ"ל, לכן צריך להשגיח שיהי' הכל כסדר על נכון (קו מכירת חמץ בדינים לפסח אות כ').

(ה) ואם לא נזהרו בזה והובא אל האופה איזה מצה לאפות יקח האופה תיכף המצה מן המושיט לאפותה, ולא ישגיח אשר המצות המונחים בהתנור יוכלו להיות נשרפים, כי גם הבע"ב יחזיקו לו טובה עבור זה שזוהרו מחמץ. גם הבעה"ב הבא להשגיח על אפיית המצות לא יתן עין השגחתו שיהי' המצות נאפות בהידור ושלא יהי' נשרפים רק עיקר השגחתו יהי' שיהי' כשרים בלי שום חשש חימוץ ח"ו כמובן, (שם).

(ו) יש עוד הרבה והרבה אזהרות באפיית המצות כגון שירחצו המגלגלים את ידיהם כאשר יראו שיש עיסה על ידיהם. וכן ינקו העצים המגלגלים והשלחנות והעריבות. וגם צריך לזהר מאוד שלא יהי' פירוורין על השלחן, היינו שיבאר אותם אחר כל עיסה ועיסה, ועוד אזהרות הרבה כאלו אשר אי אפשר לפורטם והחכם עיניו בראש לעיין בכל דבר שיהי' בהכשר. ויש מקומות שמעמידין אנשים נאמנים ע"ז והחכם שבעיר הולך ומשגיח לפעמים על סדר אפייתן, ומלמד את האיש העומד על משמרתו בכל דבר שצריך זירוז. ולכן כל מי שיראת השם בלבו לא יאכל רק מן אותן מצות הנאפות אצל האופה שנתכשר התנור ע"י חכם שבעירו ושהעמיד שם אדם כשר להשגיח על סדר אפייתן כפי שהורה לו החכם שבעירו ומוזהיר אותו בכל עת שבא להשגיח על הכשר אפייתן, דיש סייעתא דשמיא להחכם הממונה בעירו שלא יצא ממנו דבר שאינו מתוקן (עי' דמש"א פא"ש ס"ו מובא בדע"ת ה"ש ס"ו א' אות צ"ד יעו"ש).

(ז) נכון לדקדק שלא לאפות המצות כלילה לאור הנר כאשר החוש יעיד כי אי אפשר להביט היטב על נקוי הדפים ועצי המגלגלים בזה כלילה אפי' לאור הנר היותר גדול (עי' הג' חכ"ש על או"ח ס"ו ת"ס שכ"ב עש"ה).

(ח) עדע"ת ה"ש ס"ו א' ס"ק פ"א בשם ס' קרבן תודה למגילה כ"ג. בדין אופה ששכר עוזרים לאפיית המצות קודם פסח, אינם יכולים לחזור, אף שפועל יכול לחזור כמ"ש בחו"מ ס"ו של"ג אפ"ה בנידון זה א"י לחזור כיון דהוי דבר האבד יעו"ש.

פרק יב

העתקנו מס' יוסף אומץ (אות תש"א) להגה"צ מוהר"ר יוסף יוזפא זצ"ל, ראש לדייני ובני ישיבה דק"ק פראנקפורט בימי הב"ח ושל"ה זצ"ל.

דיני לישות המצות

(א) המים שלשין בהם לא ישאבם כלל מבעוד יום רק סמוך לבין השמשות. ורובא דעלמא מטעו שמקפידים דוקא תיכף אחר יציאה מבית הכנסת והזריזין ביניהם מקדימין לשאוב בטרם יצאו מבית הכנסת ובפרט במי מצות המצות מקדימין ביותר דלפי טעותיהו המקדים לשאוב הרי זה משובח, ובאמת הדבר הוא בהפך דבהקדמה איכא איסורא ובאיחור אין קפיידא רק שלא ישאבם ביציאת הכוכבים, לכן אין לו להקדים כלל לשואבם מבעוד יום שעוד בין השמשות לפניו לשאוב בהם וזמנם ברביעית שעה.

(ב) האגין שלשין בו וכן הכלי שמי הלישה בו אל יהיו מנחשת שממהרין להתחמם, כן הוא בהגהות מנהגים.

(ג) עוד כתבו שאם התקופה נופלת אחר שאיבתן יתלו בהם יחד על ידי משיחה שלא יתחממו המים מידו כשרוצה ליטול היחד.

(ד) יש לדקדק בוהירות גדולה לעשות עיסות קטנות היותר אפשר, ומה טוב שלא לעשות עיסה גדולה יותר מעשרון שהוא שיעור חלה שהוא בקירוב קמח הנכנס לתוך כלי המחזיק מדה וחצי ורנקבורט"ר במדה מחוקה ולא גרושה. בא וראה כמה דקדקו חכמינו ז"ל על עיסות קטנות כשיעור הזה שהרי לדעת קצת פוסקים התירו למדוד ביום טוב של פסח שיעור חלה מה שהוא איסור גמור בשאר ימים טובים וכל כך למה אלא כדי להרבות כשיעור חלה. וראוי להשגיח על זה גדולי ולומדי העיר ואני בעצמי הולך בימים האלה בבית האופין כדי להשגיח על זה ועל שאר איסור. בואו ונחזיק טובה למנהיגנו שהם בחרו דייני העיר ומשלמים להם שכר בטלה שילכו תמיד בכל הימים לרבות הלילות האלו לבית האופים ולהשגיח ולהזהיר את העם מחמץ.

(ה) לישת המצות ועריכתן וגלגולם ונשיאתם צריך שיהיה הכל במקום שאי אפשר לבא שם ניצוץ מהשמש ולא זו אם החמה זורחת אלא אף זו אם בעת ההוא יום מעונן מכל מקום צריך לזהר לעמוד במקום אפל וקר.

(ו) שלא להשהות העיסה או המצות אפילו רגע אחד בלי עסק כי השהיות מצטרפות לשיעור שאמרו חכמינו ז"ל. גם אם העיסה חמה על ידי עסק או על ידי קירוב האש בשיעור קטן מחמצת. וטוב בעיני שמיד שבאים עיסות לשלחן

יעשה מהם מיד מצות וישים מיד לתוך התנור. אכן לא יתחיל ללוש עד שישרפו העצים בתוך התנור לגחלים והנחתום מתחיל להוציא האש מן התנור. ורע עלי המעשה מקדמונים שהיו נותנים עיסה לתינוק לעסוק ובקל בא לידי חימוץ.

(ז) טוב ויפה להיות לכל מצה ומצה מגלגל וברזל וסכין מיוחד ולפחות ידקדק שלא יהיו כלים אלו פנויים ממלאכתן רק יצאו מיד אחר ליד חבירו וכשאחר מהכלים האלו מונח פנוי קצת ידקדק לגנוז טרם יקח אותו אחד מהעוסקים במצות וישתמש בו פעם שנייה ועיסה בעיסה נגעה.

(ח) העסק בעיסה ובמצות צריך שיהיה בכח ולא במשמוש וטפוח הידים או בדפיקות המגלגלים שקורין וועלגר העלצר או בדקירות הברזלים דהיינו שטופל אייזן בל"א ובדקירות הסכינים כשדוקר בשניהם על יד על יד ולא במהירות כי על ידי ענינים האלו העיסה מתחממת ואז מהרת להתחמץ בזמן קטן. ואני נהגתי לדקור בעצים קטנים ובין כל מצה ומצה משגיח על זה שזורקים העץ שדקרו בו.

(ט) לכן אם נגמרה המצה בכל עשייתה והאדם יראה לעינים שאינו יכול להביאה תיכף לתוך התנור וכל שכן אם עומד לפני התנור בקרוב לאש ומצה ערוכה ועשויה כידו שאו בודאי ממהרת להחמיץ לא יעסוק בה באופן הנוכח למעלה על יד על יד רק טוב לשברה ולחזור לערכה ולתקנה, הגם שלכתחילה אין נכון לעשות כן מכל מקום הוא טוב יותר מלעסוק בה דין עסק ביש. אכן לא ירבה לו נושאי מצה רק א' או ב'.

תיקון המצות

(י) ומפני שמילי זהירות דתיקון המצות נפישין ואיסור חמץ הוא איסור כרת לכן ידקדק כל בעל בית שיהא הוא בעצמו ובכבודו אצל תיקונם מראש ועד סוף ולפחות תיכף אחר הלישה יהיה שם עד שיהיו כל המצות בתנור. וטוב יותר שהוא לא יעשה שום מלאכה למצות רק ישגיח ביתר שאת על כל העוסקים שיעסקו כדונים הנ"ל. ובפרט צריך דקדוק גדול על נושאי המצות שלא יהשו אותם בידיהם ובפרט סמוך לתנור, ואף אם עסקיו גדולים מחמת היריד אשר פה עמנו מכל מקום אל יכנס בספק כרת בכל פרוסה ופרוסה שיאכל מפני כסף הנמאס או יעמיד משגיח אצל תיקון המצות, ויראה שיש לו פנים לדבר קשות נגד אשתו והעוסקים אם יעסקו שלא כדין. ואני נהגתי להעמיד אחד מיוחד שבתלמידי אצל התנור כדי להשגיח שלא יעמוד אחר אצל התנור בקרוב לאש ומצה ערוכה ועשויה כידו ואמרתי לו שהוא יזרו את הנחתום שיתנה מיד לתוך התנור ואם לאו ישרוף אותה מצה, ומה יהיה נחשב מצה אחת או שתיים נגד כרת, כי ידוע לכל אדם אם יבא זמנו למות ח"ו ויכול לפדות את נפשו בכסף ודאי כל מטמונים לא נחשבו לכלום, ובאמת הוא רק עולם הזה ואם לא ימות היום ימות מחר הכל למיתה הם עומדים כל עת, קל וחומר בן בנו של קל וחומר כל כסף וזהב שבעולם לא יהיה נחשב לו לכלום נגד מיתת עולם הבא חס ושלום שם חי וקיים לעולם, עכ"ל.

פרק יג

נעתק מסי' יעב"ץ זצ"ל

דלת ו, לאפית מצה

(א) נהגו שלא ללוש מצת מצוה עד אחר חצות ע"פ. בזמן הקרבת קרבן פסח. וכשחל בשבת, אופין כך בע"ש.

(ב) לכתחלה מהדרין אחר קמח חטין, ומדקדין לעשות פת נקיה.

(ג) אין לשין ולא עורכין ולא אופין אותה, ע"י מי שאינו בר חיוב מצוה מדין תורה.

(ד) ומצוה בו יותר מבשלוחו, ביחוד במצוה זו החמורה וחביבה כאכסנאי דאתי לקצין, שראוי לכל אדם שיתעסק בה הוא בעצמו. ואמר האר"י ז"ל שאם טורח בה עד שמויע, הוא תיקון גדול לקרי, עכ"פ יעמוד על העוסקים בה וישגיח שתהא נעשית כדין וכהלכה, ויסייע במלאכתה כל מה שיוכל כדי להטפל במצוה. (ה) אין ללוש יותר מעשרון בבת אחת. עמו"ק.

(ו) בשעת נתינת קמח, וכן בהטלת מים לעיסה, וכן בעריכת המצה אומר לשם מצת מצוה.

(ז) בשעת לישה אומר, כל פירורים שיפלו מעיסה זו בשעת לישה בעריכה, והנרבק ממנה בכלים יהיו הפקר, וינקה כלי הלישה היטב בין עיסה לעיסה.

(ח) עושין שלש מצות מעשרון, ומסמנין אותן לידע איזו היא ראשונה, חותך מהעיסה חתיכה ראשונה, עושה חריץ א', ואורך אותה תחלה, ועושין אותן רקיקין, שניה אחריה בב' חריצין והיא גדולה שבשלשתן, אח"כ שלישית בג' חריצין, וכסדר הזה הם נאפין אם אפשר להקדים לתוך התנור הנחתך ונעשה ראשון לכהן ואחריו הנעשה ללוי ובאחרונה הנעשה לישראל, ובלבד שלא ישהה להניח בלי עסק אם נגמרה מלאכת ועריכת האחרון קודם, כי אין דברים הללו מעכבים, ואינם אלא למצוה מן המובחר, ואם מניחה על השולחן להמתין על הראשון יצא שכרו בהפסדו.

(ט) ובדרך זו עושין ג' מצות לצורך ליל שני, ולא יאפה כ"ט אם לא בשעת הדחק, ונוהגין לעשות גם כן ג' מצות לספקות, שאם ישכרו מהמצות יקח מאלו למצוה, לפיכך מדקדין גם בהם ככל האפשרי.

(י) אחר אפיה יתן כל המצות בסל אחד, שאם אולי לא היה בעיסה א' כשיעור, הכלי מצרפן לחלה. ומפריש מאחת על כולן, ואם לא עשה כן צריך להפריש מכל א' וא'.

(יא) אם שכח ליטול ממצות ונתערבו, ואינו מכיר אחת החייבת, צריך ליטול מכל אחת ואחת, או יעשה עיסה אחרת ויקיפנה להן ויטול ממנה על אותן שנתערבו, וכ"ו בברכה (עש"י סי' קל"ד).

פרק יד

הצגנו פה הדינים וההלכות מספה"ק יוטב לב, נכתבו בכתב יד קדשו ז"ע והוי רגיל כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א ללמדם לבני ישראל בכל שבת הגדול בדרשתו.

דיני מצות

(א) להזהיר שלא לקנות שום אדם חיטים מהבא בידו או קמח כי יש בתבואה כמה חיטים מחומצים וקנעבעליך וציבעלעס שאינו בטל בששים רק יקנו מחיטים או קמח הנטחן לצורך הכלל ברחיים המיוחד המנוקה בכל האפשר ועי' בחשו"ב בית אפרים אר"ח (סי' מ') וחח"ס (סי' קכ"ו) וחסד לאברהם (סי' מ"ו) לענין שעת הדחק.

(ב) לכתחילה ראוי להמתין שני מעל"ע אחר הטחינה ועכ"פ לא פחות ממעל"ע.

(ג) להכשיר התנור קודם הטיחה שילכו הגחלים על פני כולו ושהי' הניצוצות נתזין הימנו גם הכיר' שלפני התנור צריך ללבנו או לטיחו בטיט כעובי אצבע ששם נותנים המצות בלקחם מהתנור ולא יהא בטיט שום חבן ושכולת של קש.

(ד) לשאוב מים בין השמשות בין שימשא וכוכביא ושיעמד המים עכ"פ י"ב שעות בחלוש ואם ישאוב ע"ד משל שעה שישית לא ילוש עד אחר שעה ששית בבקר ויזהר לשאוב שיהי' די על כל היום המחרת לבל יצטרף להוסיף ע"י ביטול.

(ה) אם אופין יום א' ישאוב המים לכתחילה מבה"ש יום ה' ואם שכח ביום ה' יש תקנה לשאוב מים יום ו' אחר שקיעת החמה ע"י שאלת חכם.

(ו) להעמיד המים במקום הקר.

(ז) ליהזר שלא ללוש ולערך המצות במקום השמש ולא בחדר שאופין ולא יסיקו באותו החדר התנור של חורף ויזהר שלא ללוש נגד חלון פתוח ואם לש ביום המעונן צריך ש"ח.

(ח) בבעקינס לא יהא סדק או טלאי ובמדה לא יהא סדק וחריץ ולא בשלחן היינו הברעטיר שעורכין עליו.

(ט) להחליף הבעקינס אחר כל ב' עיסות עכ"פ גם להחליף המרדות בכל עיסה אחר שנתחמם תחתיו מחמיץ מיד קודם האפי'.

(י) לנקות בכ"ע השלחן והואלגעהלעצער בזוכוכית.

(יא) שלא יגעו המצות זה בזה בתנור ולא יקחו ויסירנה קודם האפי' דהיינו שיקרמו פניהם עכ"פ.

אפיית המצות השלם

קיא

(ב) ולא יקחו המצה האפור' על מנת שלא נאפה עדיין.
(ג) שלא יהא מונח המצה חצי' בתנור וחצי' חוץ לתנור על הכיר' ששם מתחמם ולא נאפה ומחמץ.

(ד) אם נתחמצה המצה יוציאנה במרדה אחרת שאין משתמש בו.
(ט) הלשין והעורכין והערדלירס לא יעמדו שום אחד מהן במקום התנור רק במקום אחר שאין מרגישין חום מהתנור.

(ז) יזהרו שלא ללוש לעת ערב רק לאור היום.
(יז) המיירע טעפעל ראוי להחמיר לדעת קצת הפוס' שלא יחזיק יותר ממדת ליטער וחצי.

(יח) שלא יקחו חביות של יין למים שלנו כ"א אחר הגעלה והיינו לכתחילה אבל בשעת הדחק מותר ע"י הדחה.

(יט) נכון ליקח מצה שלימה לצורך חלה כדעת רש"ל.

(כ) לזהר ליקח חלה מהמצות ע"י צירוף סל קודם יו"ט ואם שכח צריך ש"ח. ואם לא היה בכל עיסה לבד שיעור חלה כ"א כנהוג לאפות עיסה פחות משיעור וכאמור למעלה אזי הסל מצרפן ומותר לאכול ביו"ט אח"כ להפריש בחוה"מ ואם היה בכל עיסה לבד שיעור חלה או צריך לשירר מעט מכל מצה ומצה שאוכל ולהפריש מזה הנותר בחוה"מ.

(כא) שלא ללוש בעריכה של עץ כי א"א לנקרו ולהדיחו היטב שלא ישאר בו מעט בצק.

(כב) להעמיד איש נאמן ות"ח אצל כל אופה להשגיח בעינא פקחא על כל עש"י שיהא נעשה לשמה ועפ"י הדת כנאמר למעלה.

(כג) הלש עיסה עם ביצים לצורך קטנים ויש בו שיעור חלה לא יפריש חלה מעיסה זו רק מעיסה הנילשת במים יפריש ג"כ על עיסה הנ"ל.

(כד) במקומות הללו שרגילין לאכול כל השנה פת של טענגערע נכון לזהר מלאכלו בפסח ויש ע"ז כמה טעמים ואפי' אם נאפה כמו מצה של חיטים.

פרק טו

העתקנו משנה הלכות גדולות, ותקנות נחוצות להגה"ק שר התורה בעל המ"ח שו"ת אר"י דבי עילאי, ותועלת גדול יקבלו ממנו, ונחת ונחת בו ושמו יקבנו קוני אר"י דבי עילאי על ה' פסח.

הקונטרס כבר נדפס בס' דברי יחזקאל שרגא, סטראפקוב, ירושלים. והיות שאין הספר מצוי כ"כ ע"כ ראינו לנכון להעתיק ממנו הנוגע לאפיית המצות. ח"ל:

דיני מצות

(א) החטים צריכים להיות שמירה משעת קצירה עכ"פ למצות מצוה ומשעת טחינה לעיכובא וכל המוסיף בשמירה בטחינה ובאפי' הוא מקיים מצות וממרתם את המצות.

(ב) השקים עם הקמח שמוליכין מן הרחיים לא מבעיא שאסור להניח ע"ג בהמה שאין עליו אוכף אלא אפי' השקים אין להניח זה על גבי זה.

(ג) בין הטחינה לאפי' צריך לשהות מעל"ע ואין לסמוך על הרקדה דהרקדה צריך לעשות מחשש חיטין שבורות.

(ד) שאיבת המים למי שרוצה לדקדק היטב ידקדק על תחלת השקיעה שזה ניכר [היטב] בטוב וימתין מתחילת השקיעה שעה פחות מינוט וחצי אחר כך מתחיל זמן בין השמשות דהיא זמן הכשר לשאיבת המים ונמשך זמנו י"ג מינוט וחצי. כן כתב הפרי מגדים במ"ז סעיף קטן א' ס' תנ"ה עיין שם.

(ה) צריך לזוהר שיהי' המים בתלוש י"ב שעות לכן אין לאפות בבוקר רק מי שיש לו מים מן ליל הקודמת, ג"ז שם.

(ו) המים צריכין לעמוד במקום קר ואין לטלטל המים תחת השמש ולא תחת הרקיע שמא יהי' יום המעונן ולא אדעת' כ"כ אין לשים במקום השמש אפי' בבית שנסתם החלונות ותחת אויר הרקיע אפילו קרוב למקום השמש אסור וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע ומה"ט מי שיש לו חצר שאינו מקורה אין ללוש שם, תחת אויר הרקיע מחשש שמא יהי' יום המעונן ולא אדעת'.

(ז) כשאופין ביום א' צריך לשאוב מקודם ביום ה' בערב ואם שכח יכול לשאוב בעש"ק רק צריך להקדים קצת.

(ח) צריך לסנן המים בשעת שאיבה וצריך לומר בפירוש בשעת שאיבה לשם מצות מצוה או לשם מצות סתם וכן בשעת מדידת הקמח ובשעת לישת העיסה ועריכתה וזוה מומין לסטרא דקדושה.

(ט) אין ללוש עיסה גדולה משני קווארט והפרשת חלה יהי' ע"י צירוף סל והנה טועין ההמון מה שמניחין המצות על השלחן ומכסין בסדין מלמעלה וזה לא הוי צירוף סל כלל וצריך להיות כלי אחד מצרף לחלה ולכך צריך סדין מלמטה ומלמעלה ואף הצודיין מגולין ל"ל בה וכן מי שמפריש חלה מחביות או משאר כלים שיש להם חוץ צריך שלא יצאו המצות חוץ לכלי ול"מ מה שמכסין ע"י כסוי מלמעלה.

(י) כשמפרישין מהתיבה שיש בה הרבה פאכין צריך להפריש מכל פאך ופאך רק ברכה אחת לכולן.

(יא) הרש"ל מחמיר שלא ליקח לחלה פרוסה רק שלימה ואף דחומרא זו של מהרש"ל היא כל ימות השנה מ"מ כיון שהעולם נוהגין כן במשך ימי הפסח במצות דוקא אין לשנות עכ"פ בימי הפסח וצריך לאפות מצה קטנה כדי להפרישה לחלה ואין לקרוא לה קודם הפרשה בשם חלה רק בשם מצה קטנה דאין לקרות שם חלה רק בשעת הפרשה.

אפיית המצות השלם

קיג

(יב) מים שלא לנו שדינ' שבטלה במים שלנו הוא רק קודם הלישה אבל לא בשעת לישה.

(יג) אין ליקח על המצות כלי שהי' בו דבש או מי פירות.

(יד) אסור ללוש נגד חום התנור והכל לפי ענין המקום וחמימות התנור הגם שיעור חימוץ היא י"ח מינוטין זה הוא רק לענין דיעבד אבל לכתחילה אין להניח העיסה אפילו רגע אחת בלי עסק וגם דיש חשש שלא יצטרפו השהיות הגם שהגלגול מבטל את החימוץ מ"מ הבעיטה והניקור אין פעולתן רק שלא תחמוץ בשעת מעשה אבל אין מבטלין החימוץ שמקודם לכן יש חשש שלא יצטרפו שהשיית ולכך יש מההכרח להשגיח על דבקות העיסה בפיסת [ידי] העוזרין או על השלחן או על העצים המגלגלין דלא מהני בהו העסק ונתחמוץ בשיעור מיל ולכתחילה אף בפחות משיעור מיל.

(טו) כל מי שרוצה ברעדליך להמצות צריך להיות נוהר ללבן הרעדליך בכל שיעור מיל או לענין לכתחילה אף בפחות משיעור מיל מחשש עיסה הנדבק בשיני הרעדלעך דנתחמוץ ומחמוץ המצה.

(טז) אין ליתן המצות לנערים קטנים להתעסק בהם ובמצות של מצוה יש דיעות בפוסקים דאף דיעבד מעכב בהם עשיית הקטן פחות מ"ג שנים.

(יז) צריך להזהיר את הנשים דברניות של הרבות בדיבור בשעת עשיית המצות מחמת חשש רוק הניתן מפייהם. ואם איתרעי שניתו הרוק על המצה יש לאסרה כדעת הח"י שרוק גידון כמי פירות שעם מים ממהר להחמיץ.

(יח) גם צריך לעיין על העוסקים ומסייעין שלא יהי' בידם שום גרר יבש שאפשר להגלע ולהוציא דם כי הדם דינו ג"כ כמי פירות כפי דיעות האחרונים ז"ל.

(יט) גם צריך להזהיר את העוזרין ומסייעין שלא יחממו ידיהם אצל האש וגם לפעמים נתחממו ידי המסייעים מעצמם מחמת רוב העבודה דאו צריכין להרגיע בנתיים וכמו כן כשמרגישים שנתחמם איזה עיסה או מצה מחמת הידים דצריך להשליכה משום דמיד תחמוץ.

(כ) מהראוי ליקח שני ספלים ללישת המצות כדי להחליף בין לישה ללישה וגם צריך לעיין בהספלים וגם על השלחנות ועצי המגלגלים שלא יהי' באחד מהם שום סדק ואם יש בהם סדק שאי אפשר לנקר או שכח מלנקר אפילו בספל חדש שא"צ להכשירו מ"מ מעכב אף בדיעבד אם לשו כמה עיסות יותר מכשיעור מיל.

(כא) קערה של חרס אין ללוש בהם יותר מעיסה אחת בכל אחת כי על הרחיצה וניקור אין לסמוך בכלי חרס אפי' בכ"ח געגלייסט במקום שמנהג להשתמש בכלי חרס געגלייסט כי דוקא בכלי מתכות מועיל הרחיצה והניקור ולא בשום כלי חרס כלל.

(כב) המודד את הקמח צריך להתרחק ממקום לישת המצות כדי שלא יהי' אבק פורח מן הקמח על המצה או על העיסה ויתחמוץ בתוך הרוטב בפסת ומכש"כ שאסור להוסיף קמח בשעת לישה.

- (ג) התנור של אפי' צריך ליבון כנ"ל שיהיו נצוצות ניתזין מהאבנים צריך שיתקרר התנור בין הליבון ובין היסק של אפיית המצות.
- (ד) צריך להיות נזהר למאוד ולהזהיר לאופה את המצות שלא ישאיר אפילו קצת מן הקצת מן המצות חוץ לתנור של האפי' דהיינו שלא יהי' מונח אפילו מקצת קטן על הכירה ואפילו אם הכירה גם כן כבר נכשרה כדינה כי אין בהכירה חום גדול להיות המצה נאפת שם ממילא ע"י החום השולט שם בהכירה נחמצת המצה.
- (ה) אין להושיט המרדה לקבל עליה מצה משום שמא נתחממה המרדה ותתחמץ המצה עלי' קודם בואה לתנור.
- (ו) אין ליגע בהמצה בתוך התנור קודם אפייתה ומכש"כ שלא להוציאה מהתנור קודם הפייתה וכן יש לזיזר שלא להעביר בתוך התנור מצה אחת על גבי חברתה מחשש שמא יגע זה בזה ולא ישלוט האש במקום נגיעתן ותתחמץ שם.
- (ז) האופה צריך שני מרדות עכ"פ כדי להחליף כשתחמם המרדה ועוד צריך מרדה שלישית להוציא מצה שנתחממה בתנור.
- (ח) מצה כפולה ונפוחה הכל לפי ענין הכפילות אם אין האש יכולה לשלוט שם ולפי ענין הניפוח.
- (ט) הלש בע"פ אחר חצות צריך לזיזר להפקיר בפני שני אנשים ולומר לפניהם בלשון חהה פרורים יהיו הפקר ולא בלשון פרורים הפקר דמשמע מאליהם.
- (י) יש לזיזר ללוש המצות של מצוה בע"פ אחר חצות דוקא וגם כשחל ע"פ בשבת לאפותם בע"ש אחר חצות דוקא.
- (יא) ראוי ליתן קודם פסח מעט קמח לעניים או לאכול בעצמו מעט מן הקמח הואיל ונפק מפומי' דהרש"ל ז"ל.
- (יב) נפה שמניפין בה את הקמח של המצות אסור לנפות באותה נפה מצה שחונה מחשש אבק של קמח שבנפה זו, ע"כ.

פרק טז

כאן קנתה שביתה להתקנות והנהגות ישרות אשר תיקן, הזהיר והנהיג הגה"ק מהר"צ שפירא בעהמח"ס דרכי תשובה על יור"ד, בעיר כהונתו מונקאטש והי' רגיל בנו בעל מנח"א ליתן תקנות הללו בבתי אפוייה שם, והזהיר משגיח המיועד לעמוד על הפיקוח שיתקיים כל דברי פתשגן הכתב, (מועתק מדרכי חיים ושלום).

(א) ווען מען וויל כשרן דעם אויווען מוז מען ערנסט אויסגליען.

אפיית המצות השלם

קטו

(אויסהייצען). אז די קוילען זאלען זיין איבער דעם גאנצען אויווען דאָס פינקען זאלען גיין פון אויווען, נאָך דעם זאָל מען עהם אויסקלעבען ער זאָל גלאַט זיין אָהנע גריבלעך דאָס הערדל וואָס איז פאַר דעם אויווען וואָס מען לייגט אַמאָל אין אַ מצה ברויך מען אויס צו גליען אָדער אָנשמירען מיט אַ ליים אַ פינגער דייק, דאָס ליים וואָס מען אונקלעבט דעם אויווען אָדער דאָס הערדל זאָל נישט זיין געמישט מיט שטרוי אָדער זאָנגען.

(ב) ביי דעם הייצען פין כשרון זאָל מען נישט באַקען מצות נאָר מען מוז איהם לאָזען אויסקליהן אין פריש איינהייצען צום באַקען.

(ג) דאָס מעהל טראָגען צום באַקהויז זאָל זיין בשמירה יתירה עס זאָל זיין גוט צוגידעקט די זין זאָל נישט אַרויף שיינען ובפרט אין רעגען צייט עס זאָל ח"ו נישט פאַר רענענט ווערן.

(ד) וואָסער צום באַקען מוז מען שעפען אין דער צייט וואָס די זין גייט אינטער ביז שטערן שטייען לויט די מינוטען וואָס ב"ד ווירד אָנצייגען פינקטליך און מען זאָל אַזוי פיל אָן שעפען ווי פיל עס זאָל געניג זיין אויף דעם מאָרגיגען טאָג כּדי מען זאָל נישט ברויכען צי צו שיטען אַנדערע וואָסער.

(ה) צי די מצות וואָס מען באַקט זאָנטאָג זאָל מען דאָנערשטיג אַווענט שעפן אין דער צייט ווי עס שטייט אין אות ד', דאָס וואָסער זאָל זיין אימער צו געדעקט מכ"ש ווען מען טראָגט עס אין דרויסען זאָל עס בודאי זיין צוגעדעקט.

(ו) צי מצה וואָסער זאָל מען נעהמען אַנייע פּאָס אָדער אַזוי כּלי וואָס מען האָט דאָס פּאָריגע יאָהר אויך דרינגען געהאַט מצה וואָסער אין פיל דאָמאָלס האָט מען די כּלי נישט געניצט.

(ז) דאָס וואָסער זאָל שטיין אויף איין קיהלען אָרט אויך דאָס מעהל זאָל שטיין אויף איין טרוקען קיהלען אָרט ווי אַזוי דאָס בית דין וועט אָן ווייזען.

(ח) דאָס אָרט פון קנעטען, אין ווי דאָס מעהל אין וואָסער בשעת קנעטען זאָל אַלעס זיין ווי דאָס ב"ד וועט זאָגען מען זאָל זעהר נזהר זיין דאָס עס זאָל נישט גיין דער שטויב פין מעהל אויף דער וואָסער אָדער אויף דיא כלים פין וואָסער, אין דער וואָס גיסט דאָס וואָסער זאָל נישט שטעהן דאָרט ווי מען קנעט דעם טייג כּדי עס זאָל נישט שטויבען מעהל אויף דער כלי וואָס ער האָט אין דער האַנד ווי ער האָט אויסגעגאַסען דאָס וואָסער זאָל ער תּיכּף אַוועק גיין פין דעם פּלאַץ, גם ער זאָל נזהר זיין ביים וואָסער גיסען דאָס ער דאָס וואָסער טעפעל העכער האַלטן זאָל פין דעם מעהל כּדי עס זאָל נישט מעהל שטויבען בשעת ווען ער גיסט וואָסער.

(ט) אין דער שטיב ווי דאָס מצה ליגט אין ווי מען קנעט זאָל מען נישט הייצען.

(י) אַלע 15 מינוט זאָל מען דעם בעקען וועכסלען.

(יא) דער בעקען זאָל זיין פון מַתּוֹכּוֹת אָהנע גריבלעך גאַנץ גלאַט, און מען מוז עס צוערשט ברענגען צו ווייזען להבד"צ.

- (יב) די ברעטער וואָס מען וואָלגערט אויף זיי די מצות מיזען זיין גאַנץ גלאַט אָהנע שפּאַלטען און אָהנע קניפען.
- (יג) דאָס מעסער וואָס מען שנייט די מירע זאָל זיין גלאַט אָהנע גריבלעך אָדער קריטצען עס זאָל אימער גאַנץ ריין זיין עס זאָל זיין אומגנגרייט פייכט זאָמד אין פין איין מירע ביו צו די אַנדערע זאָל מען עס גלייך אָפּרייבען ביו עס וועט גלאַנצען עס מוז זיין 2 מעסערס מען זאָל אימער קענען וועקסלען.
- (יד) מען זאָל נישט קנעטען אָדער וואָלגען אויף דעם אָרט ווי די זין שיינט אין ווען מען שטייט קעגין דעם פענסטער וואָס די זין שיינט אַריין מוז מען דאָס פענסטער פאַרהענגען. (וועין בנמוקי אור"ח ס"ו ת"ט).
- (טו) די העלפערס מוזען האָבען צי דער אַרבייט ריין געוואָנד, נישט וואָס זיי גייען דערינען ביי די וויטשאַפט אויף דעם ברויך יעדער ווער אין באַקהויז איזט השגחה צי האָבען.
- (טז) די העלפער זאָלן נישט גיין געמישט מענער מיט ווייבער, נאָר לויטער מענער אָדער לויטער ווייבער.
- (יז) צי 10 העלפער זאָל מען נישט מעהר נעמען אויף איין מירע ווי איין קילא מעהל.
- (יח) עס זאָלן נאָר זיין אַזוי פיל העלפער ווי פיל מצות עס שטעלען זיך אין אויווען ווי אַזוי דאָס ב"ד וועט מערך זיין.
- (יט) די העלפער זאָלען אַכטגעבען דאָס דער טיש אין די וועלגעהעלצער זאָלען ריין זיין פין טייג, גיט אַבקראַצען מיט גלאַז דאָס טייג וואָס קלעבט זיך אָן, אין נאָך אַיעדע שעה זאָלע מען די וועלגעהעלצער גיט אַבקראַצען זיי זאָלען ריין זיין.
- (כ) יעדער בעקער מוז האָבען דאָפעלטע וועלגעהעלצער לויט ווי פיל העלפערס עס זענען, כדי ווען מען וועט מוזען אין מיטען וועלגערין דאָס וועלגעהעלצן ריין מאַכען זאָל מען דעם העלפער איין אַנדערס קענען געבען דאָס דער העלפער זאָל נישט לידיג שטיין.
- (כא) די העלפער אין די רעדלערס זאָלען נזהר זיין דאָס טייג אָדער די מצה נישט ליגען צי לאָזען אַ רגע אויסער מען טוט אַ פעולה מיט דעם טייג אָדער מיט די מצות.
- (כב) יעדער בעקער מוז האָבען איינעס פין טיש צום רעדלען צו טראָגען מצות אין איינעם וואָס טראָגט פון רעדלען צו אויווען. דער וואָס טראָגט די מצות צום רעדלין זאָל אַבאָכט געבען נישט מעהר מצות צי בריינגען וויפל די רעדלערס קענען בעשטרייטען דאָמיט עס זאָל קיין מצה ליגען אויף דעם רעדל-טיש בלא עסק און דער וואָס טראָגט צום אויווען מוז זיין אַ בר דעת, וואָרין צום אויווען טראָגען מוז מען זייער נזהר זיין מען זאָל נישט אַ רגע כמימרי האַלטען די מצה.
- (כג) אין יעדן באַקהויז מוז מען האָבען 2 רעדלערס אין עס זאָלען זיין 4 רעדליך, 2 זאָלען זיין אַלץ ריין מען זאָל זי קענען איבערטוישען אין דער

אפיית המצות השלם

ק"ז

רעדלער זאל זיך האלטען איין פייל אָדער האַלץ שאַלעכץ וואָס עס טוט גוט אויספֿיצען דאָס רעדל פֿין טייג.

(כד) די רעדליך זאָלען זיין אין גאַנצען פֿון אייזען מיט די שטיל אין 2 מאָל אין טאָג זאָלען זיי געגליעט ווערין.

(כה) מען זאָל קויפֿען נייע שויפלען נישט פֿין פֿאַר יאָהר.

(כו) צווישען יעדע מיירע זאָל מען די שויפעל איבערטויטשען אין די שויפעל זאָלען נישט ליגען אויף דעם הערדל פֿאַר דעם אויווען, נאָר אויף דער ערד.

(כז) מען מוז האָבען איין באַזונדערע שויפעל אַרויס צי נעמען איין חמציגע

מצה אָדער אַ איבערגעלעטע אָדער איין אויפגעבלאָזטע.

(כח) דער שיבער זאָל זייער אַכט געבין דאָס די מצות זאָלען זיך נישט

אַנרירען אין אויווען, אין ברויך צי זעהן ווען ער נעהמט אַריין אַ מצה אין

אויוען עס זאָל זיך נישט אַנרירען איין מצה אין די אַנדערע, אויך דאָרף זיך

נישט אַנרירען איין געבאָקענע מצה אין איין אונגעבאָקענע, אויך דאָרף מען

נישט לייגען די אונגעבאָקענע אויף דעם רעדעל וואָס פֿאַר דעם אויווען איסט,

וואָרין דאָרט איז וואָרים אין באַקען טוט זיך דאָרט נישט, קען די מצה חמציג

ווערין, ווען דער שיבער ברויך דעם פֿלאַץ אין אויווען זאָל ער נישט אַרויס

נעמען אַ מצה פֿין אויווען לכל הפחות איידער די מצה האָט שוין איין הויט.

(כט) ווען עס וועט זיך טרעפען אויף איין זאָך פֿון די תקנות אַז מען האָט

נישט אַזוי געטוהן ווי דאָ שטייט זאָל מען פרעגן אַ שאלה.

(ל) די פֿאַפֿירען פֿון רעדלען זאָלען יעדע 15 מינוט געוועקסלט ווערן.

צבי הירש שפירא

ע"כ בעל דרכי חשובה זי"ע

פרק יז

האזהרות דלהלן הם מריש אגדה של פסח אגודת אזוב להגה"צ מוהר"ר יעקב יחזק'י גרינוואלד אבדק"ק פאפא, בן בע' ערוגה"ב זצ"ל.

קצת אזהרות לאפיית המצות

(א) יזהרו שלא יניחו השקים עם הקמח על מקום לח בקרקע, ונכון להפסיק

באיוה דבר בין הקרקע להקמח, וכן בין הכותל להקמח.

(ב) שלא להניח הרבה שקים קמח זה על זה, ולא לישב על שק קמח.

אפיית המצות השלם

- (ג) המים שלנו שלשין בו יעמדו י"ב שעות מעת השאיבה עד הלישה.
- (ד) החרד שלשין בו לא יהא מהוסק.
- (ה) אין לשין נגד חלון פתוח אפי' אין החמה וזרחת לחוכו, וכשחמה וזרחת אפי' בחלון סתום אסור נגד החמה.
- (ו) אם לש עיסה רכה אסור להוסיף קמח להעבותה.
- (ז) המודד הקמח לא ידחוק הקמח תוך הכלי, ויהא רחוק קצת מן המים ולא יתקרב אל המים ולא אל העיסה ולא אל מצה אפוי'.
- (ח) המחד המים יזהר שלא להכניס ידו תוך המים.
- (ט) השולחן והוועלגנרעהלצער והשטענגעליך והמרדה לא יהא בהם שום סדק.
- (י) הלש וכן הוועלגנרערס יקיצו צפורני ידיהם.
- (יא) לא יתחילו ללוש עד אשר יגרפו הגחלים מן התנור.
- (יב) לאחר כל ג' עיסות צריך להחליף הבקעין ולרחוק הידים כל המתעסקים בעיסה.
- (יג) העוסקים במצות כשרוצין לאכול ילכו לחדר אחר לאכול, ואחר האכילה ינערו את בגדיהם מכל פירור וירחצו את ידיהם.
- (יד) המשגיח יזהר בכל עת ובכל שעה לגרור היטב השולחנות והעצי גלגלים והרעזליך ויזהר שלא לעשות סדק על ידי הגרירה.
- (טו) הלש את העיסה צריך בכל ח"י מינוטין לגרר עם בערשטיל את המטפחת (שוריץ) שדרכו ללבוש בעת הלישה, כי שכיח שנדבק בו פירוורי עיסה.
- (טז) כל המתעסקים בעיסה לא יגעו במצה אפוי' בלי נטילת ידים תחילה.
- (יז) צריך להחליף בכל פעם את השטענגיל שמכניסין בו המצות לתנור ולגרור אותם.
- (יח) יזהרו שלא יביאו את המצות לחדר שבו התנור אם התנור מלא עם מצות.
- (יט) המצות לא יגעו זה בזה בתנור.
- (כ) אם לקח מצה מהתנור קודם שנאפית לגמרי אסור להחזירה.
- (כא) לא תהא מונחת המצה חצי' בתנור וחצי' חוץ לתנור במקום שאינה נאפת יפה.
- (כב) אם נתחמזה מצה יוציאנה במרדה אחרת שאין משתמש בה למצות.
- (כג) אם נמצא מצה כפולה או נפוחה צריך להסיר הכפל והנפוח עם כדי נטילה דהיינו עובי אצבע.

פרק יח

לקטנו לקוטי בתר לקוטי מתוספת חיים על ח"א הלכות
הנחוצות לאפיית המצות והעתקנוהו כאן בכתבם וכלשונם.

דיני החטים למצ"מ

ע"י בנשמת אדם בחטים שנקצרו בעדם לחים למצה שמורה ובכדי שלא
יתעפשו נתנם בתנור חם ונעשו יבש כמו קליות (וקליות הוא כאפוי ואינו בא
לידי חימוץ) דבשעת הדחק יש לסמוך להתיר דלא קפדינן רק על מין הבא לידי
חימוץ. יע"ש.

ואותן (הטערקישע ווייץ) אינם בכלל חטים כלל רק למיני קטניות יחשב
ואין יוצאין בזה ידי חובת מצה ואסור לאכלו בפסח כמו שאר מיני קטניות. חק
יעקב, פמ"ג, וש"פ. (ואין זה אותן (הטירקישע) ווייץ שבזמננו שזהו חטים
באמת רק מחמת שנזרע בימות החמה ונתיבש מאד קורין אותו (טערקישע ווייץ)
בשם המושאל אבל הוא באמת חטים שלנו וכל דין חטים עליו).

ומפני שחטים מין המובחר מוקדם למצוה. לבוש. ולכן כשאין לו חטים
ועושה מצות משאר ד' מיני דגן יקה מן החביב עליו ביותר כדי לקיים יותר
מצות אכילת מצה לתיאבון. ח"י וש"פ.

דיני קמח למצות

והקמח הראשון שנשחן ברחיים לאחר שנקרו אותם נוהגין שאין אוכלין
אותם בפסח כי חוששין שמא לא נקרו את הרחיים היטב ונשאר דבוק בהם מעט
קמח חמץ ונתערב לתוך קמח זה הראשון רק אוכלין אותה קודם פסח. ש"ע
והפוסקים. ומ"מ אם נאפה יש להתיר כיון שהוא קודם פסח. א"ר. (ומה שכ'
ברש"ו שעכשיו שנהגו לכסות סביב הרחיים בכגד פשתן אחר הניקור יש להתיר
גם הקמח הראשון לפסח. דבריו הק' קשה להולמן חדא דבאלי' זוטא שממנו
מקור ד"ז לא החליט דין זה אלא בלשון אפשר להתיר כתוב כן. וכן הוא הלשון
בח"י ובה"ט. ועוד שהרי הא"ו בעצמו שדי כי נרגא בספרו אלי' רבא משום
דא"א לכסות תוך הרחיים עצמו. יע"ש בס"ק י"ח ע"כ לכתחילה בודאי יש
להחמיר. ודו"ק).

(ב) וצריך לעשות כים חדש לרקד בו הקמח לצורך פסח ולא להצניע משנה
לשנה כים הרחיים. שע"ת בשם שאילת יעב"ץ, והח"ץ, וכ"ד האחרונים.
(ג) ולכתחילה ימהר לטחון הקמח ג' או ב' ימים קודם הלישה. ש"ע וט"ז
וש"פ.

(ד) ואם אי אפשר להמתין מעת לעת מהטחינה ישתדל שיהיה שהות בניניהם עכ"פ לינת לילה כי הלילה מקרר את הקמח שהיה רותח בשעת הטחינה. מג"א, א"ר, חק יוסף (ודעה דעת הח"ח. יע"ש) רש"ז.

(ה) וה"ה אם נתנו בו קימחא דפסחא אם רוצה לכבסו צריך להחיר כל התפירות. מקור חיים.

(ו) פ"י חביטה היינו הכאות שהכובס מכה על הבגדים בשעת כביסתן, וה"ה מפה שהיתה מונחת על שק קמח אפילו של פסח אם רוצה לאכול עלי' בפסח לא די לה בנייעור ולא בכיבוס בצונן אלא צריך לכבסה בחמין עם אפר וחביטה. הפוסקים.

(ז) ויותר טוב לעשות המצות על השלחן חלק. ט"ז. שהחלק ברהיטני ולהפוך על הצד השני ולהדית צד אחד ולגרור היטב וכן יעשה תמיד ולא יבוא לידי חימוץ. פמ"ג. ובמדינתנו נוהגין לקבוע (בלעכין) על כל פני אורך השולחן ועליהן עורכין המצות ובכל פעם הנאמן משגיח עליהן שיהיו נקיים מפרורין. ונכון הוא.

(ח) ואם שכח ונתן בשק ישן קימחא דפסחא אם היה קודם הפסח יערה מיד הקמח מהשק וירקדו (כי שמא יש בצק בעין) וש"י דקמח בקמח נקרא לח בלח פמ"ג, וכן הוא משמעות הפוסקים.

(ט) כ' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ס') אם הניח הקמח של פסח אצל הנכרי בלי שומר מותר בדיעבד. יע"ש.

(י) טוב לזוהר לכתחילה שלא לישב על שק שיש בו קמח של פסח שלא יתחמם הקמח מחמת כובד ישיבתו. ירושלמי, הובא בפוסקים.

(יא) מים שלנו כל הלילה י"ב שעות בתלוש, כן הוא דעת רוב הפוסקים דצריך ב' כל הלילה וי"ב שעות, ואפילו אם הלילה ארוכה יותר מ"ב שעות אסור ללוש בהן עד אור היום. ואם הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריכין להמתין עד שיעברו י"ב שעות משעה שנשאבו. והעולם נוהגין שמיד כשיאיר היום לשיין עם המים שלנו ואף שעדיין לא עברו י"ב שעות, ואף שיש להם על מה שיסמוכו אבל רוב הפוסקים מחמירים בזה ועל כל צריך לזוהר בדבר. עיין פמ"ג ומחה"ש. כ' בהא"ר נכון להמתין ללוש עד שיאיר היום הרבה פן יטעה באור הלבנה.

(יב) אף שבכל יום האויר העולם חם מחום השמש אף על פי כן אין המים שבתוך הכלי מתחממין כיון שחם בתוך הבית שאין חום השמש מכה עליהם, ומ"מ בכל לילה ינחם באויר תחת התקרה ואם אויר העולם חם ינחם במרתף בין ביום בין בלילה עד הלישה. אחרונים.

(יג) ומ"מ לא יכסה המים במטלית עבה רק בפשתן דקה (כי באמת זולת מטעם זה היה יותר טוב להיות מגולין) כדי שיצננו ביותר. פמ"ג, פ"ח.

(יד) לכתחילה יקח מן הבארות לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ונתחמם המים והבאר הוא במקום נביעה משא"כ הנהרות רחוק המים ממקום הנביעה והקרקע מקררתן וכל מה שאפשר להדר אחר מים הקרים ביותר

מהדרין. הפוסקים. (ומפלומפין) משמע דמותר לשאוב מהם לפי שמכוסה למעלה ואין השמש מכה עליהם ביום, ולכן בדיעבד או בשעת הדחק שאין לו מים שלנו יקח מים (מהפלומפין). ע"י בפמ"ג סי' תנ"ה בא"א ס' ס"ק י"א או שיקלוט מים מהגשמים ויניחם במקום שלא יפוג צינתן. נ"י בשע"ת וע"ל ס"ק ל"ה.
 טו) ולכתחילה השואב יהי' גדול וכן דעת. רש"ז. וכ"ז לכתחילה אבל בדיעבד אין להקפיד אם ישאבם על ידי נכרי או חשו"ו. א"ר, ח"י, וש"פ.
 טז) דוקא המים יש להקפיד לכתחילה שלא להיות בכלי נחושת משום דמים שלנו בעינן לצנן אותן ואין הטבע מכלי נחושת לצנן כ"כ כמו שאר כלים, אבל ללוש בכלי נחושת אין להקפיד ואפילו לכתחילה נוהגין היתר ללוש בהן. מג"א, א"ר, ח"י, מחה"ש. ומ"מ טוב יותר ללוש בקערה של בדיל כדי שיכול לנקות היטב. פמ"ג.

דין המים בשעת התקופה

יז) ואין לשפוך מים שלנו מפני התקופה, משום דחלילה שיארע דבק תקלה במצות השם שנא', „שומר מצוה לא ידע דבר רע" ואם רוצה להחמיר על עצמו ולשפכה אם אפשר לו בקל למצוא מים שלנו אצל שכניו ומיודעיו או שאפשר לו בקל ללוש ביום אחר במים אחרים שישאב בביה"ש שלפניו הרשות בידו, ונכון לעשות כן להחמיר. וכל זה הוא אם הם מים ששאבן למצות שאינן של מצוה, אבל המים שנשאבו ללישת מצת מצוה אף אם אפשר לו בקל למצוא מים אחרים אין נכון להחמיר ע"כ לשפכן שנראה שמחזיק בדעתו שלא תגין המצוה וקל בעיניו מאמר הכ' שומר מצוה וכו'. מהרש"ל בביאור הסמ"ג ס"ו ע"ב, ט"ז, חק יעקב, מחה"ש, רש"ז. וי"א דגם במים שנשאבו ללישת מצות מצוה מותר לשפוך אותן אם אפשר לו בקל למצוא מים שלנו אצל שכניו ומיודעיו, משום דאין סומכין על הנס. כ"מ באגודה ס"פ כ"ש, וא"ז, וא"ר, ופמ"ג במ"ז סק"ג.
 יח) טעם השפיכה מפני התקופה, דבכל אותן ד' עתים ורגעים שהתקופה נופלת נהפכו כל מימות שבעולם לדם וכן כפעם בפעם בהרף עין. חקי חיים. ולכן יש סכנה לשחות שלא יתנוק ויתנפח. ט"ז ביו"ד. ולכתחלה כשיודע שהתקופה נופלת אל יסמוך על ההתרים רק שיניח בתוך המים שלנו חתיכת ברזל קטן ונקי כמו מחט וכ"ב. ש"ע ולבוש. ויהיה תלוי בברזל חוט או משיכה וראש השני של החוט יהיה חוץ למים שלא יצטרך אחר כך להכניס ידו לתוך המים להוציא משם כי יד מתממת מעט את המים אלא ימשכו עם החוט גם לא ישהה הברזל בתוך המים כי הברזל מתמם מעט את המים שלנו אלא יוציאנו עם החוט מיד לאחר שנפלה התקופה. מג"א, א"ז, וא"ר, נרש"ז, ואחרונים.
 יט) טעם שפיכה מפני המת לפי שהמלאך המות מפיל במים טפת דם המות, והתשב"ץ כ' שראה שאחד שתה מהמים ומת. ט"ז, ש"ך. ושיעורו ג' בתים דהיינו ב' בתים מכל צד בית המת, והבית ששם המת. אחרונים, ביי"ד. ונ"ל פשוט דאם הכין לו מים שלנו כליל ה' השייך ליום ו' לאפות מצות ביום א'

כדלקמן בסי' י"ב ומת א' בשכונתו ביום השבת אין להחמיר כלל לשפוך המים אפילו לדעת המחמירין שכ' בס"ק כ"ז לפי שבשבת אין המה"מ משפשף סכיניו כש"כ בשו"ת שמש צדקה (יו"ד סי' ל"ו) אף שבכרכ"י קיהה בדבר לשפוך אפילו אם מת א' בשבת. מ"מ בנ"ד אין להחמיר כי די לנו בחומרות הפוסקים והבו דלא לוסף עליה ואין להוסיף חומרות מדעתינו ודו"ק.

כ) ולכתחלה בשעת שאיבת המים יוהר לשאוב כדי צרכו ולא ישאב אדעתא לערב לבסוף. שלחן שלמה. ואם אפשר בקל למצוא עוד מים שלנו או שאפשר לו בקל ללוש ביום אחר קודם הפסח במים שלנו טוב להחמיר על עצמו ולחוש לדברי הפוסקים שכתבו דוקא בדיעבד אם נתערבו ולא לכתחילה לערבן ולשפוך בתוכו מים שלא לנו. רש"ז. וכן משמע מא"ר וש"פ. גם המג"א שממנו מקור ד"ז לא החליט ד"ז שמותר לערב ולשפוך בתוכו לכתחילה מים שלא לנו, רק הניחו בצ"ע.

כא) ובשעת הדחק שאין לו מים שלנו מותר לכ"ע ללוש לכתחילה במים שלא לנו, וגם מותר ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה שהוא מה"ת. הפוסקים. ועי' מש"כ לעיל בסוף ס"ק כ"ב ועי' בשו"ת בנין עולם סי' כ"ז דאם לא ידוע שהי' צונן גמור ובוה יש להחמיר אם לא בשעת הדחק, אבל אם ידוע שהיה צונן גמור ואם כן אין כאן חשש רק שעבר על איסור דרבנן בשוגג דקיי"ל שמותר ובמזיד מותר למי שלא נילוש בשבילו. יע"ש הובא בפ"ת.

כב) לא יניח ידו על הקמח. מג"א א"ר.

כג) והעולם נוהגין אף לכתחילה להקל וללוש יותר משיעור חלה ואף שיש מחירין מ"מ יש למחות בידן בכל מה דאפשר כי בכל יום ויום מוסיפין לעשות גדולים כ"כ שבודאי באים לידי חימוץ ומכש"כ ביישובים קטנים שאין להם מתעסקין כל כך. חק יוסף.

כד) ואם שהו מתחילת לישנה עד שהתחילו העוזרים לערוך המצות שיעור ח"י מינוטין יש להחמיר ולאסור. מג"א, פמ"ג, וש"פ.

כה) סיד האוסר העיסה היינו סיד חי אבל סיד שבכותל שכבר נתייבש ונתקשה כאבן אינו אוסר. תשובת שבות יעקב ח"ב סי' י"ג הובא במחה"ש ובה"ט ועי' בשו"ת חת"ס. או"ח סי' קכ"ו.

דיני לישה

כו) עי' בשו"ע וש"פ איזהו אופן שמותר ללוש תחת אויר הרקיע. כז) [עי' ח"א דאסור ללוש נגד חלון פתח אפילו אין שם שמש שמא יהי' מעונן ולא אדעתא, אבל אם יש זכוכית בהלון מותר במקום שאין השמש בא שם, אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסה בסדין, וכן נוהגין דלא כח"י], וכן דעת חק יוסף, וס' חמד משה, הובא במחה"ש, והפמ"ג בא"א ססק"א דלא כח"י.

כח) עבר ולש תחת השמש, או סמוך לתנור מותר והב"ח אוסר. וכ' הח"י

ובח"ט הסכמת האחרונים לאסור בדיעבד, וכ' הנ"ץ דוקא בדעבד ולש במזיד אבל בשוגג שרי, וכן כ' בס' מגן אלף דבמזיד יש להחמיר אפילו לא החממה העיסה כיון דכל הלישה היתה בחמה. יע"ש באורך.

(ט) שיעור ח"י מינוטין הוא כשעדיין לא נתחמם הבצק ע"י עסק הידים אבל לאחר שנתחמם ע"י עסק הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ ואפילו בפחות משיעור ח"י מינוטין, וכן בכ"מ שמרגישין בו חום קצת ולפי יתרון החמימות ממהר הוא להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין. הרא"ש הובא בהפוסקים ועי' בב"ח ובפמ"ג שצווחו ככרוכיא על מה שנהגו בזה קלות יע"ש ומכ"ש בזמנינו, ולכן ראוי להשגיח על זה מאד ולהעמיד ע"ז איש הגון שיהיה בקי בכל דינים אלו להשגיח בכל בתי האפייה ולהשגיח שיהיה הכל ע"פ הדין ולא כמו שנהגו בזמנינו שהמשגיח שקורין נאמן הוא איש פשוט וממונה לגרוד הוועלגיר העלציר והדבר הזה מוטל על כל מו"ץ שבעיר להשגיח על זה וכל מי שיש בידו למחות וכו'.

(ל) ואם המצה עשויה וירא שיבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה ומ"מ טוב לזוהר לכתחלה שלא יבא לידי כך. שו"ע. והטעם שיש לחוש שמא כשיתקנה בפעם שניה לא יערוך אותה יפה שיהיה גוש ממש אלא יהיה בה סדקים וכפילות והרי זה כעין מצה כפולה שנוהגין לאסור, כדלקמן בסוף ס"כ. מג"א, א"ר, חק יוסף, ושאר אחרונים.

(לא) אותו המודד הקמח לא יקרב אל העיסות עד שינקה מלבושו מהקמח וידיח ידיו תחלה, וכן צריך שירחיק המצות מהקמח כי הקמח הנדבק במצות יבוא אח"כ במים או במרק ויתחמץ וה"ה אותו שמתעסק ליתן מים לא יתן קמח. הפוסקים.

(לב) אסור לא' ללוש ב' עיסות כאחד, ומ"מ אם עברו ועשה אדם אחד יש לסמוך על משמעות הש"ע והלבוש להתיר בדיעבד. א"ר. וכן משמע מס' שלחן שלמה.

(לג) ואם עיסתו רכה והוא עני, או דחוק לעיסה זו והוסיף קמח אסור ליתנו בדבר לה, ואם נתן המצה לרוטב דעת הפוסקים להתיר באכילה שהרי אין כאן אלא חששא בעלמא שמא נשאר מעט קמח בעין ושמא לא נאפה יפה. א"ר, רש"ז. וכתב החק יעקב דכ"ה הסכמות שאר אחרונים להתיר, אבל אם נמצא בהמצה קמח ונתנוהו ברוטב אף בדיעבד יש להחמיר. מג"א, א"ר, ח"י, וכפי' הפמ"ג בא"א סק"ד (ועי' בשע"ת דיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן מה"ט ואין אוכלין שום מצה שריו' או מבושלת בכדי להזהיר מחמץ כל שהוא בכל חומר האפשרי וכי' המחמה"ש ושע"ת הדרוצה לקדש עצמו בזה אין מוניחין אותו ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תגודדו ויש נמנעין מלהחמיר על עצמן משום מניעת שמחת יו"ט שלא ערב להם לחם מצה חריבה ובפרט למי שקשה לו הלעיסה, וכן יש מחמירים משום חשש חימוץ שאין אוכלין מצה כלל אחר ליל ראשון רק אוכלים למעדנים מיני תבשילין. ויש נמנעין להחמיר על עצמן כן משום מניעות שמחת יו"ט כי פתא סעדתא דליבא

(ולדעת הגר"א מצוה לאכול מצה כל פסח) ועל אלו שלכם לשמים קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים, וע"ש לענין אם צריך ע"ז התרה).

דיני ניקור

(לד) ואם נשאר מן העיסה בידי המחלק ילישו ויעסוק בו שלא ינוח אפילו רגע בלי עסק.
 (לה) ואפי" על שפת העריבה לא יהיה שום חריץ וסדק שלא יוכל לנקרם.
 ט"ז ועי' במג"א וברש"ז כיצד יעשה אם יש סדקים בעריבה.
 (לו) ונכון לבדוק גם המרדה ולראות אם אין עליה בצק אף שע"פ הרוב המרדה נקיה ואם יש על המרדה בצק מחמיץ תיכף מחום התנור ואז אף הגעלה לא מהני. פמ"ג. כמו שנתבאר לעיל בהלכות הגעלה כלל קכ"ה סי' י"ט. יע"ש.
 (לז) על בגד. ולכתחילה גם על בגד צמר אין נכון ליתן העריבה. א"ר. ובדיעבד אפילו כסת שמחמם ליכא איסור. א"ר, ח"י, רש"ז, פמ"ג.
 (לח) וכשמרגיש שנתחממו ידיו מחמת הלישה או מסיבה אחרת צריך לרחצם במים צוננים שלא יחממו את העיסה. פר"ח, פמ"ג.
 (לט) וטוב יותר לעשות הניקור באופנים שקורין רעוליך מלעשותם בעצים שקורין שטופעל העלצלעך כי בהרעלעך נעשה הניקור במהרה רק שיוהר שינקא אותם תדיר ויחליפם כמו שנתבאר או שיטילם לתנור שיתלכץ ויצנץ אח"כ שלא יהיו חמין בניקור. פמ"ג. ולענין טבילה לפי שיש בה הרבה דעות יטבילם בלא ברכה או שיטבילם עם כלים אחרים המטבילים בברכה ויעלה הברכה גם על זה.
 ט"ז, ח"י, פר"מ.
 (מ) ולא יעשו המצות כמין ח"י או עוף או דג לכתחילה, אבל בדיעבד שרי.
 ט"ז, א"ר, ח"י, וש"פ.

שאר דיני עיסה

(מא) עיסה עביו פחות מטפח אפילו משהו מותר לעשות מעיקר הדין לפי שכשאין בו טפח או חום התנור שולט בתוך עביו. פר"ח, ח"י וש"פ. (אך בתנאי שתהיה נאפה יפה והתנור יהיה מחומם הרבה) ואם עבר ועשה מצות עבה טפח אף שיש לגעור מאוד בהעושיין כן אבל מ"מ אין לאסור בדיעבד ומותרות באכילה. מג"א, א"ר, חק יוסף, ברכ"י, שע"ת, וש"פ. ומ"מ יש לעיין בתוך עובי' אם נאפית יפה ולא נתחמצה שם ואף עפ"כ טוב שלא ליקח אותם למצת מצוה. חק יעקב, רש"ז, בה"ט. והאידינא אכשיר דרא ורובא דעלמא מונעים עצמן מלאפות מצות עבות רק אופין ריקיין דקין. שע"ת.
 (מב) ובעוה"ר לית דחש ומונחים כמה מצות לאחר שנקבו' קודם שמניחין אותן לתנור ועי' מש"כ לעיל ס"ק מ"ג דלאחר שנתחמם הבצק ע"י עסק הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמץ אפילו בפחות משיעור ח"י מינוטין ולכן צריך ליוהר מאד דיתנה תיכף לאחר שנקבה לחך התנור. וכתב הבעה"ט, והרש"ז, מה

שנוהגין המון עם כשרואין מצה העשויה מונחת משפשפין בה בידים אין זה מועיל כלום, ואדרבה היד מחממת את הבצק וממהר להחמיץ ולכך יש לזהר שלא להניח היד על הבצק שלא לצורך.

מג) הוציא מצה חוטין נמשכין, הט"ז וח"י אוסרין, וכ"ד עולת שבת ומג"א וחק יוסף, וחקי חיים, ושלחן שלמה לאסור אף בדיעבד. ולענין הלכה יש להחמיר כדעת האוסרין אם הוציא מצה מתנור ועדיין חוטין נמשכין אפילו אם החזירם מיד, דכיון שהמצה היא חמה יש לחוש שמא נתחמצה ברגע א' זו שהיתה חוץ לתנור כי על ידי החמימות ממהרות להחמיץ אפילו ברגע וכן נתפשט המנהג ואף אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטין טוב להחמיר ולאסרה מספק. רש"ז. אך אם קרמו פניה יש להקל אם החזירם מיד לתנור. ח"י וכן משמע מהרש"ז.

מד) וי"א דבנתכפלה צריך להסיר עוד כרוחב אגודל סמוך למקום הכפל. ט"ז, רש"ז, לבשר. ואם מסירו בתוך הפסח וה"ה בע"פ משעה שנאסר החמץ בהנאה טוב להחמיר ולשרפו אע"פ שאין זה חמץ ברור. מג"א, וש"פ. ואם עבר עליו הפסח מותר באכילה כיון שאין בה אלא חשש חימוץ. ח"י, רש"ז. והא"ר בסי' תמ"ז סקמ"ה והחק יוסף בסי' תס"א סק"ט חולקין על הח"י ודחו דבריו ודעתם שחמץ גמור הוא ויש לאסרו אם עבר עליו הפסח, ויש להחמיר בדבר שאין בו חסרון כ"כ.

מה) בדיעבד מותר כשנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור, והטעם כיון שהחום שולט בכל שטח המצה מלמטה ומלמעלה על ידי זה היא נאפית יפה ואינה באה לידי חימוץ מג"א א"ר. וכל זה הוא אם נגעו זו בצד זו אבל אם היו מונחים זו אל גבי זו (אף שסילק תיכף) הוה כחמץ גמור, וצריך להסיר מקום ההוא עם רוחב אגודל הסמוך משני מצות.

מו) והמצות שעושים על (המאשין) כיון שאין באפשרי לזהר בכל אותן אזהרות לכן הם חמץ גמור. שו"ת דברי חיים להגה"ח מסאנץ ס' כ"ג וס' כ"ד יע"ש באורך. וכ"ד שאר אחרונים שהם חמץ גמור.

מענין שמורה

מז) ואם הביאו קמח של פסח על מסילת הברזל שקורין (באהן) בלא שומר מסתפק בזה בסי' תוס' ירושלים לענין מצה שמורה אם נקרא שמורה. יע"ש. מח) קטן פסול וה"ה חרש שאינו שומע ואינו מדבר או שוטה שיש בו מסימני שוטה כגון שיוצא יחידי בלילה או שמאבד מה שנותנים לו וכדומה מהסימנים שיש בהשוטה דפסולין. ש"ע והפוסקים. ומ"מ באי אפשר בענין אחר מוטב שיעשה ע"י חרש שוטה וקטן בישראל גדול עומד עליהם משיעשה ע"י נכרי שהם שומעין בקולו ועושין לדעתו, משא"כ נכרי אינו שומע בקולו אם לא שגם זה אי אפשר מותר גם ע"י נכרי בישראל גדול עומד ע"ג, אבל מומר להכעיס גרע טפי ועושה אדעת' דנפשי' ולא מהני מה שישיראל עומד על גבו. הפוסקים. ועי' בס' מגן אלף מש"כ בזה.

אפיית המצות השלם

(מט) כתוב בכוונת האר"י ז"ל שיטרח עצמו במצות של מצוה עד כי יתחמם ויזיע ועל ידי זה משבר הקליפות שנולדו מהש"ז לבטלה. הובא בט"ז, וא"ר, וח"י, וש"פ. וה"ה בכל המצות אם מתחמם בעשיית אותו המצוה הזיעה הוא תיקון נפלא אל החטא זה. האר"י ז"ל.

(נ) ואפילו נשים של ישראל שלא למדו עניני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה בפסח לכך רוב הת"ח עומדים על הפקידה על לישתה ועל אפייתה כי כמה דברים יעלו על לב נשים שהן מותרות או שמא שוכחות ועושה דבר שלא כהוגן ואינם יודעות שכר מצוה והפסד עבירה, ואם אדם עומד עליהם יותר ונהרות. מטה משה, כנה"ג, ש"ל, חק יעקב.

אפיית מצות ער"פ

ואין לשנות מנהג אפיית מצות ער"פ אם לא בשעת הדחק. רש"ז, וש"א. ואם חל ע"פ בשבת נהגין ללוש בע"ש אחר חצות היום (כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים) וי"א דצריך שימתין חצי שעה אחר חצות כי כן היו ממתנים בהקרבת הפסח עד אחר שש ומחצה. מט"מ, ב"ח, ט"ז, אליה זוטא, ח"י, רש"ז. וכ' בשע"ת דטוב להמתין עד ז' ומחצה. יע"ש. ואם אין בני ביתו רבים יש ללוש אף שאר מצות לאחר חצות. חק יעקב, ועי' בב"י.

(נא) וצריך לזוהר במים שרוחצין בהם הכלים ששימשו בעיסה וכן במים שמצננים בהם את הידים שישפכן במקום מדרון כדי שיבלעו מהרה בקרקע קודם שיתחמצו, ואפילו אם שופכן לרה"ר מ"מ כיון שכבר הגיע זמן איסור חמץ צריך הוא לזוהר לכתחילה שלא יבואו לידי חימוץ כלל, ולא ישפכם על גבי רצפת אבנים (או קרשים) אפילו הוא מדרון שהרי אינם נבלעים במהרה בקרקע הפוסקים.

(נב) אם לקח מצה מחבירו שלא מדעתו לא יצא בה. רש"ז. ואם הוציא מצה מרה"י לרה"ר או להיפך לבילי פסח שחל בשבת מותר לצאת בה י"ח ולברך עליה ול"ה מהב"ע. הפוסקים.

(נג) ובחק יעקב הכריע דאין מצטרף המורסנן להקמח לכוית מצה שצריך לצאת בה י"ח מצה, והטעם פשוט הוא כיון שאין מצטרף המורסנן להקמח לענין חלה ה"ה דאין מצטרף לענין מצה, יע"ש ועי' בס' מגן האלף סק"ב שתמה בזה על הח"י מה שהכריע כן בפשיטות דאין מצטרף לכוית דבאמת טעם זה מחלה לא נעלם ממג"א על מה שנסתפק בזה ונשאר הוא ג"כ בספק אם מצטרף לכוית המורסנן להקמח.

(נד) ומ"מ מותר לעשות המצות מסולת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני ואפילו הוא יפה כמצות של שלמה המלך ע"ה ומה שהכ' קראו לחם עוני הוא פרט למצה עשירה כגון שעירב בה יין או שמן דבש ושאר משקין. הפוסקים.

(ע"כ מט' תוספת חיים על ח"א).

פרק יט

ליקוטי הלכות מאת הרהגה"צ מוהר"ר שלמה חיים פערלאו
 וצ"ל בספרו קהלת שלמה על דה"ח, כולם מלוקטים משו"ע
 ואחרונים.

קהלת שלמה

- (א) לכתחלה צריך לברור גם מן החיטין שאכלו מהן עכברים או שיהי' ס'
 נגדן (שם בשו"ע ובפרמ"ג).
- (ב) קמח של מצות אם נמצא בו עכברים מתים ינהלו אותו פעם ב' בנפה
 יותר דקה וכל מה שנשאר למעלה מן הנפה הוא אסור (זרע אמת סי' מ"ז).
- (ג) נוהגין לנקר הרחיים משום דלפעמים טוחנין בהם תבואה לתותה (שו"ע
 סי' תנ"ג).
- (ד) צריך להזהיר את הנאמן שמושיבין אנשי הקהלה שישגיח שלא יהי'
 סדקים בכותלים של בית הרחיים וגם יהי' הזכוכית מהחלונות סתומים כי ע"י
 הסדקים נכנס הגשם והשלג לבית הרחיים ולפעמים מגיע להקמח (אחרונים).
- (ה) גם צריך להשגיח שיהי' הכלי המסובב את האבן שקורין באליע מנוקבת
 בנקבים הרבה בכדי שיכנס שמה הרוח כי בלא זה נעשה הבאליע מלאה בצק
 מחוס סיבוב האבן והאיור הלח שדינו כמים (שם).
- (ו) ביום שטחנו את הקמח אסור לאפותו מפני שאז הקמח הוא חם וממהר
 להחמיץ כשנותנים בו את המים ע"כ ישהה אחר טחינה לכה"פ מעל"ע (שם סי'
 תנ"ג ובח"י).
- (ז) אין לשין את המצות אלא במים שלנו הלילה דהיינו שישאב אותן המים
 ביה"ש ויעמדו בחלוש כל הלילה ואפי' אם הלילה ארוכה יותר מ"ב שעות אסור
 ללוש בהן עד אור היום ואם הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריכין
 להמתין עד שיעברו י"ב שעות משעה שנשאבו והעולם נוהגין שמיד באור היום
 לשין עם המים שלנו אף שעדיין לא עברו י"ב שעות ואף שיש להם על מה
 שישמכו, אבל רוב הפוסקים מחמירין בזה וע"כ צריכין ליוהר בדבר (מחצה"ש
 ופרמ"ג סי' תנ"ה).
- (ח) לא ישאבם ע"י עכו"ם אלא ע"י ישראל (רמ"א שם).
- (ט) לא יתנם בכלי של דבש או של שאר מי פירות או שהי' בו דבר חריף
 אפי' לא הי' חמץ משום דע"י דבר חריף ממהר להחמיץ גם לא יתנם בכלי
 נחושת משום שאין מצנן המים (מג"א סק"ט).
- (י) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לחוכו מים שלא לנו

ובלבד שיהא רוב ממים שלנו ולכתחלה טוב שיהי' ב' שלישים ממים שלנו (ש"ע ח"י"א ס"ג) ויש להדר אם אפשר לשאוב את המים שמוסיפין מתוך פלומפ או שאר באר מכוסה שאין השמש באה על המים (אחרונים).
 (א) לא ידחוק את הקמח תוך המדה כי יש לחוש שלא יהא נילוש יפה וישאר בתוך המצה משהו קמח וכשיבא אח"כ לתבשיל יתחמץ (רמ"א בס"י חנ"ו ס"א).

(ב) לא יניח היד על הקמח שלא לצורך כי היד מחממת קצת (מג"א).
 (ג) אין לשיך המצות במקום השמש ולא נגד חלון פתוח אפילו אם אין שם שמש דשמא יהי' מעונן ולאו אדעת' ואפי' החלון למזרח אחר חצות השחמה סובבה לדרום ואפי' אינו מעונן דזימנין מתוועדים עבים (ש"ע בס"י חנ"ט).
 (ד) מותר ללוש מצד החלון או רחוק ממנו באופן שא"א שיבא השמש למקום הלישה (ח"י).

(טו) אין ללוש אצל התנור מפני חום התנור (שם בשו"ע).
 (טז) גם צריך לזוהר שלא יהא הבית מהוסק וחם (ח"י"א כלל קכ"ח ד"ח).
 (יז) יזהרו שלא להניח את העיסה אפי' רגע אחת בלי עסק ואם הניחו בלי עסק שיעור מיל שהוא ח"י מינוט הוי חמץ ולכן ימהרו בעשייתם דיש לחוש דהשהיות מצטרפות לשיעור מיל ועסק זה שאיננו מחמץ הוא דווקא עסק הידיים בעיסה ברידוד שמגלגלין בה ומטפחין ככח מבטל החימוץ אבל בניקור המצות איננו עסק גמור לבטל השהיות ומכש"כ מי שמניחים ידיהם על המצות דלא הוי עסק וגרע טפי (ש"ע שם ובבה"ט).

(יח) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות כשיעור העוזרין בכדי שלא ישאר בידו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מללוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (ח"י"א ס"א).

(יט) אין ללוש מצה של מצוה ואין אופין לא ע"י גוי ולא ע"י חשו"ו (ש"ע ס"י ת"ס).

(כ) יזהר שישגיחו שלא יהי' פירורין על השלחן כדי שלא ידבק במצה ויהי' כמצה כפולה (ח"י"א).

(כא) העוסק בלישה יזהר שלא יהי' בעריבה שלשין בה שום גומא וחרין וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידבק עליו חתיכת נחושת במסמרים אלא ע"י היתוך (ח"י"א ס"ג).

(כב) העושה על השלחן מצות בלא סדין יזהר לסחום הגומות היטב שלא יכנס בו בצק וכן ישגיח על העצים המגלגלין שיהי' נקיים ולהחליפן לאחר שעשו ב' או ג' עיסות וכן כלים המנקבים בהם (ש"ע).

פרק כ

העתקנו כאן הלכות גדולים ויוצאים מפום ממלל רברבן שר וגדול בישראל שמו מפארים בהררי הדריים הגאון האדיר כמוהר"ר חיים פאלאגוי זללה"ה בעהמח"ס כף החיים (הקדמון) ועוד ספרים בלי שיעור, ואחר דבריו נהים כל בית ישראל.

העתקה מספרו מועד לכל חי (למועדים וזמנים)

(ואני אמרתי היטב איטיב להמעיון, ושמתי וסדרתי כל הדינים בקטעים)

אשית עצות, ושמרתם את המצות

מים שלנו

(א) ושאתם מים בששון ללוש בהם את המצות וצריך שיעברו י"ב שעות משישאו המים עד שילוש, ולכן באשמורת לא ילושו ממה ששאבו מבע"י באותה הערב, ועיין מ"ש בענין בקוני רוח חיים סי' תנ"ה מ"ש שם בעזר משדי ולענין הסיסטירנאם ובכלי עץ אש"א בפריו סי' תנ"ה יע"ש ומי גשמים אין להקל אלא בשעת הדחק (מחבר"ר וחק יוסף סי' תנ"ט והלקט ח"א סי' צ"ד חילק בין יום ללילה ועיין ברכ"י ומזבח אדמה).

(ב) אם שאבו מים למצה בקנקנים של כל השנה כתבתי בתשובה בדביעבד אין קפידה ואפילו באיבריק של נט"י עי"ש, וטוב להחמיר שלא יהיו המים בכלי נחושת (מחבר"ר וחק יוסף ופר"ח שם).

(ג) יזהר כששואב מים למצה שלא יהיה ממעיין מים שתקנו מחדש הצינורות משום דנותן האומן שמן ויהיו במים טעם שמן ויכנס בספק וכבר כתבתי בתשו' על מעשה שהיה שמצאו טעם שמן במים יע"ש, ולענין מים שלנו שנתגלו בלילה של ער"פ ואינו מוצא מים אחרים ולא שכיח נחשים יש להקל כאשר כתבתי בתשו' בס"ד.

(ד) לשפוך משכונת המת אפי' למצת מצוה עיין פרה"א ח"א דט"ל ע"ד ומוה"ר לב מבין דמ"ד ע"א ובמ"ש בתשו' בזה ע"ש בס"ד.

קצירת חטים

(ה) אשרי אדם הנוהר לאכול מצה משעת קצירה ואין בזה לא משום יהורא ולא משום לא תתגודדו ולא יחוס על הדמים כי ביוקר עמדו לו החטים דגם ה'

ביוקר עמדו לו ישראל כדי להוציאם ממצרים כמו שדרשו רז"ל ע"פ הבן יקיר לי אפרים דידוע החשבון דמוע"ד דאם מוסיף מוסיפין לו (ועיין ברכ"י סי' תג"ן ולעיל סי' נ' ובס' שערי תשובה ויד אפרים שם).

(1) מי שמטה ידו ואין ידו משגת לקנות חטים משעת קצירה צריך התרה (דבר משה יו"ד סי' ל"ב וג"ל ופר"ח סי' תצ"ח ועה"ד סי' ח"י א"י סי"ז ובס"י ז"ך אות ב' חמ"י ס"ב דפסח יע"ש, ומה"ר חק"ק ד"ד כתב דלא בעי התרה, וחלק על הפר"ח ומה"ר מהר"ח מדעי ז"ל בזכרון לראשונים דקנ"ב ע"ג כ"כ יע"ש, ועיין שערי תשרי סי' תס"ז ובחשו"ר העלתו דאם אין לו אפי' ללילה הראשונה בעי התרה יע"ש בס"ד.

(2) ראוי שלא להניח לעשות קצירה למצה כ"א לת"ח שהוא גר הכי לידע הדינים כדי להזהר מהם וגם שהוא ידוע לרבים מיראי ה' וחושבי שמו דאם הוא מקל באיסורים אין להניחו שימכור חטים משעת קצירה ועיין בחשו"ר מעיל צדקה סי' ס"ט. ומן הראוי הוא להכריז שלא יוכל שום מוכר חטים למצה אפי' שאינו משעת קצירה אם לא ילך אצל חכם בתחילה להראות לו החטים ולהודיע לו מהיכן קנה אותם ויחקור עליו מאין באו ותל"ח בעירנו אומיר יע"א רוב הבעה"ב קודם שיקנו החטים מרא"י החטים למרביצי התורה כדי לצאת ידי ספק אשריך ישראל דעיפיים ויגעיים והולכים ובאים כמה פעמים וכשמחה בקציר כשקונים והם כשרים וראוים.

ברירת חטים

(ח) מה שנהגו לברר השעורים מהחטים עיין להגאון מרן זקני זיע"א בס' חק"ל ח"ב ליו"ד בשיירי א"ח סי' ט"ו ועיין למהרמ"ר סימן ל"ח לשעורים בזריעה דמותר לקימן בפסח יע"ש, והמגדל תרנגולים יהיה בודק היטב הלול שמא יש בהם שעורים גם יקנה מקודם דוחן למאכל התנגולים ויבררנו היטב כמ"ש בס' לב דוד פרק ל' יע"ש ושערי תשרי סי' תס"ו.

(ט) לענין חטים הבאים בספינה ושק שנפל למים וגם בחטים מתולעים ואף גם זאת בחטים ישנים משנה שעברה ואינפ' ארינאדום או שיש בזנבן מראה שחור אם יש חשש בהן הלא כתבתי בארוכה בדינים אלו בסה"ק לב חיים ח"ג ובקו' רוח חיים סי' תנ"ג ותס"ו ועוד שם לענין קמח שהתליע עיי"ש בעזר משדי ועיין בס' שפת הים סי' ג' ומשה ידבר סי' ג'.

קמחא דפיסחא

(י) מה דצריך יום או יומים מטחינה ללישה הנה בשעת הרחק יש להקל ע"י ריקוד (ח"י רבני ירוש' ובחוקת הפסח אות ה' ובכס"א סי' תג"ן יע"ש ובד חיים של יד אין צריך להמחין הלק"ט ח"א סימן י"א וגם בשל בהמות כמ"ש הרלב"ז החודשות סי' ת"ן ובקו' רוח חיים סי' תנ"ג השבתי בזה מ"ש הכנה"ג והברכ"י כיע"ש בס"ד ועיין חמד משה שם).

(יא) יזהר כשנותן הקמח בשק שיהפך השק כדי שלא יהא חשש חיטה אפי' שינערינו היטב וגם צריך להזהיר להיושבים ברחיים בין לבעלים בין לשומרים

אפיית המצות השלם

קלא

שירקדו הקמח היטב ויתנו דעתם דאם ניקב הנפה דתיכף יקחו אחרת ויהיו שם ד' וחמש' מוחנות דאם לא יקפידו על זה איכא למיחש דימצא חיטה בשעת לישה ואפיה ואשרי איש דיש לו ב' שקים אחד לחטים ואחד ליתן אח"ך הקמח, וגם מה טוב מי שאינו מרקד הקמח בבית הרחיים בבלבול ובחפזון אלא בביתו בשובה ונחת דיוצא מכל החששות וכשמכבס השק יתיר התפירות וצריך אפר חבטיה (ע"י מחצ"ה סי' תמ"ב).

יב) נשים חשובות כשמרקדות הקמח נותנות מצנפת נגד פיהן כדי שלא תנתו צינורא מפיהן הרשב"ץ בס' מאמר חמץ ד"ל סוע"א, וכן ראיתי שנוהגין פה עיה"ק ירוש' ח"ו קצת נשים כס"א סי' תס"ו וכן אני נוהג בביתי ועיין בברכ"י שרובבא' היטב סי' תמ"ז כתב דזיהרו שלא יהיו כלי פסח או אוכלין ומשקין אצל מקום הריקוד דיגיע אבק של הקמח עליהן יע"ש ועיין דב"ש סי' שמ"א ושערי תשו' סי' תנ"ט היכא דנפל מהריקוד על המצות יע"ש.

יג) בענין חטי דפסחא ובקמח סולת אני אומר דרך צחות דבחר עניא אזלא עניותא והוא דמי שידו משגת לוקח קוטי של טינייקי עב וגם ארוך ורחב או גיגית קטנה בכיסוי חזק או חיבה סוגרת ומסוגרת ונותן בתוכה החטים או הקמח וסמוך לבו לא ירא מהני עכברי רשיעי ומפני הגשמים ואעיקר' רחוק הדבר דבבית של עשיר דהוא בנין חזק ומצופה דיהיה דלף טורד או עכברים כאשר לא כן בית עני דהוא חלולים חלולים ומעותד לגשמים ואפי' בהולכה וחזרה לרחיים או בהולכה לתנור אם אינו מכוסה בתושאמ"ה וכדומה או שיפלו מים מהדרים למעלה הימנו וגם ימצא על הרוב עכברים דדר מתחת לארץ והמקום צר וריח המאכלות מושך לעכברים ואפי"ה אין יכולת בידו ליתן החטים והקמח במקום המשומר כ"א תוך שק תלוי ועומד או מונח בפנינת הבית בקרן זוית ומעומד לכמה תקלות וכמה צער מגיע לאביון בצר לו כשאירע לו איזה קלקלה דשואל את נפשו למות בר מינן האל ברחמיו ימציא לעניי עמו דבנקל יהיה הכל מתוקן ולא יארע שום תקלה ושום נזק.

יד) יזהר שלא תהא העיסה קשה ולרככה בכח הזרוע כדי שתתלבן דלא טוב עושה, אלא מעיקרא תהיה רכה ותיכף ומיד יקטוף וינקב וכל המלאכות במהירות. (שלחן גבוה).

טו) נכון להסיק התנור בלולב כנה"ג והמנהג במצה שמורה ומוהרי"ל היה נוהג בעצי ערב' של לולב ויש נוהגין בסכך של סוכה (חק יוסף סימן תס"א ס"ק ו' ועיין נמי בפר"ח).

משגיח למצות

טז) מה טוב דכל בעל הבית אשר עושה המצה יקח לו ת"ח אחד המכירו ורגיל אצלו שיהיה עומד ע"ג עשיית המצות מתחילה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם ועיין מ"ש בס' שו"ג.

יז) כמה הזהיר מורינו הרב אבי התעודה בס' כנה"ג על השומר שיבחרו ירא

אלקים וסר מרע ושיהיה יודע ספר כיע"ש, וכ"כ באש"א בפריו סי' תג"ן דראוי להניח ברחיים שומר איש יר"ש ובקי בדינים קצת ולא להניח שקים ע"ג שקים וכדומה יע"ש ומכ"ש בשומר התנור, לכן ראוי לכל מורה צדק בעירו להשגיח על השומר שיהיה ראוי לסמוך עליו ובכלל יזהירונו שלא יעשה מלאכה אחרת כ"א דוקא לנקות האוקלאג'ים והסכנים והאבנים והעירבות ושיהיה סל מיוחד ליתן בתוכן האוקלאג'ים מוכנים ונקיים מאבק ומעיסה אפילו כמלא נימא שלא יהיה בהם ולהחליף אותם כפעם בפעם ולפי העיסה דאם היא רכה ולא יחליפנו או ינקנו יותר במהרה, וגם לראות היטב כאיבריק אשר ביד הנותנת את המים שלא יתמלא הבית יד מאבק הקמח ושיהיה בסמרטוט מכוסה על זה, וכיוצא בזה מוטל על השומר שיהיה בעינים פקוחות דאם לא ידקדק היטב מלבד דאינו רואה סימן ברכה במה שלוקח עוד בה דהקולר תלוי על צוארו ונשא עליו את כל עונותם גם יזהר השומר ליתן עיניו בעשיית המצה שלא יקחו שני חתיכות ויעשהוהו מצה אחת, גם שלא יעשו מצה בהשכמה ממים ששאבו באותה הערב ועיין בשו"ג ולעיל מזה וגם צריך להשביעו שלא ישתה יין ושכר בשעת מלאכה ואם רואה איזה דבר כיעור שיגיד לברורי הקנסות אם אינו בא מידו להרחיק הכיעור, והן בפרט שלא ישבו בחור ובתולה זה בצד זה בקירוב. וגם האשה הבאה ליתן מים בקמח שתהיה מנגד הלש הרחק כמטחוי שלא יהיה ביניהם שום הרהור רע דלפעמים ול"ו קרב זה אל זה פנים בפנים ושאר הנמצאים שם בעבייתיהו טרדי ואין רואה ואין דורש ואין מבקש, ועל זה צריך השומר להיות בעינים פקוחות ועוד זאת שלא יהיה בצק דבוק כלל אפילו כטיפה של חרדל באבנים ובאוקלאג'ים וסכנים ובצפורנים של העושים המצה והפאייל"א ושלא יגרור בסכין אלא ינקה בסמרטוט שרוי מעט במים ולא בשברי זכוכית, ועוד את לכסות השמש כראוי וכיום המעונן יותר דיומא דעיבא כולי שמשא ולשער שלא יהיה מגיע השמש בין בכדי מים בין במקום עשיית המצה ושלא ליתן הכדים אחר התנור כי יחמו המים ולהזהר שלא ימצא המידה גדושה ביותר, ועיין יד אהרן מ"ב משם מטה יאודה ובשו"ג וגם שלא לרדות המצה עד שתאפה היטב עיין עה"ד סי' ח"י או' ע"ה ושלא יהיו נוגעות זה בזה בתנור בעורך לחין עדיין בפר"ח, ואף גם זאת באיסור גזל דאם רואה שגונבים מצות דמלבד דלא יהא חולק עם גנב אדרבה חייב לגלות קלונם ותבא עליו ברכת טוב ובכלל הגזל הוא שלא לעשות לעשיר טובה ורחבה ודקה ולעני עבה וגסה ושבורה, וכל אלו האזהרות אינן להשומר בלבד אלא גם לפועלים הלש והעורך והאופה צריך להזהיר אותם בכל הני וכיוצא מאלה, ואעיקרא צריכים ממזני המזונות לבחור אותם ישיהו אנשים כשרים כדי שלא ישלכו באיסור חמץ מחמת שהן מקילין באיסורין ומה טוב מנהג עירנו אומיר יע"א דסובבים ת"ח המיוחדים לכך עם ברורי המז' בכל מוצאי שבת ולילי הששי בין תנור ורחיים לראות אותם כיצד מתנהגים בין בדבר הנוגע להלכות חמץ ומצה ובין על שאר איסורים ונדנדו עבירה והוא דבר גדול לאפרושי מאיסור' מכמה ענינים ואופנים ואם אינו עושה כולם עו' מחצה ובשאר ימות השבוע מסובבים כל הת"ח שבעיר חזור חלילה

איש יומו הילכו שנים יחדיו והוא מנהג טוב ויפה, ואשרי אדם הבורח מלהיות משאו וממנו בחיטי דפסחא לקנות ולמכור ומלהיות בעל תנור לעשות מצה דמעוחד לבא להכשיל את אחרים בחושב חימוץ מכמה אופנים בין מדעתו ובין שלא מדעתו, ואפי' אם ירויח ריוח גדול אף אתה אמור לו השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך באומנות אחרת וכענין בורסקי דאפשר לעולם ע"י אחרים.

חי חם לבי בקרבי על עשיית המצות של כללות העיר כדי לחלק לעניים דאינן עשויות כהוגן כרצון אבינו שבשמים ובראשו נגעו בענין הריקוד שהוא כאשר יעלה המזלג בלי השגחה ולפעמים ימצא כמה חיטים בקמח וגם דאופין בריבוי ועושין בריבוי וכמה מצות מונחות זו ע"ג זו קודם אפיה כמו תל ולא תהא כזאת בישראל ומי יודע דכל ישראל ערבים זל"ז אך יראה במצה שלו שהיא תהיה כתקנה ולא ישגיח על מצות עניים, ומה גם דחלילה במקום מצוה דרבים לא יאמר חטאת הקהל הוא וראוי להמשיגים של כוללות ת"ח שיתנו דעתם לתקן ענין זה ולשלוח ב' ת"ח מהבקר עד הצהרים, ועוד ב' ת"ח מהצהרים עד הערב וכן כשעושין בלילות שיהיה ב' ת"ח עד חצות וב' ת"ח מחצות עד הבקר ויתנו להם שכר טוב בעמלם וזכור לטוב להר' הכולל נו"י כמוהר"ר אברהם חיים דוד זצוק"ל דכשהיה משגיח ע"ז היה הוא רץ כצבי וגבור כארי ולילך הוא בעצמו לבית הת"ח ולהזמין שילכו למצת העניים והיה חוזר ובא ומביא אחרים תחתיהם תהא נפשו צרורה בצרור החיים וזיע"א.

(ט) יזהר דאם הפילא היא של נחושת להדיחה ולנקותה בין לישא ללישה ומכ"ש אם הוא במצה עשירה ואפי' של שיש יזהר לנקותה היטב בין לישא ללישה, ועיין ברכ"י סי' תנ"ט וכן הפועלים ידחו ידיהם בין עיסה לעיסה לקרר הידים ולנקותם (מחצ"ה סוסי' תנ"ט).

לישת העיסה

(כ) טוב וישר שלא ללוש במי ביצים (נחפה בכסף וברכ"י סי' תס"ב ועד"ד סי' ח"י אות כ"ב ופר"ח חוקת הפסח ומ"ב סי' ז' אות רט"ו וביד דוד דק"ל, ועיין להרב מעשה אברהם נרו"ד ע"ב) ועיניך תראנה בספרי הקטן רו"ח סי' תס"ב דאספתי באומרים כל הראשונים שדברו בזה עי"ש בעזר משדי.

(כא) אין לעשות מצה עשירה בפירטוקאל כמו שהארכתי בתשו' להסכים עם הר' משה ידבר ז"ל ושם הרחבתי הדיבור לענין חומץ יין (ועיין אפי ווטרי ערוך השולחן סי' תס"ב).

(כב) אם נדיעבד לש בחומץ דלא היה מים כלל כשר הדבר (לפי מ"ש הפר"ח סי' תס"ו והב"ד סי' רכ"ו והגאון הרמ"ז זיע"א בתק"ל יו"ד ח"א סי' קפ"ג דרכ"ו ע"ב) ועולם לכתחילה לא יעשה סברת רבינו ישעיה דאוסר, והגם דהרב ערוך השולחן סי' תס"ב הביא לרבינו ישעיה וכתב ואין כן דעת הפוסקים כמ"ש מרן והרא"ש והטור סי' תס"ד כיעוש, הרי איכא הראב"ד נמי וה"ד רבינו מנוח ב"ה מה' חמו"מ עי"ש.

(כג) מצה במי ורדים לא יעשה (מטה יאודה חל"א ועיין כס"א סי' תס"ב וגם במי חלב עי' פרי"ח סי' תס"ב ותס"ו).

(כד) נהירא מכד הוינא טליא דכמה שנים שנה אחר שנה היה רבי הגדול מוה"ר בעל שורשי הים וצוק"ל והגאון המפורסם מרן זקני אור היר"ח זיע"א מזהירין למוכרי היין שלא יתנו מים כלל ביין שהוא למצה עשירה אפי' בשעת הבציר וכדי לצאת ידי ספק לוקחים למצה יין לבן מיסקיי"ט ואין בו חשש מים כלל, ומי שאינו אוכל מצה עשירה מכל וכל תע"ב, ואע"ג דבשאלונקי יע"א נוהגין קולא ליתן מים בשעת הדריכה דוקא ואוסרים אפי' תוך שלשה ימים כמ"ש הדב"מ ח"א חא"ח סי' כ"ו והשו"ג סי' תס"ב ועיין אפי' זוטרי שם הנה לדין הו"ל דברי"ה המתור"י ואחרים נהגו בהם איסור דאין אתה רשאי להתירם בפניהם וברור.

(כה) היכא דהיו לו שתי צלוחיות של יין משנה שעברה ובאחת מהן מסופק דנתן בהם מים ובעשות המצות שכח באיזה מהם היה הספק' וכבר עשה המצות אם יש להכשירם מכח ספק ספקא, זה היה מעשה ופסקתי דאפי' שהוא קודם פסח הרי יש לו שהות לעשות אחרות ובהשיגה ידו דיש יכולת עסקי' וכאשר הארכתו בתשו' בזה בס"ד.

(כו) אם נתן יין של מצה לתוך חבית של רו"ס יש לאסור דנותן טעם לשבח ואפי' בדיעבד אסור כמ"ש בסה"ק רוח חיים סי' תס"ו אלא דלשתות ממנו בפסח הכשרתי בתשו' כמ"ש בס"ד.

(כז) יש לטגן השמן באור כדי לעשות מצה עשירה כדי לצרף ולהוציא המים שיש בשמן והוא מנהג ותיקין עיה"ק צפת ת"ו וכמ"ש הרב מעם לועז ז"ל סי' בא פרשה ז' דח"ן ע"א ואם לש בלי טיגון באור אם השמן חדשה מאותה שנה יש לאסור המצות ואם עבר משנה מהיות טוב יטגן השמן ומה גם אם לא היתה בכלי חרס אלא בכלי זכוכית דהזכוכית אינו מבליע המים ובס' מעם לועז שם נתן שיעור לימים דישאר המים בתחתיתו יע"ש דלמקוה המים קרא ימים, ובספרי הקטן רוח חיים סי' תס"ב השבתי ע"ד מורנו הרב מוהרי"ן בס' הבהיר לב מבין בה' חו"מ דג"ם ע"ד הדכשיר המצות אם לש בלי טיגון דחששא רחוקה היא יע"ש ולעד"ן דחששא קרובה היא וראוי להחמיר אם לא עבר שנה אחת עי"ש בס"ד, ועי"ש בס' לב מבין דמ"ב ע"ג להיכא דכיסוי השמן הוציאו העכברים יע"ש.

(כח) אם טיגן השמן באור אם צריך להמתין יום או יומים או ילוש מיד, עיין בזה להרב השקדן בתורה בס' שמתח יאודה אליעזר ז"ל בס' א' ועיין בעיקרי הדט סי' ח"י אות ס"ג דאפי' אם נמי פירות מותר ללוש יע"ש וא"כ כ"ש כשנתקרב כראוי דאין צריך להמתין כלל ועיין בס' אבק דרכים בתשובה סי' ד' וס' באר המים סי' ח"י.

דין התנור

(כט) יזהר שלא יאפה בתנור חדש דנתנו בו מלח בעשייתו דקשה אחרי כן

אפיית המצות השלם

קלה

להכשיר המצות וע' בסה"ק רוח חיים סי' תנ"ה וסי' תס"א מ"ש שם תיקון שלא יטיל מלח וגם תיקון היכא דהטי' מלח, ושם נשאתי ונתתי אם יש למלח דין מים או דין מי פירות, ובהפרש שיש בין מלח של ים המלח למלח היוצא מהנהר יע"ש בסי' תס"ב בס"ד ועמ"ש רב רחומאי הר' מנחת זכרון נר"ו מע' א' ובס' שערי חשו' וד אפרים שם.

(ל) לענין כי התנור בתוכו, רחב פי שם ברוח חיים סי' תנ"ט ואם איישר חילי הייתי מבטל כל המקומות שיש בהם פי תנור בתוכן ומ"ג במקום צר דלפי ריבוי החמימות מעותד למהר להחמיץ ולפעמים סוגרין החלונות מפני החמה או מפני הרוח או הקור ושומר נפשו ירחק מלעשות המצה בתנורים כאלה אם לא במקום שהתנור נצב חוץ לבית שעושים בה המצות ומסיבה זאת וסיבות אחרות הנה זה למעלה משלשים שנה דאני נוהג לעשות המצה בביתי בין המצה הנאכלת תוך ימי הפסח לבני ביתי בין המצה הנעשית בערב פסח ללילות הסדר ולעצמו, וכל ההתחלות קשות להכין הכלים וכל צרכי עשיית המצ' ואחרי כן מדי שנה בשנה דארבה ירויח בעשות המצ' בביתו והכל לפי הבית ולפני בני הבית שיתרצו ולפי התנור שיש לו לאדם וז"ל הרב פר"ח שם בס"י תנ"ט בד"ה ומ"ש הו' חמץ הן רבים עתה ע"ה ונמסרו המצות בידם ואינן מטים און לשמוע דברי חכמים והנה פה עיה"ק ירושלים תוכב"ה רוב מצות הקה' נעשו בבית שהתנור בתוכו וכבר כתבתי בסעיף א' שהבית שהתנור בתוכו הוא חס ביותר ואפי' בפחות ממהלך מיל הוא מחמיץ זאת, ועוד שלשין יותר משיעור חלה וכבר כתבתי בס"י תנ"ו דכל שלשו העיסה יותר משיעור כל שוהין בעסק העיסה יותר משיעור מיל הו' חמץ ואף גם זאת שעורכין ומקטפין סמוך לפי התנור ועוד שאחר שנחממה העיסה בידים מניחים אותה בלא עסק לפחות רבים שעה והרי פסק המחבר שמיד יחמיץ, ואחר כל אלה גם כן משתהין בכל עיסה קרוב לחצי שעה ונמצא דהו' חמץ גמור ואין למנהיגי הדור כ"כ עונש לפי דתה יעשו גדולי הדור שאין דורם דומה יפה ומ"מ ראוי להכריזו על פיתם שהוא חמץ ולהרחיק בכל מיני הרחקות עד שיקבלו עליהם את הדין עכ"ל.

(לא) הן אמת דשלא לאפות המצות בחמץ הוא חומרא יתירא כמ"ש בחס"ד פ"ב דפסחים כ"ש במאפה בתנור ויש קצת אפר מ"מ יש להזהר דקודם שיתחיל ליתן מצות בתנור יגרוף הגחלים ויכבד במקל הקשור בסמרטוט נקיה שרויה במים נקיים להסיר כל האפר ואח"כ יקח מכבדת חדשה ויכבד כל התנור כיבוד אחר כיבוד שלא ישאר אפר כלל וזה דרך ישכון אור לצאת מידי פקפוק ועי' למהרי"ל די"ד ע"א.

(לב) קרימת פנים בתנור אי צריך משני צדידין עיין בקו' רוח חיים סי' תס"א ושם כתבתי דהסימן דאין חוטין נמשכין ממנה לא מהניא כ"א בחמימותה אבל בצונן לא אהני סימן זה וגם כשיש סימן שנאפה אע"ג דאח"כ נעשית רכה הוא מהאור דהזמן גרמא דבעת הראוי להוריד גשמים ומשימין אותם זו על גב זו ומכוסות מיחזו כמו שהן בלתי אפיה כראוי, ולפי האמת ליחא להאי חששא כלל ולכן מהיות טוב אני נוהג תמיד לפרוס אותם בבית כצאתם מהתנור ע"ג הסדין

כל אחת בפני עצמה כמו שעה והותר וגם לשים כל שיעור ושיעור בפני עצמו דאם ח"ו אירע תקלה באיזה מצה באחד מן השיעורי' שלא יתערבו כולם כאחד ויהא ניכר ההבדל ביניהם ועי' בס' נו"ב ח"ב סי' פ' ושערי חשו' סי' תס"א.

רדיית המצות

גל) מי יתן והיה שיהיה בכל תנור שני רחתות דהיינו מרדות הנק' פאלאס כי שמא נגעה הרחת בכפולה ונפוחה ובנוגעונו זו כזו ואז תכף יקח הרחת האחרת עוד זאת דבעת דמסדר אותם בביתו בתוך התיבה שמניחים בה המצות הנה מה טוב ומה נעים דיקרא לתלמיד חכם הרגיל אצלו דיעביר כל המצות בשביל נפוחה וכפולה וצר לי מאד דעל הכל שואלים בענייני דפסחא, אך בענין מצה כפולה ונפוחה אין דורש ואין מבקש לשאול ואיך יתכן דעמי הארצות יודעים להבחין ולהפריש המצות ולבקר בין טוב לרע איזה יכשר ואם איישר חילי הייתי מתקן דלא יוכל שו' אדם להגביה סל המצות מהתנור אם לא ילך אצלם חכם ויבקרם היטב, והגם דהמקום צר ובלבול אינשי מ"מ יבקשו מקום מוכן לבדוק המצות ולציין בכי טוב הפוסקים המדברים בזה הלא המה הרדב"ו החדשות סי' תצ"ד דבר שמואל סי' רל"ד וסי' שע"ד בני דוד פ"ה מהלכות חו"מ בית דוד סי' רכ"ו מקום שמואל סי' ס"ג חינוך בית יאודה סי' י"א מוהר"ם מלובלין סי' ק"ה אהל יוסף סי' ח' י' פ"י אות טו"ב ואו' פ"ה פר"ח וחק יעקב סי' תס"א וערך לחם שם עיקרי הדט סי' ח"י אות כ"ב תו"ן כפ' שתי הלאם חק יוסף סי' ת"ס ותס"א ושערי חשו' ולהרב המגיה שם בארוכה חמד משה ואשל מפרי שם אפי וטרי סי' תמ"ז ובס' הקטן חקקי לב ח"א סי' י"ד ע"ש בס"ד.

נמצא דם במצה

לד) מצה שנמצא באחת מהם אפי' טיפת דם כחרדל יגעתי כדי להכשיר שאר המצות ואותה מצה שנמצא בה דם תכף תלך לאיבוד כמ"ש בסה"ק נשמת כל חי ח"א סי' ט"ז והלא תראה בס' הנורא חקרי לב מ"ב סי' יו"ד וסי' י"א מה שכתבו הגאון מרן זקני עם הרב מר בריה צרור המר דודי לי תנא דב"א ז"ל יע"ש ומי יתן והיה דהגויס היודעים ספר ילמדו בזה ויראתו כמה טפשאי אינהו דמעלילי' עלילות ברשע בדבר שלא נמצא ולא ימצא בעולם מלתא כדנא ואדרבא הוא חמץ גמור ואפילו בשאר ימות השנה אית ביה כרת לאוכל דם, ועיין בקונטרס דרכיו למשה דהרחבתי הדבור בזה בתמלת ה' עלי ועי' להחמ"י פ"ו.

מצות אפיות

לה) האופה יזהר שלא יקח בידו המצה כשידיו נתחממו הרבה מהתנור ויותר טוב דהמביא המצה יתננה על גבי המרד' ויזהר שלא יתננה כפולה אדני פו סי' תנ"ט.

לו) היכא דנתחממו ידיו מההתעסקות העיסה טוב לצנן ידיו בדופני הכלי שלשה בה שהוא של מתכת או שיש, עיין חמד משה ומקראי קדש ואפי זוטרי סי' תנ"ט וחי"ו שם אות י"ד.

לז) מה שנותנים מיד ליד המצות לא טוב עושים וכ"ש כשמתקרבת אצל פי התנור ושהיה שם מעט בעודה ביד, אשל מפרי סי' תנ"ט.

חל) מי ששולח על ידי גוי קמח לפסח הכרחתי בחשו' דצריך חותם בתוך חותם ושם עמדתי היכא דפתחו במכס או נפתח ביד הקאטיראגי ואולם השולח מצות שיש בהם סימן אין קפידא מכמה טעמי ועיין מחצ"ה סי' ת"ס ועיין בס' שערי תשו' סימן תג"ל דלרחוץ ולכבד ולנקר החמץ הגוי נאמן דאנקיות' קפדי ולא מרעי נפשייהו יע"ש, וכן בסי' תנ"ה כתב דמים ע"י גוי נאמן אך כלנו בביחו של גוי אינו נאמן יע"ש.

לט) צבע הסמרטוט שנראה באבן ע"י קינוח ועשו בה מצה על האבן הזאת וכן חטים דיש בהם ריח שמן מחמת השק וכן חתיכת בורית שהיה בתוך השק ונתן ריחו אם יש לחוש בזה למראה וריח וגם ריח מופיא מחמת עיפוש או מהמרתף או מהחביות והתיבות וריח גבינה בדף אחר שנסרוהו היטב ונשאר הריח והטעם ע"כ אזיל דה"ו כתבתי בתשו' בארוכה בעזר משדי ועיין אפי זוטרי סי' חמ"ו ותמ"ח.

הלכות שונות

מ) אם הניחו המצות אפירות ע"ג שק של קמח ויש חשש מעפרורית יניחם בתנור עוד הפעם ויזהר שלא ישרה המצה בתוך משקה ולא יחתוך בפיו, עיין כס"א סי' תנ"ט ומרצ"ה סי' תנ"ח ועי' אפי זוטרי סי' תמ"ז מ"ש בענין דלמ"ד תזר וניעור אין להם המצות בתוך הפסח.

מא) מוהרש"ל היה דורש דיאכל מעט קודם פסח מקמחא דפסחא דאם היה חשש חמץ יחלה במה שאכל וטוב שיתנו לעני ועיין מג"א וחק יעקב וחק יוסף וחדמ משה וברכות מים סי' ת"ל.

מב) בין בשאיבת מים בין בנתינת הקמח וכל העסקים יאמר לשם מצת מצוה וא"כ אין ראוי להניח קטן לשאוב מים וליתן קמח למדה כ"א ע"י גדולים אש"א בפריו סי' תנ"ו ועוד לו ברס"י ת"ס, ועיין פר"ח סי' תל"ו ושם באשל מפרי בסי' תנ"ט כתב ראוי להשגיח מאד ולהעמיד איש הגון בכל בתי אפיה להשגיח על הכל ושלא לעשות המצות על ידי נערים קטנים דהבעה"ב יקב עוזרים חדשים לא מאותן שעומדין יום ולילה וידיים מחוממין מאד ממש יס"ב ובק"ק לבוב ראיתי מנהג יפה דהתנור בוער כל היום והוא רחב ופעם בוער מצד זה ואופה בצד השנים אח"כ מניח האש בצד שאפה ואופה כאן, ולפי מ"ש דאין לאפות במקום שנאפה פעם אחת דאף שאי אפשר להזהר בזה מ"מ כפי מה שעושין לאפות מצד אחר עדיף טפי, ופעם אחת שיערתי שכל אפיה של בעה"ב אחד לא היה כשיעור פ' מינוטין עכ"ל, ועוד לו בסי' תס"א ואמת יהגה חכי דכמה פעמים אני מבקש שיעשו שני תנורים סמוכים זה לזה ושם יהיו אופין

המצות ובפרט מצות של הכולל לעניים דבשני תנורים ושנים אופים אותה עיסה שלוקחים דהיינו השיעור או חיש מהרה יכניסום לתנורים ויאפו מיד ואין לך תיקון גדול כדי לצאת מחשש חימוץ והדבר נקל לעשותו אשרי אדם שומע, ושבת אני למצות דעושינ בערי פראנקיאה דהכלים שיש להם בעשית המצות הם יפים וטו' מכל סיג ודין גרמא לעשותם יותר בכשרות.

גם פאן איספונג'אדו אם יש בו משום מראית העין כענין הפאש'טידה דנח'הכנה"ג ע"ז כתבתי בענין' בתשו' בארוכה ובכיוצא בזה אראה בכר"ח סי' תס"א ותס"ג ומק"ק וכסא אליהו וחק יוסף סי' ת"ס ואפי זוטרי סי' תס"ג וערך השלחן סימן תס"א ובספרו הנחמד תקת הפסח סי' תס"ג, ועיין תשו' סי' תס"ו. (מד) לא ידחוק הקמח במדה דאינו נילוש יפה עיין אפי זוטרי סי' תנ"ו ושם לענין אם לש שני עשרונים ועיין לעיל מזה באזהרות על השומר. (מה) אם מותר לעשות מצות באבנים של בית הכנסת שנעקרו ממקומן ע"ז כתבתי בסה"ק לב חיים ח"ג בס"ד.

(מו) היכא דנמצאת חטה או מלח במצה אפויה ע' פרה"ח א דט"ל ע"א וג' ואם נמצא שעור' בקאוי עיין מלך שלם סי' ב', ולענין אם נמצא נקב בשק מאכיל' עכבר ע' בפרה"א בח"ד ד"ה ע"ג ועיין פרה"ח ובעכבר הנמצא בשמן וכן חאנה הנמצאת במ' בתחתית הקנקן על דינים אלו וכיוצא מאלו הארכתי בתשו' בס"ד ולהיות דתלויים בשאלת חכם לכן ע"ט לחשות ועוד תמצא בס' הקטן רוח חיים סימן תס"ו דביארתי כל הסעיפים בענין נשיכת עכבר בחטים וגם אם אירע זה בקמח לך נא ראה בא"ר לח"י רואי ועיין שערי תשו' סי' תס"ז וד אפרים ומחצ"ה שי' תס"ב.

(מז) לצייר במצות אותיות לא יהיה בפועל אלא בכונת הלב ברכ"י וזל"א סי' ת"ס ועוד לו במ"ב ועיין אפי זוטרי סי' תע"ה ובחמ"י פרק ה'. (מח) כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים דלא טוב עושות לעשות בבית כל כך כיבוס וכיבוד וליבון על הכותלים ועל לוחות האבנים, ואילו בענין המצה ודברים הבאים מחמת הסעודה הנוגע לאיסור כרת אינן מחמירות כולי האי, וכבר האריך במוסר על זה בס' א"ץ וארחות ישר ועיין נמי בס' לב דוד פה' ל'.

פרק כא

הרבה חידושי הלכות במקצוע „אפיית המצות“ אשר דיבר בקדשו הגאון הצדיק מאור הגולה וראש הגולה בעיר באגוד מוהר"ר יוסף חיים זצ"ל בעהמח"ס שו"ת רב פעלים, בן איש חי, עוד יוסף חי, ועוד. והא לך מ"ש בדיני אפיית המצות בבן איש חי (פ' צו). וזה לשונו הזהב:

(א) אין לשיין אלא במים שלנו, ושואבים אותם סמוך לכין השמשות או בין השמשות. וכתב הרה"ג הרח"ף ז"ל בחיים לראש זמן המוגבל לשאיבה הוא עשרה דקים קודם קריאת המגרב באופן דכיון שנעשה י"ב שעות בשלימות וקרא המגרב או תיכף ומיד יפסיק מלשאוב עוד יע"ש. ואסור לשאוב לכתחילה למצת מצוה ע"י גוי, ויזהר לרחוץ קודם שישאוב, ויאמר בפיו הריני שואב מים לשם מצת מצוה.

(ב) טוב שלא תגע אשה נדה במים ששואבין למצת מצוה וכמ"ש בח"ל. ויזהרו לכסות פי הכד יפה שלא יפול דבר לתוכו. ואם מניחם בלילה בגג יזהר להורידם קודם הנץ החמה, שמא ישכחם ותזרח עליהם השמש, או שמא יהיה יום מעונן דיומא דעיבא כוליה שמשא, ואם יש לו אכסדרא טוב להניחם בלילה באכסדרא.

(ג) הן למצת מצוה הן לשאר מצות צריך להזהר שלא ילושו קודם עמוד השחר, יען שצריך להמתין על המים שיעור לילה אחת עכ"פ ואח"כ ילושו בהם. ובערב פסח אם מוכרח ללוש קודם עלות השחר מחמת הרבוי, צריך שישאוב את המים בין השמשות של ליל י"ג, אבל אם שאבם בכה"ש של ליל י"ד אין ללוש באלו המים קודם עמוד השחר, דצריך עכ"פ שיעור לילה אחת, אע"פ דיש מקפידים להצריך י"ב שעות מעת שאיבה, הנה בשעת הדחק ולצורך גדול יש לסמוך על אותם דס"ל דסגי בלילה אחת אפילו אין בה י"ב שעות. וצריך להזהר כשמוציא מים מן החבית ליתן ללוש בהם, שלא יכניס ידיו בתוך המים, כי הידים חמין הם ומחממין את העיסה וכמ"ש רבינו זלמן ז"ל בש"ע. גם צריך להזהר שלא ילוש הקמח אחר הטחינה אלא עד שיעבור עליו כ"ד שעות משום דמרתח ע"י הטחינה.

(ד) אין לשיין לפסח עיסה גדולה יותר מן תק"ך דרה"ם, ויותר טוב ללוש אותה פחות מן תק"ד. ושיעור עיסה שחייבת בחלה הוא קמח משקל שבע מאות ושבעה ושבעים דרה"ם, כי כן עולה מ"ג ביצים וחומש ביצה למשקל הביצה י"ח דרה"ם וכנ"ו בפוסקים ועיין חיים לראש דף ק"י יע"ש. ומאחר שאנחנו נוהרים שלא יהיה בעיסה שלשין לצורך הפסח שיעור החייב בחלה, לכן טוב להניח כל המצות אחר אפיה בסל אחד, והסל מצרפם לחלה, ואז מפריש חלה ומברך. ואם אין לו סל או תיבה אחת לצרפם בתוכה יניח המצות במקום אחד ויפרוס עליהם מפה שלא יתגלה מהמצות כלל ויפריש חלה. והברכה של החלה היא אקב"ו להפריש חלה תרומה, ואע"פ דיש מי שכתב הנוסח הוא תרומה חלה, המנהג פה עירנו לברך חלה תרומה, וכן היו דורשים עט"ר הרב מו"ז זלה"ה ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה בציבור בכל שבת הגדול ושמעתי שכן המנהג בעיה"ק תוב"ב. (ה) אם שכח ולא הפריש חלה קודם יו"ט ונזכר ביו"ט, אין מפרישין חלה ביו"ט כמ"ש בש"ע סי' תק"ו. כיצד יעשה, יאכל בלא חלה וישיר מצה אחת עד מוצאי יו"ט ויפריש חלה מאותה מצה, דחלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש, ואע"פ שיש אומרים דלא אמרינן בתוצה לארץ אוכל ואח"כ מפריש אלא דוקא בהיכא דהוה בהו שיעור חלה בעודה עיסה, אבל אם לא היה בעיסה שיעור חלה אלא

אח"כ צירפם בכלי אחד ונתחייבו בחלה לא מהני בזה לשייר מצה אחת להפריש ממנה חלה במוצאי יו"ט, אלא צריך שישיר מעט מכל מצה ומצה כדי לתרום מן המוקף, הנה העליתי בסה"ק מקבציאל העיקר כסברת החולקים דס"ל גם בכהאי גוונא דלא היה שיעור בעיסה תחלה, אלא שאחר אפיה נתנם בכלי לצרפם, מהני לאכול מהם קודם הפרשת חלה, ורק אח"כ ישאיר מצה אחת ויפריש ממנה חלה, על כן אם שכח ולא הפריש קודם יו"ט יסמוך על סברה זו לאכול ולהפריש אח"כ ממצה אחת ועיין בש"ע לר"ז ז"ל ה"פ סי' תנ"ז סעיף יו"ד וי"א יע"ש.

(ו) אחר שיברך ויפריש יאמר בפיו „הרי זו חלה“ כדי שיקרא לה שם בפיו אחר הברכה ואע"ג דאיכא רבים דס"ל דלא בעינן לקרא לה שם, עכ"ז כיון דאיכא רבנותא דס"ל הכי, מאי הפסד יש באמירת ג' תיבות אלו למעבד אליבא דכ"ע, כן העליתי בס"ד בחשובה בסה"ק רב פעלים.

(ז) הרא"ש ז"ל היה משתדל בעשיית מצת מצוה בכבודו ובעצמו, וכן ראוי לכל אדם לעשות. ואמר רבינו האר"י ז"ל המטריח עצמו במצת מצוה עד שמויע יועיל לתיקן קרי, והלש אחר איסור חמץ יאמר בחחלת הלישה „כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן בצק הנדבק בכלים יהיו הפקר כעפרא דארעא“. והמנהג להצניע הלולבין להסיק בהם התנור לאפית מצת מצוה. והנה מצות מצוה זו מצוה מן המובחר ללוש ולאפות אותה בערב פסח אחר שבע ומחצה, ועיין ברכ"י ז"ל.

(ח) אם נמצא חטה בעודה חיה, אם אינה מבוקעת יקח מן המצה כדי נטילת מקום והמצה עצמה מותרת, ואם היא מבוקעת יאסור כל אותה המצה שנמצאת בה החטה. אבל אם החטה נמצאת בעיסה, אפילו מבוקעת נוטל בה כדי נטילת מקום בלבד וזורקו לאש וכל העיסה מותרת, מפני שיש בזה הפסד מרובה וגם שעת הדחק וכמ"ש בסה"ק מקבציאל, ע"כ.

פרק כב

ועבשיו דברו ליקוטי מהרי"ח להגה"צ מהרי"ח פ"מ ז"ל (תלמוד וחסיד להגה"ק בעל ייטב לב, והגה"ק משניעוועו זצ"ל) מ"ש בענין אפיית המצות, כדרכו בכל חיבורו לכלול במיעוט דברים הלכות הנחוצות מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים בלשון צח וקל ונקי. (סדרתי בסדר יפה ונעים, ענין וענין לברנה).

סדר תיקון המצות

חטים לפסח

חטים לפסח גרסינן במשנה פ"ב דפסחים והובא בש"ע תנ"ג אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובת מצה בחיטים ובשעורים ובכסתין ובש"ש ובש"ש ובשופין אבל לא באורז ודוחן ושאר מיני קטניות ע"ש, ולפענ"ד אפשר ליתן רמז לזה (בערב תאכלו מצת) עם הי"ב אותיות והג' תיבות בגימטרא אך רק מחמשת מיני דגן) ועיין ברמ"א דהמנהג ליקח חיטים שהוא מן המובחר ומוקדם למצוה ועיין במהר"ם שי"ק על תרי"ג מצות בשם הגאון הח"ס שלא יעשו מצת משעורים דאיתא בספרים דקמח שעורים קשה לשקחה ובמצת כתיב למען תזכור ע"ש.

שמורה

והנה דעת הרי"ף בפ' כל שעה והרמב"ם שהחיטים שהם למצת מצוה צריכין שימור משעת קצירה ודעת הרא"ש שם שא"צ אלא משעת טחינה ע"ש, ע"כ הכריע בהש"ע תנ"ג שם שטוב לשמרן משעת קצירה ולפחות משעת טחינה, ועיין בפר"ח שחולק על הש"ע שאף בדיעבד אינו יוצא ידי חיוב מצה אלא אם שימור משעת קצירה אך עיין בשע"ת שם בשם הנוב"י שהסכים לדעת הש"ע. והנה יש נוהגים שכל ימי הפסח אינם אוכלים מצה רק השמורה משעת קצירה ועיין בשע"ת שם שאין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תתגודדו, ועיין בחיי אדם קכ"ח שהגר"א החמיר מאד בדבר לאכול מצה כל הפסח רק המשומר משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החיטים וגם לפעמים שמניחין ליבשם במחומר יותר מדי והדין מפורש בהש"ע תס"ז שהדגן במחומר שנתיבש לגמרי וא"צ ליניקה מקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים וזו שקורין שמירה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחין קצת ע"ש.

קצירת ישראל

ועיין בפרמ"ג ת"ס דאף למאן דסובר דשימור משעת קצירה בעינן מ"מ מותר לקצור ע"י עכו"ם דדוקא שימור מחימוץ בעינן ולא לשם מצוה ומ"מ סיים בצ"ע וכתב ודאי אם אפשר יקצור ע"י ישראל לשמה ועיין בח"ס תשובה קכ"ח דלכ"ע אין מצוה בקצירה רק בשמירה משעת קצירה א"כ ישראל העומד ע"ג העכו"ם לשמרה יכוון בשמירתו לשם מצות פסח וע"ש ג"כ דאוחן המתחסדין לקצור בעצמן עפ"י סתרי תורה לכאורה הם מפסידין עפ"י נגלה מחשש אוונכרי, אך ע"ש שלומד זכות עליהם שאין כאן שום חשש אוונכרי.

ברירת חטים

ועיין בטור תנ"ג שם דיש נוהגין לברור החטים אחד אחד מאכילת עכבר

ולזה נוטה דעת הר"פ אך דעת הטור"ש דאין לחוש לזה כי החטה הקשה אינו מחמיץ ממעט רוק שבפי העכבר וגם מחבטלין כשיטחון החיטים ע"ש, אבל אם נמצא בהם חיטין שצמחו שקורין אויס געוואקסין או כעין בצלים ושותין החרופים יעשו שאלת חכם.

ועיין ברמ"א ריש הלכות פסח דהמנהג לגבות מצות לקנות חיטים לחלקם לעניים לצורך פסח והוא מדברי האו"ז בשם הירושלמי ועיין בס' נחלה לישראל שמביא סמך למנהג זה מזההר חדש בראשית דבפסח נידן על התבואה שעברה שלא נתנו לאלמנות ויתומים, ע"כ מטעם זה נותנים קודם הפסח חיטים לעניים ואלמנות ויתומים כדי שבפסח בעת משפט התבואות יצא לצדק דיננו ע"ש והוא נכון ועיין בא"ר שבפראג מחלקין קמח.

טחינת החיטים

הנה דיני טחינת החיטים הם בש"ע תנ"ג וע"ש דנוהגים לנקר הרחיים והקמח הראשון שנטחן אחר הניקור אין משתמשין לפסח ועיין בס' ייטב פנים לאדומ"ר הגה"ק מו"ה יקותיאל יהודא ט"ב וצל"ה מסיגוט דרחיים שטחנו בו מלח אין לנקר ע"ש ואין להאריך בדינים אלו כי כבר נהגו שאין מנקרין הרחיים רק ע"פ ת"ח.

ועיין בש"ע שם לטחון יום או יומים לפני הלישה (והט"ז מביא בשם מהרי"ו ג' ימים) והטעם שהקמח בשעת הטחינה רותח וגורם להחמיץ העיסה, ועיין בבה"ט ובשע"ת דאפי" ברחיים של יד ודנטחן ע"י בהמות יש להחמיר ע"ש וכל הדינים אלו אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצת.

והנה כבר כתבתי לעיל דגם הסוברים דא"צ שימור קצירה מ"מ שימור טחינה צריך (ועיין בח"י שהמנהג לעשות שימור טחינה לכל המצת) ועיין בט"ז ת"ס דאעפ"כ מותר לטחון ע"י עכו"ם גם למצת מצוה ואפי" ברחיים של יד רק דישראל ע"ג ושומרו מחימוץ ודלא כהב"ח שכתב שהטחינה צריכה להיות ע"י ישראל דוקא אך בשע"ת תנ"ג בשם מחב"ר כתב דברחיים של יד יש להקפיד כהב"ח וע"ג ש"כ דיש נוהגין סלסול בעצמן שאין טוחנין למצת מצוה רק ברחיים של יד ואין בזה משום יהרא ע"ש.

ועיין ברמ"א תנ"ג שם דאנשי מעשה הולכין בעצמם לראות טחינה קמחיהם והוא מדברי הירושלמי פ' אלו עוברין בר פפא אויל לגבי טחינה וכו' ועיין בפרי"ג דעכ"פ להניח בהרחיים שומר יר"ש ובקי בדינים ע"ש.

מים שלנו

גרסינן בסוף פ"ב דפסחים אין לשין אלא במים שלנו ר"ל שלנו כלילה בתלוש והפסיקא כן להלכה בש"ע תנ"ה, והטעם עיין במפרשים שם. ועיין ברמ"א שם דלכתחילה יש לשאוב מן הנהרות שמים בנהרות הם צוננין יותר אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות ע"ש.

ועיין במג"א דאין לשאוב המים בכלי נחשת שמחמם (אבל ללוש מותר בעריכות של נחשת והטעם עיין בח"י שם) גם לא בכלי שהי' בו דבש או מי פירות וכ"ש דבר חריף כגון בארשט ובשעת הדחק יעשו שאלת חכם ועיין בלבוש דטוב ליקח המים בכלי חרס חודשים שמשמרין קרירתן (אבל בכלי חרס ישן עיין בפרמ"ג דמאוס הוא למצוה) ודינים אלו אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצת.

לישת המצות

עיין בשו"ע תכ"ו דאין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה וכ"כ במהרי"ל דאין לשין יותר ממירא היא שם המדה היינו שיעור חלה ע"ש, ועיין במג"א אפי"ש עוזרים הרבה ועיין בס' קטן קונטרס מכירת חמץ מהגאון בעל שו"ת היכלי שן שהלש העיסה יחתוך צפורניו מפני שנכנס הבצק תחת צפורניו ע"ש ונכון הוא.

ועיין בשו"ע תנ"ט שלא יתקרב ללוש אצל התנור והט"ז כתב דבבית שלשין בו אין להסיק התנור של בית החורף בו ביום והב"ח מחמיר גם בתנור האופה שלא נלוש בכל התנור והסכים לזה ג"כ בפר"ח ע"ש.

עיין במג"א שם בשם השלה"ק דמנהג הנכון להיות ב' ספלים להחליף בין עיסה לעיסה (ואדמו"ר בס' ייטב פנים כתב להחליף עכ"פ אחר שני עיסות) וכן הלש העיסה ואותן שתיקנו המצות ידחו ידיהם אחר כל עיסה ע"ש, ועיין בחיי אדם לדקדק בין לענין רחיצת הידים ובין לענין להחליף הכלי ליששה שלא יהי' עכ"פ יותר משיעור מיל ע"ש, ובכל אלו הדברים אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצות ודיני ומנהגי מצת מצוה אכתוב א"ה בסדר הנהגות ער"פ.

אפיית המצות

עיין בשו"ע תס"א תנור שאפה בו חמץ ורוצה לאפות בו מצה צריך להכשיר התנור ע"י ליבון שיהי' הגחלים הולכים ע"פ כולו ושיהי' ניצוצות נתזין ממנו ויש נוהגין להטיל בו קרקע דדש (כעובי אצבע, מג"א) כדי שלא יצטרכו להסיק ומנהג יפה הוא (משום דקשה לדקדק שיהי' הגחלים הולכים ע"פ כולו ממש ב"ח).

ועיין במחשה"ק תס"א דאין ליתן מצה בתנור במקום שנאפה שם מצה כי כבר מצטנן התנור ע"י מצה הראשונה ועיין בהגהות הגאון מברעואן נ"י בס' א"ת דכיון שהאש בוער בתנור בצד אחד אינו מצטנן כלל ע"ש, ועיין בפרמ"ג תנ"ט שכבר דיבר מזה וע"ש שיהפוך האש בתנור מצד זה לצד זה לעתים קרובות.

ועיין בס' ייטב פנים הכביד אדמו"ר זצ"ל"ה שלא יהא המצה מונח חציו בתנור וחציו על הכירה ששם מחממם ולא נאפה ומתחמץ, ועיין בקונטרס מכירת

חמץ מה שקצת עמי הארץ נוהגין שאם איזה מצה רוצה להעלות בנפוחה טופחין ומכין אותה בהמרדה היא חמץ גמור ולא יעשו כן בישראל.
ועיין בחיי אדם שראוי לכל יר"ש שקודם שיאפה ישכיר התנור שיהי' הגחלים מהלכים ע"פ כולו אע"פ שאפו בו מצה מקודם כי מי ידע אם היו נוהרים וכו' ע"ש.

השגחה באפייה

ועיין הרה"ג הנ"ט שהב"ח צוות ככרוכיא על שנהגו קלות בעשיית המצה ושצריך להזהירם ברבים בביהכ"נ ולגזור איסור על פתם אם לא ישמעו ויחדלו מלעשות מה שאסור עפ"י הלכה ולהעמיד איש הגון בכל בתי אפי' להשגיח ע"ז ושכל בעה"ב יקח עוזרים חדשים לא שיהי' עומדין יום ולילה וידיהם מחוממין מאד ממש יס"ב וראוי לאסור העיסה כה"ג ע"ש, ובס"י ת"ס כתב בשם כנה"ג דמושיבין שומר איש נבון וחכם ויר"ש בעשיית המצת ונשים שלא למדו הלכות פסח אין מאמינים להם כי כמה דברים יעלו על לבן שהן מותרות כו' והפרמ"ג סיים שם דלעמוד בעצמו יותר טוב ע"ש, וכ"כ שם בח"י בשם מהרי"ל לעצמו בעצמו בכל המצת וכ"כ הפר"ח שגם באפיית שאר המצת הי' מנהגו לעמוד בעצמו ולהשגיח כי רבה המכשלה ע"ש והמזהיר והנוהר יזהירו כזוהר.
ועיין בס' קונטרס מכירת חמץ שכתב בזה דבר נכון דהנה מצינו דכל דבר שעשה אברהם אבינו ע"י שליח פרע לו הקב"ה ע"י שליח ומה שעשה בעצמו פרע לו הקב"ה ג"כ בעצמו, וכיון שיציאת מצרים היתה ע"י הקב"ה בעצמו כדרשת חכמנו"ל אני ולא מלאך וכו' א"כ בודאי מחויבים אנתנו ג"כ לעשות כל עניני פסח בעצמינו.

הפרשת חלה

הנה המנהג במדינתנו שמן המצת שעושין לפסח אין מפרשין חלה מהעיסה רק אחר שנאפו מניחו הכל בסל אחד ונוטלין חלה (ובמקומות שנוהגין גם בפסח ליטול חלה מהעיסה ועיין בש"ע תנ"ז כיצד נוהגין), והנה דעת רש"ל להפריש מצה שלימה ועיין בח"י ובשע"ת תנ"ז שם דאין נוהגין כן אלא מפרשי חתיכה ע"ש, אך כפי הנראה בחהש"ק שם יראה לכאורה שחש לדברי הרש"ל וכ"כ בס' ייטב פנים ליקח מצה שלימה כרש"ל ע"ש ומהיות טוב וכו'.
ועיין בדרישה ביו"ד שנותן טעם להנותנין בהפרשת חלה לפסח לומר חרומת חלה מצה אך עיין בט"ז שם ובמג"א כאן דאין חילוק לענין הברכה בין פסח לשאר השנה ע"ש, ועיין בס' ייטב פנים דהלש עיסה בכיציס לצורך קטנים חקנים וחולים (דבאופן אחד מפורש בדברי רבינו הרמ"א דאין נוהגין במדינות אלו ללוש במי פירות ושארין לשנות ע"ש) ויש בו שיעור חלה לא יפרוש חלה מעיסה זו רק מעיסה אחרת הנילושת במים יפרש ג"כ ע"ז ע"ש והטעם ועיין בש"ע חס"ב ובמג"א ובח"י ועיין סוף סי' תנ"ז בשם הש"ך יו"ד שבפסח נוהגין

ליתן החלה לכהן קטן והטעם ע"ש, אך בח"י כתב שמנהג מדינות אלו לשרוף החלה גם בפסח כמו בכל השנה ע"ש.

אפיית המצות בער"פ

הנה עיין בטור וב"י תנ"ח די"א דאין יוצאין ידי חובת מצה אלא במצה האפוי' בער"פ אחר חצות בזמן הקרבת הפסח והטעם דאיחש מצה לפסח דכתיב וזבחת פסח וכו' שבעת ימים תאכל מצות והוא מדברי הירושלמי אך דעת רוב הפוסקים שיוצא גם במצה האפוי' קודם ער"פ וכדעת התוספתא רק מצוה לאפות המצה בער"פ אחר חצות ושכן המנהג ע"ש (ואם חל ער"פ בשבת עיין בש"ע שם שאופין בער"ש אחר חצות).

ועיין בח"י בשם מהר"י דאם אין בני ביתו מרובים יש לאפות גם שאר מצת בער"פ אחר חצות דיש דעה בב"י דכל המצת וכו' דשם מצוה חד הוא וע"ש עוד דהך חצות ר"ל שש ומחצה כדעת הב"ח והט"ז ודלא כדעת המג"א דהיא חצות ממש ועיין בש"ע"ת בשם הרוקח ושב"ל עד שבע ומחצה, וטעם ב' דעות אלו עיין בא"ר דמעולם לא ה"י הפסח נשחט קודם שבע ומחצה כדאמרינן בפ' תמיד נשחט דעצה הא' סוברין כיון דבדיעבד כשר אם נשחט קודם התמיד ע"ש.

ועיין בס' שערי רחמים מהגר"א שלא ה"י מקפיד ע"ז לאפות המצת בער"פ ע"ש, אך כבר העיד עלינו בב"י ובד"מ וכו' שמנהגינו לאפות המצת מצוה בער"פ אחר חצות ועיין בס' עכו"ת מהחיד"א ובסידור ר' שבתי לומר הלל בעשיית המצת מצוה וכו' לקרבן פסח כדאמרינן פ' תמיד נשחט קראו את הלל אם גמרו שני ואם שני שלשו ע"ש (ופשוט הוא שר"ל בלא ברכה לפניו ולאחרי') ועיין במשנת חסידים ובשלה"ק דמשמע להטביל גופו קודם אפיית המצת מצוה.

ועיין בש"ע ת"ס דאם אופין מצת אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישא כל פרורין שיפלו בשעת לישא ועריכה וכו' ועיין בט"ז ובמג"א שם דהעולם אומרים (פרורין הפקר) וזה לא מהני אלא צריך לומר פרורין יהי' הפקר ובהגהות הגאון רב"פ מחלק דכשאומר בתחלת לישא קודם שנפלו יאמר (פרורין יהי' הפקר) משא"כ כשאומר אחר שנפלו אז יאמר פרורין הפקר ומהני מדין אדחיתא ע"ש.

ועיין בב"י תנ"ד בשם הרוקח והובא במג"א שם דכשאופין הרבה בתנור אחד יאמרו כל מי שיגיע מצתי לידו יהי' במתנה משום דאין יוצאים במצה גזולה ע"ש, ועיין ברמ"א תרס"ד דהמנהג להצניע ההושענא לאפיית המצת ובח"י חמ"ה כתב בשם מהר"י להסיק התנור בלולב ע"ש (וכל שאר דיני לישא ואפייתו אשר נוגע לענין שימור מחומץ וכן דיני הפרשת חלה כתבתי לעיל ע"ש).

ועיין בטור וב"י תנ"ח שם דיש נוהגין לאפות ג' מצת בליל יו"ט ב' משום כתוב מצוה ובד"מ כתב בשם או"ז כדי שיהי' המצת חמין ויבטלו הארס של

מרור כדאיאתא בגמ' פ' ע"פ דארס של ירקות רפואה שלהן חמין ע"ש, אך במדינתנו אין נוהגין לאפות מצת ביו"ט וכ"כ הט"ז שאין לנהוג כן ע"ש ועיין בד"מ שעכ"פ יש ללמוד מדברי האו"ז הנ"ל דטוב לשמור המצת שיהי' חמין כדי לבטל הארס של המרור ע"ש.

ועיין בטור תע"ה בשם הרא"ש והובא ג"כ ברמ"א שם דהמנהג באשכנז לעשות ג' מצת מעשרון (וכ"כ בב"י תנ"ח שמנהג אשכנז שעושין המצת מצוה גדולות שיספיקו לסעודת ימים הראשונים וכו') וזכר ללחמי תודה שיוצא מבית אסורים מביא תודה וכל הג' חלות של תודה הי' מעשרון ועושה בהם סימן לידיע איזה הוא ראשונה ושני' ושלישית (אבל אין לעשות אותיות להכירא דכששוכרין אותה ביו"ט הי' מוחק לבוש) ומניחין הראשונה לכהן והבי' ללוי והג' לכריכה ואופין אותה ג"כ כסדר הזה ועיין בח"י שבמדינות אלו עושין ד' מצת וקורין לרביע מצת ספיקא שאם יארע תקלה באחד מהם לוקחין אותה ע"ש.

וע' בש"ע ת"ס שהראש הי' משתדל בעצמו במצת מצוה ומסייע בעריכתו וכ"כ ברוקח שכל אדם חייב לחקן בעצמו המצת דאמר במכילתא ושארותם צרורות בשמלותם וכי לא הי' להם בהמה אלא שהי' מחבבין המצות (ועיין בסדר היום שילוש בעצמו אם בר הכי הוא ואם לאו יתן המים ע"ש) ועיין בט"ז בל"ם האר"י ז"ל שיטרוח עצמו במצת מצוה עד שיויע ובוה ישבר הקליפות שנולד מש"ז לבטלה ע"ש, ועיין ברוקח דלא יאמר אדם (כמה טורח פסח) משום דאמרינן בירושלמי רשע מה אומר מה העבודה הזאת מה טורח זה ע"ש, ועיין בח"י תפ"ט דדוקא על קרבן פסח נאמר ע"ש בכ"ז שומר פיו ולשונו שומר וכו'.

פרק כג

הדינים דלהלן העתקתי מסי' שערים מצוויינים בהלכה על קש"ע סי' ק"י אות כ', קובץ חידושי דינים ממעדני שמואל למצות מצוה.

- (א) מצות מצה יוצאין ידי חובתו בחמשת מיני דגן ואלו הן, חטים, שעורים, כוסמין, שכולת שועל שופין, והמנהג ליקח חטים לפי שמסתמא זה חביב לרוב בני אדם, (ש"ע הגו, חק יעקב סק"ב) ובער"ב (פסחים פ"ב מ"ו) כתוב דכמו שמצטרפין החמשת מיני מרור לשיעור כזית, ה"נ מצטרפין כל חמשת מיני דגן לכזית מצה, וכ"כ הר"ן שם ועי' במנחת חינוך (מצוה י), וגם הסובין והמורסן שלה מצטרפין לכזית אם עוד לא הפריש אותן ממנה (ש"ע תנד מ"ב סק"ג).
- (ב) קמח שנקלה בתנור ועשה ממנה מצה, ספק בוה אם יוצא בה ידי חובתו,

אפיית המצות השלם

קמז

דהא אינה באה עוד לידי חימוץ (משבצות זהב חס"א סק"ב). ובשעת הדחק יוצאין בה דעכ"פ היא ממין הבאה לידי חימוץ (ונשמת אדם סי' טו).
ג) מצה שנילושה במי פירות, נקראת מצה עשירה, ואין יוצאין בה ידי חובתו (ש"ע חסב ס"א). ואם נילושה במי פירות בתערובת מים, יש בזה פלוגתא. והסכמת הפוסקים דאינו יוצא ידי חובתו, אלא אם יש ששים נגד המי פירות (חק יעקב שם סק"ב).

מצה מבושלת ושרויה

ד) מצה שאחר אפייתה בישלה במים, אין יוצאין בה שהבישול מבטל טעם לחם (ש"ע חס"א ס"ד). ואפי' שרויה ברותחין (חק יעקב ס"ק ג'). ואפי' בכלי שני יש להחמיר (מ"ג סק"ח). דוקא כשהיד סולדות בהמים (משנה ברורה סק"ב).
ה) מצה השרויה במים ולא נימוחה יוצאין בה (ש"ע חסא ס"ד). ודוקע בדיעבד, וזקן וחולה אפי' לכתחלה (מג"א סק"ז). ודוקא כששורה כזית שלם ביחד, ואם נשרה פרוטות פחותות מכזית, וגם נתלבן המים מן המצה, נתבטלה מתורת לחם ואין יוצאין בה (משנה ברורה ס"ק יח). וכשנשרה ביין ושאר משקין, אין יוצאין בה, וזקן וחולה יוצא בה (מג"א סק"ז וחק יעקב ס"ק יב). ויוצאין במצה מפוררת כקמח (פמ"ג מ"ז חסא סק"ב).
ו) אין יוצאין במצה גזולה (ש"ע תנד ס"ד). ויוצאין במצה שאולה (טו"ז סק"ד). ואם קנה מצה, והמוכר גילה דעתו שאין מוכר לו בהקפה, והוא נכנס אחריו אחרי המעות, והוא מדתהו לך ושוב למחר, לא קנה המצות, ואינו יוצא ידי חובתו מן התורה (משנה ברורה ס"ק טו).
ז) מצה שנבלע בה אפי' איסור דרבנן, אין יוצא בה, דכל מצה שאין מברכין עליה ברהמ"ז אין יוצא בה ידי חובתו (רמב"ם חומ"ץ פ"ו ה"ז, פמ"ג א"א חסא סק"ח).
ח) מצה שנאפה קודם פסח שלשים יום, אם נעשה לשם פסח יוצא בה, (חק יעקב תנח סק"ד). ואפי' מצה שנשארה מפסח דאשתקד, ושמרה כל משך השנה שלא יבא עליה חמץ ואין בה חשש תולעים, ג"כ יוצא בה (שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צט).

מצה שעופשה - נחרכה

ט) מצה שעופשה אין יוצאין בה, דאין מברכין עליה המוציא וברהמ"ז אלא שהכל כמש"כ בש"ע סי' רד ס"א, (הגהות מהרש"ם סי' תנד). ונראה דגם אם המצה נחרכה באופן שאין ראוי עוד לאכילת אדם ג"כ אין יוצא בה דלאו אוכל הוא וכש"כ אם אינו ראוי לכלב עיין מש"כ בטו"ז (חמב סק"ח) ומג"א (שם ס"ק י"ד). וגם כיון שנתקלקל מאכילת אדם אין מברכין עליו, כמש"כ במג"א (סי' רד סק"א). וכשנאכל ע"י הדחק יוצא בה, ע"י ביאור הלכה (רד ס"א).
י) מצה שלא נאפית לשמה, שנתערבה במצות האפויות לשמן בטל ברוב (שו"ת בנין שלמה סי' כח, ושו"ת משיב דבר סי' לד) וכן מצה פשוטה שנתערבה במצות שמורות בטיל ברוב (שו"ת בנין עולם סי' כח).

(יא) אם הוציא מצה מרה"ר לרשות היחיד בליל פסח שחל בשבת יוצא בה ידי חובתו, ואין זה מצוה הבאה בעבירה, דהמצוה לא באה לידו בעבירה אלא שעשה בה עבירה (חק יעקב תנר סק"ה). והא דפסקינן (סי"ח ש"ח ס"א) דאם עשה מלאכה בשוגג אסור בו ביום, עי' בביאור הלכה (שי"ח ס"א) דבמלאכת הוצאה מותר מדינא, מפני שלא נשתנה אלא שיש להחמיר גם בזה, וא"כ במקום מצוה כהכא מותר לגמרי.

(יב) מצה שנאפה ע"י כח השמש אינו יוצא בה ידי חובתו (חק יעקב חס"א סק"ח, אשל אברהם סק"ה) ועיין לעיל ס"ק יא.

(יג) וצריכין לעשותן לשם מצוה. כתוב בפמ"ג (מ"ז ח"ס סק"א) דסתם עשיית מצה לשמה, ובפרי חדש (סי' תט) כתוב דסתמא שלא לשמה ובמנחת חינוך (מצוה י') כתוב דיש ענינים דסתמן לשמה כגון קרבנות, ויש ענינים דסתמן שלא לשמה כגון גיטין, וסתם מצה שלא לשמה דגם באמצע השנה אוכל אדם מצה, ועכ"פ בתוך שלושים סתמא לשמה דומיא דסוכה.

פרק כד

העתקה מסוף ס' שערי טוהר על ה' נדה להג' בעל ברכות הבית
- ועצי העולה, תלמיד בעל יוטב לב זצ"ל.

שער כ"ג כמה דברים הנחוצים לאפיית מצות מצוה

בענין אפיית המצות לפסח צריך לזוהר ולהוהר מאוד שלא יבואו חלילה לאכילת חמץ בפסח, ואף שיש משגיח מ"מ א"א בשום אופן לאחד להשגיח על הכל כאשר בעיני ראיתי, לכן צריך לחקן שיעמדו ב' משגיחים וב' אנשים ללוש, וככה יעשו קודם לכל יראה המשגיח שהכלי שמודדים הקמח לא יחזיק יותר מן א קילא קמח, כי ביותר מזה יש בו שיעור חלה עיין אות כ"ב. וכל הכלים והדפיין לא יהיה בהם שום גומא וסדק, ויכין אַבלעך לבן שעליו יהיה פורקין המצות (רעדליך או שטיפליין) כי על שאר דבר נדבק הבצק ואי אפשר לנקותו ויכין שכר זכוכית, ויזהר את הלשין שאחד מהם לא ילוש רק ב' מייריס ואח"כ יצא וידוח ידיו והכלי ויקנח היטב הכלי עד שיהי' יבש ובינו לבינו ילוש האחר בכלי אחרת ב' מייריס ואח"כ יצא וידוח ידיו והכלי כנ"ל ובינו לבינו ילוש האחר ב' מייריס, וכן יעשו כסדר זה ולא יתחיל אחר ללוש עד שיגמור הראשון כי אם אין שם רק אחד ללוש הוא מיקל ללוש גם י' מיירעס בלא נקיין וכאשר יבא המשגיח יאמר שהוא רק מיירע השנית, וישגיחו שהעוזרים ידוחו ידיהם תמיד אחר ב' מיירעס, וטוב שיעמוד אחד שיהי' בידו מפה אחת לחה הרבה ואחת יבשה ויתן לפני כאו"א שיקנח ידיו בלחה ואח"כ ביבשה ובכל שעה ידוח המפה לחה,

וישגיח תמיד על הסכין שחותכין בו הבצק ועל הבלעך שמסרקין עליו שיהי נקי וגם על הדפיץ ישיגהו ויגררו בשברי זכוכית רק שיזהרו שלא יעשו בהם גומא והבלעך והסכין ינקה במפות הנ"ל כנ"ל, ומשיגהו אחד יהי תמיד אצל התנור להשיגהו על האופה, כי אצל חום האש ממחר להתחמין ויש הרבה דברים שאין האופה נוהר בהם וע"פ רוב אין האופה ת"ח ואינו י"ש גדול ולפעמים מונחת המצה על המרדה החמה ואצל חום האש עד אשר הוא עוסק בתנור להכין לה מקום או לתקן המצות אשר שם או לרדות ולפעמים כאשר רודה אותה בתנור שלא כהוגן הוא מוציאה ומתקנה וחוזרה כאשר בעיני ראיתי והוא חמץ גמור, וכאשר יעלים עין ממנו המשיגהו יכול להאכיל חמץ גמור חלילה והרבה נוהרים באפיית מצות שמירה ואין נוהרים באפיית מצות פשוטים. אבל זה טעות שלענין חמץ אין חילוק בין שמירה לפשוטים וגם הנשים וב"ב מוזהרים על אכילת חמץ וצריך לזהר בכל אלה אף באפיית מצות פשוטים לאשתו ובני ביתו אף שהוא אוכל שמירה, והרב ילמד את המשיגהים האיך להתנהג.

פרק כה

העתקה מס' דרך פקודיך - מ"ע דאכילת מצה להגה"ק
מהרצ"א מדינוב זצ"ל בעל בני יששכר.

(א) בכל עשיות המצות יאמר בפיו לשם מצות מצוה ויש להזהיר גם הטוחנים ברחים שיאמרו כן בפיהם והמדקקים לשמור משעת קצירה ואילך לומר כן בכל עשיות וידעתי דגם בכוונה בלחוד סגי, אבל להיות דהדבר מסור לכל וישנו בזה והוא מצוה בחורה ושמרתם את המצות ע"כ מהראוי ללמד לומר כן בפה מלא כי הקול מעורר הכוונה.

(ב) המדקקים במעשיהם שלא לאכול כל ימות הפסח רק מהנשמרת משעת קצירה אשרי חלקם ורבים מבעלי תורה חכמים ביניהם ואומרים שהוא חומרא בלא טעם כי אין להתמיר רק למצות מצוה אף אחת אמור להם (וכו' עיי"ש וסיים) אשרי חלקו וחבא עליו ברכה.

(ג) בעסק האפי' הנה יציבא מלתא אשר חכמי האמת הגידו אשר שיעור חימוץ היא ערך י"ו מיניטן כשחעמוד העיסה בלא עסק כשיעור הזה אבל תדע שהשהיות מצטרפות וגם השיעור הזה הוא דוקא בבית שאין בו אש ולא נתחמי' וגם כשהעיסה לא נתחממה מהעסק שעסקו בה בידיים אבל בבית שיש בו אש וכיצא או שכבר עסקו בהעיסה אזי כרגע באפשר תקבל משהו חמץ. ע"כ כל החומרות שעושי' המדקקי' אינם ממילי דחסידי רק מן הדין והמבוי' והמלעיגים ודוברים עתק באמרם לא היתה כזאת בימי אבותינו עתידין ליתן דין והמדקק כשמור ישמר מכל צרה.

פרק כו

העתקה מסה"ק שמע ישראל להגה"ח המפורסם רי"ח סאמעט זצ"ל.

- ז"ל: א) צריך להשגיח שלא יחתכו חתיכות עיסה יותר מכפי הצורך לחלק מיד להמגלגלין כדי שלא תשאר עיסה מונחת בלא עסק ואין לסמוך ע"ז שאחד ילוש ב' עיסות כי א"א לו לעסוק בשתיהן כראוי.
- ב) הלש והמגלגלין את העיסה יזהרו שלא יהי' להם צפרנים גדולים כי א"א לנקותם תדיר מהבצק שחתתיים.
- ג) יזהרו להחליף הנייר שמנקרים עליו בין כל מייר"א או עכ"פ אחר כל ב' מיירע"ס כי אחר הניקור נדבק הרבה בצק בהנייר וידבק אח"כ בהמצות האחרות.
- ד) צריכים המנקרים לזוהר מאוד שלא ליגע בשום מצה אפוי' עד שירחצו ידיהם היטב ואם אינם נוהרים בזה עושים איסור גדול.
- ה) כשמניח המצה על המרדה צריך להניחה בטוב בכדי שהאופה לא יצטרך לתקן וליגע במצה שאינה אפוי' כי אח"כ נוגע במצות האפויים ואם נגע בהאינה אפוי' ירחץ ידיו.
- ו) האופה והנאמן צריכים להזהיר שלא תגע שום אחת מהעוזרים במצות אפיות עד שתרחץ ידי' היטב מן הבצק ותנגבם ואם אירע שנגעה במצה בידיים שאין נקיים מבצק ואכלוה קודם הפסח ואם נתערבה במצות אחרות יעשו שאלה עכ"ל ע"ש. ועי' בח"י סי' ת"ס סק"ד ובפרמ"ג סי' תנ"ט בא"א סק"ד מ"ש בשם הב"ח ובס"ת"ס במ"ז סק"ב ובא"א סק"א ומי שמעיין שם תסמר שערות ראשו מגודל הוריות והזהירות שצריך לזה דבקל יוכל לבוא לידי חשש איסור כרת ח"ו עי"ש, ע"כ.

פרק כז

העתקנו כאן תקנות והנהגות מאת הגאון הגדול שר התורה בעהמ"ח שו"ת דברי מלכיאל אשר העיר לעולם כולו בחיבוריו הנוראים, ובבקיאותו הכי מפליאה, והעתקנו דברים כהווייתן בלי תוספת או מגרעת נתן, משו"ת הג"ל ח"ד סי' ב"א, והרגיל בחיבוריו יודע ועד כי המחבר משתמש בלשון קל מאד ואפילו קטני קטנים ירוצו קריאתם בו, והרוצה לחקות על שורשי

אפיית המצות השלם

קנא

התקנות הללו, ולבא על טעמן ומחול לעיין בפנים הספר כי שם גילה הרהמ"ח כחו הגדול „בביאור על התקנות“ בחריפות מבהילה, ובבקיאות עצומה, בטוב טעם ודעת.

- בע"ה תקנות שחקנתי מה שצריך להשגיח בעת אפיית מצות, וגם בעצמי בע"ה לא מנעתי מלהשגיח ע"ז בכל האפשר.
- (א) לראות מקום עמידת הכלי הגדולה עם המים אם הוא מכוסה ושלא יפלו גשמים לתוך המים, ושלא יוסיפו בהם מים שלא לנו עד מחצה.
- (ב) ראוי לפרקים לשאול ממי לקחו הקמח ובאיזה מקום נטחן ואם היה הכשר כראוי וביחוד צריך זה במקומות שאופים מצות למסחר, ומכ"ש במקום שהעסק הוא של נשים.
- (ג) להרחיק שלא ילושו בכלי שתוכה לבן וכמו אגנות של נחושת שקורין קופער, כי בהם אין ניכר כראוי אם נשאר קצת לבנונית של העיסה ולא נתקנח כראוי.
- (ד) לא יהיו סדקים ולא פקקים הנקרא סענקעס, ועכ"פ שלא יגלגלו על הרקבן או על הסענקעס.
- (ה) שיהיו להם ג' מרדות וישיחליפום בכל עת שיתחממו, ולא אחר שלש עיסות כפי הרגלם.
- (ו) לא יעמדו המים סמוך להקמח בלי הפסק מחיצה ביניהם, וכן שלא יעמדו המים סמוך למקום שמגלגלים המצות שלא יפלו פירוורי בצק לתוך המים, וכן שלא יעמדו סמוך לתנור שלא יתחממו, וכן להרחיק הקמח ממקום שמגלגלים המצות.
- (ז) לא יגלגלו המצות נגד התנור.
- (ח) שלא ילושו ולא יגלגלו המצות במקום שהשמש שולטת דרך החלון.
- (ט) הקערות שלשים בהם יהיו מקונחות וביובשות כראוי ושלא יניחום להתיבש אצל התנור שלא יתחממו.
- (י) לראות שלא יגלגלו נערות פחותות מבנות י"ב שנה, וכן שופך המים לתוך העיסה לא יהי' קטן ונותן הקמח ע"ל אות כ"ה בביאורי.
- (יא) מי ששופך מים לא יעמוד אצל הקמח, כי עי"ז הוא מתכסה באבק קמח ואח"כ נדבק זה במים וכן נותן הקמח לא יקרב אל המים ואל המצות.
- (יב) הכלי שמונחים בו המצות האפיות לא יעמוד סמוך למקום שמגלגלים המצות או למקום הקמח שלא יפול לשם פירוורי עיסה או אבק קמח.
- (יג) התנור יהי' חם כראוי כדי שיאפה במהירות.
- (יד) לא יהי' דבוק משהו בצק במרדה, ואם נדבק אסור לרדות בה, ושלא ידבק בה סיד, וכן הברזלים שמנקרים בהם מצוי שישראל משהו בצק, וצריך להשגיח שינקו אותם היטב, ושל נחושת טובים יותר כי בנקל לנקותם.
- (טו) העוזרים אחר כל ט"ו מינוט והוא בערך שלש עיסות ירחצו ידיהם וינקו

- העצים המגלגלים והקרשים והברזלים שמנקרים בהם והטס שמנקרים עליו ושיהא הכל נקי כראוי.
- (טז) המים שהעוזרים רוחצים ידיהם יחליפו בכל עת ולא ירחצו שתי פעמים באותם המים עצמם.
- (יז) להכין עבור העוזרים מטפחות לקנח ידיהן אחר הרחיצה כדי שלא ישארו ידיהן לחות.
- (יח) להזהיר את העוסקת בלישה שתדע ללוש לשם מצת מצוה, ושלא תדבר בעת הלישה שלא ינתזו ניצוצי רוק על העיסה ושכל שלש עיסות תנקה ידיה היטב, ותשגיח שלא ישאר עיסה תחת צפרניה.
- (יט) להזהיר את האופה שלא יסיע שום מצה ממקום למקום בתנור בעוד שלא קרמו פניה כראוי.
- (כ) לראות שהמצות יהיו אפויים כראוי ולא ישאר בהם אף מקצת בלתי אפוי כפי שנמצא כן כמה פעמים, וביחוד צריך להשגיח ע"ז במקומות שאופים המצות למכירה.
- (כא) להזהיר המגלגלים שלא ידברו בעת הגלגול שלא ינתזו רוק מפיהם.
- (כב) לא יאחזו העצים המגלגלים תחת אצילי ידיהן.
- (כג) לראות שלא יהי' כמות העיסה גדול, כדי שיוכל לאפות התנור ממנה בתנור אחד, ולא ישארו מונחות עד שיריקו התנור.
- (כד) להשגיח שהעוזרים לא יאכלו במקום שמגלגלים המצות, ושיהיו חלונות הבית נקיים שלא יהי' מונח שם שום חמץ.
- (כה) שלא לשפוך המים קרוב לקמח, רק להרחיק קצת הכלי מהקמח.
- (כו) לא יניחו המצות בתנור זה על זה במקצת, ושלא יגעו זה בזה.
- (כז) לראות שיסירו מהמצות מקומות המכופלות, והנפוחות יותר מדאי.
- (כח) להזהיר שימנעו מלאפות בלילה כפי האפשר, ואם יהי' שעת הדחק ויצטרכו לזה, תהי' אז השגחה יתירה על נקיון הכלים ועל כל דבר, ושיהי' אור בבית, אבל לא ע"י בליץ לאמפיץ שע"ז מתחמם האויר בבית מאד.
- (כט) שלא לשאת המצות בידיים מהקרשים להטס שמנקרים שם, רק ישאום על עצים שמגלגלים בהם.
- (ל) כל האזהרות הללו ראוי ללמדם בניחותא למען יקובלו, וגם לא ישכחו שלא ניתנה תורה למה"ש, והזהירות היא רק בדבר האפשרי, אכן אם יראו שמזלזלים בדבר בשאט נפש, אזי ראוי לאסור את המקום ההוא מלאפות שם מצות, או לגרש משם את המזלזל בדבר. והנה העירותי רק הדברים שראיתי שמזלזלים בהם, ואם ימצא אחר במקומו שמזלזלים בדברים וולתם, עליו להוסיף השגחה גם על דברים ההם.
- [והנה היות שבדבריו נכללים הרבה חידושים נחוצים שאין מובאים בשאר אחרונים, למצוה רבה יחשב לתרגם כל הנ"ל באידיש ולהפיצם ביעקב, ולהדביקם בכותלי בתי אפיהם].

אפיית המצות השלם

קנג

הקדמה קצרה מהמו"ל

הנה אחרי קצת התבוננות החלטתי שיהי' לתועלת הרבים אם אעתיק מ"ש שם בשו"ת הנ"ל מהביאור הגדול על התקנות הנ"ל כמה ענינים נחוצים, ובאן קנתה מקומות להוציא מחשבתי הלזו אל הפועל ואקוה שרבים נחת ינתו במתיקות לשון קדשו של המחבר, ובנימת הלכותיו. ולהקל על הקורא כתבתי אצל כל קטע אל איזה הלכה הדברים הבאים עולים, [דהיינו ציון כזה „(שייך לאות א)“ הכונה שקטע הבא לקראתינו הוא ביאור על אות א' הנ"ל, ובתוך הדברים ימצא הלכות מחודשים, וטעמים נפלאים.

ולהעדרה כתבתי בראש כל פסקא על מה הדברים עולים.

מיו גשמיים במים שלנו

(שייך לאות א)

ומ"ש ליוהר שלא ירדו גשמים, הנה לא מיבעיא אם ירבו מי הגשמים על המים שבכלי דודאי אסור דהא לא הוי מים שלנו, ומה שהיו בלועים בעבים לא הוי זה כמו בתוך כלי, וגם דאפשר האויר חם במקום שהעבים נמצאים, וגם אולי נמצאו המים בעבים בעוד היום גדול, וקמא קמא בטיל לא שייך בני"ד מובן דהכא משום חמימות אחינן עלה, וכיון שהרוב הוי מים שלא לנו הם מחממים השאר, אכן אף במיעוט מי גשמים יש לחוש דהא כתבו הפוסקים והובא במג"א סי' תנ"ה סק"ה דגשמים רותחין הן ויש לחוש שיחממו כל המים, ואף דבמים שלא לנו אמרינן שמיעוטם מצטננים ברוב מים שלנו כדקיי"ל בסי' תנ"ה ס"ד, היינו דהא מ"מ אינם חמים, אבל מי גשמים דנקטינן שהם רותחים במקורם, יש לחוש דאף ברובא לא בטלי [וכעין שכתב הרמ"א בחשובה סי' ל"ה דחמי האור לא מהני להו צינון] וכ"ה בטבע אשר מים חמים כשיתערבו במים צוננים אף שיהא הרוב צוננים, בכ"ז יהיו המים פושרים.

ומ"ש ליוהר שלא יהיו מחצה מים שלא לנו, הנה בזה נכשלים הרבה מעמי הארץ, כי מוסיפים בכל עת מים שלא לנו, וחושבים שבכל עת בטלים המים הנוספים בשאר המים. ואפשר מקור טעותם הוא מהא דקמא קמא בטיל, אבל כבר כתבתי דהכא לא שייך זה, ולזה צריך להזהיר על זה.

נאמנות הנשים בחטים, קמח מצות

(שייך לאות ב)

הנה אף שכל ישראל נאמנים על האיסורים, מ"מ הא קיי"ל דנשים אין נאמנות בדבר שיש בו טורח, והכא הוי טורח גדול לחפש אחר חטים כשרים לפסח ולטחנם ברחיים של פסח ולהשגיח על כל הפרטים הדרושים לזה, ואף כי יש לחלק בזה, בכ"ז במקום שאופין מצות למסחר יש לחוש לזה אף באנשים כפי

שהורה הנסיון אשר הם מחפשים לקנות קמח בזול, וכן למהר באפייתם כפי האפשר כדי שיוכלו להזויל הרבה, ולא עדיפא מטבח הנוטל שכר מכשירות ולא מטריפות שהחמירו ביו"ד סי' י"ח, ואף דהכא יש להחטים חזקת היתר לפסח, מ"מ כיון שמצוי שיתחמצו מסיבות שונות יש לחוש, וגם הדו"א חזקה העשויה להשתנות, וכ"כ הח"י סי' ת"ס סק"ד בשם הש"ל שיש להחמיר בנאמנות נשים לענין מצות ע"ש.

דיני הקרשים - או ניירות, שמגלגלין עליהם

(שייך לאות ד)

וכבר נהגו לנקות את הקרשים והעצים המגלגלים בין כל שיעור מיל, ויש נהגים לפרוס על הקרשים נייר ומחליפים הנייר בכל פעם. ונראה דאף בכה"ג צריך לזוהר שלא יהו סדקים בהקרשים כאשר ראיתי כי נופלים פירוורים מהעיסה לאחורי הנייר ונדבקים בקרשים ונופלים בסדקי הקרשים, ולזה גם בכה"ג צריך לנקות הקרשים בכל שיעור מיל, והמגלגלים על הנייר צריכין לזוהר שלא ליקח נייר שיש עליו נקודות שחורות, כי ראיתי בעיני שהשחרות נדבק בהעיסק ויש בזה חשש חימוץ או עיכוב באפיה ע' סי' תס"א ס"ב ובהגר"א שם סק"ט, וגם יש ניירות המשוחים באיזה דבר המחליק, וזה נדבק בעיסה, והמגלגלים על טסי ברזל ומהפכים הטסים בכל עת אחר שיעור מיל, צריכין לזוהר ג"כ, כי ראיתי אשר פירוורי עיסה נופלים מתחת הטסים ונדבקים שם, וכשמהפכים אותם צריך לנקותם מהפירוורים הללו, וגם צריך לזוהר שלא יהיו בהקרשים מקומות שיש עליהם כמו זפת מלחלוחית העץ שזה נדבק בעיסה, וביותר כשהעץ מתחמם וכן שלא יהי' בהם רקבון, שזה נדבק ג"כ בעיסה.

ומ"ש שעכ"פ לא יגלגלו על מקום הרקבון או על הסענקה, לכאורה יש לאסור בזה דהא קיי"ל ביו"ד סי' ר' וסי' י"ח ס"י שאסור לכתחילה לשחוט בסכין שיש בו פגימה אף שיכוין לשחוט במקום שאין בו פגימה, ואפילו כרך מטלית על הפגימה, דחיישינן שמא ישכח וישחוט במקום הפגימה, ובשעה"ד שרי כשישים מטלית על מקום הפגימה, וא"כ ה"נ נימא שמא יגלגלו על מקום הרקבון והסענקה, ובפרט בנ"ד שמסור הדבר לנשים, וגם אין היכר על מקום ההוא שידעו לזוהר בזה. ונראה שזה רק בסכין פגום שאם ישחוט במקום הפגימה הוא איסור גמור, אבל בנ"ד אף אם ידבק איזה דבר מהקרשים בהעיסה אינו איסור ברור רק חשש בעלמא, ובדיעבד אם נאפו המצות אין לאסורם, לזה אין לגזור בזה, וכ"כ הפוסקים דכל היכא דבדיעבד כשר אין לגזור בזה אטו לכתחילה, וגם דזה מיקרי שעה"ד כי קשה להשיג קרשים שלא יהיו בהם פקקים כאלה, ורוב אופי המצות הם עניים, וכבר כתבו הפוסקים דכל שעה"ד כדיעבד דמי, וגם דהפגימה הוי רק משהו ואין ניכר כ"כ משא"כ הנהו דנ"ד שהם ניכרים היטב, אכן אם יש על הקרשים דבר שיאסור אף דיעבד אסור לגלגל עליהם, ועו"ל דבעירובין (דף ג') איתא דרביס מדכרי אהדי ולא גזריהן וכעין זה איתא

אפיית המצות השלם

קנה

בשבת (דף י"ב) גבי קריאה לאור הנר דבשנים לא גזרו וכן איתא בשבת (דף קמ"ז ע"ב) דברבים לא גזרינן שמא יסחוט, וה"ה בנ"ד יש הרבה נשים ואנשים עוסקים באפיית המצות ומדכרי אהודי, ואף דבעירובין שם חד לישנא ס"ל דברבים גרע דהוי קודרא דבי שותפי, היינו רק התם שצריך לשים לב אם נתחדש דבר שצריך תיקון אבל לשמור שלא יעשו איסור ידוע רבים עדיפי, ואף דבשבת (דף י"ב) מחלקינן בין עוסקים בענין אחד או לא, מ"מ בנ"ד כולם עוסקים בענין אחד לשמור את המצות מחימוץ. ויש להאריך בזה ואכ"מ כי בנ"ד אינו רק חשב בעלמא כמ"ל אכן בסדקים אין להקל ולומר שיזוהרו שלא ללוש עליהם, כי הם קטנים וקשה לזוהר בזה וכמו פגימה שהזכרנו.

דיני אגנות שלשין בהם

(המשך לאות ד)

ובאגנות שלשים בהם נהגו להקל לקחת אף אם יש בהם איזה נקב או סדק, ומנקרים משם בכל עת ע"י מחט, וזה בא כאשר קשה להשיג קערות בלי סדק ולקחת חדשים הוא הוצאה רבה, אבל ראוי להתרחק מזה כיון שהוא מפורש במהרי"ל והובא במג"א לאיסור, אם לא שהנקב ניכר היטב ורחב קצת, וכן בסדק רחב וכמ"ש המג"א שם דאם הרחיב הסדק שרי, וכן הרושם שהאומנים רושמים על הכלים דשרי לענין הגעלה אם ינקרום היטב כדאיתא בס"י תנ"א סי"ג.

דיני המרדות

(שייך לאות ה)

הנה אופי המצות הורגלו להחליף המרדה בכל שלש עיסות, וזה טעות כי הנסיון הורה שהמרדה מתחממת בנחינת ד' או ה' מצות לתנור, וכשמניחים אח"כ עליה מצת עיסה מתחממת מחמת חום המרדה טרם שייניחנה בתנור, וכעין דקיי"ל בס"י תנ"ט שאסור ללוש בשמש או סמוך לתנור, ויש מחמירים שם אף בדיעבד ע"ש במג"א וח"י, והכא גרעא טפי משמש, וכ"כ הט"ז סי' תס"א סק"א ובח"י שם שע"י חמימות מתחממת תיכף ע"ש דגם המרדה מתחממת, ולזה כתבתי שיהיו מוכנים ג' מרדות כי ע"פ רוב יש י"ב או י"ג שמגלגלים המצות, ויוכלו להחליף שני פעמים ובתוך כך תצטנן המרדה הראשונה, וצריך להשגיח להעמיד המרדה בפרוודור כדי שתצטנן, ויותר טוב לאפות ע"י מקלות כי נקל להכין הרבה ולהחליף בכל עת, וגם כי המצה אינה מונחת כולה על המקל ואינה נדבקת כ"כ להמקל.

הרחקת מים מהקמח - עיסה - תנור

(שייך לאות ו)

הטעם פשוט שלא יפול אבק הקמח לתוך המים ויתחמצו המים כי אבק

הקמח פורח באויר ואינו נראה לעין, וכ"כ המג"א סי' תנ"ג סק"א שאבק פורח ע"ש בח"י, וההכרח לעשות מחיצה בינתיים כמ"ש המג"א שם לענין טחינה, רק שיש לחלק כי מתנועת הרחיים מתפור האבק ביותר, וראוי לאסור המים אם לפי ראות עין אפשר שיפול האבק במים, אך מה שאפו מהמים אין לאסור באשר יש כמה ספיקות בזה, וכעין זה קיי"ל בס"ס תנ"ט שצריך להרחיק הקמח מהמצות שלא ידבק האבק ע"ש, ומ"ש להרחיק מן התנור פשוט כי קרוב לתנור מתחממים המים וכהא דקיי"ל ר"ס תנ"ט שלא ילוש אצל התנור, וע"ש בח"י סק"ט שהביא דעת קצת פוסקים שאוסרים ללוש רק אצל פי התנור, ונראה דהמים כ"ע מודו שצריך להרחיק מכל התנור, דהא חזינן שהקפידו חז"ל במים אף על חום מועט כמו שמצינו שהצריכו מים שלנו, וכן קיי"ל בסי' תנ"ט ס"ג שאסור לקטף במים שמצננת ידיה בעת הלישה לפי שנתחממו המים מידיה, ושם אין ידיה חמות כ"כ מהתעסקות בלישה ע"ש בח"י סק"ח. וכ"כ הפר"ח סי' תנ"ט סק"ה שאף אם היו המים קצת פושרים הם מחממים ע"ש, ואם יתראה קצת חמימות במים אסור אף דיעבד כדן עברה ולשה בחמים, וסמוך למקום גלגול המצות ודאי שאסור כי שם מצוי ליפול פירווי בצק כידוע, וכן סמוך להמצות אסור להעמיד הקמח כמפורש ס"ס תנ"ט, ולפמש"ל יש לדון שצריך הפסק מחיצה.

הרחקת קמח – ממגלגלין

(שייך לשם)

וממקום וממקום שמגלגלים המצות צריך להרחיק שלא יפול הקמח על העיסה ולא תאפה כראוי, וכדקיי"ל בסי' תנ"ט ס"ו ובמ"א סק"ז שצריך לזוהר שלא ליתן קמח לתוך העיסה ע"ש. והנה המנהג שהשק קמח עומד סמוך למקום הלישה, ולכאורה אין ראוי לעשות כן כי האבק יפול על העיסה באמצע לישה, ונראה שאין לחוש לאבק רק בשעה שלוקחים הקמח מתוך השק שע"ז מתעורר אבק הקמח, אבל כשהשק מונח כדרכו אין עולה אבק ולזה אין לחוש בשעת לישה, אבל למצות שמגלגלים יש לחוש שיעלה האבק בעת שיקחו קמח ליתן לתוך הקערה ללוש. ולפ"ז צריך להזהיר את נותן הקמח שלא יקח קמח מהשק לתוך הכלי שמודד בו הקמח ללישה רק בשעה שצריך ללוש, ולא בשעה שעדיין לשה את הקודמת, כי יש לחוש שיפול אבק על העיסה בשעת לישה.

לישה – וגלגול, סמוך לתנור

(שייך לאות ז)

זה מפורש בסי' תנ"ט ס"א שלא ללוש סמוך לתנור, וכתב שם הח"י דעת קצת פוסקים דהיינו רק נגד פי התנור, וקצת סוברים שאסור בכל החדר שהתנור בו. והנה להחמיר בכל החדר לא נהגו כמ"ש הח"י שם, והוא דבר שאין רוה"צ יכולים לעמוד בו כי רוב האופים הם עניים, ורק בזמן הש"ס שכל אחד אפה

לעצמו בכל יום כפי צרכו היה יכול לזוהר, משא"כ אצילנו שאופין קוה"פ על כל הפסח ורק צריך לזוהר עכ"פ שלא ללוש ולגלגל נגד התנור, ואף לא סמוך לתנור במקום שמרגישים את חום התנור.

לישה - וגלגול, נגד השמש

(שייך לאות ח)

הוא מפורש בש"ס (דף מ"ב). ובר"ס תנ"ט מבואר דאף דרך החלוקן אסור, ואף דשם איירי בחלוקן פתוח מ"מ פשוט דאף כשהחלוקן סגור והשמש שולט דרך הזוכית שאסור כי החום שולט גם באופן כזה, ואפשר שעוד חם יותר כי הזוכית מוסיף הבל מניצוצי השמש כדאיתא בביצה (דף ל"ג) ע"ש ברש"י. וממילא הניצוצות מתחממים יותר ומחממים את העיסה, וצריך להשגיח ע"ז כי רובם אין נוהרים בזה, וצריך לתלות וילון עב נגד החלונות שלצד השמש. אחרי כותבי זה ראיתי בח"י סק"ד שכתב דשרי ללוש נגד חלון של זוכית, והרגיש בהא דביצה, וכתב דשם איירי דווקא בזוכית עם מים. ולענ"ד זה אינו דהנסיקן מורה שכל זוכית מוסיף הבל נגד השמש וכידוע שמוציאין אור מזוכית אף בלא מים, וגם נראה לעין שהשמש מחמם אף בעד חלון של זוכית.

נקיון הקערה - קודם לישה

(שייך לאות ט)

ע"פ רוב נמצא בהקערות אבק וההכרח לנקותם, כי האבק מתערב בקמח ומעכב שלא יהא נילוש יפה וגם אפשר גורם חימוץ, וביותר לפי ההרגל להניחם אצל כותל ונופל מהכותל סיד לתוך הקערה, וזה מחמם ומחמיץ כדקיי"ל ס"ס תנ"ט, וצריך להשגיח ע"ז כי דבר זה מסור להנער המנקה את הקערה, וכן הרבה פעמים ראיתי שהקערה אינה מקונחת כראוי בעת שלוקחים אותה ללוש בה, כי עדיין נשאר בה הלחלוחית מהמים שרחץ מקודם את הקערה מהבצק שנילוש בה וזה חמץ גמור כי הלא כבר עבר זמן רב, ויש לדון שאף אם יקנחוה כעת כראוי לא יועיל כי כבר נבלע חמץ בקערה ויתחמץ ע"ז העיסה שילוש בה כעת, ועכ"פ אם לא יקנחוה כעת כראוי וילוש בה אזי בודאי יש חשש חמץ, ואף בדיעבד יש לחוש ועי' סי' תנ"ט ס"ד ולזה צריך לזוהר בזה.

נתינת קמח, מים, לישה, גלגול - ע"י קטנים וקטנות

(שייך לאות י)

זה מפורש בר"ס ת"ס וע"ש בח"י בזה, ואף שלא למצת מצוה י"ל שאין הקטן נאמן ע"ז וע"ש באחרונים, ובפרט שעכ"פ יקחו ממצות אלו למצת מצוה, וגם אולי יתנו מהם לעני והעני יקח מזה למצת מצוה, ושופך המים יש להחמיר ג"כ לפי שנתינת המים הוא התחלת לישה כדאיתא בשבת (דף י"ח ע"א דף

קנה"ע"ב). והרבה פוסקים פסקו כן לענין שבת והובא בטוש"ע סי' שכ"ד ס"ג וכתבו שם האחרונים שיש להחמיר כן ע"ש, וגם דהא עיקר חיוב שימור חל משעה שהקמח מתקרב למים כדאיחא בפסחים (דף מ' ע"א) ע"ש ברש"י שמשעת נחיתת מים לקמח מתחיל חיוב שימור, וקטן לאו בר שימור הוא ועי' מג"א סי' תנ"ג סקי"א, ואף דבמי חטאח כתיב ג"כ שימור ותנן בפ"ג דפרה שקטנים עסקו בזה, ועי' יומא (דף מ"ג) דיליף מקרא להכשיר קטן להזאה י"ל דאיירי כשגדול עומד ומשמר או דהתם גזה"כ הוא, ועכ"פ נראה ברור שיש להזהר בזה. ולפמש"ל באות כ"ה לתת המים לקערה ואח"כ הקמח, צריך לדקדק גם בנותן הקמח שיהא גדול וכמובן, ומ"מ גם שופך המים יהא גדול כי לפעמים צריך להוסיף אח"כ מים באמצע הלישה כידוע, וגם כי כשנותן מים לחוך הקערה שלשו בה כבר עיסה אחת, נמצא שם עדיין פירורים מעיסה הקודמת.

נותן מים לא יתקרב לקמח - וכן להיפך, וגם למצות

(שייך לאות יא)

ההרגל ששופך המים יקרב אל נותן הקמח, ועי"ז יפול עליו אבק הקמח ואח"כ הוא שואב המים ונדבק הקמח בכלי שהוא שואב, ומהכלי יפול להמים שבתוך הכלי הגדול וכן נופל מבגדיו לתוך המים ויש חשש חימוץ בזה, ועי' ח"י ס"ס תנ"ט שכתב שמועד הקמח ירחק מהמצות אם לא ירחץ את ידיו. ולדעתי אין תועלת ברחיצת ידיו כי כל בגדיו מלאים אבק הקמח כידוע, ומבגדיו יפול האבק על כל דבר שיקרב אליו, לזה צריך להתרחק מהמצות כל זמן שלא ינקה בגדיו. ועי' מג"א סי' תנ"ג סקי"א שאבק הקמח פורח וע"ש בח"י, וע"ל אות ו', ובעיני ראיתי כ"פ שהיה דבוק קמח על הכלי ששופכים בו המים.

הרחקת המצות מקמח - וגלגול

(שייך לאות יב)

מהקמח מפורש בס"ס תנ"ט, וע"ל אות ו' שיש לדון שצריך מתיצה להפסיק, וממקום שמגלגלים מסתבר כי בעת הגלגול נופלים הרבה פירורים, ולזה הצריכו בסי' ת"ס ס"ג לומר בע"פ בשעת לישה פירורים יהיו הפקר וע"ש באחרונים.

חמימות התנור - כראוי

(שייך לאות יג)

הטעם כי אם לא יהא חם כראוי לא יתאפו המצות כראוי ובין כה וכה יתחמצו, וכ"כ הרבה פוסקים שאסור להניח המצה בתנור ואח"כ להסיק תחתיה, כי בין כה וכה תתחמץ המצה, והובא בסי' תס"א ס"ב, ומקור הדין שם הוא מהא דפסחים (דף מ') אדהכי מחמע ליה ע"ש בפוסקים ובח"י סק"ז, ואף שיש"ל דכיון

אפיית המצות השלם

קנט

שהחום שבתנור הוא עיקר אפית המצות אין לחוש לחימוץ דמי לשוחט בסכין רעה דאפילו כל היום קיי"ל דכשירה, מ"מ ז"א דהכא כיון שאין בו חמימות כ"כ לאפות במהירות מתחמצת קודם שמתחלח ליאפות, דכל חום מחמץ אף קודם שיעור מיל, וגם דהא יש מצות שנעשו מהעיסה שנילושה פעם ג' בקערה, ונתערבו בה פירורים שנשארו בקערה וכן על הקרשים מעיסה ראשונה שנשלם לה שיעור מיל בראשית אפייתם בתנור, וכידוע שכן המנהג ללוש בקערה כפי ערך שיעור מיל וזוה לכל השיטות אסור, דאף המקילים בסי' תס"א ס"ב במסיק אח"כ היינו משום דהוי תוך שיעור מיל ע"ש. ונראה ראייה לנ"ד דהא איחא בפסחים (דף ל"ז) שאין עושין מצה עבה טפח וכ"פ בסי' ת"ס ס"ה, והטעם הוא שמתחמץ קודם שנאפה כראוי, ואיחא בש"ס שם דלהכי עשו לה"פ עב טפח אף שהוא מצה מפני שהיה התנור של מקדש חם ביותר ע"ש בפרש"י והעצים היו יבישים והיה נאפה מהרה אף שהוא עב, נמצא מבואר שאם התנור אינו חם כ"כ אפשר שתחמץ קודם שנאפה אם המצה עבה, וא"כ י"ל שאם התנור אינו חם כראוי אזי יתחמץ אף במצה דקה כמו שלנו, כי מי יודע גבול העובי ומדת החום. ונראה שצריך שיהא התנור חם עכ"פ כפי הדרך להיות בעת אפיית לחם, וביותר צריך להשגיח בסוף האפיה כי או אף שהתנור מצטנן קצת אופים בו ג"כ וההכרח לקצר.

ליזהר מדבוקת משהו בצק – לכלי ניקור, ומרדה

(שייך לאות יד)

כמה פעמים מצאתי שנדבק מעט בצק במרדה ולפעמים חושבים שהוא סיד אבל באמת הוא בצק, וזה ניכר כי סיד יעבור בקינוח בעלמא אבל בצק הוא דבוק והוי חמץ גמור מחום התנור, וגם כי שוהה יותר ממיל, ויש לאסור המרדה כדקיי"ל בסי' תנ"א ס"ז ובמג"א שם סקל"ז שאין מועיל קליפה הגעלה. ונראה דבנ"ד סגי בקליפה דהא הוי רק משהו, ואם תפלוט המרדה לתוך המצה יתבטל בסי' כדין חמץ קודם הפסח, ועי' במג"א סי' תס"א סקי"א דאין יוצא הבלוע בלא רוטב וגם שטעם מועט יתבטל בסי' ע"ש, ורק גבי אפיית חמץ אמרינן שם דלא מהני קליפה כי נבלע טעם חמץ בכל המרדה ולא בטל דלא ידעינן כמה בלע משא"כ בנ"ד, ואין לחוש שפליטת המשהו יחמיץ את כל המצה, דאף משהו שאור גמור אין בכוחו להחמיץ מצה שלימה בעת קצרה כזו, ורק כשהוא בעין יש לחוש שידבק בהמצה ויהי איסור בעין, וגם דאפשר יחמיץ עכ"פ המקום שידבק בו אבל בקליפה דהוי רק פליטה מתפשטת הבליעה בכל המצה ואינה מחמצת, ולפי"ז י"ל דסגי רק בגרידת המקום שנדבק בו הבצק, ומ"מ נראה להצריך קליפת כל המרדה באותו צד כי הרי נתפשט טעם החמץ בכל המרדה ואסור לבטלו לכתחילה, ואף דקיי"ל דקודם הפסח לא הוי שם איסור על חמץ וגם דהא אין כוונתו לבטל, מ"מ היכא דאפשר למעט את האיסור צריך למעטו בכל האפשר, ועי' ט"ז יו"ד סי' קל"ז ובחיבורי ח"ב סי' מ', וגם דאפשר

לא נבלע רק כדי קליפה דהא הוי איסור כחוש וע"ש במג"א, וגם דאם יקילו בגרידה בעלמא לא יזהרו בזה כראוי. אבל כשיחמירו לקלפה במעצד אזי יזהרו כראוי, אכן לאסרה לגמרי הוא חומרא שא"א לרוה"צ לעמוד בה כי קשה למצוא תיכף מרדה אחרת.

ואם נדבק סיד במרדה צריך לגרוו כמבואר בס"ס תנ"ה שסיד מחמם ומחמיץ, ואף דבלא"ה מניח תיכף המצה בתנור מ"מ יש לחוש שחום הסיד יגרום לחמץ קודם שיאפה, דחום התנור לא ישלוט בו עדיין כדי שיאפה, וכעין הא דפסחים (דף ע"ה) לענין צלי מחמת דבר אחר וע"ש בתד"ה וגרפו בשם הירושלמי, וגם דדבר הנדבק מעכב האפיה כמ"ש הפוסקים ועי' הגר"א סי' תס"א סק"ט ושם באחרונים לענין חטה הנמצאת במצה, והורגלו לסמוך המרדה בכותל ועי"ו נדבק שם סיד שדבוק בכותל ויש להזהירם על זה שלא יסמכו בכותל, או דעכ"פ יקנחו בכל פעם את הסיד אף דזה קשה לסמוך עליהם, וכן קיי"ל ביו"ד סי' א' שאסרו לעשות דבר לכתחילה על סמך שידבקו אח"כ ויש לחלק, והיכא דאין להם מקום להעמידה רק אצל הכותל יש להקל לקנחה בכל פעם, ויותר טוב שידביקו שם איזה דבר בכותל לכסות את הסיד.

והברזלים שמנקרים המצות קשה מאוד לנקותם כי החריצים שם צרים מאוד ולזה צריך להשגיח הרבה ע"ו, כי אם ישארו שם פירורים ידבקו אח"כ בהמצות וזה ניכר כשיראו בין החריצים מראה לבן, והנסיין הורה אשר אותם שהם של נחושת נקל יותר לנקותם, ואף שכתב המג"א סי' תנ"ה סק"ט בשם המט"מ שנחושת מחמם, מ"מ אין לחוש לזה כמ"ש המג"א שם, ומצינו דיש פוסקים דס"ל דנחושת אין בולע רק אם האור מהלך תחתיו עי' ש"ך יו"ד סי' נ"ח סק"ג בזה, משמע שנחושת אינו מתחמם במהרה כמו שאר דברים ולזה יותר נכון לקחת של נחושת.

שיעור נקיון להעוזרים - והכלים

(שייך לאות טו)

ע"ד שיעור מיל ע"ל סי' כ' בזה, ואק' ישראל על איזה דבר משהו בצק אין יתחמץ וידבק במצות שיעשו בהם אח"כ, ובקרשים ובעצים שמגלגלים בהם צריך לזוהר באשר מראה עץ הוא לבן קצת, ויש לפעמים ליחות מבצק נדבק בהם ואין ניכר כ"כ עד שיעיינו היטב, וצריך לזוהר שיגרדום בנחת כי הנשים מגרדות בשברי זכוכית ועי"ו עושים סדקים בהקרשים ובעצים המגלגלים, וזה גורם שלא יוכלו אח"כ לנקותם כמש"ל אות ד'. והנה המג"א סי' תנ"ט סק"א וסקט"ז כתב שצריך לנקות הידים והכלים אחר כל עיסה, אבל כבר כתב הח"י שם שאין המנהג כן, והביא שם דיעות פוסקים דס"ל כמנהגינו לנקות ולגרוד בכשיעור מיל, אף כי בסוף הלישה בהכרח נשאר בצק רבוק בקערה וכשנותנים שנית קמח להקערה הרי אין הקמח נילוש עם הבצק הנה כראוי כמ"ש המג"א סי' תנ"ט סקט"ז, נראה דזה שייך רק כשנותן מעט קמח לתוך עיסה שנילושה כבר קצת.

אבל בנ"ד שנותן קמח ללוש עיסה שלימה שפיר נילושה העיסה כראוי ביחד עם הבצק הדבוק בקערה.

איסור רחיצה ב"פ באותן מים

(שייך לאות טז)

באשר המים מלאים בצד מידי הנשים והמים מתחמצים כי עבר עליהם שיעור מיל, וכשירחצו שנית באותם המים אין תועלת ברחיצתם כי ידבק בידיהן החמץ שיש במים ההם מקודם, ועי' סי' תנ"ט ס"ג וס"ד לענין מים שמצננת בהם ידיה ושרוחצים העריבה. ולפ"ז צ"ל שגם מים שמצננת ידיה צריכה להחליף בכל שיעור מיל עכ"פ, וע"ע בח"י סק"ח שהידים מתחממים בעסק העיסה ואקצר.

הרוחצין צריכין לנגב ידיהן בתר רחיצה

(שייך לאות יז)

זה פשוט כי הליחות שעל ידיהן יש בהם קצת ליחות מהבצק שהיה על ידיהן, ואם לא יקנחום כראוי ישארו על הידים מים מחומצים כי נבלע בהם ליחות בצק וידבק אח"כ בהמצות, וגם אפשר יגרמו חימוץ להמצות כשיחסקו בהם בידיהן, וצריך להשגיח ליבש המטפחת או להחליפו כי מרוב הקינוח בו הוא מתלחלח ואין תועלת בקינוחם בו כי הידים מתלחלחות בו עוד יותר, וגם כי גם נו נדבוקו ונבלעו המים שנבלע בהם לחלוטית הבצק.

אזהרות להלש

(שייך לאות יח)

זה מבואר בר"ס ת"ס שמצת מצוה צריך ללוש לשמה ע"ש בט"ז וש"פ ואכמ"ל בזה. ושלא תדבר. פשוט כי טבע המדבר שניתו רוק מפיו ורוק מחמיץ כדקיי"ל ר"ס תס"ו, ואף שכתב שם המג"א שאינו מחמיץ מיד מ"מ י"ל דהרוק הוא פושרין וכמו שבדקין הריאה ברוק במקום פושרין, וזה מחמיץ קודם שיעור מיל כמ"ש הפר"ח סי' תנ"ט סק"ה וכמש"ל אות ו', ולכן יש לחוש לזה וע"ד לנקות ידיה והקערה, כ"כ המג"א ס"ס תנ"ט. ולענין שיעור מיל עמש"ל אות ט"ו בזה ושלא ישאר בצק תחת הצפרנים, כאשר כן מצוי וכדאיתא בפ"ט דמקואות מ"ב, ואח"כ אפשר תגע בעיסה וידבק בה משהו בצק תחת הצפרנים.

אזהרות נחוצות להאופה

(שייך לאות יט)

הטעם כי כל שלא קרמו פניה תחמיץ בנקל מחמת החום, וכמש"ל אות ה' ו' אות ז' ועי' ח"י סי' תס"א סק"ז, ורק כשמונחת בתנור היא נאפית כדרכה אבל

כשמגביה בהמרדה יש לחוש שתחמיץ, כי על המרדה אין שולט כ"כ כח חום התנור שתאפה שם המצה וכן קיי"ל בסי' תס"א ס"ג שלא ליקח המצה מהתנור ולהחזירה קודם שיקרם פניה, ואף בדיעבד כתבו שם הט"ז ומג"א דאסור. ונראה דה"ה כשמגביה על המרדה דהא עיקר האפיה הוא ע"י חום קרקע התנור ולא באויר התנור, וגם דהא המרדה חוצצת מלמטה בין אויר התנור ובין המצה ולזה יש לחוש שתחמיץ, ודנקיט המהרי"ל והרמ"א שלא יקחנה מן התנור י"ל דנקיט לפי שדרך האופים ליקחנה לראות אם כבר נאפית, ובמהרי"ל בשם הר"ש נקיט לה אף משקרמו פניה ע"ש. ובכה"ג אפשר שיחשוב האופה שכבר נאפית רק הד"מ כתב ע"ז דלאחר שקרמו פניה אין חשש ע"ש, ולזה נקטה בשו"ע כגוונא דנקיט המהרי"ל שלוקחה מהתנור, ולכא"ו יקשה דא"כ כשמשימים המצה לתוך התנור ניהוש שתחמץ באויר התנור קודם שיניחנה בקרקע התנור. ונראה דהלא התורה צותה לאפות מצות כדרך אפיה וא"א לשים על קרקע התנור אם לא תהיה קודם באויר, וא"כ מוכח שבדרך אפייתן אין לחוש לחימוץ, וכמו שאין חוששין שתחמיץ מחום התנור קודם שתספיק ליאפות, ואף דלא דמי כי י"ל שחום קרקע התנור שהוא חזק הוא אופה ולא מחמץ אבל חום אוירו י"ל דמחמץ, מ"מ עכ"ל שכל שהוא דרך אפייתו אינו מחמץ אבל כשמגביה את המצה קודם אפייתה יש לחוש שתחמיץ, ושם כתבו האחרונים שגם המרדה שהוציא בה את המצה אסורה, ולפ"ז יש לאסרה גם בני"ד. ואפשר שיש לסמוך בזה על דעת הג"ש בתשובה סי' י"א שהקיל בזה והובא בח"י שם, דבלא"ה יש מקום לחלק בין כשעודנה באויר התנור בין כשמוציאה מן התנור, ובלא"ה כתבו האחרונים שם שבשעה"ד יש לסמוך על הג"ש שלא לאסור המרדה. והנה גבי צליית הפסח שצולין בשפוד באויר התנור קרי לה צלי אש, שם איירי שיש גחלים בתנור עי' פסחים (דף ע"ה ע"א) ד"ה וגרפו בשם ירושלמי, וגם בלא"ה אין לדמות אפיית מצה לצליית בשר, ואף דאיתא בברכות (דף ל"ז ע"ב) שאפו לחם ג"כ בשפוד ע"ש ברש"י על נהמא דהנדקא ובאו"ח סי' קס"ח סקל"ז [ובמג"א שם סקמ"ב משמע שאפו כן גם לחם גמור, וצריך להבין כוונתו וכן מש"ש מסי"ג בהגהה ואכ"מ] מ"מ י"ל שבאמת מתחמץ מקודם ועוד יש לחלק ע"ש ואקצור.

והנה בסי' תס"א ס"ה איתא דמצה שנתכפלה ודבוקה עד שאין שולט שם האש אסורה, וכתב הד"מ שם הוא במג"א סקי"א שאם הכפל לא נדבק זל"ז רק הוא סמוך שרי אף שכמעט נדבק, ומוכח מזה דכשהאש שולט נאפה אף באויר התנור אף שאינו מונח על קרקע התנור, ואפשר לומר דאיירי בתנורים שבלומן הש"ס שהיה אש בתנור בשעת אפיית המצות ועי' פסחים (דף ע"ה) ובטוש"ע ר"ס תס"א, וזה דוחק דבומן הרמ"א והמג"א ודאי היו התנורים כמו שלנו. ונראה שזה רק כשחום האש שולט בשני צדדי המצה, אבל כשמנוחת על המרדה אין האש שולט רק למעלה ולא למטה כי המרדה חוצצת, ואף דככפולה אין חוצצת אם לא נדבק היינו טבע הכפל שהיה משהו חלל בינתיים כל עוד שלא נדבק, משא"כ על המרדה אין שום חלל, וגם דכיון שחלק התחתון נאפה

אפיית המצות השלם

קסג

מקרקע התנור ממילא עכ"פ אינה גורמת צינון לחלק הכפל העליון, אבל המרדה שהיא צוננת ודאי שחוצצת [וזכר לדבר מהא דקיי"ל בסוכה (דף ל"ז) ויומא (דף נ"ח) דמב"מ אינו חוצץ ושאינו מינו חוצץ]. ולזה נראה שאסור להגביה במרדה כל עוד שלא קרמו פניה.

(שייך לא"ו כ)

דין פשוט בסי' תס"א ס"ד שצריך שיהיו המצות אפויים כראוי שלא יהיו חוטים נמשכים הימנה, ובח"י שם כתב שאם יתן אצבעו בתוכה לא יתדבק עליו בצק, ואנכי ראיתי שאין נוהרים בזה וביחוד במקומות שאופים מצות למסחר שרוצים שיכביד משקלם כשלא יהיו אפויים כראוי, וצריך להשגיח ע"ז לבדוק המצות האפירות ואם מוצאים מצה כזו יש לחוש גם על המרדה שהוציאו בה המצה, וכן יש לחוש לשאר המצות המונחים אצלה ועמ"ש באות הקודם בשם הנ"ש ועי' בשו"ע הרב סי' תס"א בזה.

איסור אחיזת עצי מגלגלין תחת אצילו ידים

(שייך לאות כב)

הטעם כי בשביל שהמקום דחוק מתחממים העצים וגם מצוי שם זיעה כדאיתא בזבחים (דף י"ח ע"ב) ע"כ ברש"י. והנסיון מורה שגם הבגד לח שם מזיעה ויתלחלו העצים בזיעה ותתערב בהמצה, ואף דקיי"ל בסי' תס"ו ס"ה דזיעת אדם אין מחמץ, מ"מ לא עדיף ממי פירות שבתערובות עם מים. ומצאתי בח"י שם סק"ז שהביא כן בשם מהרי"ל דהוי כמי פירות לענין תערובת עם מים, וא"כ בנ"ד יוגרם חימוץ כי הלא יש מים שנילושו בהם, ולכך זה איתא בירושלמי שפ"ח דתרומות וביד"ד סי' קט"ז ס"ד שצריך ליהזר מזיעת האדם כי הוא סם המות ע"ש, וגם י"ל שע"י החמימות ששם יתחמם העץ וגם יתחמם הבצק שדבוק בהעץ אף שלא שהה עדיין שיעור מיל ואח"כ יתדבק בהמצה בעת הגלגול.

לישת עיסה גדולה גורמת - שהיית עיסה בלי עסק

(שייך לאות כג)

הטעם פשוט כי כתבו הרבה פוסקים אשר אם המצות מונחים בלי התעסקות יש לחוש לחימוץ אף בפחות משיעור מיל, עי' סי' תנ"ט ס"ב ובאחרונים שם, ושם נתבאר שאם אחר ההתעסקות יניחיה בלי עסק מיד יחמץ ע"ש בסש"ע ובאחרונים ודבריהם צריך ביאור ואכמ"ל. וגם כי הם מונחים ע"פ רוב או על הקרשים או על הטס שמנקרים עליו את המצות, ועל הקרשים יש לחוש שיפלו על המצות מהפירורים שגורדים מהקרשים ומהעצים שמגלגלים בהם, ועל הטס הנה ע"פ רוב מונח הטס סמוך לתנור ויש לחוש שיחממו כשהיו מונחים זמן רב אף דודאי אין שולט שם החום, דבמקום שהחום שולט אסור להניח שם המצות בלא"ה וכמש"ל אות ד', אבל כשמונח זמן גדול יש לחוש אף כשאין

מורגש החום כ"כ וע' ר"ס תנ"ט ברמ"א ובח"י סק"ג, וגם כי עי"ז יבואו לפעמים להמשיך יותר מכדי מיל.

במקום הגלגול (ושאר עסק מצות) לא יאכלו

(שייך לאות כד)

הטעם כי כשאוכלים חמץ ומלכלכים ידיהם בחמץ יש לחוש שיפול מהחמץ על הקרשים או ידבק בהעצים שמגלגלים בהם, וכעין זה מצינו בחולין (דף ק"ב) שאין להניח כותח אצל מלח שמא יפול הכותח לתוך המלח וימלחו בו בשר, וביו"ד סי' צ"ה ס"ו כתב הרמ"א שיש להחמיר אף בבשר וחלב ובנ"ד חמץ לא בדילי מינה, וגם יש פוסקים דס"ל דחמץ קודם פסח לא מקרי איסור כלל דמי לכותח ומלח ויש לחלק כמובן, ועי' חולין (דף ק"ד) ואקצר כי עכ"פ ראוי לזהר בזה. והנה ההרגל להניח עצים שמגלגלים בהם על החלוק בעת הפנאי לזה כתבתי שלא יניחו חמץ על החלוק.

להרחיק כלי המים מהקמח בעת השפיכה לאגן הלישה

(שייך לאות כה)

מעודי אני תמה על ששופכים המים לתוך הקמח בכלי אחד כל היום, כי הלא טבע הקמח להעלות אבק ובעת שפיכת המים יש לחוש שיפול האבק על הכלי של מים ויחמץ שם, והזהרתי תמיד להחזיק הכלי רחוק מן הקמח ובכ"ז לבי נוקפי כי הקילוח מרחוק גורם יותר שיעלה אבק מהקמח, ולזה כמדומה שיותר טוב שיתנו המים מקודם לקערה ואח"כ הקמח ובוה אין לחוש שיתזו המים בנתינת הקמח כי זה נראה לעין, ואם יראו שינתזו מים על כלי של הקמח יוכלו לקחת כלי אחר או לנקות היטב את הכלי תיכף, וגם אפשר לזהר להשים הקמח בנחת לתוך הקערה, ואף שא"א בפעם ראשון לצמצם ליתן מים כפי הצורך מ"מ יוכל אח"כ להוסיף מים כי אז כבר יתגבל הקמח קצת ולא יעלה אבק, וגם אפשר לתת הקמח מקודם ורק שיתן הקמח בצד אחד בהקערה והמים יתנו בצד השני, וזה אולי יותר נכון כדי שלא לעשות ההיפוך מדרך העולם, וגם כי כ"ה דרך לישה כדאיתא בשבת (דף י"ח ע"א) וגם לא יהי' חשש התזת המים, ויש עוד עצה לשפוך המים לידי הלש והוא ישים המים לתוך הקמח ונסיתי כן ועלה יפה וע"ל אות י"א.

דין מצות הנוגעות זו לזו, או מונחות זו ע"ג זו - בתנור

(שייך לאות כו)

זה מפורש בס"ס חס"א שאסור שיגעו זה בזה, ובוה כתב המג"א שם סק"ד בדביעבד מותר מפני שחום התנור שולט למטה ונאפה כראוי, ומבואר בזה שאם הניחו זה על זה אף בדיעבד אסור דחום התנור שולט בתחתונה ולא בעליונה.

וממילא מתחמצת העליונה מחום התנור וכמש"ל אות י"ט והעליונה אוסרת את התחתונה, וזה דאי אין לומר שחום התנור ישלוט לאפות שתי המצות יחד, ואף דמצה עבה כשתיהן היתה נאפית מ"מ שתי מצות שאני, וכעין הא דקיי"ל במליחה בסימן ס"ט שחתיכה עבה פולטת ע"י מליחה, ואם נחתכה במקום א' שוב אין פולט אם לא ימלח שני החתיכות ואף דלא דמי להא דנ"ד כמוכן אבל העיקר נראה כנ"ל, אכן התנור במקום שהוא נראה שא"צ הכשר דרך בחמץ גמור כתב הח"י סימן תס"א סק"ד שצריך הכשר אבל לא בני"ד דהוי רק חשש, וע' פמ"ג במשבצות סימן תס"א סק"ד שכתב שיתבטל המקום בכל התנור אם אין ידוע מקומו, ויש לדון בזה ע"פ מה שאיסרוו הוי רק מצד שיחמץ את הנאפה בו ואכמ"ל. שוב מצאתי בפמ"ג ס"ס תס"א שכתב שאם הניחו מצה זו על זו בתנור אסור בדיעבד וגרע ממצה כפולה יעו"ש. והנה שמחתי שכוונתי לדעתו הק'.

קושי אפיית מצות בלילה - וצורך להשגחה יתירתא

(שייך לאות כח)

זה מוכן שבליילה קשה לראות אם נדבק משהו בצק על הכלים וכן בשאר ענינים, ועי' חיבורי ח"א סי' מ"ח לעניין ראיית מראות בלילה, ובשעה"ד צריך עכ"פ אור גדול ואור המנורות בליץ לאמפין ידוע שמחמם מאוד האויר ויש לחוש לחימוץ וכדאיחא בסימן תנ"ט ס"א ובח"י שם סק"ט וע"ל אות ז' בזה, ובדרך כלל צריך להשים לב למקומות שאופים מצות למסחר שאופים שם עד אחר הצות הלילה ויותר, וכל העוסקים בזה עייפים מאד ואין בכוחם להשגיח על כל דבר כראוי וצריך שם השגחה רבה, וכל ירא' לנפשו יעמוד בעצמו בשעת אפיית המצות להשגיח שיעשו הכל כדין, כי אם ח"ו יכשל באיסור חמץ בחנם יהי' כל יגיעו והוצאותיו לצרכי הפסח, ומי זוטר מאי דכתיב ושמרתם את המצות, וכ"כ בשו"ע סי' ת"ס ס"ב בשם הרא"ש ובח"י שם סק"ד ע"ש, ות"ל אשר מעודי השגחתי בעצמי בעת אפיית המצות בכל העת כפי האפשר, ובקשתי עוד אחרים אף בשכר לעזור לי בההשגחה כי צריך לזה כמה אנשים.

אסור לישא עיסה מגולגלת - בידים

(שייך לאות כט)

זה מפורש במג"א סימן תנ"ט סק"ד ובח"י שם שהידים מחממים את המצה, וההמון אין נוהרים בזה מחסרון ידיעה וגם כי נדבק בידיו בצק ולא ירגיש.

המשגיח, והמזהיר, יזהירו בניחותא - ושאר אופן התנהגותו

(שייך לאות ל)

כ"ה בשבת (דף ל"ד) וגיטין (דף ר') שצריך לומר בביתו האזהרות לשבת

בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, ומכ"ש שלא בביתו דודאי צריך להסביר בניחותא ולהעיר אזנם שמסור בידם דבר חמור, ואם לא יזהרו כראוי יכשילו ח"ו באיסור כרת ובמקום מצת מצוה יאכלו חמץ ח"ו, וישראל קדושים הם ומקבלים מוסר, וגם כי רוב העוסקים בזה הם נשים ולנשים איתא בשמות רבה פכ"ח שצריך לומר להם בלשון רכה כדי להמשיך לבן, ובכ"ז במקום שרואה המשגיח שאין שומעים לדבריו יודיעם שיאסרו מלאפות שם מצות וכי יאבדו נאמנותם כדן חשוד לאותו דבר, ואם לא ישמעו לקול התראה זו אזי ודאי שאסור לאפות שם מצות כדן חשודים לאותו דבר כנ"ל, ובפרט דבלא"ה אין נשים נאמנות בדבר שיש בו טורח כדאיתא בפסחים (דף ד') ובפוסקים. ואקצר.

סליק הביאור משו"ת דברי מלכיאל, תושלב"ע

פרק כח

העתקנו לכאן מספרי הנכבד זיוו המנהגים (חדש ניסן) להרה"ג ר' יהודה דוב זינגער ז"ל, (והסכימו גדולי דורינו – ודור הישן, על חיבורו) והקורא בו ימצא בו טעם זקנים ודברים מחודשים, וגם דבריו בהקדמתו לדיני מצות – אמת לאמיתו [ומי יתן ויתעוררו העם על דבריו לשוב למנהגי הישנים], והעיקר תוספת היראה והתעוררות להתאמץ במצוה זו המובלע בין השיטין בתוך הדברים.

הקדמה

ראוי ורצוי לעורר ולהתריע בפרט בימים אלה, ימי התכוננות מלאה לימי חג פסח המתקרב, על העובדה המצערת שהרכבה הלכות דינים ומנהגים הולכות ומשתכחות מישראל, והגורם העיקרי לזה היא החיים המודרניים עם המכונות החדשות על כל צעד ושעל, ועי"ז הנוער אינו יודע מההלכות ומנהגים מלאים חן וזיו יהודי מקורי שעל ידם השרישו אבותינו לתוכנו רוח דעת ויראת ה'. נקח למשל, הפרשת חלה מן העיסה, זכור נזכור איך שאמנתו הקדושות הפרישו אחר לישת העיסה ברתת ובהתעוררות עצומה כזית מן העיסה עם ברכת להפריש חלה מן העיסה, ואמירת יהי רצון וכמה פרקים מתהילים וזרקו אותה באש לתוך התנור, עיניהן ולגו דמעות של אושר על קיום המצוה, דמעות אלה האירו דרכנו והחדירו לתוך לבותיהם של הילדים שורש עמוק לאהבת ולקיום המצוות. והיום בדרך כלל אין לשיין בבית אלא קונים לחם וחלה בחנות ויותר מזה אין אפילו

אפשרות סבירה לשרוף את העיסה, בפרט בכתיים בנות הרבה דירות אין תנורים בדירות אלא כירי גז או פתילות ששריפת העיסה קשה עליהם, וכן הכנת הבשר לבישול: עד הנה לא הרשו שהקצב ימכור בשר המוכן לבישול, אחרי שהוא שרה מלח והדיח הבשר, מפני הטעם הפשוט של סרך בתה, והיום קונים בשר מוכן בלי מפריע, ואין תראה ותלמד הבת אין שורין ומולחין הבשר, שהוא היסוד מוצק של מטבח הכשר. ואפשר עוד למנות דוגמאות למאות ואין ברצוני עכשיו אלא לקחת הענין האקטואלי של חחדש זה והוא ענין הכנות ואפיית המצות. זכור נזכור אין שחנכו אותנו בשאיבת מים שלנו, איזה החד ושגב קדושה וטהרה ליוו אותנו בכל צעד ושעל, של הכנת תנור ראשון, גלגול העיסה, מצות שמורה הושטת המצות לתוך התנור בזריזות ובקפדנות, ובפרט בערב פסח באמירת ושירה הלה שבקעו עד שמי מרומים, והיום בדרך כלל קונים חבילות מצות בתנות ועי"ז אין לילדים מושג מה זה מים שלנו, תנור ראשון, מה זאת מצה שמורה ופשוטה, על מה צריכין להזהר ולהקפיד בעת לישת ואפיית המצות, וכדומה עשרות דברים, על כן העצה היעוצה לדעתי, לטובת החינוך היהודי השורשי והמקורי, שכל מורה והורה יקח את תלמידיו-ילדיו לבית אפיית המצות, ויסביר להם תהליך ההכנה מעת קצירת החטים עד גמר אפייתן, ויראו כמו עיניהם, ועי"ז ילמדו להמשיך תורת אבותינו ורבותינו לדורות הבאים, וכן כאמור למעלה שהאמהות כן תשדלנה ללוש במשך השנה כמה פעמים בבית, להפריש חלה מן העיסות ולשרוף אותה כדת וכהלכה, וגם לא לקנות בשום פנים בשר המוכן לבישול, אלא הן בעצמן תתעסקנה במצוות הקשורות בהכנת הבשר, וזה יגרום ויגרוור אחריי שהכנות תחונכנה ברוח ישראל סבא והיה מחננו תמיד קדוש וטהור.

הלכות חומר המצות

(א) מצה של חובה אין יוצאין בה, אלא דוקא כמה שהיא עשויה אחד מחמשה מיני דגן (חטה, שעורה, כוסמין, שבולת שועל, שיפון, והמנהג לעשות מצה מחיטים לכתחלה משום שהוא חביב לאדם, ויש בזה הידור מצוה) – דאלו באים לידי חימוץ שנאמר לא תאכלו עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות, בא הכתוב להקיש מצה לחמץ, מה חמץ אין חייבין עליו ואין איסור חמץ אלא בה' מינים אלו, אף מצה אין יוצאין בה אלא דוקא כמה שהיא מה' מיני דגן אלו, אבל המצות העשויות מקמח אורז ודוחן ושאר מיני קטניות אין יוצאין בהן, שמינים אלו אין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון, וממילא מותר לעשות בפסח תבשיל של אורז ומיני קטניות ולאכול אותם, ויש אוסרים. והמנהג באשכנז להחמיר (ראה מ"ב תנ"ג סק"ו הטעם) ומנהג זה השתרש כבר זה מאות בשנים וקבלנו עליהו ועל זרעינו באיסור גמור, והמפקפק ומיקל בזה מעיד על עצמו שאין בו יראת שמים ויראת חטא. אחינו הספרדים לא קבלו ע"ע גזירת קטניות בפסח, ואוכלים בפסח בלי מפריע אורז וקטניות, אכן יש רבים מחכמי הספרדים

שאינן אוכלים קטניות ולא שמן שומשומין אלא מדליקין בהם. בשעת בצורת ורעב מחירים גם רבני האשכנזים אכילת הקטניות דעל דעת כן לא קבלו האשכנזים את הגזירה, ד.דורה"מ מאכילים גם האשכנזים לעופות, וכן אם נפלו מעט קטניות לתוך התבשיל זורקה ואוכל התבשיל, וכן מותר להשהותם וליהנות מהם ולמכור אותם בחוה"מ ולהשתכר בו, דלא נהגו איסור אלא אך ורק באכילה ולא נהגו איסור בהנאה. אין יוצאין יד"ח מצת מצוה ממצה העשויה מסובין או ממורסן לבד (סובין): קליפה הנושרת מן החטה בשעת כתישה, מוסין: קליפה דקה הנשארת בנפה אחר יציאת הקמח, רש"י, והרמב"ם מפרש בהפך) אבל לשין העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצאין בה, וכן יוצאין במצה העשויה מסולת נקיה ביותר ואין אומרים שאין זה לחם עוני.

מצות שמורים

(ב) ועוד מעלה למצות מצוה שיוצאין בה חובת כערב תאכלו מצות: שהיא צריכה שמירה יחירה וקפדנית לשם מצת מצוה, ואינו די שאין בה חשש חימוץ, שכתוב ושמרתם את המצות כלומר המצוה היא לשמור את החטים לשם מצה (משא"כ מצות של שאר ימי פסח, די ומספיק לכשרותן הידיעה שאין בהן חשש חמץ) והשמירה המעולה שלא יפלו מים על החטים היא: משעת קצירה כלומר שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצת מצוה שלא יפלו עליהן מים (ראה סי' תס"ז שאפי' אם התבואה עוד מחוברת לקרקע אם נחייבשה לגמרי ואין צריכה עוד לקרקע מקבלת חימוץ אם ירדו עליהן גשמים וע"כ המנוגד לקצור הדגן של שמורה בעודן לחין קצת) ולכל הפחות צריכה השמירה להיות משעת טחינה כשטוחנין אותן בריחים של מים לפי שאז מתקרבת אל המים ויש חשש שנגעה במים ע"כ צריכה שמירה מאז, וי"א שמספיקה השמירה משעת לישא ולפני לישא אין צורך בשמירה מיוחדת דמן הסתם לא מחזקינן איסורא, והמצות האלו נקראות מצד הדין מצת שמורה ושאר המצות אין צריכות שימור כלל מצד הדין ומספיקה הידיעה הם נחממו, ונקראות מצה פשוטה, וכל זה מצד הדין, אכן ישראל קדושים הם ונוהגים שאין אופין מצות אפי' לכל ימי הפסח, אלא מקמח המשומר לשם מצה משעת טחינה ולפחות משעת לישא, ולמצות מצוה לליל הסדר אופים שמורה משעת קצירה (המהדרין במצוות והחרדים לדבר ה' נוהגים לאכול בכל ימי הפסח אך ורק מצות שמורות משעת קצירה) ובשעת הדחק סומכים על שימור משעת לישא ויוצאים יד"ח במה שלוקחים קמח מן השוק (אמנם במקומות שנוהגים לכבס את החטים ולשהותן במים לפני הטחינה אסור ליקח קמח מן השוק אפי' בשעת הדחק דהוי ממש כדגן שנטבע ראה תס"ז ס"ב).

(ג) והיות שצריך למצה של חובה שימור לשם מצוה כנ"ל, ראוי ורצוי להגיד ולאמר בפה, בכל ההכנות, בעשייתה, בשאיבת המים, בלישה ובאפיה, כשעושים פעולות אלו: לשם מצות מצה! ועסקו בעשייתה ישראלים גדולים זכר מבין י"ג שנה ונקבה מבין י"ב שנה, אבל חרש שוטה וקטן ומכש"כ נכרי פסולים אם לא שא"א בענין אחר שאז מותר בחשו"ק, ובנכרי אם ישראל עומד ע"ג ומסייע ג"כ

קצת. וראוי לכל יר"ש שיהא הוא בעצמו עומד משגיח ומסייע בעשיית המצות, ובפרט במצות מצוה, וכן עשו גדולים הראשונים וכן ראינו אצל אבותינו ורבנותינו, וסמך לזה ממכילתא, דרש ר' נתן: ומשארותם צדורות בשמלותם, וכי לא היה להם בהמות? אלא שהיו ישראל מחבבין המצוות, ועוד המצה נקראת לחם עוני דרכו של עני הוא מסיק ואשתו לשה (מהרי"ל).

לישה במי פירות

ד) דע עוד שאין יוצאין יד"ח מצה בליל ראשון במצה שנלושה במי פירות כגון יין שמן דבש מי ביצים, דכתיב לחם עוני, מה דרכו של עני לאכול קמח עם מים בלבד (מצה עניה) ולא הנילוש במי פירות שהוא מצה עשירה (וכן מי פירות בתערובת מים לא נקרא לחם עוני) ובשאר ימי הפסח מצד הדק מותר לאכול מצה שנלושה ממי פירות, אבל מי פירות עם תערובת מים ממהרי להחמיץ ראה פרטי דינים סי' תס"ב ולפי מנהגנו אין לאפות מצה עשירה כ"א בשעת הדחק לחולה או זקן הצריך לזה.

טחינת הקמח

ה) טחינת הקמח: נוהגין לנקר הריחיים היטב ולכסות כל הכלים בכגד פשתן, או שרוחצין כל הכלים היטב שלא ישאר בהם קמח מחומץ מכל השנה. וקמח הראשון שנטחן אחר הניקור שומרין אותו עד לאחר הפסח או אוכלים אותו לפני הפסח מהטעם שמא נתערב בו מעט ממה שנדבק בריחיים, ואנשי מעשה רגילים ללכת אל הטחנה להשגיח בעצמם בטחינת קמחיהם, ועכ"פ ראוי למנות שומר איש יר"ש ובקי בדינים קצת, ולא ע"ה ומכש"כ קטן כדי שלא יביא הדבר לידי חשש חימוץ. ביום שטחנו הקמח אסור לאפותו, לפי שהקמח בשעת טחינה רותח, ומחמם המים, והעיסה נוחה להחמיץ, אלא יטחון עכ"פ מעל"ע לפני האפיה. השקים שמניחים בהם הקמח טוב לעשותם חדשים, אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה כשארין עור עבה תחת השק, שהקמח מתחמם מגוף הבהמה שהוא חם ועי"ז הקמח ממהר להחמיץ בשעת הלישה, ועוד שהבהמה מויעה ואפשר שהזיעה מחמצת כמו המים ראה מ"ב תנ"ג סקל"ד. וגם לא יניח הרבה שקים עם קמח זה על זה במקום שאפשר, וגם לא ישב על השקים לא קמח מפני שהקמח מתחמם עי"ז ובדיעבד אין לאסור בזה.

חומר המים למצות

ו) המים: אין לשין את העיסה אלא במים שלנו, כלומר, שלנו ועבר עליהם הלילה בכלי לאחר שנשאבו, והטעם כתב רש"י שהמעיונות בימי ניסן הם חמין, מפני שהחמה הולכת באותו זמן בשיפולי הרקיע סמוך לארץ ומחממת המעיונות, וי"מ שבלילה החמה הולכת למטה מהרקיע ומחממת המעיונות, ולפיכך אסרו

חכמים להשתמש בהם לצורך לישה תיכף כשמוציאים מן הארץ עד שיעמדו בכלים ויצטננו מחמימותם (ואין הבדל בין שהמים הם מי בורות ומעינות ובין שהם מי נהרות) ולכן צריכים לשואבם בין השמשות (אחר שקיעת החמה טרם זריחת הלבנה) כדי שהמים יהיו צוננים במשך כ"ד שעות, דהיינו ביום השאיבה י"ב שעות כשהמים היו עוד מחוברים (שביום המעינות צוננים) ואחר השאיבה י"ב שעות במשך הלילה כשהם כבר תלושים, אלא מפני שא"א לכיין ממש בין השמשות רשאים לשאוב סמוך לביהשם"ש מעט אבל לא הרבה מבעוד יום וכש"כ שלא לאחר לשאוב אחר כניסת הלילה, ובדיעבד ששאבן מבעוד יום לאחר התחלת הלילה יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אעפ"י שלא עמדו י"ב שעות.

איכות המים

(ז) מותר לשאוב בפעם אחת על כמה ימים. טוב לכסות המים כשמוליכין אותם מן הנהר עד הבית אף שכבר שקעה החמה כדי שלא יפול תוכם שום דבר חימוץ (ומטעם זה נוהגין לסנן המים בשעת השאיבה בכד לבן זנקי) ויהיו מכוסים במשך כל הלילה שעכ"פ לענין מצוה יש להקפיד על איסור גילוי, ויעמוד המים בחדר קר נפרד, ולא בחדר שיש בו התנור שאופין בו המצות, ומכש"כ שצריכים לכסותם בבוקר כשמוליכים אותם תחת אויר הרקיע למקום הלישה כדי שלא יתחממו מהשמש, לא ישאבם אלא ישראל ולא יתנם בכלי נחושת ד"א שהוא מחמם את המים ונהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים. אם אין מספיקים המים שלנו מותר להוסיף עליהם מים שלא לנו, ובלבד שיהא הרוב ממים שלנו. ולכתחלה אין לשין בהם אא"כ המים שלא לנו נתבטלו חד בתרי במים שלנו. כשאופין מצות ביום ראשון של השבוע שואבין מים בליל ה' כלומר, הלילה השייך ליום ו' ואין שואבין בע"ש.

הלישה - ואפיה

(ח) אין לשין עיסה של מצה בחוץ במקום שהחמה זורחת שם, מפני שחום השמש מחמם העיסה ותבוא בקלות לידי חימוץ, אבל במקום מוצל מותר ללוש אפי' תחת אויר הרקיע, דוקא ביום בהיר אבל ביום המעונן אסור דיומא דעיבא כוליה שמשא (יומא כ"ח) שטבע השמש או להגביר חומה בכל מקום, ע"י שהשמש בוקעת בכל סדקי העננים, ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון פתוח שמה יהיה מעונן ולא אדעתיה, ואם השמש זורחת שם מכסים החלון בסדינים. לא ידחוק הקמח בהמדה דא"כ לא ילוש יפה, וכשיבוא הקמח לתוך התבשיל יתחמץ, אלא ימדוד בפיוור כדרך שמודדים למכור.

(ט) אין לשין עיסה גדולה משיעור חלה, שהוא כשיעור מ"ג ביצים וחומש מביצים בינוניות של תרנגולת, והטעם ששיערו חכמים שאם העיסה גדולה משיעור זה לא יספיקו הידיים לעסוק בכל העיסה, ובהכרח שמקצת עיסה תשאר

אפיית המצות השלם

קעא

בלי עסק (וכיצד משערים מדה זו ראה בשו"ע סי' תנ"ו, וראה במ"ב שם סק"ז שבזמן הזה נהגו להקל וללוש יותר משיעור חלה) וכיין מצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ וממעטין משיעור חלה, וא"א להפריש חלה מן העיסה הזאת משום ברכה לבטלה, ולכן נוטלין ומפרישין חלה אחר האפיה, ואז נותנים המצות האפויות מכמה עיסות לתוך סל אחד, והסל מצרפן לחלה כמו הלישה, או שיתן עליהן סדין מלמעלה, שהסדין יקיף את כל המצות וזה ג"כ כמו צירוף בכלי, ויטול חלה ממצה אחת ויצא על כולן (ואם היה בכל עיסה יותר משיעור חלה כנ"ל בשם המ"ב מפרישין חלה מכל עיסה בפ"ע, ואם רוצה להפריש מאחת על כולן יכול לעשות כן, וא"צ צירוף כלי רק שתהיינה סמוכות זו לזו.

(י) אסור לתת מלך או שאר תבלין בעיסה של מצה, מפני שמחממין אותה, ונוחה להחמיץ. אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש ונאפה יפה ויש לחוש שיתן המצה לתוך התבשיל ותחמץ. לא יניחו העיסה בלא עסק אפילו רגע אחד, דכל זמן שמתעסקין בה אפילו כל היום אינה מחמיצה (ועסק נקרא לישא ועריכה בכח ובחוזק, ולא ברפיון, ואם שהה העיסה בלא עסק שיעור מיל (שהוא לשיטת השו"ע תנ"ט ס"ב 18 רגעים ולהרמב"ם והרע"ב בפי' המשנה פסחים פ"ג 24 רגעים וי"א 22½ רגעים) הוא חמץ. ולכתחלה במקום שאין הפסד מרובה משהיה 18 רגעים הוא חמץ, ובהפסד מרובה כ"ז דלא שהה 22½ רגעים אין לאסור אם לא רואים בה סימני שיאור וסידוק (מ"ב בביאור הלכה תנ"ט) (וכאן לפי דעה השניה היו קולא אבל לענין מליחת בשר ששיעורה ג"כ כדי הילוך מיל היו חומרא, וא"כ לדעה ראשונה די ב"ב 18 רגעים, ולדעה שניה 24 רגעים אבל כ"ז בדיעבד, כלומר, אחר שכבר הודח הבשר אחר ששהה במלחו שיעור מיל ונתבשל כבר, אבל לכתחלה צריך להיות הבשר במלחו שיעור שעה ואין לשנות (רמ"א יו"ד ס"ט ס"ו).

(יא) אחר הלישה, עורכין מגלגלין ומנקבין העיסה – כדי שלא תתפח – בזריזות רבה, ועובי המצה היה כאצבע ועכשיו עושין המצות דקות עד בערך ד' וה' מצות כעובי אצבע (ואם היא עבה טפח מדינא אסורה שיש חשש שמא לא ישלול חום האש בתוכה ותתחמץ בשעת אפייתה) יש מדקדקים שהמצות תהיינה עגולות דוקא שכתוב עוגות מצה ועוגה היא עגולה, וראה שו"ת מהר"י אסאד או"ח קנ"ז שכ' בשם הרס"ג כי העגול מורה שאנו מאמינים בבואר ב"ה שאין לו ראשית ואין לו סוף. אמנם ראה בשו"ת התעוררות תשובה ממרן ר' שמעון סופר הי"ד ח"ד סי' ל"ז שכ' הלא במשך כל השנה אופין לחמי חמץ ככרות עגולות ועוד אדרבה חזינן שחביב הרבוע בתוה"ק, במזבח הפנימי וחיצון כתוב רבוע יהיה, גם בחושן כתוב רבוע יהיה, תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני, ולחם הפנים ג"כ לא היו עגולים אלא ארוכים ורבועים.

(יב) אחר הלישה והעריכה יהיו נוהרים מאוד להוליך העיסה בזריזות ובמהירות אל התנור, והאופה יכניסן תיכף ומיד לתנור, ויזהר מאוד שלא להחזיקה נגד פי התנור אפי' רגע.

התנור - למצות

(ג) התנור: ראוי לכל יר"ש שקודם שיאפה יכשיר התנור כדון, כלומר, שצריך להסיקו שילכו הנחלים על פני כולו, ויהיה חם מאוד, ויהיו ניצוצות ניתזין ממנו. והמנהג להמתין עד שיצטנן התנור ולהסיקו עוד פעם ומנהג יפה הוא טוב וישר לעשות כן (ראה סי' תס"א הטעם) ויש נוהגים לעשות בתנור קרקע חדשה כעובי אצבע, כדי שלא יצטרכו היסק ומנהג יפה הוא, - וע"כ משתדלים המהדרין, שלהם תהיה האפיה הראשונה שקורין תנור ראשון מפני שאולי מי שקדם להם באפיה לא היה נוהר בכל הזהירות והחומרות הדרושות. האופה יהיה נוהר שלא תחכפל המצה בתנור ושלא תגע אחת בחברתה ולא יוציאנה עד שתהא נאפית כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיו החוטין של העיסה נמשכין בתוכה. מהרי"ל היה נוהג להסיק התנור בעצי ערבה והלולב, ויש שמטאטאין בהם התנור, והאיל ועשו בהם מצוה פעם אחת עובדים בהם מצוות אחרות. אפס קצוהו כטיפה מן הים כתבתי מדיני מצות שרבים ועמוקים הם, ואידך זיל גמור בשו"ע ובמפרשיו הפוך בהם היטב היטב.

ע"כ סדר דבריו

פרק כט

זה לשון מרן רבן ומאורן של ישראל הגה"ק בעל המחבר חת"ס זצ"ל בחלק השמטות סי' קצ"ו:

הנה אנחנו מקפידים שלא יהי' ולא ישהה מתחלת נתינת מים לקמח עד שתוציא המצה מהתנור אלא ב' או ג' מינוטי"ן אע"ג דשיעור חימוץ הוא י"ח מינוטי"ן מ"מ במדינתנו זריון במצוה זו אפי' הפחותים, ובכל זה חלילה ללוש עיסה כשיעור חלה כמבואר בש"ס וש"ע קפידא לפיסחא, כי אם ששם עורכין המצות עד שיניחנו על הפאל"ה, ססמוך לנתינה לתנור ממש אפי' רגע כמימרי'. עו"ש: ע"כ התחזקו והתאמצו אתם אצילי ישראל ועשו כמו שאנחנו עושים פה היום בכל בית אפיית מצות עומד יומם ולילה משגיח אחד בן תורה המשגיח על העושים להשמר מכל מכשול, ועכ"ז ת"ח שבעירנו טובכים בכל יום פעמים פתאום ככל בתי אפיית מצות לראות מה ומי העושים והאופים וכל דבר קשה אליהם יובילו והמה יורו יורו.

פרק ל

העתקנו מס' שמושה של תורה (בעהמ"ח עיר דוד על קש"ע) להגר"ד פעלדמאן ז"ל. ודבריו דלהלן הם מורה דרך להמעין בדיני לקיחת וברירת חטים ומתקשה בהבנת שמות הנרדפין כמו „מבוקעות“, „מצומחות“, „לתיתה“ ודין גרמא למניעת קיום הלכותי, שהלא אם אין תלמוד איה איפוא יהא כאן מעשה, אבל דבריו היקרים מאירים עינים, ומרחיבין לב בהבנת הענין על בורי.

- א -

חטין נעשות יפות

טוב להדר לקנות חטין הבאות ממדינות החמות, ושאינן הגשמים יורדים שם רק לעתים רחוקות, לא כן במדינות שיורדים שם גשמים מרובים ולעתים תכופות כמו מדינת בריטאני בגלילות שונות ובפרטות מנשטת וגלילותיה, ולעתים רחוקות יקרה שעת הקציר יעבור בלי גשמים, ועפ"י רוב החטין שם מצומחות, ועל כן טוב להדר אחר חטין הבאות ממדינת קאנאדא (מאנאטאבער) או מארגענטינא ואוסטראליע וכיוצא, שאז אפילו אם ימצאו ביניהן איזה חטין מצומחות, מעט מן המעט הנה שאין צריך לבררן ולדקדק אחריהן.

- ב -

מבוקעות ומצומחות

חטה שנחבקה מורה על קלקולה וחימוצה, שעל ידי ריכוך וניפוח החטה מתבקעת יותר מהרגיל ונראה לעין, ואינה דומה לצמיחה, והצמיחה לא תסור על ידי יובש החטה, אבל הביקוע יכול לחזור ולהתחבר על ידי שמייבשין החטין ואינו ניכר אחר כך והת"ס או"ח סי' קל"ב סיים ואי אפשר לצייר ענין הביקוע במכתב (אם יחוקני ויחלימני השי"ת, אשתדל להשיג ציורים לחטין מבוקעות ומצומחות בחלקים הבאים אי"ה).

מובן מאליו דמבוקעות קיל יותר ממצומחות, ואף על פי כן המנהג להצריך ס' נגד כל המבוקעות גם כן, וכיצד משערין, אחר שאי אפשר לברר ולבדוק כל חטה בפני עצמה, מבואר בפוסקים שמנהג הוא ליקח שלשה אגרופים, היינו שלש

פעמים מלא היד מהאוצר או השק, ומונין אם יש ששים נגד המבוקעות והמצומחות, סמכינן דאיתחזוק כל האוצר או השק שיש בו ששים. דוקא שכל החטין הן מקצירה אחת, אבל אם הן מקצירות שונות שקנה מזה איזה שקים וממקום אחר איזה שקים, או אפילו ממקום אחד אך בהפסק זמן בין קצירה לקציה, אין מועילת בדיקה אחת לכולם. וחטין משנה שרבו בה גשמים, או שהן לחין ונשתנה מראיהן אף שיש ס' נגד המבוקעות והמצומחות יש לחוש לכולן ואין אנו בקיאים מהו נקרא ראוי להתבקע (עי' מרדכי פ' כל שעה) וסתם חטין אין שינוי מראה פוסל בהן, כי רגילין להיות בשנוי מראה זה מזה, גם שלא מצד נפילת מים עליהן, אבל בדאיכא ריעותא כנ"ל שינוי מראיהן מוכיח עליהן, ולכתחלה יש לברר החטין ממיני זרעונים כמו שומים, „קנעבליך, גארליק“ או כמו בצלים „צוויבעל, אָניאן“, ועל כל פנים יראה שיהיה ששים כנגדן כמו שצריך ששים נגד המצומחות, כי יש מחמירין בהו דלא מהני ששים. דהמיץ שלהם הוא חריף.

- ג -

לתיתה

בשלחן ערוך א"ח ס' תנ"ג סעי' א' בהגה מבואר, דהמנהג ליקח לתחתיה חטים ומבואר הטעם באחרונים, משום דחביב לאדם ביותר ואיכא משום הידור מצוה, ובאמת יש לומר דעיקר הטעם הוא משום דשעורים ממהרין להחמיץ, ומזינא דגמרא פסחים מ' שעורים אסורין בלתייה מהאי טעמא וכמגן אברהם שם סק"ט דשיפון ושכולת שועל מין שעורים הן לענין זה, והאידיא אסור ללחות בין חטים בין שעורים (שם סעי' ה').

ומה היא הלתיחה וכוונת הלוחתים, הרמב"ם ז"ל פירש שבוללין החטים רמים וטוחנין אותם מיד, ורש"י ז"ל פירש ששורין במים מעט קודם הטחינה הסיר מורסנן כדי שתהיה סולתן נקיה, והגאונים אסרו שלא יבאו לידי חימוץ על ידי הלתיחה ולפי מה שראיתי בעיני, הלתיחה כעת היא יותר ממעט שהיו שורין בימיו רש"י ז"ל, רק שהן ממש שרוין במים כמו דגן שננטבע בנהר (עי' צמח צדק סי' ל"ב), וכוונת הלתיחה היא לא רק כדי להסיר מורסנן ושיהיה סולתן נקיה בלבד, אלא כפי שגילו לי קצת היא כדי שהלחלוחית תתחלק בשוה לכל החטים כי יש מהן יבשים ויש מהן לחין, גם מהחטים הלוחותים, מוציאים יותר אחוים % קמח לבן בכמות ובאיכות מאשר מוציאים מחטים שאינם לחותים וגם יתרבה משקל הקמח על ידי זה. ועוד יש טעמים בדבר שלא רצו לגלות ואח"כ אינם טוחנים תיכף עד לאחר שיתיבשו, יש מהם שמיבשים החטים באויר היינו שמפילים אותם ממקום גבוה לבור עמוק, וע"י שמתפורין בשעת הנפילה בהליפט (אויפצוג) שמחיצותיו מלאות נקבים והרוח נושב בו מכל צדדיו, וחוזרין ומעלין אותן ע"י מכונה העשויה לכך, וחוזר חלילה איזה פעמים עד שמתייבשין, ואם הדבר נחוץ המה מייבשין בחום קיטור או עלעקטרי, ובאופן

כזה קרוב מאד שממהרים להחמיץ, וסגירת צנורות המים שמראים להרבנים בשעת הכשר הרחיים, הוא רק אחיות עינים, כי מי יודע אם לא כבר לתתו ונתיבשו, ומה יתרון לסגירת הצנורות בשעת הטחינה. ושמעתי מטוחנים מומחים בעלי רחיים שאי אפשר להכיר ולהבחין אם החטים לתותים ויש שסמכו עצמם בבחינה על ידי זכוכית המגדלת, שאם החטים אינם לתותים, אזי נראה קצת אבק בתוך הציריים (הסדקים) שבחטים, מה אין כן בחטים לתותים, אבל קשה לסמוך על זה.

עוד מהגהמ"ח הנ"ל בענין הכשר ריחיים - והעמדת קמח

- ד -

הכשר הרחיים

בענין הכשר הרחיים כבר ביארו אחרוני הפוסקים איך לנקר ולנקות כל כלי הטחינה, ובאמת אי אפשר לנקרים ולנקות כראוי בפרט ברחיים הגדולים, מובן כי לא כל מיני הרחיים שוים בזה, וסומכים עצמם על זה שהקמח הראשון שנטחן אחר הניקור אין משתמשים בו לפסח, וגם טוחנים שלשים יום קודם הפסח עפ"י שו"ת נחלת שבעה סי' י"ב. בכל זה מצאתי לנכון לעורר שישגיחו היטב בנקיון מקום מעבר הקמח בהצנור העליון המונח בשכינה ובו עשוי סוכב כמין בורג Screw שמעביר את הקמח בסוכבו מצד האחד לצד השני, שמחעכבין שם פסולת כמו מוך ופרורי בצק וקשה לנקרו היטב, מה שאין כן במקום מעבר הקמח בצנורות הזקופים שאין מתעכב שם, וגם אפשר לנקותם בנקל. (וכמובן שזה רק בשעת הדחק כשאין ריחיים המיוחד לפסח, ואמנם ישראל קדושים ומחמירים בכ"ז שיהי' ריחיים של יד ושיהי' מיוחד רק לפסח ושאר מיני חומרות - המו"ל).

- ה -

עמידת הקמח

בעמידת הקמח בבתי האופים, ראיתי הרבה מכשולים, לא רק מה שמעמידים השקים זה על גב זה ושאר דברים שצריכים לזהר מצד הזהירות המבואר בש"ע ובאחרונים, אלא שמעמידים הקמח בחדר שאופים, ששם החום גדול מאד מחום התנור, ובמדינות שהאוויר לח וביחוד במנשסתר ובהרבה עיירות הקרובות לחוף הים, יש חשש גדול שעל ידי הרטיבות והחום ימהר להחמיץ, ולא עוד שראיתי שהעמידו שקים עם קמח זה על גב זה מפני דוחק המקום נגד חלון או פתח פתוח בבית שהתנור שם, ומצד אחד היו השקים רטובים וקרים, ומצד השני נגד התנור היו חמים ומכשול גדול הוא, ויש להשגיח על זה.

בענין קמח בכל השנה (אגב אורחא)

- 1 -

לבנונית הקמח

מעולם תמהתי על הקמח שראיתי במדינות אלו שהוא יותר לבן מהקמח המוכר שבמובחרים במדינות אחרות, ושאלתי למבינים ואמרו לי כי בשעת טחינת החטים זורקים הטוחנים לתוכן איזה סם חריף ללבן הקמח שקורין בלייכען ע"י Bleaching Powder והאופים שלשים את העיסה בידיהם לא על ידי מכונה, עוד ידיהם נעשה לקוי עפ"י רוב במין צרעת Dermatitis דבר חריף הלא מועיל להחמיץ ע"י ש"ע סי' תנ"ה ובמג"א סוף סקי"ט, ושמעתי מטוחן בעל רחיים גדולה שיש להם אופנים שונים איך להלבין הקמח ביותר והם מדברים הכמוסים עמהם שאינם מגלים אותם לכל, לטובת מסחרם.

ע"כ מס' הנ"ל

פרק לא

העתקנו מס' מנהגי ארץ ישראל - מנהגי עיירות שונות בא"י כמו ירושת"ו, צפת, מענין מצות - והמסתעף. (וע"ע פ' ל"ב).

א) המנהג לאפות מצות מצוה של בתי כנסיות שמחלקים אותה לעניים וליחידים ביום י"ג, אכן יש מעט מזעיר מאנשי מעשה שנוהרים בעצמם לאפות ביום י"ד וכן עמא דבר, אכן בדיעבד אין לנו לאסור. ועיין עוד בתשובות ח"א תע"ז, וכן הוא מנהג בעיקר"ת ירושלם ת"ו כשהיו מחלקים מצות אפיות לעניים למצות הסדר הגם כי אין שם כי אם שלש מצות ללילה הראשונה ותו לא היו אופים ליל י"ג ויום י"ג וליל י"ד כי אין הזמן מספיק לאפות לכל הקהל ביום י"ד, ואין הקב"ה בא בטרוניה ח"ו עם בריותיו כי הוא דבר נמנע האפשרות, ומה יעשו עיירות רבות שאין להם תנור כשר לאפית מצה בעירם ושולחים להם מצות אפיות דרך נהרות ומדבריות לאכילתם בפסח, וכן שולחים להם מצות לסדר ליל הפסח יום או יומיים קודם, ובשעת הדחק העצומה כזאת לא החמירו ומקרי בדיעבד וכשר ומה גם דהא איכא לכמה מרבנן קדישי קדמאי ורכת מן האחרונים דסברי מרנן דשרי אפילו לכתחילה לאפות קודם י"ד ויוצאים בה בשופי וכמו שכתב הרדב"ז באותה תשובה, ועיין להב"ח ולהרב מגן אברהם והח"י בסמ"ח תנ"ח כ"ש דאין להחמיר בדלא איפשר.

ב) המצות בצפת אין עוסקים בה רק זכרים והחכם עומד שם עליהם.

(ג) בזמן שאיבת המים למצה אנו רואים מהני דווקא זקני וחכמי ירושלים ת"ו המדקדקים לשאוב דקים אחדים סמוך לשקיעת החמה (סמוך השעה 12 לשעון ערבי) לפניה ולאחריה.

(ד) החטים שעושים בהם מצות טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה (תנג, ד). ועיין לקמן תעז, ב כי כן נוהגים באיזה מקומות. וכתב המחזיק ברכה תס, ג כי בארץ הצבי נהגו כי כל המצות של פסח תהיה משעת קצירה.

(ה) נהגו בעיה"ק צפת שכאשר עושים מצה עשירה ביין ושמן מטגנין את השמן קודם עשיית המצה משום שחוששים אולי עירבו מים בתוך השמן ויהיה מי פירות עם מים אך כשמטגנים השמן אז כח האש שואב כל המים שבתוכו.

(ו) פעיה"ק ירושת"ו נהגו לנקר הריחים לחטים דפסח וטוחנים חיטים בלתי שמורים משעת קצירה אלא משעת קניה מהשוק ואחר כך חוזרים לנקר הריחים כדי לטחון חיטים שמורים משעת קצירה.

(ז) ואנשי מעשה נהגו לילך בעצמם אל מקום הריחים לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (הגה תנג, א בשם המרדכי). וכן נוהגים בעיה"ק ירושלים.

(ח) החטים מותר לבלול אותם במים כדי להסיר סובן וטוחנים אותם מיד כדרך שטוחנים הסולת וכבר נהגו כל ישראל בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים גזירה שמא יהו ויחמיצו.

(ט) וכן מי רגלים ומי הפה מחמיצים (תסו, ה). כתב הרשב"ץ בספר מאמר חמץ ד"ל סע"א דנשים חשובות כשהן מרקדות הקמת נותנות מצנפת כנגד פניהם כדי שלא תנתז צנורא מפיהם כשהן מדברות יעו"ש. וכן ראיתי נהוגות קצת מן הנשים פעיה"ק ירושלים.

(י) ומנהג לקנות חטים לחלקם לעניים לצורך פסח (הגה תכט, א). נוהגים פעיה"ק שעושים מכוללות הק"ק מצות מחוטטים שמורים משעת קצירה ומחלקים לעניים בערב פסח כדי שיעשו הסדר מאלו המצות ומנהג ותיקין הוא וצריך להזהיר להממונים על זה לעשותן גדולות כדי שיספיקו לבעל הבית ובני ביתו ולא יבואו לאכול פחות מכשיעור.

(יא) טחינת החטים של מצות מצוה אין איסור על ידי גוי אם ישראל עומד על גביו (ט"ז תס, א). וכן המנהג בארץ ישראל.

(יב) בענין אכילת מצה בכל ימי הפסח בימים ובלילות חוץ משני לילות ראשונים הדבר פשוט שאינה אכילת חובה ואי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל מצה, ולא ראיתי ולא שמעתי בהיותי בעיר מולדתי עיה"ק ירושת"ו ולא בשכני בעיר גדולה של חכמים מי שברך על אכילת מצה בימי פסח לא בימים ולא בלילות כי אם בשני הלילות הראשונים אבל בימים אפילו בימים הראשונים וכן בשאר הלילות אין מברכים כי אם ברכת המוציא אבל לא ברכת על אכילת מצה.

(יג) כאשר לשיך מצה עשירה ביין המנהג פשוט בארץ ישראל להדיח העריבה בין לישא ללישה ביין ולא במים דיש לחוש שמא תשאר טיפת מים וכשילוש ביין הוה ליה מי פירות עם מים שממריים להחמיץ.

(יד) ואין אומרים מומור לתורה בערב פסח (הגה תכט, ב). משום שלחמי

תודה היו חמץ ואפילו בערב פסח אסור להקריב שיבואו לדי נותר (מגן אברהם וברא היטב שם) כתב גאון ירושלים, הפרי חדש (מ"ח תר"ד) דבאלו המקומות נהגו לאמרו. ובספר פקודת אלעזר על או"ח דס"ד ריש ע"ד כתב דעכשיו אין נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו לאמרו.

(טו) מנהג ירושלים להקדים בערב פסח להתפלל מנחה גדולה אצל הכותל המערבי ולומד סדר קרבן פסח.

(טז) ערב פסח אחר חצות מתקבצים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בהלכות קרבן פסח בהרמב"ם, ומתפללים מנחה גדולה ויוצאים לעשות המצות שמורות ויש נוהגים וקוצרים החטים בידם ומקיימים לקט שכחה ופאה תרומות ומעשרות וחלה ומברכים על אכילת מצה ליל פסח במצה שנעשה עליה עשר מצוות.

(יז) קודם חצות מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים (שו"ע תס"ח, ג). ירושלים היא מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כיון דלקוטאי נינהו ומתקבצים שם אף ממקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כיון דלקוטאי נינהו ומתקבצים שם אף ממקום שנהגו איסור (פר"ח תס"ח משם התוספות) וכן ראוי לנהוג בכל חומרי מנהגות. ואם מותר להסתפר על ידי ישראל עיין אדרת אליהו ישראל ד"ט ע"א שכתב שראה פעיה"ק מקילין בזה להסתפר על ידי ישראל אף שהוא מקום שנהגו שלא לעשות כמ"ש ואין מוחין בידם כיון שהוא לצורך המועד וכסברת הראב"ד ודלא כדעת מרן.

(יח) אגרת רבי שלומיל (נדפס בקובץ על יד ג') הכותב: „בצפת נוהגים כל בעלי התורה לאכול בפסח מצה שמורה משעת קצירה ואשר אין ידו משגת מכוון לאכול לכל הפחות לילה ראשונה ממצת שמורים“; מנהגי צפת לר"א הלוי הכותב: „רוב בעלי תורה אוכלים מצה שמורה ליל פסח ויחידים כל שבעה ומחמירים כל מיני חומרות“; לקוטי ר"מ מלכי הכותב: „ובארץ ישראל נהגו התלמידי חכמים לשלוח אדם בשדה לשמור החטים לשם מצה ואין אוכלים מצה אחרת בכל שבעת ימי החג כי אם מצה שמורה וגם בשעת טחינה נשמרים מן הריחים שנטחן בה חטים של פסח שאינן שמורים משעת קצירה ומכשירים אותם וכן בנפות וכן בשאר הכלים שנעשה בהם מצה אוסרים אותם לצורך מצה שמורה כאילו היה זה היתר וזה איסור“.

(יט) ובנהר מצרים כתוב: „מנהג מצרים לחלק לעניים לחטי דפסחא מצות אפיות שקונים חטים מכיס הכוללות וטוחנין ובוררין ואופין אותם ומחלקים אותם לעניים חנם אין כסף, וכמנהג עיקו"ת ירושלים ת"ו כי יש מקומות רבים שמחלקים לעניים לחטי דפסחא לעשות המצות והעניים מטפלים הן בטחינתם ובאפייתם וזה צער לעניים כמובן. אכן במצרים מחלקים חטים אפיות מוכנים וכמנהג עיקו"ת“.

(כ) שער המפקד; נהר פקוד המביא את שורש הדברים: כחשובת הכה"ה ס"ה שהובאו בברכי יוסף שכתב: „ויש מי שהקפיד שלא לשטוף העריבה שלשים

בה בין ליישה ללישה במים אלא ביין וכו' והנוהג כן שפיר עבדי, אך המנהג לשטפם במים ומניחים בחמה או באויר להתיבש ומעביר בגד לנקותם מקודם ואין לחוש ואם באולי נשאר ליחות לית לן בה ויר"ש יזהר לנבבם יפה, ואם מדיחה ביין תבוא עליו ברכה ועל זה מסיים הברכי יוסף: ובארץ הצבי מנהג פשוט להדיחה ביין וכוונתו מבוארת בדירוּשֶׁלֶם עושים כמהדרין מן המהדרין ושוטפין ביין, ובשבחם דבר דנוהגים מאי דהוה מנהג שפיר אכן הדבר ברור למי שידו יד כהה ואין לו יין בריווח ומדיחה במים ומנגבה היטב ומניחה בחמה להתיבש אין בכך כלום, וזה דלא כמשמעות מלת „דוקא“ שהוסיפו אל דברי הברכת יוסף“ (כי הנוסח בשער המפקד הוא „העושים מצה עשירה ושוטפים העריבה שלשים בה ושאר הכלים בין ליישה ללישה המנהג הוא להדיחם ביין דוקא“); וראה בזכרון משה אר"ח תנ"ט.

כא) שיח יצחק לר"א מני הכותב: „מנהג החסידים בירושלם ת"ו שאומרים מזמור לתודה אפילו בערב פסח ובחול המועד של פסח ובערב יום כפור“; כתר שם טוב; ועיין בשו"ת מעשה אברהם סימן יט.

כב) שאלו שלום ירושלם לרבי גדליה מסמיאטיץ הכותב: „פעם אחת ערב פסח הלכתי אני וחברי לכותל המערבי של ביה"מ ללמוד סדר שחיתת הפסח ועבודתו כדאיחא בשל"ה“; שערי ירושלם שער ט' הכותב: „בהגיע עת מועד חג הפסח בערב פסח אחר טבילת יום טוב ולבישת בגדי יום טוב הולכים כל העיר בירושלם אנשים ונשים וטף וגם משאר עירות וארצות הבאים לחוג את חג הפסח בירושלם לפעמים יהיו כשלשת אלפים איש ועושים כסדר המבואר ואומרים סדר קרבן פסח לקיים ונשלמה פרים שפתנו ואומרים תהלים ושאר תפלות המשברים את לב האדם וקול הבוכים נשמע למרחוק מאד ומתאנחים מקירות לבם מיללים בקול מר בהעלות על לבבם במקום הקודש הזה מה היה נעשה ביום הזה ועכשיו אנו רואים שהטמאים הפראים מקרקרים בהיכלו בלעג וקלות ראש והפגרים הם מביאים בתוכו וכל התועבות בו עושים“.

כג) מנהגי ארץ ישראל לר"א גלנטי: בלוח חרנ"ו כתוב: „הספרדים יאפו שלש מצות מצוה מחטים שמורים בערב פסח אחר חצות ורק אנשים יעסקו בכל מלאכות האפיה והם מלובשים בגדי יום טוב ואומרים הלל“; ובספר שערי ירושלם שער ט' כתוב: „בערב פסח שעה ראשונה אחר חצות יאפו מצות מצוה ויזמרו עליהם את ההלל כאשר עשו אבותינו על הפסח בזמן שביית המקדש היה קיים, המנהג הזה הוא בכל ארץ ישראל, גם האשכנזים מלובשים בגדי יום טוב ובלילה יאמרו בכל ארץ ישראל הלל גמור אחר תפלת העמידה ומברכים עליו לגמור את ההלל אבל כשאומרים הלל בדילוג אין מברכים לא לפניו ולא לאחריו. מנהג הספרדים ליל חג הפסח מתקבצים כל בעלי הבתים מכל החצר גם משכנותם לבית אחד ועושים הסדר יחד הם ונשיהם ובניהם ומספרים ביציאת מצרים כל הלילה ומתרגמים את כל ההגדה בלשון ערבי בקול זמרה נאה כדי שייבנו גם הנשים והקטנים ואוכלים ושותים יחד בשמחה ואומרים שירות וחשבחות אשר יונעם לשומען“; ובכתר שם טוב כתב: „המנהג בארץ ישראל

להתעסק בלישת ואפית המצה השמורה בידם בפרט התלמידי חכמים ורב העדה והלישה נעשית בערב פסח אחר הצהריים".
 (ד) פקדח אלעזר ס"ה ע"א; ספר התקנות בשם נחפה בכסף בחידושים על הרא"ם דקנ"ד ע"ג ובתשובות שם או"ח סימן ז' כתב: „המנהג בארץ הצבי יע"א דאף על גב דמצות ואילך אסור במלאכה מכל מקום בפרקמטיה עושים עד הערב ככל ימי ע"ש ואין למחות בידם, דמדינא שרי ויש מקומות שמאחר חצות סוגרים החנויות ואין עושים שום משא ומתן והנח להם לישראל כל אחד לפי מקומו". וראה בזכרונות אליהו בשם חכמה ומוסר דקס"ג ע"ב אות ו' וזכור לאברהם דקכ"ד וכן בשער המפקד ונהר פקוד באריכות ובזכרון משה או"ח תס"ח.

כח ובמחזיק ברכה תסח, ג כתב: „בירושלם עיר קדשנו ת"ו נהגו להסתפר בערב פסח על ידי ישראל עד חצות ואחר חצות על ידי גוי ולא חשו לדברי הרב פרי חדש לא במה שכתב דירושלם דינה כמקום שנהגו שלא לעשות ולא במה שכתב דלהסתפר על ידי גוי הוה ליה כאילו הישראלי עושה מלאכה שהוא מסייע שיש בו ממש. אמנם הנכון לזוהר שלא להסתפר על ידי עכו"ם אחר חצות דאסור מדינא וקודם חצות לפי דעת שאר פוסקים והרב פרי חדש יש להתיר על ידי ישראל אך לפי פסק מרן יש להחמיר בעיה"ק ירושלם ת"ו ועל ידי גוי אין להחמיר"; ובארץ חיים כתוב בשם הנחפה בכסף: „ביהודה עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ובגליל לא היו עושים כל עיקר (פסחים נ"ה ע"א) ובירושלם שמתקבצים אליה גם מבני גליל נהגו איסור כל היום (ירושלם פסחים פ"ד, ה"ו) אבל שלש אומנויות חייטים ספרים וכובסים עושים מלאכתם אף בירושלם קודם חצות".

פרק לב

ועכשיו נעתיק סדר אפיית המצות בארץ ישראל שנוהגין בעידן
 אפייה - בזה"ו.

בספר דברי יחזקאל שרגא (מהרה"צ מסטראפקוב שליט"א, ירושלים) כ' וו"ל:

הגנני להחיעך שכאשר זכיתי לעלות לארץ ישראל ויגעתי ומצאתי את שאהבה נפשי אפיית המצות בהידור רב. ונפלאתי מעצות המחוכמות שלהם למנוע כל חשש חימוץ בעזר השי"ת בטח תשמח לשמוע כמו שאני שמחתי ואמרתי עליהם אורא דאי מחכים.

(א) רידוד המצות על לחות אבן-שיש חלק מאד [או זכוכית עבה].
 (ב) עומדים אצל השלחן בערך עשרים עוזרים מזה עשרה ומזה עשרה.

בראש השלחן עומד מחלק העיסות הוא נותן רק שתי עיסות לשנים העומדים אצלו לימינו ולשמאלו.

(ג) המקבל את העיסה לש ובוטט בידו רק ערך ז' ח' בעיטות ותיכף מוסר העיסה ליד השני שעומד אצלו. והוא הראשון מקבל תיכף עיסה אחרת ועושה כבראשונה.

(ד) השני לש ג"כ קצת ומוסרו לשלישי שמתחיל לרדד קצת ומסרו הלאה וכשמגיע לעשירי הוא גומר המצה.

(ה) איש מיוחד מושיט המצה להמנקב (רעדלער).

(ו) באופן זה בא לידי המנקב רק מצה אחת ולא יותר. כי לא נגמרים הרבה כאחד.

(ז) מוליך המצות משלחן הניקוב לתנור אין לו רק מצה אחת להוליך ובשום פעם אין מונח על שלחן הניקוב הרבה מצות כאחד.

(ח) אצל התנור הוא כך: המביא את המצה הוא בעצמו מכניסה לתנור. כלומר: אינו מוסרה ליד האופה (הנקרא שיבער).

(ט) היושב אצל התנור אין לו שום עסק בהכנסת המצה לתנור. והוא משתדל שתמיד יהי' מקום ריק להכנסת מצה אחת.

(י) משגיח מיוחד על (הבעקענס) כלי הלישה.

(יא) משגיח מיוחד על נקיון אבני שיש או זכוכית הרידוד. לנקותם בכל 15 מינוט ע"י ריטוב במים, ניקוי, וניגוב שאחריו בסמרטוטין.

(יב) משגיח מיוחד על עצי הרידוד.

(יג) משגיח מיוחד על הארוכות (הנקרא שטענגעלעך) שמוליכין עליהן מצות לתנור.

(יד) משגיח מיוחד לשבור הכפולות, הוא מסדר ג"כ את המצות ומוציאם לחדר השני.

(טו) משגיח מיוחד לבדוק ידי המרדדים אם נקיים הם.

(טז) יש הרבה ארוכות באופן שכאשר משתמשים בו פ"א תיכף מוציין אותו חוצה והמשגיח מנקוה ומקררו.

(יז) מים שלנו שואבים במושב מוצא טובב"א הקרוב לעיה"ק ירושלים (זה הוא הנזכר במשנה שמשם מביאין מורביות של ערבה עי' סוכה דף מ"ה ע"א) מן המעיין מים חיים שבשם.

(יח) אחר כל (מיירע) גמר עיסה אחת רוחצין כלם ידיהן.

(יט) לפני כל העבודה בפעם הראשונה מכשירין כל הכלים והשלחנות.

(כ) משגיחים שהעוזרים לא יכניסו ידיהם לכיס כי שמא יש שם פירורי חמץ, ושיקצו צפרניהם. ושלא ידברו בשעת עבודתם.

(כא) לכל עיסה לוקחים כלי חדש ללישה.

(כב) לא לקחת העיסה בין שתי ידיו בתחלת הלישה רק תמיד יהא מונח על השלחן כדי למעט חימום היד השני.

(כג) שלא להפוך המצה באמצע הרידוד.

(כד) כשכבר התחיל לרדד וראה שהעיסה גדולה יותר מדאי לא יקצוץ מן העיסה לצרפה לעיסת חברו.

(כה) משגיח מיוחד על המטפחות שיהיו מוכנים לכל מיני צרכים דהיינו ניגוב כלי הלישה. ניגוב שלחנות הרידוד וניקוב, וניגוב הידים, אחר נקיין הארוכות [שטענגעלעך] שמנקים עם ניר זכוכית [שמירגיל] ונשאר שם אבק יש מטפחות לנקות את האבק.

(כו) והנה הרווחנו בזה:

(א) שעל שלחן הרידוד אין מונחות הרבה מצות גמורות בבת אחת [ולא כמו שראיתי במקומות אחרים שנגמרו כעשר מצות יחד ואין מי שיוליך לשלחן הניקוב (רעדעל טיש) הרבה מצות כאחד].

(ב) שאין מונחות על שלחן הניקוב הרבה מצות בבת אחת, כי אין מביאים לו רק מצה אחת כנ"ל אות ו' [ותמיד נצטערחי שהיו מונחות כחמש ושש מצות על שלחן הניקוב, ואחר כל עסק של העיסה ממחר מאד להחמיץ, וכאן מתוקן ענין זה, ושמחתי על זה מאד].

(ג) שמוליך המצות אין צריך לעורר ולצעוק להאופה [א מצה אין אויווען אריין], „מצה לתנור“, כי הוא המוליך, בעצמו תיכף כשלוקח המצה מן המנקב מכניסה לתנור, כי על מצה אחת קל לו להאופה לעשות מקום בלי שום המתנה ועיכוב. אבל אם הוא צריך לצעוק להאופה שיעשה מקום בתנור לך או לה מצות, הנה זה לוקח זמן רב שהאופה יסדר לו מקום גדול כל כך, ובינתים הוא עומד אצל התנור או רחוק קצת ויש כמה פעמים חששות שייגיע חום התנור אל המצות, ואחרי שנעשו בעיסה כל העבודות צריכים להזהר משהייה כרגע כבש"ע הנ"ל.

(ד) מוליך המצות הוא תיכף פנוי לקחת עוד מצה כי אינו צריך להתעכב אצל התנור ואין מונחת על שלחן הניקוב הרבה מאד. עכ"ל.

(ה) האופה אי"ל שייכות עם עיסה קודם האפייה [משא"כ בסתם בידיים שתיקן מושב מצה קודם אפייה על השטענגל, נוגע אח"כ במצה אפוי לאחו ידייתה מהתנור].

(ו) ובאמת יש צורך גדול למשגיח על כל הנ"ל כמו שהחוש מעיד שבלא"ה קידרי דבי שותפי לא חמימי כו' ואין משים לב, ולפעמים מוצאים אחר הניקוי עיסה דבוקה לאגן, יד הלש, ידי המגלגלין, ועצי רידוד, וכיוצא.

(ז) כמה מהתועלת החליף הכלי לכל עיסה, והוא אינו חומרא יתירה, כיון שהדבק הדבוק לכלי מעיסה ראשונה שוהה עכשיו בלי עסק ויוכל לבא לידי חימוץ.

(ח) הציבור בשעת עבודה גורם הרחקת שימת לב להעסק שטרד ומחזיק טיבותא לידיו שעושים מלאכתם בלי לב ולב, אבל מפסיד הזירות ההלכתיים, ושמירה יתירה שנאמרה במצות דע"י פניית הלב לדברים אחרים לפעמים יתקל בשאלה ואל יריגש, ועוד שלדעת מקצת פוסקים ע"י שימת כל לב העיוני בד"א

אפיית המצות השלם

קפג

משכית כח אמירת לשם מצות מצוה שאמר קודם העבודה, והרי הוא כעבוד עבודתו בל"ז.

ט) לפעמים ימצא מגלגל שאינו עובד עבודתו כראוי וע"י נתינתו המצה אחריו לאחרים לגמור מוצאים החששות שבו, ועוד שנגמר ע"י מומחים במלאכתן.

ועוד כמה מעלות טובות

פרק לג

הלכות דלהלן לקוחים מס' המפורסם „ולקוט מעם לועז“

(שכידוע תיאר אותו החיד"א ז"ל בכבוד גדול וכ' עליו בזה"ל „והקרתיו תוקף פעולתו הצדיק הפלא ופלא“ כי ה"י סופר מהיר ובקי בש"ס ובפוסקים ובמפורשים וכו').

משונה דרכו הליכותיו בהלכותיו משאר הפוסקים בדרך כלל במה שמאחד ומאגד ההלכה יחד עם עצות מפליאות והדרכה נכונה לכל הבא לגשת למלאכת הקודש כאשר עיני הקורא תחזנה משרים.

(להקל על המעיין סדרנו ההלכות לפי סדר המלאכות ולא כאשר סידר המחבר ז"ל, אבל בגוף הדברים העתקנו דבה"ק כצורתן וכהווייתן).

— א —

סדר קצירה

(קעא) יש הכרח גדול לעשות המצה שמורה מחטים של קצירה. שאם אין מקצירה אין יוצאים ידי חובה באופן אחר. וקצירה פירושה שהיו שומרים אותה משעת קצירה שלא יבואו עליה מים או טל. ובחודש אב שאז נוהגים לקצור את החטים הולכים כמה יהודים והם משתוים עם בעל השדה ובדוקים את החטים אם הם בשלים כל צרכם שאינם צריכים עוד לאדמה, אז באים וקוצרים אותו ביד. ואין קוצרים אותו על יד כהמה כמו שעושים בשאר תבואה, כי שמא תטיל הבהמה מים ותרטוב התבואה. ויש להשגיח שלא יבא הגשם עליו או הטל אע"פ שהוא עדיין בקרקע. (קעב) כי כל חטה שכבר בשלה כל צרכה ואינה צריכה עוד לקרקע, הרי כל מים שנופלים עליה מחמיצים אותה, אע"פ שעדיין לא עקרוה מן הקרקע. ולכן המצה השמורה היא יקרה כי לפעמים בשעה שקוצרים אותה מתחיל לירד גשם וצריכים לטרוח וללכת לשם פעם שניה ולבחור פנה אחרת וכן בכל מקום יש לקחת עבור חשבון הכולל כמה מדות של חטים בשביל היחידים

הדרים שם. ובודאי אין ציבור עני ויכולים לבזבז כמה גרושים בשביל לטפל בחטים במועד. ואחר כך לוקחים אותו בשמירה מעולה וטוחנים אותו בדקדוק גדול ועושים שמורות. ומחלקים שש לכל בעל הבית. ואם הוא עשיר לוקחים ממנו כפי יכלתו, ואם הוא עני נותנים לו כמתנה. ובכך יוצאים ידי חובה כפי צווי התורה. וכן נוהגים בקושטא שבכל מקום יש אנשים שיש להם התפקיד להתעסק במצות השמורות ולחלקם לאנשים וכן עושים בשאר מקומות. ובוחרים כמה תלמידי חכמים שישגיחו על הפועלים. וזה שאמר הכתוב: ושמתם את המצות כלומר יש לשמור את החטה משעה שהוא נקצר עד שנעשה מצה גמורה בתנור. ואם לא מוצאים משעת קצירה עושים המצה מחטים רגילות, ובודאי שזה נקרא אונס מאחר שלא משגיחים. אבל אם השמורות משעת קצירה הם יקרות יותר, אין רשות לבעל היכולת לעשות מחטים רגילות רק מפני שהוא רוצה לקמץ כסף. כי הדבר ברור שכל מי שחוסך כסף על חשבון קיום המצות לבסוף הוא מתחרט. כי הוא מקל במצוה כדי לחסוך כסף וסופו שהוא מאבד את כספו. (קעג) ואמרו החכמים שכל מי שמשתדל לאכול מצה כמצותה הרי הוא נחשב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ונחשב כאילו קיים כל התרי"ג מצוות. כי פסח שנכתב באותיות מלאות: פ"ה סמ"ך ח"ת בגימטריא תרי"ג.

- 2 -

ברירת חיטים

(קנא) החטים הנקנים לפסח צריכים לבדוקם יפה. ומי שיש לו ילדים קטנים, יש אותם ללמוד בשעת הבדיקה, כי אין ראוי שיסתובבו כשהחטים באמצע (קנב) ויש לבדוק שלא תהיה תולעת או עכבר או דגן שיש חשש שנאכלו ע"י עכבר, כל זה יש להרחיק. (קנג) ובפרט השעורים יש להוציאם כי בהם יש חשש יותר מדבר אחר, שאם נופל מטר או טל בעודו בשדה או במקום אחר, הרי בשעורה הם נבלעים יותר מהר. ואם החטה מרובה שאי אפשר לבדוק אותה ביום אחד, כי בודאי העינים מתעייפות מרוב הבטה למטה, יבדקו בשני ימים או בשלושה. הכל לפי רוב החטה, כדי שיכשרנו יפה. ומצינו מעשה באדם אחד שהלך בדרך והחטה של פסח על כתפו, פגע בנהר אחד. גזר רבי פנחס בן יאיר על שרו של נהר שיחלק מימיו לאדם זה בזכות שהולך לדבר מצוה. וכך נעשה, ועבר הנהר כאילו היה קרקע מוצקה כמו שנבקע הים לרגלי בניי. כמו שהראינו באורך בפרשת חיי שרה. ומכאן מוכח שאין ראוי להסמך על קניית הקמח מן הטחנה, אע"פ שיש שומרים. כי זה נתקן בשביל העניים שאין להם אפשרות לקנות חטים כי אין להם כסף בזמנו, ואינם יכולים לבדוק. וגם אינם יכולים לשלם לאחרים שיבדקו. אבל אלו שיש להם אמצעים אע"פ שאינם עשירים, ראוי מאד שיקנו חטים והם יבדקו ככל יכולתם, כי מצווים בחטים פירוים ושאר תערובות חמץ. (קנד) ויש חטים המצויים ביניהם פירוים מלח וראוי להסירם. ואם הם מרובים אי אפשר לאכול חטה זו בפסח ואפילו להחזיקו

אפיית המצות השלם

קפה

ברשותו אסור, ויש להניחו לאחר הפסח, כי חטים אלו חמץ הם שספגו מן המלח. ובפרט כשמוג האויר הוא לח. וכן יש להשתדל שלא לקנות חטים מכל מוכר שהוא. כי ראינו אותם שדרכם להביא ספינה מלאה חטים שמכסים אותם בהרבה לחות. ועליהם יושבים ומרתיחים ושותים מים ושם יושבים לאכול ולשתות כפי שראינו בנמל שבו שמים המלחים את החטים. ולא ימלט שלא יכנס מים לתוך החטים. ואין זה רק בספינה אחת כדי שנאמר כי רוב הספינות אין בהם חשש זה, כי ראינו כי כל הספינות כך מנהגם. (קנה) ואע"פ שכל אחד הוא בחזקת כשרות זה מן הסתם שלא ראינו ריעוהא. אבל אם ראינו שאי אפשר שלא יהיה מים, בודאי שאין אדם רשאי לקנות מחטה זו לפסח. אלא הכרחי לקנות רק מאלו שמביאים החטים בשקים ושמים אותם בתוך הספינה במקום בטוח שלא יגיעו לשם המים. לא של הים ולא של המלחים.

- ג -

טחינת חטים - ועסק הקמח

הדבר הראשון הוא (קעד) לטחון החטים כשני ימים קודם עשיית המצות, כי תוך כ"ד שעות של הטחינה הרי הקמח הוא חם מחמת חוץ הטחינה, כי אנו רואים שהקמח היוצא מן האבנים הוא חם מאד, וחמימות זו נמשכת עד הזמן הנ"ל. (קעה) ואע"פ שמנפים את הקמח אין החמימות הזאת יוצאת על ידי הניפו הזה. (קעו) ואע"פ שטחנו אותם בטחנת יד יש להמתין עד הזמן הנ"ל, ואין לעשות קודם לכן, כי מאחר שהקמח הוא חם הוא ממהר להחמיץ. (קנו) ובין שטוחנים החטה בטחנה ובין שטוחנים אותם בבית בטחנה קטנה, יש לדקדק בניקוי אבני הריחיים, והקמח הראשון שיוצא לא ישתמשו בו למצה. יניח אותו ואח"כ יתחיל בטחינה. (קנו) ויש להקפיד כשמביאים הקמח מן הבית לטחנה, להכניו בשק בתוך ארגו או בתוך חיבה ולכסות אותו בבו, מחשש שמא ירדו גשמים בדרך. ויביא עמו שק אחר כדי לשים בתוכו הקמח, כי אין לשימו בשק של החטים שמא ישאר שם גרגיר חטה ויתערב בתוך הבצק. (קנח) ואם מוצאים חטה בבצק אסור לאוכלו בפסח, ומצוי הרבה פעמים כי אע"פ שמנפים את הקמח מוצאים בו הרבה חטים כשעושים את המצות. ואם אין לו שק אחר ישתדל לרוקן החטים ולנער את השק יפה אחרי שהופכו, ואח"כ ימלא אותו בקמח. וישים את שק הקמח בתוך הארגו ויכסה בבגד עד שיבוא לביתו. ואם הוא נושא אותו בדרך הים יקפיד על כך שבשעה ששם את הקופסא בתוך הסירה שלא יורקנה בכוח, כדי שלא יתיוו עליהם מימי הים. ואף יכסה אותם יפה יפה. כי פעמים על ידי המשוטים של המלחים מותוים מי הים בתוך הספינה, או ע"י התנגשות בין ספינה לספינה, ואם הוא נושא את השק על גבי בהמה יראה שיהיה לה אוכף או איזה עור עבה אחר, כי על הבהמה עצמה אסור לשאת הקמח, כי הוא מתחמם מגוף הבהמה. וגם מן הזיעה יכול החטה להחמיץ. צריך (קע"ז) לנפות את הקמח יפה יפה בכברה חדשה. והיא צריכה להיות

יבשה ועבה. ואם אינו כן הרי פעמים רבות נמצא הרבה גרגירי חטים כפי שאנו רואים.

(קנט) דעו שאם נפל מים על גבי שק קמח או סולת ונמצא בו חתיכה של בצק יבש, ואפילו כל שהוא הרי כל השק אסור לפסח, בין שנמצא למעלה בפי השק ובין שנמצא למטה או באמצע, ואין שום תיקון לעשות מזה קמח ויש לשומרו אחר הפסח. ולכן יש להקפיד ולהחזיק הקמח בתוך קופסא או בארגו סגור מאד. וכן אם נמצא השק מכורסם יש לנפות את הקמח ולזרוק את הפירורים האלה הנשארים בכברה והשאר לשמור לאחר הפסח. ואחר כך יחזיק בידו בשק במקום המכורסם ולתופרו שם בחוט, במעט קמח, עד כמה שמכילה ידו כדי שיוכל להחזיק השק, שאם נרטב קצת קמח בפי העכבר, הרי הוא יהיה באותו מקום. ואח"כ יתח את פי השק וירוקן את כל הקמח וינפה אותו יפה יפה, ועם כל זה לא ישתמש בו למצה, אלא ישמרנו לאחר הפסח אם הוא מוכרח לכך.

וכך המנהג בקושטא שבתחילה הולך אחד מן החכמים אל הטחנה כדי לראות שהחטה תהיה קשה ובשלה ולא תהיה רכה, ושלא תהיה רטובה או טחונה. וינפה אותו יפה ויסיר ממנו כל מיני תערובת וינקה אותו יפה וישים אותו בחדר אחד של הטחנה שיהיה בטוח מאד שלא יפלו עליו מים מכל צד ושלא תהיה לחה ויסגרו את כל החלונות והחורים והסדקים ויסגרו את הדלת בשרשרת. וינקה יפה את אבני הריחים וינקה את כל הקורות (קס) והגגונים המלאים אבק חמץ מזו שטחנים כל השנה. באופן שכל הטחנה תהיה נקיה מאד שלא יהיה שום עיכוב. ויקח כברות חרשות שיהיו יבשות מאד ולא לחות ויהיו נקיות וישימו שלשה ארבעה שומרים בכל טחנה וישביעו אותם בשבועה חמורה שלא ישתו לא יין ולא יין שרף כלל. וישמרו את החטים והקמח יום ולילה, והם ישנו בתורנות האחד ישן וחבריו ערים. באופן שלא יסירו עין מהקמח והחטים. בין החטים של הטוחן עצמו שהוא טוחנם כדי למוכרם ליהודים, ובין החטים של הבעלי בתים שכל אחד שולח לטוחנם. ואעפ"כ בעל נפש אינו סומך על אחרים אלא הוא עצמו מביא את חטיו לבית הטחינה כדי לטוחנם. (קסא) ומצוה לעשות כך, כי ראינו מסיפורו של רבי פנחס בן יאיר שנבקעו מימי הנהר כדי לתת ליהודי לעבור עם החטה שנשא. ואם לא יכול לילך בעצמו ישלח בידי אחד מבני ביתו שהוא מכיר בו שהוא נאמן והוא ירא אלקים כדי שיהיה בטוח. כי בענין זה יש להקפיד מאד מאד. (קסב) ומי הוא בעל נפש יפריש מעט מן הקמח או מן הסולת ויתנו לעני שיאכלו קודם הפסח, שאם יהיה ח"ו חשש חמץ יתלו כי אכלוהו לפני הפסח. והוה על הסתם כדי שיהיה בטוח ביותר, אבל אם יש חשש חמץ אין מועיל דבר זה.

- 4 -

שאיבת מים שלנו

צריך (קעח) לשאוב מים יום קודם לכן כדי לעשות המצות. הן המצות

אפיית המצות השלם

קפז

השמורות והן המצות הרגילות. ויש הכרח לשאוב המים בשעות המאוחרות של היום אחרי שהשמש שוקעת. ואי אפשר לשאוב מוקדם כשהשמש עדיין נמצאת, ולא בלילה ממש, אלא בשעת בין השמשות. (קעט) וטוב להקדים מעט ולא לשאוב מאוחר מאד שכבר לילה. הן אם הוא שואב את המים ממעיין והן אם שואבם מבור או מבריכה. ויש לקחת כד נקי וחדש ולשוטפו יפה במים. (קפ) ושמים מפה נקיה ועבה בפי הכד כדי לסנן המים. ואם אינו מוצא, יקח כד ישן וישטפנו יפה כלי ששואבים בו מיט או חביונה. ואם אינו מוצא, יקח כד ישן וישטפנו יפה יפה. (קפא) והכד צריך להיות של חרס. כי כלי של נחושת מחמם את המים. ואנו רוצים שיהיו צוננים כדי שלא יחמיצו. ואם לא ידע ושואב את המים בכלי נחושת, אינו יכול לעשות בהם את המצות. (קפב) וכן אם הכד היה של יין או של שמן או של דבש או של חמאה, אי אפשר לשאוב בה מים למצה. אחר כך מכסים את פי הכד ומביאים אותה לבית, ואי אפשר לעשות המצה באותה לילה אע"פ ששואב את המים בין השמשות, אלא יש להניחו לילה שלם. ויש הכרח לשים את הכד במקום צונן ולא ליד הבאר כי מאחר שזה תחת השמים יש חשש שישכח ליטלו משם בבוקר לפני עלות השמש. ואין להשאיר את המים בזמן שהשמש עולה אע"פ שהוא יום מעונן. ולכן טוב לשימו תחת הגג במקום מאוורר. ויש ששמים אותו בתוך המטבח על יד החלון. אבל עליהם לדעת שאם הם מסיקים את התנור בלילה אל להם להשאיר שם את המים, ובפרט אם המטבח קטן, שכן מחמת חמימות התנור מתחממים המים, ואין לשאוב מים לשמורה על ידי גוי.

- ה -

הסקת התנור

(קסח) יש הכרח להסיקו יפה יפה. ועכשיו אין זמן לקמץ בעצים אע"פ שהם יקרים. ויש למלא את התנור בעצים כדי שיהיה מלא גחלים, ולא די בשלהבת, כי כשם שבלע את החמץ ע"י גחלים כך הוא פולטו על ידי גחלים, ויש הכרח להסיקו עד שניצוצות יהיו מנתזים ממנו, ולכן אע"פ שהסיקו הרבה פעמים קודם הפסח ולא בישל בו, אין זה די בשביל מצה. כי מאחר שבזמן שהסיקו לא היתה לו כוונה לשם מצה, בודאי לא שם לב להסיקו יפה. ולא די להסיקו פעם אחת ואחר כך לעשות בו מצה. אלא יש הכרח להסיקו יום קודם לכן כדי להכשירו, וכאשר עושה המצה הוא חוזר ומסיקו מחדש. (קסט) ויש להתקין מרדה חדש, כי זה שמשתמשים בו כל השנה אע"פ שמלכנים אותו אינו די. וכן לא מספיק אם מהקצעים אותו. וכן המגרף צריך להיות מסמרטוט נקי. וקודם שמתחילים לאפות את המצה יש לרחוץ הידים ולנקותם במפה נקיה מאד עד שיתייבשו יפה יפה. כי בעת שהם רטובות אי אפשר לנגוע במצה כי היא נילושה ביין.

סדר לישה ואפיה

דבר נחוץ הוא לפרוש סדין נקי כדי שיפלו שם הפירורים. ובפרט כי באותם הימים אין מחצלת על הריצפה, ונופלים הפירורים תחת המיטה, ובתוך החורים והסדקים, והרי נחשב הדבר כאילו יש חמץ בפסח. ולכן יש לפרוש סדין נקי ועליו שמים את העריבות כדי לערוך בהם ולעשות מציות ומצות. (קפג) ואם הוא עושה את השמורות בערב פסח, טוב לומר קודם לכן: כל הפירורים שיפלו בשעת לישה ושל עריכה, וכן הפירורים והחתיכות של בצק הנדבקות בעריבות, אני מבטל אותם והרי הם הפקר. וכשאומר כן הרי זה נקרא שביטל אותם קודם שהחמיצו ובוזה הוא נמלט מעון. (קפד) והעריבות צריכות להיות בלי טלאים וקמטים שלא יקבצו לשם חתיכות עיסה שאי אפשר לגקותם יפה אחרי הלישה. ויתחמץ שם ויתערב עם שאר העיסה שהוא לש בה. ולכן יש להקפיד שתהיה חלקה וישרה בלי פגימה.

ואין לעשות בצק גדול אלא יש להשתדל לעשות קמח או סולת בשיעור 520 דרהם בערך. ויותר טוב שיהיה מעט. ולא יותר בדורהם אחד מכפי שאמרנו. כי אם היא גדולה מדי אין הלש יכול לתפוס את כולה ונשארים מקומות ובאים לידי חימוץ. (קפה) ואין לשקול את הקמח במאזני „רומאנה“ ולא במשקל, כי יש כל מיני קמחים, יש קלים ויש כבדים. לכן יעשה כך, ימלא הקמח בספל או כוס שאינם מכילים יותר מ-520 דרהם. וכדי לעשות מדה זו מלא סיר מים ואח"כ, שפוך כל המים לסיר אחד, וקח מ"ג ביצי תרנגולת ושים אותם בתוך הסיר הראשון. (קפו) ושפוך המים לתוכו, ובודאי לא יכילו כל אותם המים ולכן המים הנשארים שפוך לכלי אחר שיהיה בדיוק לא מלא ולא חסר, וזה יהיה מצה ללוש לשמורות כי יותר מכן אי אפשר ללוש יפה. ויש אנשים העושים מדה זו של פח ומחזיקו משנה לשנה. (קפז) וכשמודדים הקמח אין לדוחקו ביד, כי על ידי כך יצא רב מדי. וכן אין למלאותו עד למעלה, כי בזה יהיה גרוש, אלא יהיה מרופף וימלאנו עד השפה ולא יותר. (קפח) ואע"פ שהתנור גדול מאד והעוזרים רבים, אין ללוש יותר מן השיעור הנ"ל. ויש לקחת קיתון של חרס חדש ובו שופכים המים מן הכד, ולשים בהם. ויש להקפיד שזה ששואב את המים לא יגע בשק של הקמח ולא זה שמדד את הקמח ישאב את המים. אלא כל אחד עושה מלאכתו וכששופך המים יחזיקו מרחוק, כדי שלא יגע הקיתון בקמח. וכל העוסקים בעריכת הבצק ועשיית המצות צריכים לקצץ צפורניהם יפה.

ומי שלש את המצות צריך לאסוף יפה את כל הסולת כל רגע, ולא ישאר כלום סביב העריבה שום פירור ושום בצק בטל ממלאכה. וכן חתיכות הבצק הנדבקות לו באצבעותיו יש להסירם מפעם לפעם ולאוספם עם הבצק. ולא יעשה כן בשתי ידיו כי אינו יכול להשאיר את הבצק בטל ממלאכה, אלא ביד אחת ימשיך ללוש הבצק ובאמצעות ידיו ישפשם זו בזו וכך יסיר שיורי הבצק, כי על דם אינו יכול לנוע אצבעותיו, ולא יעשה הבצק רך מדי, כי על ידי כך היא

אפיית המצות השלם

קפט

נדבקת בידים בשעת עריכה. וכן במערכים ובתבניות. ובניחים מקרבים אליו את קיתון המים ואת מדת הקמח כשהיא מלאכה סולת, כדי שמיד בגמרה הלישה יקבלו אחר כדי לעורכו וההוא יקח את המדה המלאה של הסולת ויחליל ללוש. כי מאחר שכלי זה לח, אין ראוי לשים בתוכו את הקמח. אלא יש להמתין עד שיתמלא מים ולכן יש הכרח להחזיקו מוכן. (קפט) ובתוך מצה של מים אין לשים שומשום ולא „אנסין“ ולא שאר דברים. אלא רק קמח ומים. ואין לשים מלח לא במצת מים ולא במצת יין. וכל מי ששם מלח הרי דומה הדבר כאילו אוכל חמץ.

אחר כך חותכים הבצק לשנים. ונותן חתיכה לכל אחד כדי שיערכנה, כי אם הוא קטן הוא יכול לאוספו כולו לתוך ידו. ויש לשים לב שלא ישאר פירוים שנפלו, אלא יש לאוספם בתוך הסדין.

(קצא) ויש להקפיד כשקונים את המערכים שיהיו חלקים ומהוקצעים ועשויים ביד בעל מלאכה אומן, ושלא יעשה אותו אדם שאינו ידע, כי הוא יעשה מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך, שאם נדבק בצק אי אפשר לשפשו בחד הסכיץ כי זה גורם לו פגימות. ובפרט כשיש פגימות בסכין, שהשלחן מתקלקל ונעשים מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך ועי"כ מתקבץ שם הבצק בסדקים אלו ואי אפשר להוציאם. ולכן טוב ליקח חתיכות זכוכית ולשפשף בהם, כי הם משפשים יפה ומשאירים את השלחן חלק בלי שום פגימה.

(קצב) והחדר שבו עוסקים בעשיית המצה צריך להיות רחוק מחלונות. אע"פ שהוא יום המעונן, כי חום השמש חודר לשם, ולכן יש לעשותו במקום אחר שלא יהיה מול השמש. וכן צריך להיות מקום רחוק מן התנור. וכן אין לעשות את המצות בתוך המטבח, כי בו מדליקים אש. ואע"פ שהמטבח הוא גדול אי אפשר לעשות שם המצה, כי המקום הוא חם. (קצג) וכשמביאים את המצות אל התנור לא יהיה זה במקום גלוי תחת השמש. (קצד) ואין לשים את העריבה שלשים בה על גבי מפה של צמר או שק, כי הם מחממים אותה. ואם הוא עושה כן כדי שלא יתחלק, הרי הוא יכול לעשות כן באמצעי אחר.

(קצה) ואם יצא הבצק רך מדי, אינו יכול להוסיף לו קמח או סולת כדי לעשותו סמיך יותר. אלא יעשה לישה אחרת, ואחר כך יערבב אחת בשניה ויחלקה לשתיים שלש חתיכות כדי שכל אחד יערוך חתיכה אחת. (קצו) ואם לא ידע והוסיף קצת קמח לבצק, אי אפשר לאכול אותן מצות בפסח בשום אופן, אע"פ שהוא מקפיד שלא לעשות בפסח מרק. כי הרוק שבפיו מחמיץ הסולת הנשאר במצה. (קצז) ומי שמודד את הקמח אי אפשר לו לנגוע בבצק ולא להתקרב לשם, עד שינער יפה יפה את ידיו ואת בגדיו מן הקמח שיש עליהם. וירחץ יפה את הידים ואחר כך ינגבם יפה, ואז הוא יכול לגשת לעריכה. (קצח) וכן מי שמודד את הקמח אינו יכול לשאוב מים בשביל הלש, ויש חחילה להפשיל כלפי מעלה את החפפים של החלוק ושל הכתונת לפני שהוא מודד את הקמח, שמא יפלו לתוכם אבק הקמח, ואחר כך כשיערוך יפלו לתוך העיסה ויעשו אותה חמץ.

ואסור להשאיר את העיסה ואת המצות אפילו רגע אחד בלי התעסקות בהם, אלא יוסיף לערוך אותה. שאם משאיר את העיסה בלי תנועה אפילו רבע שעה בערך, הרי זו חמץ גמור, ומי שאוכלה בפסח הרי הוא חייב כרת, וזה רק בשעת ההתחלה אבל אחרי שכבר גמרו עריכתה, שנתחממה בידי, אפילו אם משאירים אותה רגע אחד, היא מחמצת מהר. ולכן יש הרבה בני אדם המקפידים שלא לערוך בידיים אלא במערוך. ויש מקומות שעורכים אותו עם „בריגה“, שהוא עץ עבה ורחב המאסף יפה את הבצק ועורכו יפה יפה. וכן עושים בצפת חובב"א. (קצט) ואם עשו מצות ועדיין אין התנור מוכן. או שנתקרר באמצע חוררים ועושים ממנו מצות ומתעסקים בזה כל הזמן כדי שלא יבוא לידי חימוץ. (ר) ומטעם זה אין להתחיל בעשיית המצות עד שייטאטאו קדם את התנור, כדי שהמצות לא י שארו למטה אפילו רגע אחד. ולכן יש לערוך המצות יפה יפה, ואין תועלת אם מחזיקים עליו את הידים או כששמים סכין בתוכו כמו שעושים המן העם. כי הם טועים טעות גדולה. כי זה שמעכב את החימוץ הוא ההתעסקות בבצק בלי הפסק. ויש לנקב יפה את המצות בסכין, כי על ידי כך היא נאפית יפה, ולא נשארים מקומות קשים ולא מתנפחים (רא) ואין תועלת לעשות אותם בפומפיה, מאחר שיש הכרח לנקותו בין מצה למצה, אין זה דבר שאפשר לעשותו וביחוד בערב פסח שממהרים. ואם עושים כן נקרא שאוכלים חמץ בפסח. כי מתמלאים החורים בפירורי בצק. אלא הטוב ביותר ליקח נוצות של עופות קטנים מן הכנפים שלהם, כי בחודים שלהם אפשר לנקב את הבצק יפה עד למטה. ולא נדבק בהם בצק, כי הם דקים. (רב) ואדם אחד אינו יכול להתחזק שתי עיסות כדי לעורכם כל אחת ביד אחת. אלא שני אנשים יתעסקו בשתי עיסות.

ויש לעשות השמורות גדולות (רג) כדי שיהיה בהם כזית לכל אחד של הבית. כי חובה לאכול כזית מצה, האנשים וכן הנשים, ואם השמורות הם קטנות שלא מגיע לכל אחד כזית, יוצא שמברכים על אכילת מצה והיא ברכה לבטלה. כי פחות מכזית אין זה נקרא אכילה. ואם אנשי הבית מרובים עושים שש שמורות בשביל כל לילה, או יותר. הכל לפי צריכתם. שהרי אם ישאירו אין רע בזה, ואילו אם יחסרו אין לזה תיקון. וישארו בלי קיום המצוה ובברכה לבטלה. ואחת משלש המצות השמורות צריכה להיות גדולה יותר משאר השתים, כי יש לחלקה אחר כך, כפי שנראה בדיני הסדר של ההגדה. (רד) חזעו כי אי אפשר לעשות את המצה שמורה על ידי עבד או על ידי גוי אחר, ולא ביד חרש שוטה וקטן, (רה) העריכה הלישה או הניקוב. וכל שכן האפיה, ולא יניחו לקטנים להתקרב לשם. וראוי שבעל הבית עצמו יתעסק בעשיית המצה, כי אם הוא עומד שם חוששים ממנו בני הבית, ומקפידים שלא תצא הבצק מתחת ידיהם אפילו רגע אחד. (רו) וכן אין לסמוך על הנשים בענין זה. כי יש הרבה שאינן יודעות לדקדק ואינן יודעות את הדינים הנחוצים של פסח, והן עלולות להיכשל בכמה וכמה ענינים. כי מאחר שאינן יודעות לקרוא הן עלולות לעשות הרבה טעויות. וכן צריכות הנשים להקפיד שלא יעשו שום דבר על דעת עצמן, אלא ישאלו כל

פרט ופרט לפני שהן עושות, כדי שלא יכנסו לספק איסור. כי הקב"ה ציוה אותנו הרבה פעמים להיזהר בדין המצות ולשמור אותם שלא יחמיצו. ולכן נוהגים הרבה רבנים לבדוק את החטים בידיהם ולהביא אותם לבית הטהינה. ולהסתכל בשעת הלישה והצריכה והאפיה ואינם סומכים על שום אחד. (רו) ומי שחס על נפשו משתדל ללוש ולערוך הבצק בעצמו, כי בזה יש תיקון גדול לחטא של זרע לבטלה, כי בעונותינו מועטים האנשים שהם נקיים מעון זה. וזה תיקון כפי שראינו בפרשת וישב פרק ב'.

- 2 -

הדרכה להאופה - שיבער

(רח) דעו כי האופה צריך להיות ירא שמים גדול ואומן גדול, כי הכל תלוי בו. כי הדבר צריך להיות ברור שאפילו אם האדם משתדל ומדקדק בכל עניני הכשרות שהראנו, ואם האופה אינו אומן או שהוא ריקן או שאינו בעל נפש, הרי המצות שהוא עושה הם חמץ. ולכן כל מי שרוצה להתעסק במלאכה זו צריך להשתדל בשבעה דברים.

הדבר הראשון הוא שריצפת התנור תהי' חלקה, ולא שיהי' מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך, כדי שאפשר יהיה להניח את המצות ישר, ולא יתקפלו בפנים התנור.

הדבר השני (רט) שיהיו לו רחמים חדשות, האחת בשביל להכניס המצות לתנור, והשניה להוציאה מן התנור אחרי שהיא נאפית. שאם תהיה לו רחת אחת, מאחר שהיא חמה מאד ושורפת כששמים בה את המצה להכניסה לתנור, ובינתיים עד שהוא זו היא יכולה להחמיץ מחזור החמימות של הרחת ובפרט אם הרחת ארוכה והמקום צר שבודאי הוא מתאחר עד שמכניס המצה בתנור וכל רגע נגרם נזק למצה שעליה. ולכן טוב שיהיו לו שתי רחחות. ובפרט אם יקרה ומצה אחת תחמיץ, כגון שתתקפל בפניו וכדומה, (רי) לא יוכל עוד להשתמש בגלל זה ברחת זו, וכשלא תהיה לו אחרת הרי יעשה את הכל חמץ, עד שיקנה אחרת או ישאל מאת השכן. ורחת שמשתמש בה בשנה האחרת ואופה מצה בה, (ריא) אי אפשר להשתמש בה למצה אא"כ הגעיל אותה קודם.

הדבר השלישי שיחזיק חופן של אפר נגדו. ולפני שלוקח את המצה הוא מגלגל הרחת בתוך האפר. ולזה יש שני יתרונות: זה מצנן את הרחת שלא ימלט שלא תהיה חמה, וב' שלא תידבק המצה ותשתהה הנחתה בתנור, כי מתוך שיש אפר מחליקה המצה לתוך התנור.

הדבר הרביעי שיהיה מתבונן יפה בתנור וכשיראה שהוא מוכן יאמר להם להתחיל בעשיית המצות. שאם יעשוה קודם לכן יחמיצו המצות בידיו, ויש להתעסק בהם חמיד שלא יחמיצו. לכן יעשו שהמצנת ילכו מן היד לתנור בזו אחר זו. ויראה כמה מצות מכיל התנור וכן יאמר להם שיעשו. וטוב יותר שיהיו מועטים מאשר יהיו מרובים אפילו באחד יותר. (ריב) וזה שמביא את המצות

לתנור ורואה שהאופה עסוק ואינו יכול לקחתה, הוא צריך ללכת ולנענע המצה מיד אחת לשניה, בלי להתעכב רגע. ואסור לו לעמוד לפני התנור או קרוב לו. כי האש היוצא מן התנור עלול להחמיץ את המצה. אע"פ שהוא הולך ומנענע. הדבר החמישי הוא להחזיק מוכן עצים מבוקעים לפניו ולשים בפניו התנור כפעם בפעם כמה חתיכות, ולא לחכות עד שיהיה הכרח, כי אז אין המצה יכולה להיות כשר כי זה גורם שהמצות יהיו מונחים למטה.

הדבר הששי להשתדל ולשים המצות בתוך התנור רחוקות זו מזו (ריג) שאם הן זו על גב זו או דבוקות זו בזו, הרי הן חמץ, כי כל זמן שהם לא אפויים צריכות להיות נפרדות זו מזו. ואם אירע כך יש להסירם בהקדם כדי שלא יקלקלו את שאר המצות, כי נקרא שיש חמץ ומצה במקום אחד. (ריד) ויש להיזהר שלא להוציא את המצה מתוך התנור אלא אם כן נאפתה יפה יפה, מפני שהיא עלולה להחמיץ בין הוצאה והחזרתה לתנור. ואם עשה כן שהוציאה לפני שנאפתה, אסור לאכול ממצה זו.

הדבר השביעי הוא שאם נחלש חומו של התנור אסור להכניס בו המצנת כי אז אינה נאפית ובחום זה היא מתמיצה. ומי שעושה מצה של מים אל יצטער אם מבוזבז הרבה עצים או שמאבד כל היום בהדלקת התנור פעם שניה. כי אין זה דבר קל. (רטו) ובזמן שהוא מדליק את התנור ירחוץ יפה את אגן הלישה והמערכים והתבניות והסכינים עד שלא תישאר בהם אפילו פיסה קטנה של בצק. וינער את הסדין וינקו ויטאטא את כל המקום. ובפרט אגן הלישה שיש להיזהר מאד שתהיה נקיה לגמרי, וביחוד בצדה החיצוני ששם עשויים להידבק הרבה חתיכות קטנות של בצק. וישגיח שלא תשאר אפילו אחת ולא יסמוך על עבדו, אלא הבעל הבית בעצמו דיגן לכך. או שיעמוד ויורה כיצד לעשות. (רטז) ואם אין לו מקום לרחיצת האגן יש למלאותו במים חמים עד למעלה ולהשאיר כך עד שהתנור יהא מוכן ואז יחזור וילוש בו. (ריז) ואם מצה אחת נתנפחה כי לא נקבה יפה או שנגעה אחת בשניה בעודה בלתי אפוייה, הכל חמץ. ויש להוציאה מבין המצות. (ריח) ואם הוא ערב פסח אסור לאוכלה, כפי שכתבנו קודם, שאין לאכול מצה של מים בערב פסח. ומצה זו אינה חמץ ודאי, ואין לאוכלה בפסח משום ספק חמץ, וכן בערב פסח לא, כי שמא מצה טובה היא. (ריט) ואחר שגומר הכל ירחץ את האגן יפה, והתבניות והמערכים, וינקה את הסכינים וירתיחם במים עד כמה שאפשר, ואת המים ישפוך במקום מדרון כדי שלא יתאספו במקום אחד וימייצו. (רכ) ויחזור ויטאטא יפה את המקום, ואם ימצא חתיכת בצק ישרפנה באש. כי אע"פ שהפקירה לפני ההתחיל ללוש, אע"פ כ אסור לו להחזיקו ברשותו, ואי אפשר לו לשורפו בתנור שיש מצות בתוכו. כל אלו דיני הכשרות אם אדם רוצה לאכול מצה שמורה ומצה של מים, ואי אפשר אחרת. עכדה"ק.

(קמו) טא"ח סי' ת"מ. (קמ"ו) ואם תשאלו: תוס' והר"ן ויש פסחים. (קמז) עץ החיים וקרובן חגיגה ולקח טוב. ועי' ראב"ע. (קמח) טא"ח תמח. ועי' חק יעקב סי"ג ז. (קמט) מ"א

פרק לד

חידושי הלכות מהגה"ק מבאטשאטש וצ"ל

- (א) אודות שהיות הנחת המצה מן הרחת (כאור התנור) אין חשש, כמו שאין חשש אם התנור ארוך הרבה ומוליך הרחת עד לסופו, ומ"מ זריזות להטיל מהרחת הוא טוב, וכן להזהר להגבי הרחת מע"ג מצות שאינן אפיות, ומ"מ בדיעבד אין חוששין (א"א בטשאטש מהד"ת סי' תס"א).
- (ב) פירורי מצה כתבשיל לנזהרים, עכ"פ מהדק העולה באפי' אין חשש קמח, ובזונן אין חשש בפירור, (א"א, תס"ג, וע"ש שהאר"ך).
- (ג) התנור אין לאסור ע"י כפולה גם שיש בה בצק ממש, כי מ"מ בהתנור לא נתחמצה כו', (שם תס"א).

- סי' תמט. ועי' חק יעקב. (קנ) רש"י. (קנא) טא"ח תנ"ג. (קנב) כל בו. (קנג) חק יעקב ומ"א. (קנד) בני חיי תס"ב. (קנה) עי' סי' תסז. (קנו) סימן תנג. (קנז) רוקח ורע"ב (קנח) עיין סימן תסז בפר"ח (קנט) הסכמת השיירי כנה"ג סימן תס"ו ובי"ח סימן תנ"ג. ועיין ש"ע סימן תס"ו ס"ד ובפר"ח שם ומ"א. ועיין גנת ורדים ובספר פני יהושע (קס) מ"א תניג (קסא) רוקח רס"ג ורע"ב (קסב) חק יעקב ומ"א סימן ת"ל בשם רש"ל (קסג) של"ה (קסד) סימן תס"ב (קסה) תשו' הר"ר צבי סימן ק"מ ומהריק"ש וגינת ורדים כלל ד' סימן ס' ודרכי נועם (קסו) דרכי נועם (קסז) פרי"ח (קסח) ד"ע. (קסח) טא"ח תסא. (קסט) סי' תנא. (קע) טוא"ח תסב. (קעא) פרי"ח תניג (קעב) טוא"ח תסז (קעג) רוקח רצ"ה (קעד) או"ח תניג וחק יעקב (קעה) כנה"ג חק יעקב. (קעו) הל' קסנות. (קעז) חק יעקב סי' תנא וסדר היום. (קעח) סי' תנז. (קעט) חק יעקב. (קפ) שיירי כנה"ג. (קפא) פרי"ח ושיירי וחי'. (קפב) חק יעקב ושיירי כנה"ג. (קפג) סי' תס. (קפד) מהריק"ש (קפה) מיימוני פ"ב מחלה ופר"ח יוד סי' צט וחק יעקב תנו. (קפו) שם בטור. (קפז) פרי"ח. (קפח) מהריק"ש ובי"ח ופרי"ח ושבלי הלקס (קפט) סימן תניז. (קצ) בי"ח שם (קצא) מור"ם תנ"ט (קצב) סי' תנ"ט (קצג) שם ומהריק"ש (קצד) כנה"ג (קצה) ש"ע שם (קצו) בני חיי. ועיין חק יעקב (קצז) חק יעקב. (קצח) של"ה. (קצט) מור"ם שם ושל"ה. ועי' שכנה"ג סי' תנט ובי"ח (ר) סדר היום וכנה"ג סי' תנט וחק יעקב. (רא) פרי"ח ת"ס עי' חק יעקב. (רב) מ"א תני"ט (רג) כל בו (רד) סי' ת"ס ומ"א (רה) עיין חק יעקב (רו) שבלי הלקס וחק יעקב ושיירי סימן ת"ס (רי) נגיד ומצוה ושל"ה. (ריח) סימן תס"א (ריט) של"ה (רי"מ) מ"א תנ"א (ריא) מ"א שם (ריב) של"ה (ריג) כנה"ג ת"ס (ריז) מור"ם תסא. ועי' חק יעקב. (רסו) חק יעקב תנט. (רסז) מ"א. (ריו) סימן תנט (ריח) מ"א (ריט) סימן תנ"ט (רכ) פרי"ח סימן ת"ס (רכא) הראנ"ח ח"ב וכנה"ג

(ד) כפי שנחפשט כעת באפיית מצות בבית נחתום, ששם שמירה והצלה מכמה מכשולות, וביד המו"צ לומר שלא לאפות בבית אופה זה רק בבית של אופה אחר ע"י טעם כ"ד למיגדר מילתא, או לגרום איזה תיקון כ"ד כרצונו, ע"י כשהושש על מי מהעוסקים במצות אצל האופה גם שהאופה שכרו להדיא על משך זמן והפסידו מה שהי' לפניו להשכיר א"ע במקו"א, מ"מ יכול המו"צ לגזור ע"י טעם כ"ד בחשש שלפניו שלא יעסוק הוא רק אחר יעסוק שם, (שם ת"ס).

(ה) ונכון לומר על כל עסק בפ"ע לשם מצת מצוה, או כל העסקים שיעסוק בהעיסה או העיסות הוא לשם מצות מצוה (שם סעי' ב').

(ו) כל אחד מהעוסקים יאמר בפ"ע לשם מ"מ ול"ש בכך סגנון שמיעה כעונה ואם אמר יאמר שמעשה פלוני הו"ל לשם מצת מצוה אין שייכות בכך על עשייתו, פי' הכי יצא בזה גם על פעולתו (שם, וכוונתו דשומע כעונה עושה שמיעתו כאלו אמר על עיסת האחר לשם מ"מ, דרו"ק).

(ז) משמע שבדיעבד גם אם לא אמר בשאיבה ולא בשום עסק (לשם מצ"מ ג"כ יצא ככוונה (לחוד) ומה דצ"ל שמירה עכ"פ מלישה או טחינה די בכך ככוונת שמירה למצה כו' במצות מצוה א"צ לשמה דוקא רק שמירה בשביל מצוה, ומדת חסידות לומר בפה.

מ"מ בדרך חסידות י"ל אחר כל הפסק שגוי מקום או שיחה, היסח הדעת, או שינה, כנסת"מ, או גיטין שמעכב בכך גם בדיעבד (שם).

(ח) אחר שבדקו עד מקום שידם מגעת לנקות כלי לישת מצות ושאר כלים השייכים לזה יש זכות על הנשאר דבוק גם אם נשתחה בצק זמן מרובה, וגם אם הי' ברור שהעסק דהעיסה אינו מועיל להבצק שנדבק בכלים, כי מ"מ אין בזה רק ספק דרבנן שאולי לא נתערב להמצות, וספק שלא יהי' כלל בלא עסק, ועל הכל מצטרף דעת השאלות כידוע (שם תנ"ט).

(ט) וכן אודות חשש חמום בידים או מצד המקום אחר שנוהרים עד מקום שידם מגעת יש זכות עפ"י ספיק ספיקא, כי החימוץ שע"י חמום יש בו ג"כ הדרגות רבות לפי רוב החמום ויש בזה ספיקות, וספק אולי לא הי' כלל חימום על הבצק, ועכ"פ כל המצות מעורבות, ע"כ (שם).

(י) שמעתי נוהגים ליתן הקמח מהשק להדירה שממנה לאגן לישת המצות (פי' הקדירה היינו הכלי שממנה מערין הקמח לכלי הלישה ונקראת בלשון הפוסקים מייר"ע טעפ"ל) בכף, והוטב בעיני שיש ע"י מעליותא להרחיק מחימום היד, כי הנותן הקמח א"א לו ליטול ידיו מתחלה עד סוף, ואף שבנותן הקמח ליכא כולי האי חששא דחמימות היד מ"מ יש מעלה בנתינה בכף להתרחק מחשש חמימות כ"ד ומזיעה (שם ס"א).

(יא) וצריכים לזהר בקמח שלא יהי' צרור קמח (פי' גוש קמח דבוק יחד) וכן צריך להיות הקמח שלא בדוחק כי ע"י דוחק הקמח יש קמחים בהמצות שיש ע"י חשש בבוא מים אל המצות (שם).

(יב) בניקוי הידים להעוסקים בעיסה (הלש, העורך, והמרדד, וכיוצא) יש ב'

אפיית המצות השלם

קצה

- טעמים חדא לנקות הנדבק בקמטי היד שהוא כבלא עסק שהעסק שבעיסה אינו שייך להנדבק, ועוד בה מעלה לקרר הידים, כי בחמום יש חשש חימוץ תיכף (שם), [ועפ"י] מקום יש בראש להצרין להדחת וניקוי ידים מים צוננים דוקא].
- (ג) להפריש חלה מלחם מצה על חמץ או להיפך ונצטרף בסל אחר אפי' נוטה שמותר, כי מה שמנעה התוה"ק (יור"ד ה' חלה) להפריש על שאינו מינו או מחדש על ישן היינו בזמן חיוב חלה בגלגול משא"כ אח"כ, ובפרט אם אחד חשוב יותר ומפריש ממנו על הכל, ומ"מ עצע"ע (שם תנ"ז).
- (ד) מים דהפשרת שלגים אולי לא מהני בו ביטול ברוב (שם תנ"ה ד').
- (טו) תערובות מים שלא לנו שליש, י"ל שהוא רק במצות שאינם למצוה משא"כ של מצוה נכון שיהיו בלא תערובות רק במים שלנו, במדת חסידות (שם).
- (טז) גם שלשון הפוסקים להמתין במים שלנו עד עלות השחר, נכון להמתין עד אחר נץ החמה, דלפעמים אין מהשאיבה י"ב שעות רק עד הגץ החמה, ונכון שזאו יהיה י"ב שעות.
- (יז) בנהרות שאצל עיר גדולה ויש הרבה צינורות השופכין לחלוחית להנהר כשנכרים עי"ז מי הנהר בגרעון מהנקיות של מים היוצאים ממעיין גם בריחוק מקום יש למנוע מליטול מהנהר מים למצות, אך מה שהנהר אינו נקי מצד עפרורית או ירקות הרגיל בצדי נהרות אין גרעון עי"ז, ושייך מה' שכ' בשו"ע שלפעמים מהנהר עדיף ליטול למי מצות (שם תנ"ה א').
- (יח) אודות קצירת חטים למצות שמורים שקצת קוצרים בעצמם דוקא, יש זכות דלא דמי לאסא דאוונכרא כי אולי בשדות אין חשש גזל כמו ביער, גם התבואה שע"י זריעה אין חשש בה כ"כ, גם במצה ומרור יש מקילים בגזל, ע"י שאג"א, (שם תנ"ג ד', וע"ע מש"כ בענין זה בקונטרס השיב ירחם להלן).
- (יט) גם שהמ"א ז"ל כ' להקל בחטים שנשכו עכברים, מ"מ אין להקל באין ששים (שם ג').
- (כ) אולי כמו שלארבע כיסות שואל ומוכר כסותו כן הוא לאכילת מצה ומרור (שם תע"ב י"ג).
- (כא) חומרא שכ' בצל"ח פסחים בגודל שיעור הזתים יש סמיכה על מה שמחמירים לאכול ב' זתים בשעת המוציא מצה ובאפיקומן, ועכ"פ מצוה דאורייתא מקיים לכו"ע במדת חסידות (שם תפ"ז).

ס פ ר
„השיב ורחם“

ליקוט דברי גדולי הפוסקים בעניני אפיית המצות
 (אשר העלתה מצודתי)
 (ראה קראתיך בשם)
„השיב ורחם“

שבזכות קיום מצות מצה כהלכתה יזכינו מלכינו ויוצרינו לטהר
 לבבינו לשוב ולעבדו באמת וישוב וירחם עלינו לקבץ נדחינו,
 במהרה בימינו אמן.

פרק א

שמירה לפני קצירה

(א) ז"ל המחבר (או"ח תס"ז ה') דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי וא"צ ליניקה
 כמאן דמנח בכדא דמי, ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, וכ' במ"ב, היינו
 גשמים מרובין אבל ע"י זליפה מועטת שירד על השבלים לא חיישין ומותר
 אפי' למצת מצוה (מאמר מרד' בשם ר' מנח).

ובשע"ת בשם ת' מעיל צדקה ב' דא"צ לחוש אפילו נתייבשו לגמרי והם
 בקליפתן אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבלים
 לארץ והגשמים מזלפיץ עליהם בחזק וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי,
 אבל בגשם שאינו חזק כ"כ ואינו אורך זמן גדול אין להחמיר אם לא שאנו
 רואים אותם בקועים ותדע שלא הצריכו שימור רק משעת קצירה ולא משעה
 שנגמרו במחובר, ועוד דהרי טל לא מיעצר ונופל בכל יום, כו', ע"ש.

וכ' הח"א (מובא במ"ב) דמה"ט נוהגין החרדים דוו שקורין שמורה משעת
 קצירה קוצרין אותן בעוד שהן לחין קצת.

ובקש"ע קח' א', כ' בהאי לישנא: ע"כ ראוי ונכון לקצור בעוד שיש בהן
 קצת מראה ירקות (וע"ע שו"ת אבני נור סי' תקכ"ט, מהרש"ם ח"ב, ד).

(ב) בשו"ת דברי חיים (ח"ב לט) כ' אם לא נקצרו קודם שנתייבשו בודאי לא
 מיקרי שימור מה ששמרו בעת שנקצרו כיון דבשעה שבאו לכלל שימור, היינו
 היבוש הי' בהם חשש שנשרו במים ולא מיקרי שמירה ולכן טוב יותר ליקח
 מהחטים דאשתקד שלא נמצאו מחומצים רק מעט מזעיר ולא ידעינן בהו חשש
 ממים, עכ"ל.

וכע"ז כ' ג"כ בשו"ת מהר"ם ש"ק (רי"ז), וסיים בזה"ל ואפי' בדיעבד נ' דאם ידוע שנתייבשו כבר שהם כתלושים וכקצורים ואם לא קצרם עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה כיון דיבשו בקצירה ובע"י שמירה.

פרק ב

איכות מצות שמורה

(א) בשו"ת משיב דבר (להג' הנצי"ב) כ' בסי' ל, דדי שישחדל לשמור כפי יכולתו וכפי מה שאפשר לו ע"צ היותר טוב, מיהו בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד כא) כ' דצריך ליוהר גם מדבר שאינו מצוי, ע"ש.

(ב) בשו"ת חת"ס (קכ"ח) דהקצירה שרי ע"י גוי, אפילו רוצה שיהי' לשמה רק שצריך ישראל שיהי' עומד ע"ג, והאריך בנועם סברתו בטו"ד, ע"ש והפמ"ג כ' (ת"ס) דאם אפשר יקצרו הישראלים לשמה, וע"ע שד"ח מע"ר חומ"צ (סי' י' ס"ק כ'), זכרון יהודה (ק"ט).

(ג) וכן בטחינה עי' ט"ז (ת"ס א) דמותר לעשותה ע"י גוי, ע"ש הטעם. וכן הסכימו האחרונים דלשם, ע"ש.

(ד) בשו"ת שו"מ (מה"ת ח"ד קפ"ב, מהת"ל ח"א קס"ז) דבשמירה של מצות לא מהני ספק, רוב, וששים, שיהא בכלל שימור, אלא צריך שיהא שימור ברורה, וכ"ה במהר"ם מובא במ"א חס"ו, וכ"כ בבית מאיר חס"ו ס"ד, תס"ז ס"א, וכ"ד מהר"ם שיק (סי' קכ"ה, רי"ז, רל"ד), וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגעל ז"ל (ח"ה צא), מנ"ח מצוה י' ב, שו"ת עזרת ישראל, שו"ת מהרש"ם ח"א נ"ג, ערוה"ב (קל"ו), זכרון יהודה (ק"ט), ושם קכ"ב, ועי' מ"א חס"ו סק"ט, וע"ע שו"ת עמודי אור סי' טו, ח"י תנ"ה סקט"ז, באה"ט ת"ס, שע"ת תנ"ה ט', ב"מ חס"ו ס"ד. וע"ע שערי דיעה קפ"א, מנחת משה דף ט', או' יד, בית שלמה סי' צ"ד.

(ה) הזהיר במצוה שמורה משעת קצירה ורוצה לשוב מדרכו ע"י שע"ת (תנ"ג ח) דחלוי ברברכתא, דעת הפר"ח (סי' תצ"ו במנהגי איסור ס"א) דאינו אפילו סייג אלא מילתא יתירא, וע"כ אם רוצה לשנות דרכו בשאר ימי הפסח חוץ מלילה ראשונה א"צ התרה, ע"כ, ודעת נחפה בכסף, והסכים עמו הברכ"י (שם) דצריך התרה, וכ"כ בס' לב חיים, ורו"ח עי' שד"ח חומ"צ סי' ר' או' טו ומעדנ"ש ק"ח ג, או"ח (החדש) תנג, טו, ע"ש. מיהו סגי בחרטה, ע"ש. [ודין זה הוא יסוד גדול לכה"ת כולה בשאר ענינים כזו, ודו"ק], וסיים בשע"ת דכל מי שרוצה לנהוג פרישות בחומרות אלו או כיוצא בהם יש לו להתנות בפירוש שאינו מקבל עליו לנהוג כן תמיד רק בפעם הזאת דזמנין דמתרמי דלא אפשר לי למיעבד הכי ואחי לקלקולי, ע"כ, וע"ע שו"ת מהרש"ג נו, ב.

(ו) והנהיר במשעת קצירה א"צ לפרוש מהכלים של אינו נוהר, וכ"ש

דמותרין להטמין בתנור אחד, (זכ"א תמ"ז בשם שלחן גבוה, ובשם האורחת יושר, מעדנ"ש שם).

(ז) בשע"ת (שם טו) בשם מח"ב חס' דבארץ הצבי (א"י) רבים נהגו כי כל המצה של פסח תהי' משעת קצירה, ובשו"ת דברי יוסף סי' מ"ה כ' שיש נוהגין שכל המצה שאוכל בפסח תהי' מחיטים שמורים משעת קצירה ואין בזה לא משום יוהרא, ולא משום מחלוקת, ולא משום לא התגודדו.

ובמעשה רב מהגר"א (סי' קפ"ו) החמיר לכל הפסח שיהיו החטים נשמרים משעת קצירה דזה הוי כמו אתחוק איסורא, שמא ירד מים עליהם אחר גמר יובש, וכ"נ בח"א (קכ"ח ל). וכ"כ בברכ"י בשם שו"ת שערי ישועה למהר"י זיץ.

ועי' פמ"ג דאפילו בשעהד"ח טוב יותר ליקח קמח שיפון או של שיבולת שועל למצות, מקמח חטים משוק, מובא בבה"ל שם.

(ז) בענין שילוח הקמח ממקום למקום אי מהני חותם בתוך חותם עי' שד"ח מע' חומ"צ סי' יא, נוב"ב מ"ת א"ח סו, צ"צ החדש נה, שו"ת מהר"ם שי"ק (רל"ד, רמא), זכרון יהודה (קל"ח), ברכת משה ד, פתיחה דע"ת יור"ד ה.

(ח) בשו"ת זכרון יהודה (מהד"ק קי"ט) בשם רב גדול דומנו, ששמע שחסידים הראשונים היו עוקרים בידיים השיבלי חטים עם עיקריהם שהיו משמרים שלא יניף עליהם ברזל, ומי ימלל גדול קדושת רז"ל, ע"כ.

(ט) בענין חטים משומרים שקבלו ריח דומפ"פ גערוריך מסתפק בשו"ת זכרון יהודה (שם) לאוסרם מטעם זה א"לי ואנוהו, [ובעיקר הדין עי' סוכה לו, וברש"י שם, ומחבר ש"ע תרמ"ח טו, ובב"ח שם], וע"ע שו"ת ערוה"ב שם.

(י) חטים המונחים במקום שיש לחוש ששכיח עכברים לא הוי בכלל משומרים (מהר"ם שי"ק או"ח קכ"ה), דכשם שאם מונחים במקום חשש נפילה גשמים אם אינם יודעים אם נפל עליהם מים לא הוי בכלל שמירה ה"נ במקום דיחש להשתנת עכברים לא הוי בכלל שימור, ולא נקראים חטים משומרים, ע"כ.

ומטעם זה יצא המהר"ם שי"ק לאסור במכ"ש שק חטים שנמצא עלי' כתם דמוכה כאלו השתינו עליו העכברים, וע"ע שו"ת זכרון יהודה קל.
(יא) עני המדקדק במצות להיות מן המהדרין לאכול שמירה או שאר זהירות בשמירתן ואפייתן, והוא כידוע ביוקר מקמח פשוט, אם העני בר אוריין ומקפיד לאכול שמורה, או שאכל שנה ראשונה דהוי כנדר צריכין ליתן לו (פת"ש תכ"ט, ומ"ש דהוי נדר עמ"ש לעיל או' ה).

(יב) חטים הנישוכים מעכברים ונטחנו ואיכא ששים כנגדן, או נמצאו בו גללי עכברים, עי' שע"ת חס"ו יב, זכ"א ח"ג, קיא שו"ת כתב סופר או"ח פח, ושו"ת הרי בשמים מהד"ת ר"ו, שד"ח חומ"צ סי' י, או' ז'.

(יג) נהערב מצה שאינה משומרת או שלשה חשו"ק בין מצות משומרות אי שיך ב"י ביטול, יש חקנה להאכיל אחת לאחרים אפילו במזיד ואנו תולין שהאינה משומרת נאכלה כיון דהיתירא הוא אין כאן חשש מבטל איסור

אפיית המצות השלם

קצט

לכתחילה ויכול לאכול כזית ממצה אחת ולברך עלי' וא"צ לאכול שנים שנים כו', שו"ת בנין עולם סי' כח, (וע"ע בהפוסקים שציינתי לעיל או' ד, אם דין זה מתאים גם עפ"י דבריהם שם), וכע"ז בשו"ת יד יצחק (ח"ב יד) דאם טחנו חטים שמורים בריחיים שטחנו קודם פשוטים ונשאר מהקמח ונתערב עכשיו, כיון שיש ששים נגד הפשוט יש על הקמח דין שמורה, וכ"ה בשו"ת מחזה אברהם (סי' ק"ח) ע"ש.

יד) בענין חתיכות בצק הנמצא בדופני הריחיים שנעשו מחום הטחינה וזיעתה עמ"ש בנשמ"א שאלה כב.

טו) וענין בצק המתהווה מויע עורר טעם גדול להחמיר בטחינת רחיים של מכונה ע"י שו"ת ד"ח ח"ב לה, אבני נור שס"ט, מנחת אלעזר ח"ג ע"ה, וע"י שע"ת תנ"ג סק"ח, ועוד.

טז) שינוי מראה בחטים אפילו הגדלים בשדה אחד אי"ז ריעותא, דע"ת חס"ז ג, בשם הגה"ק מבאטשאטש, ובפמ"ג כ' אם נשתנו מראיהם, אם אין אחרים בקל י"ל דשרי (מש"ז חס"ז ה, בסופו).

מיהו בשנה שרבו בה גשמים דין התבואה כחטים שבאו בספינה, דבעינן שלא נשתנו מראיתן (דע"ת שם).

יז) כ' בפסקי תוס' שלא לקצור אלא בשעה שהשמש זורחת.

וע"י נש"א (כלל קס"ו א) בשם הגר"א מירושלמי (פ"ב דפסחים ה"א) דעד חצות היום לחלוחית הטל קיים אף שנמס בד' שעות.

וכ' בדע"ת חס"ז ה, ולכן יש לזוהר בקצירת חטים לשמורה שלא לקצור עד חצות היום, אלא לאחר חצות ע"ש.

פרק ג

חטים למצות

(תוספת טעמים על ביאור המבואר בפוסקים להדיא)

א) במהרי"ל (וי' ה' מצות) כ' הטעם שבחרו העולם בחטים משום דלא מישחמיט שום תנא למינקט בלישני' אלא חטים.

ב) ובדע"ת (תנ"ג א) כ' דיש להוסיף טעם עפ"י המ"א סק"ה וח"י סקי"ב דשעורה ממהרת להחמיץ יותר מחטה, והח"י הוסיף עוד להחמיר דגם להשהותם בבית אטור דממהרים להחמיץ יותר מחטים.

ובזכ"ל"א (תנ"ג) הביא מס' עם לועז שצריך לברור החטים שלא יהיו בהם גרעיני שעורים מפני שממהרים להחמיץ וי"ל דמהאי טעמא המנהג ליקח רק חטים עכ"ד.

וכ"כ בלקט יושר (דף עב) דצריכין לברר השעורים ושבולת שועל מן החטים כי באים בקל לידי חימוץ, וראיתי בוי"ג"מ שהעיר כי בעיקר הטעם ליקח

ולברור מה"ט מין חטים כבר חידש בתפא"י פסחים פ"ב כז. והביא שם עוד מדברי חיים לפסח (דרוש ב) ששעורים הם היותר מוגשמים משאר המינים וכערך החומר לצורה, ע"כ. עו"ש דבש"ך עה"ת פ' עקב (ד"ה עוד ואכלת), שהחטה אינה מסורה ביד שום שר אלא ביד הקב"ה כמ"ש בזה"ק, ע"כ [וטעם זה מתאים לטעם שכ' החיד"א בנטילת ד' מינים בחג הסוכות שאינם מסורים ביד שר אלא ביד השי"ת].

(ג) ואשים חלקינו עמהם לתת טעם לשבח למנהג ישראל ליקח חטים, לפמ"ד בש"ס (ברכות מ., סנהדרין ע.) ר' יהודה אומר עין הדעת חטה היתה, וכ' בדפ"ק (מ"ע י' חלק המחשבה או ב') שמצות מצה באה לתקן חטא עין הדעת, ע"ש. (ד) ועוד י"ל דמצינו בנביאים ובש"ס שלא היו משתמשים כלל בשעורים למאכל אדם, ומקרא מלא הוא (מלכים א, ה.) השעורים והתבן לסוסים ולרכש, וכן מצינו בדתז"ל (פסחים ג:) דכשומר יוחנן חקוקאה שעורים נעשו יפות אמרו לי צא וכשר לסוסים ולחמורים. וכן במדרש (בראשית פ' כו, פ"ז) צורך לחטין יותר מן השעורים, וכמו"כ מצינו בכ"מ שעיקר הברכה בא"י היתה בחטים דוקא ומסתמא מטעם שמוזה היתה עיקר חיותם, לדוגמא בימי ר"ש בן שטח היו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים, (תענית כג.), חטים מוציאות גלוסקאות כמלא פסת יד, (ספרי האי"ג לב, יב) עתידה כל חטה להיות כשתי כליות של שור הגדול משקל י"ד ליטרין בציפורי (שם וכתובות קיא:), עתידה חטה שתחמר כדקל ועולה בראש ההרים (כתובות קיא:), וע"ע בפ"י מהר"י קרא יחזקאל כז, יז, בזה"ל חטים מעילים שאין כמותם בכל העולם וגדלים במקום אחד בא"י ששמו מינית, ע"כ.

(ה) ועוד י"ל דאולי חטים מצויים בכמות יותר משאר מיני דגן וכדאיתא במדרש (קהלת פ' א, פכ"ג) דאלף מינין אית בחטה.

פרק ד

חטים מבוקעות, מצומחות, תערובות שומים ובצלים
- פירושים ודינים

אין צורך להאריך ולהרחיב הדיבור בדברים הללו שאין מצויים כעת כמעט, וע"כ יהיו דברי מועטים, בעצם הדין, ולרבות ציונים להפוסקים הנושאים בדינים האלו, דין מבוקעות מבואר בס"י תס"ז ו, ובאחרונים, - ומצומחות תנ"ג ג, ברמ"א ואחרונים.

מבוקעות

(א) כ' הג' מהרש"ם (תס"ז ו') דמבוקעות אינו הצימוח שבראש החטה אלא ביקוע ממש הנראה לעין בכל חטה, אלא שע"י ריכוך וניפוח מתבקעת החטה יותר מההרגל, וע"י בשו"ת מהרש"ם (ח"א קס"ו, ח"ב ד') דכן נמי כנראה בה

אפיית המצות השלם

- סדק שלא כהרגיל, ואין חילוק באיזה צד יש הבקוע אלא כל ביקוע שניכר לעין הרואה שזה ע"י ריכוך אסור.
- (ב) **בחטים מבוקעות** יתכן שאחר ביקוען יתייבשו, ובל יהיו ניכרין, (עי' היטב בשו"מ מהד"ק ח"ג פ"ו, מהדח"ל ח"א קס"ו, ע"ש) ואינו חמץ ודאי (שם), מיהו בשו"ת השיב משה (סי' יח) כ' דנתבקע ודאי חמץ רק בנתבקע ע"י דישה אין לחוש וניכר.
- (ג) עו"ש דביקוע היא הכנה לצמיחה.
- (ד) עי' בש"ע חסו ו, ואחרונים דביקוע בא ע"י לחלוחית [של גשמים או ד"א]. וע"ע מה שאכתוב בסמוך לדינא.
- (ה) ואם נעשה ע"י מאשין, עי' ענף ד (וד"ו מצוי מאד מאד).

ענף ב

מצומחות

- (א) הם הנקראים אויסגעוואקסען ונעשה מלחלוחית הארץ, והוא חמץ גמור (מ"ב תנ"ג יו, השיב משה סי' יח).
- ובכל בו סי' מ"ח כ' ח"ל כ' הרב ועל הדגן שצמח מלחלוחית הארץ אומר הר"י שזהו חמץ והיינו דאמרי' פ' כל שעה דאחמיץ במחובר, שפעמים שהחיימוץ בא בעוד שהתבואה מחוברת מחמת רוב גשמים שיורדין בעת הקציר, בעת הקציר, ופעמים שבא בתלוש ואם ימצא אותו מעורב יברור אותו יפה שיהא ששים מאותו שלא צמח, ע"כ.
- (ב) וכ' הגרש"ז (מוכא בשעה"צ שם) דמה"ט רוב בני ישראל אופין מצה קודם פסח דרוב דגן מצוי בהם קצת מצומחים, ויש פוסקים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש וחוזר וניעור, ע"כ.
- (ג) ועי' שד"ח (מע' חומ"צ סי' י"ד) דבחטים המצומחים לא יתכן שאחר שיתייבשו כל יהיו ניכרים שמצומחים המה, כמבוקעות (לעיל), אלא לעולם ניכרים המה, וכ"כ בש"ע הגרש"ז תנ"ג יא, וכן כ' בשו"ת דברי מרדכי סי' מב, (ד) ועכשיו נציין המ"מ לעיין בהם דין ביטול מבוקעות ומצומחות, ודין בדיקתן.
- עיין בש"ע הגר"ז, ומ"ב וכל אחרונים תנ"ג, ותס"ז (הנ"ל), ט"ז תמ"ז**
 סק"ה, מ"א סקמ"ה, ח"י שם, נשמת אדם סי' חי, שלחן גבוה ס"ק חי, בית דוד סי' רמ"א, וכל"א דף קי"ד, ע"א, דברי מרדכי סי' מא, שו"ת בנין ציון סי' ה, שו"ת רמ"ץ סי' לו, עמודי אור סי' ט"ו, שו"ת השיב משה סי' יח, מנחת פתים סי' חנג, אבני נזר שס"ג, שו"ת חת"ס קל"ו, שו"ת שאילת שלום מהד"ת קפ"ו, שו"ת שו"מ מהד"ת ח"ד קפ"ב מהד"ג א"ז יו, עטרת חכמים סי' ה, כתבי הד"ק מוכא בדע"ת שם, פמ"ג משו"ת חס"ו, יח, יד יהודה ה' שחיטה בהשמטות קנא, ובה' תערובות סי' ק"ע סק"א, מנחת ש"י סי' ב, בשם הג' מליסא, חסל"א, שו"ת שם ארי' או"ח י', דברי חיים ח"ב לט, מעיל צדקה סי' ס"ט, יוסף דעת יור"ד

אפיית המצות השלם

רב

שלא ק"ה, שו"ת מהרש"ם ח"ב ד, דע"ה תס"ז ו, תשב"ץ, ח"א קצ"ט, שו"ת פינות הבית יח, יט, שאילת שלום, מהד"ת צב, טז, משיב דבר סי' כח, מהר"ם שי"ק ר"ל, מנחת ש"י סי' א, פר"ח, נהר שלום שם, ושר"ח מע' חומ"צ סי' י"א או' ד, ה, מעדנ"ש, ברית אכרהם ל"ו.

ענף ג

בצלים - או שומים - או זרעונים בחטים

א) הנו למותר הכפל שגם דין זה בטל בינינו שאין מוצאים גם באלפי אלפים קילוא חטים, שום (קנאבע"ל) או בצל (ציבעל"ע) אחד, ד"ז נשתנה בדורותינו לזבח וגרמא ודין מהגדלת חכמת הטכניקה במקצוע של עבודת השדה מריש הקצויה עד מלאות השקים בתבואה, וגם לרבות דרך הסחרים בימינו שמודרזים לזרז כל סחורתם הנמכר לאחרים בסדר ודרגה היותר יפה ונעלה כדי שיקפצו עלה זביני, וע"כ זהירים וזריזים שלא יתערב מין בשאינו מינו אולם לפטור בלא כלום לאו אורח ארעא הוא, וע"כ אצ"ן דברי הפוסקים בזה (וגם מטעם דמציוו בצלים ושומים בחטים שחששו חז"ל בכמ"ק שמא יחזור דבר לקלקולו, גיטין ת. ביצה ד: ועוד) ובוה אסתגר.

ב) החשיב (מבואר בדברי הפוסקים) משום מי פירות, וגרע יותר, דחדים הם ואולי אית להו דין מלא, ע"י סי' תס"ב, ובאחרונים שם, גרע בשו"ת בית אפרים סי' מ' (מובא בקיצור בשע"ת שם), וע"ע שו"ת חת"ס או"ח קכ"ו, קכ"ט באמצע התשובה, שו"ת חסל"א או"ח סי' מו, שו"ת רמ"ץ לה, שו"ת דברי חיים ח"ב לח, שו"ת בית שלמה (סקאלע) צד, שו"ת מהרש"ם ח"ו מא, וח"ז נו, האלף לך שלמה רע"ד, רצ"ג, שו"מ מהד"ת ח"ג פ"ב, תפארת יוסף לב, ישועות יעקב חס"ב בראשו, שו"ת חשק שלמה סי' ד, מהר"ם מינ"ץ, דע"ת חנג, חס"ב, שד"ח שם או' ו', שער דיעה כ"ה, מנחת משה דף ט, או' יא, ומענ"ש.

ענף ד

חטים שנשברו, נסדקו, נלקו ע"י מאשיין (מכונה):

א) לעומת חששות הנ"ל נתרבה בימינו השבורות וסדוקות ע"י הכאת מכונה של דישה, ובוה"ז עיקר הבדיקה והברירה נעשית בשביליהם כי דבר אחר אין מצוי בהם (כנ"ל) אולם כאשר הצצתי בדברי הפוסקים ראיתי לכם פונה מלחשוד איזה חששא כל דהו בהם, ואעתיק דבריהם להבנת הדברים כדבעי, ותתרבה הדעת בעוה"י.

ב) בשאינת שלום מהד"ת סי' יד, כי בדבר החטים הנידושים ע"י מכונות אשר כח הכאח המכונה מחסר קצת מהחטים וקצתם חסר מעט בראשם החד ג"כ יפה כי כבודו (וכוונה להשואל) דאין להחזיק ריעותא מסתמא לחוש להן לנחמקע

ותולין במצוי בבה המאשי"ן ואין לפקפק בזה כלל כו' אלא דבכל כיוצא בזה אמרו הכל לפי ראות כו' ע"כ.

(ג) ומי לנו גדול מרבינו משה איש אלקים שכ' בשו"ת השיב משה סי' חי, דאם נסדקה מודישה אין לחוש וניכר הוא.

(ד) וכמו"כ דן להתיר בשו"ת אורי וישעי בסי' ה, מטעם דאין מחזיקין איסורא.

(ה) ועי' ש"ח שם או' ה' בסופו דן להתיר וסיים לשונו וביחוד דקשה להשיג חטים אזורים שמה דאי דיש להתיר חטים הללו בלי שום חשש כלל, ע"כ.

(ו) ודבריהם מובאים גם במעדנ"ש ק"ח יג, או"ח (החדש) תנ"ג יא, ומשמע שמסכימים להם לדינא.

(ז) ועי' הגהות הגה"ק מסטראפקוב זי"ע (בסוף דברי שלום) שכ' בזה"ל לפי שכתב לעיל (הכונה על המעדנ"ש) בשם הג' מהרש"ם דאין להקל חטים שלא נבדקו ואסור הק"ח הנטחן בלא בדיקה גם בדיעבד סותר מה שמביא כאן (להתיר בנחסר קצת ע"י הכאת המכונה) דמה חילוק אם אינו בודק חטים שיכול לבדוקם, או חטים שאינו יכול לבדוקם, עכ"ל"ק.

ענף ה

חטים מן החדש

(א) בשו"ת שאילת שלום מהד"ח קפ"ג, כ' דאסור ליקח למצות של פסח מחטים שלא נש"שו קודם לעומר של אשחקד כדי שלא יהי' ח"ו מצוה הבאה בעבירה כיון דריב המון יוצאין בהם גם ידי חובת מצה' בלילה הראשונה, כי ההיתר של חדש בזה"ז בחו"ל הוא פורח באור, ורוב הראשונים סוברים דאסור מה"ת ולכן יש לזהר עכ"פ למצת מצוה ע"כ, מובא בשד"ח חומ"צ סי' י' ט"ז ועע"ש סי' ט, יד, ועי' שד"ח במע' חדש, ואו"ח החדש תנ"ג יב, מעדני שמואל ק"ח או' ר'.

פרק ה

קטניות בפסח

(א) עי' ש"ע תנ"ג א, דאין יוצאין ידי חובת מצה באורו ושאר מיני קטניות, וה"ה שאינם באים לידי חימוץ מעיקר הדין, וכ' הרמ"א דיש אוסרים, והמנהג באשכנז ההחמיר ואין לשנות [ואפילו באחרון של פסח, הגר"ז], ומ"מ בפלוגתא לתוך תבשיל יטו עכ"פ רוב היתר אין אוסרים (חק יעקב מ"ב). ומותר בהנזות: ומה"ט מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם אפילו לתרו

אותם ונקודם במים, דלא נהגו איסורא אלא באכילה ולא בהנאה (רמ"א, ומ"ב), וא"צ יקדקדק לתלות הנר של שמן במקום רחוק מן השלחן משום חששא שמא ינטף על המאכל דאפילו ניטף אין לאסור דבכגון זה לא נהגו להחמיר (שם), וכן מותר להשהותם בבית (רמ"א) אפילו נפלו עליהם מים דבשאר תבואה כה"ג אסור, והא מותר דלא קבלו עליהו רק לאסור אכילתן (מ"ב).

ב) וטעמו של איסור מבואר בראשונים שמהם נובע מקור מנהג זה, והם הגמיי פ"ה בשם סמ"ק, ומרדכי פ' כל שעה משמו, מוכא בב"י, וט"ז, ח"א, גר"ז, ס"ב וש"א, ותוכה"ד דאיסור קטניות ד' טעמים יש בה, טעם ראשון משום דלפעמים תבואה מעורבת במיני קטניות וא"א לברר יפה ואחי לידי חימוץ כשיאפנו או יבשלם.

ושצם שני שכמה פעמים טוחנים האורז ושאר מיני קטניות לקמח וכמה פעמים אופין ג"כ מהם לחם ואיכא הדיוטים ועמי הארץ טובא שלא יבחינו בין קמח זה לקמח של מיני דגן, ובין פת לפת של מיני דגן ואחי לאקולי גם בפת וקמח ט"ל מיני דגן, לפיכך החמירו עליהם לאסור כל פת וכל חבשיל (ואפילו לבשל אורז וקטניות שלימות ג"כ אסרו משום לא פלוג, וגם משום תערובות מיני דגן, ח"א, מ"ב] ע"כ, וכן החרדל נוהגין בו איסור קטניות (רמ"א חס"ד).
 וטעם שלישי כ' רבינו מנוח שיש מיני חטים (עי' לעיל פ"ג, ה') שבשנה שאינה נתיקונה משתנות ונראות כמיני זרעונים, וע"כ אסרו כל מיני זרעונים כי היכי דלא לייתי למיטעי ולמשרי גם חטים (כ"ה) ע"ש שהארץ.
 ומאחי טעם רביעי בקדוש, בנשמת אדם סי' כ', כתב דהוי מידי דמדגן, והביאו נ"כ ביד אהרן סוף סי' טז.

הר' בידינו סך ארבעה חששות שאודותם נאסר הקטניות (וע"ע בסמוך בדין תפוחי זדמה).

ג) וכ' בח"א (קכ"ז א) דנהגו כל תפוצות הגולה האשכנזים, וכן במדינות פולין יטגם הם נחשבים מבני האשכנזים לאסור.

ד) וכע"ז כ' החיד"א (בטוב עין) דבאשכנז ופולין שקיבלו עליהם כמה מאות שנים חומרא זו קצת גדולי ישראל אין להקל להם והמקיל הוא פורץ גדר (שע"ת א, ע"י אר"ט בסמוך).

ה) במקום אחד עמדו קצת מהחכמים שרצו לפרוץ בזה (עי' בסמוך או' ח, ותבין) ויא' עלתה בידם לפי שחכמי הדור מגדולי אשכנז חרדו לקראתם ועמדו בפרץ וקיימו דברי חכמים והחליטו האיסור במדינות אלו, ואין ללמוד ממקומות שנוהגים היתר מאז ומקדם שלא נתפשטה ביניהם גזירת הגדולים ותקנתם בזה, וכמו בגזירה שלא לישא ב' נשים וכיוצא (שע"ת א).

ו) ואל יאמר אדם כיון שאין אסור מדאורייתא אין לחוש דכל דגורו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא תסור, וגם אם באיזה מקום תולין בחכם להקל שקר דיבר הנביא וח"ו לשמע אליו, ע"ש (דרשות מהרי"ל וליקוטיו, מועתק בתשובה מאהבה ח"ב רנט ובשע"ת, כה"ת, דע"ת), ובערה"ש (תנ"ג ד) כ' ואיסור זה כיון שקבלו אבותינו משום גדר מדין תורה אסור לנו לבטל,

והמפקקים והמקילים בזה מעידין על עצמן שאין בהם יראת שמים ויראת חטא ואין בקיאות בדרכי התורה.

(ז) ע"י שו"ת חת"ס שהאר"ך במנהג זה והזהיר מאד לבלי להקל ח"ו, ושאינן בדיניו כח לוותר דאיסור זה ניתקן רק על אשכנז ושם נתפשטה, ועוד כמה טעמים.

(ח) וע"י בדרשות חת"ס כרך ב' דף רמ"ג דרשו (של איסור) פתוח מרבנותינו בע"י תוס' כמבואר במרדכי פסחים שרבינו ברוך, ומהר"ש מאייבר"א אסרום משום גזירה, ומהר"י מקורב"ל בסמ"ק, ורבינו פרץ בהג' סמ"ק, ונתפשט בכל ארץ אשכנז ואחרוני הראשונים המה מהר"ל, ומהר"ו, ותה"ד סיעו על דם ובא רמ"א וקבעו בש"ע ונתקבל בין כל בני אשכנז, והוא דינו כנתפשט בכל ישראל.

דברי החת"ס פונים למה שיצאו מקצת רבנים במדינת אשכנז לפרוץ גדרן של ראשונים והתירו קטניות בפסח, והדפיסו דבריהם בעלה א, בלשון אשכנז בכתב שלהם, ואח"כ הדפיסו ע"ז ספר מיוחד וכן אודות שאר התורים, שם הספר דברי אגרת, "זה נוסח שער הספר", דברי אגרת מאת המחבר שו"ת דברי מנחם ה"ה הרב וגאון מוהר"ר מענדל שטיינהארט קונסיסטוריאלאטה, ואב"ד במלכות ווענטפאלען, על אודות איזה התירים ותקנות אשר יסודו החכמים הרבנים אנשי קונסיסטוריום במדינת וועסטפאלען יע"א.

והעומדים בפרץ מהידועים הגאון ר"א פלעקלעש זצ"ל בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב רנ"ט הכה על קדקדם, והגאון ר' אברהם טיקטין ז"ל אב"ד גלוגא, וברעסלוי מו"ס פתח הבית, הוא השואל (בשו"ת חת"ס שם) ומבקש מהחת"ס למחות נמרצות בפומבי בקרב כל ישראל נגד פירצת התרת קטניות, והבטיח לו לדרוש בשבנו הגדול, ע"ש. גם הגאון דק"ק פיורדא, והגאון מליסא מחו להו מאה עובלי וצובלי, כמבואר בדרשות חת"ס, ע"ש, ועל צובדא זו רמז בשע"ת א, (מובא לעיל או' ה) במליץ קצרים.

(ט) ובמור וקציעה (תנג, להריעב"ץ) כ' שהוא חומרא דאחי לידי קולא, ומכשול, שצריכים לאפות להם מצה הרבה ובפרטות העניים כדי לכלכל ביתם בלחם לפי ז'טף, ואין נוהרים בעיסה כראוי, וכ' שם שאביו הח"צ ה"י מצטער מאד על חונורא זו, וכל חג המצות ה"י מתרעם ואומר אי איישר חילי אבטליני למנהג גרוע הלו שהיא חומרא דאחי לידי קולא.

וע"ז כ' החיד"א מה שהבאתי לעיל או' ד, והוסיף דגם הגאון חכ"צ אשר ה"י מצטער קיום לי' דה"י גורם לבא לאיסור חמץ לא הקיל ח"ו במה שקיבלו כל גלילות ההם (אשכנז) וגדולי ישראל מאד רבים ועצומים מאד שהיו מחזיקים בחומרא זו, רק אמר אי איישר חילי אבטליני.

וע"ע יו"מ מהד"ת ח"צ קכ"ח, חסל"א מג, מאמר מרדכי לב, מהרי"א ז' ענוולע זע"א, זועפת ראם ב, שהחמירו מאד בדין קטניות בפסח.

(י) וע"ש בחת"ס דגם במקום שהתירו מאיזה טעם מ"מ יוהר ליתנם במים ורוחצין, דמוז' שאפשר לתקן מתקנין (מובא גם במ"ב וכ"כ בשם הח"א).

(יא) ובירור הענין אם היתה תקנה או מנהג ע"ע בשו"ת מהר"ם שי"ק יור"ד רט"ו ה, ושו"ת דברי מלכיאל ח"א כה, אר טו, ועי' שבילי דוד יור"ד קי"ב, ב, דודי מלכיאל כה.

(יב) ועי' ט"ז דבר שגידולו בשרביטין דומה לגידול קטניות (עמ"ש בדין קאו"ע בסוג'ך) והוא בכלל האיסור, וזה לשון הגר"ז סעי' ד, ולא נהגו איסור אלא במיני קטניות שהתבשיל הנעשה מהם מחלף בתבשיל הנעשה ממיני דגן שהם דומים זה לזה, ששניהם נקראים מעשה קצירה ולכן אסרו זה בשביל זה, אבל מיני זרעים כגון השבת שקורין עני"ש, והכסבר שקורין אליינדר, חרע אקלייז"א ורעזא בהם משאר מיני זרעוני גינה אין נוהגין בהם איסור, חרץ מן החרדל לפי שגידולו הוא בשרביטין והרי הוא דומה לגידול מיני קטניות ונאסר בכללם וחרץ מן הכמון הנמכר בחנות שקורין קראם קימע"ל שמביאין אותו לכאן ממדינות אחרות וגרעיניו דומה לדגן ולכן מחמירין בו כמו שמחמירין בכל מיני קטניות, אבל מין כמו"ן שקורין פעלד קימע"ל שאין צורתו דומה לדגן אין מחמירין בו כלל וכן כל מיני ירקות אין מחמירין בהם הועיל ואינן דומין כלל לדגן עכ"ל.

התירו בשעת הדחק

(יג) כ' בח"א (קכ"ז א) דבשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דבויים ומ"מ כל מה דאפשר לזוהר מאורז (ריי"ז) דהזון (ורעצק"י) שקורין טאטארקי יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים.

ושם (אות ו) הוסיף דבירים הללו (וחד מנהון איסור קטניות) שהוא מנהג אבותינו מוזר לצורך גדול, או לחולה אפי' אב"ס, או לצורך תינוק אם צריכים הרבה לכך.

ועי' גמ"ב שהעיר מד' חת"ס הנ"ל דאפילו במקום היתר מ"מ יחלטנו לכתחילה ברוחחין.

(יג) עי' בשו"ת חת"ס (או"ח קכ"א) שהתיר בשנת רעבון לאפות מצות מקטניות כגון טירקיש"ע ווייץ, ובלבד שיאפו אותם עבות שיהי' ניכר שאינם יוצאים בו חובת מצה, וגם יהיו זהירים שלא יתערב בו מתחלה ועד סוף מעט קמח.

(יד) ובשו"ת מהר"ם שי"ק (רמ"א) התיר ג"כ לחשאב"ס לאכול פת קטניות מקמח חירו.

(טו) ובשו"ת מלמד להועיל (ד"ח) החיר עפ"י יסוד זה לחולה שנצטננו לו בני מעיו ופואתו לאכול אורז, יחלטם במים רותחים ויאכלם.

(טז) ונס' שערי רחמים (להגר"א) כ' שאין להתיר גזירת קטניות גם בשני בצורת (והוא יחיד בדעתו).

(יז) בשו"ת בשמים ראש (שמ"ח) דחה דעת האוסרים וכ' שנתייסד המנהג

מהקראים חלילה לאסור ויש לחוש לתקנת עניים, והמחמירין עחידין ליתן הדין, וכ' בדע"ת ע"ו אבל אנו אין לנו אלא מנהגינו וחלילה לשמוע אליו, וציין לשו"ת פרשת מרדכי או"ח סי' ה, מ"ש על ס' הנ"ל, וכן בבית מאיר (תנ"ג ד' ס"ח ע"ג) מחא ל"י אמהזא לס' בשמים ראש וסיים דלא מפי הרא"ש יצאו דברים אלה. ידוע שבשו"ו חת"ס כינוהו כזבי הראש.

(ח) בשו"ת גור ארי' יהודה (או"ח קכ"ה) צידד להתיר מיני פרסולי"ס בשנת בצורת, והביא שכבר התירו חכמי הקלו"ו בבראד ד"ו פעם אחד אבל היו רבים מערערי"ג, וסיים שאם יסכימו עמו בעלי תריסין דעתו להקל, ע"ש.

(ט) וכן ג'שו"ת מהר"י מבריסק (סי' מ"ח) דבשעהד"ת ושנת רעבון וכמעט לא ימצאו העניים לאכול, שרי, ומותר גם לעשירים אף שידם משגת לקנות לאכול משאר דברים, כדי שבל יהיו לב העניים נוקפן ויפרשו, ע"ש.

(כ) ועי' ישד"ח מע' חומ"צ סי' ה, או"א, שדקדק מלשון שע"ת תנ"ג א, דבדוח גדול יש להתיר.

(כא) ובס' לב חיים (ח"ב צ"ד) בשם חקרי לב לענין אכילת אורז דמנהג פשוט באתרי"ב דרב שאין אוכלין אותו בפסח, בכל זאת התיר שנה אחת שהי' דוחק במצות לאכול בפסח.

(כב) וכן ג' שהתיר בשעהד"ח בשו"ת שו"מ מהד"ת ח"ד קכ"ח. (כג) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"א כ"ח) ג"כ התיר בשעהד"ח ורק לעניים, ואם יוכלו העשירים לפזר על צדקה באופן שלא יצטרכו העניים לבא לידי מצה זו מה טוב אבל אין לנו רשות לכופם לזה, ובכל מקום שמקילין בהפסד מרובה לעני, אין שום מצוה לעשיר ליתן לעני כפי הפסדו כדי שלא יצטרך לקולא של ההוראה ההוא, וה"ה בזה.

(כד) ועי' שד"ח (שם) שג"כ מסכים להיתירא דגן בשעהד"ח, וע"ש שהעיר דמהר"ם (הנ"ל או"י ט), יחיד הוא במה שהתיר מטעם לבם נוקפם, גם לעשירים אף שידם משגת ליקח מיצרכי מזון אחרים, דמדברי חת"ס, שו"מ, בש"ר, ג' שלא התירו רין לעניים [וכ"ה בהדיא בשו"ת דברי מלכיאל], וכן כ' בפ"ת ובפרט בדורות האלו אין להקל, ע"ש.

(כד*) ועי' שע"ת (תס"ה ב) שנוטה להתיר חליטה אפילו בה' מיני דגן לחולה שאי"ב סכנה, ע"ש.

חיטי תורגמ"ה - שום -

(כה) מה יקורדין טירקיש"ן ווייץ (חיטי תורגמה) אינו בכלל חטים רק למיני קטניות יתשבנו (מהר"ם לובלין, ח"י, א"ר, פמ"ג, הגר"ו, חת"ס קכ"א), ע"ש. (כו) בפמ"ג (א"א חס"ד, בסופו) בדין אכילת שום בפסח כ' דיש נוהגין שלא לאכול שום בנוסח ואיני ידוע טעם למה, ומ"מ עתה אין להקל בפני ע"ה, ובצנעה לח"ח אין להזמיר, עכ"ד, ועי' ביו"ד רצ"ז ס"ג דשומים ובצלים אינם בכלל קטניות.

ובח"א (קכ"ו ז), דנ"ל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנן ושומים שאין להם שום טעם וריח, ומותר להחיר להם בפשיטות דודאי בזה לא שייך שום סייג, ע"כ.

ובס' חנונת משה (סי' יא) כ' בשם אחיו דמוכח מד' מ"א חמ"ז כ, דמותר לאכול שום ופסח, ופמ"ג, ומקו"ח לא ערערו על דבריו, ושכן מתבאר מד' הרב חוט השני הנובא בשע"ת או' כ"ה, וכ"מ מדברי שב יעקב מובא במתה"ש או' כ, ושמע שיש חשש שהעכו"ם שורין את השום בשכר ואין רוח חכמתו נוחה בשמועה זו, וז"ל לא הוו שחקי הפוסקים מלהדיע זאת דדוחק לומר שבזמנינו נתחדש זאת (מובא בשד"ח מע' חומ"צ סי' ו, או' ט, בסופו).

קאפ"ע - טיו"א - יו"ש - שמן שומשמן - שמן זית
 - פולין ירקות - תפוחי אדמה (קארטאפע"ל)

כז) אם חרכו קודם פסח להקאו"ע יש להחיר שבוי"י ח"ב סי' ה, והחק יוסף חלק ע"יו ואסר שכן הורה חמיו הגאון מוהרר"א ברודא, וכ' ברכ"י או' ג, ולי מסתברא כהשבו"י והבו דלא להוסיף עלה שהקאו"ע הוא אילן ונעשה משקה. (כח) ובז' טוב עץ סי' ט, או' ו, כ' שגדול אחד ה"י מחמיר אף בקאו"ע, אע"ג דודאי פרי עץ הוא, ונ' שרצה להחמיר לפי שההמון לא ידעו מה הוא וידמו שהוא ג"כ מין קטניות ויתירו הכל ויפרצו גדר ראשונים, ומ"מ אף במקומות שנייבלו חומרא זו בקאו"ע ג"כ אם חרכו אותו קודם פסח יש להקל וכמ"ש בשבו"י ח"ב סי' ה, ודלא כחק יוסף ע"ש, מובא בשע"ת.

כט) ובשע"ת או' א, כ' דבמקומות אלו נוהגין היתר פשוט בקאו"ע ואעפ"כ זריזין מקדינין לחרוך הקאו"ע קודם פסח וגם לעיין קודם שקולים אותם לברר משם תערובת אורז ושאר מינים להיות נקי' מכל משום חומרא דפסח, וברכת טוב תבא עליהם, עכ"ל.

ל) ובעיקרי הד"ט (ח"י, לד), כ' דאצלם המנהג פשוט לשחות הקאו"ע אף אם לא נחרץ קודם פסח, ע"ש.

לא) וכן בשאילת יעב"ץ ג' שמקיל, שכ' ח"ב קנ"א (בח"ב סי' קנ"א, מובא בשע"ת תנ"א) דקאפ"ע שנקלה באבוב בלתי מוכשר יש להקל להשתמש ממנו בפסח.

לב) וכ' בח"א (קכ"ה כד), כ' רחיים של קאו"ע ששחקו בה קאו"ע בלא הכשר פשיטא דמותר ולא עוד אלא דאם אין לו אחרת מותר לשחוק בה אפי' לכתחילה שזרי לא רגיל כלל למצוא גרעינין בקאו"ע, ואת"ל שהי' בו גרעין שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לידי חימוץ, ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקה כפי כחו היטב ואח"כ יכניס אותו ברותחין (מובא בכה"ח תנ"ג, קפ"ט).

וע"ע בכר"ש שהביא מפמ"ג דקאפ"ע נוהגין היתר, והוא כ', בימינו אלה

מזיפין הקאפפ"ע דהיינו שעושין גרעינים מחמץ וצובעים אותו ירוק כמראה הקאפפ"ע והדבר ידוע לרבים אזי צריך לבדוק אח"ז קודם הפסח. ובשו"ת הרי"ן ושמ"ס (מהד"ת כ"ב) נידון קאפפ"ע הגדילה בגינה בשרביטין כמו עדשים אם יש מקום לאוסרם כמו קטניות וכ' שכל הטעמים שהובאו בב"י כאן ליחגורו בקאפפ"ע ע"כ ל"ש להחמיר בקאפפ"ע בפרט אם חורכין אותו קה"פ אי"מ להחמיר. ובדיני פסח לבעל יטב לב וצ"ל (נדפס בייטב פנים) אר"י, דקאווע הצומח בגערטנער הוא קטניות ואסור לשתותן בפסח, ע"כ.

טיו"א

(ג) עיין בס' כף החיים סי' תנ"ג אות כ"ג וז"ל: אכן בט"ע שמעתי שרבים פורשים שלא לשונותו בפסח לפי שיש חשש רמאות שמשחמשים בט"ע ואח"כ חוזרין ומייבשין אותו למכור ושמא נשחמש תחלה עם חמץ וכן שמעתי משלמים וכן רבים ולכן ש"מ נפשו ירחק מהם. שבו"י שם. ברכ"י אר"ד. ומ"מ נראה דאין לחוש לכליו שנתבשל בהם טיו"א או נשפך מהטי"א לתוך המאכל, ויש נוהגין היתר בטי"א שבאה מן התגרים אשר במדינות גדולם וגם הבקיאים מעדיים שהוא כשר לפסח ע"י שמכירים במראה וטעם וריח שיש הבדל בין טיו"א שנתבשלה ונחייבשה לבין הטי"א הבאה כדרך גדילתה ולא שלט בה אור לבשלה כלל. שע"ת אר"א. הרב עיקרי הד"ט סי' ח"י אר"ל כתב אך עשב הטי"י שמעתי ש'ש נזהרין שלא לקנותו מהחניות אם כבר נפתח הכלי מהבאים מאולנדי"א אך אם הם סגורים כאשר מובאים משם מקילין ליקח ממנו ולשתותו כי לא יחושו רק לסוחרי הארצות הללו ולא לסוחרי אולנדיא עכ"ל, ועתה מקרוב שמענו מאחד יר"ש שספר שאחד היה שם בבית מסחר הגדול שעושין הטי"א וראה חדר אחד שכתוב עליו הכניסה אסור ועבור שהיה אהוב לבעל ראש המסחר נכנס שם בלא רשות וראה שם כיסים מלאים טיו"א מבושלים שלוקחים אותן מן המסיכות אחר שבישלו אותם ולקחו טעמם, ושאל לבעל המסחר מה זה וא"ל שזה מערבין אותו עם עשב הטי"י החדש שאלמלא כן לא היו יכולין להתעסק במסחר הזה שלא היו משתכרין, אלא שאמר אותו היר"ש אפשר שיש מסחר שאין מערבין ומי ידע, וע"כ שומר נפשו ירחק מהם אלא א"כ אחר דרישה וחקירה. עכ"ל.

וע"ע בשד"ח (שם סי' ד, יז) בשם בית מאיר (תמ"ז ה) דבספק נתבשל כלל כמו עשב הטע"ה איני יודע מה חשש איסור יש בו ושמעתי הטעם שמא מזויף שכבר נחלט עיני הרוחחין ונתייבש, לכן לענ"ד אינו אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו ב' איסור בטעות, ע"כ. וכ' ע"ז נשד"ח דדבריו נכונים בטעמם ולא יהי' הלב מפפק בשתיית הטי"י כלל, ע"ש.

יין שרף

לד) אם מותר לעשות יי"ש מזרעים וקטניות ע"י ח"א בנשמת אדם לא, לאסור אפי' זום בדקו היטב שאי"ב שום גרעין ואפי' אם נעשה היי"ש מדבש והוא הרוב, ח:מיצוט הי' מהקטניות אפ"ה אסור.
מיהו בשו"ת עמק הלכה בה' פסח סי' קל"ד התיר ביי"ש הנעשה מתפוחי אדמה ומעורו: בו מיני קטניות, אך צריך ליוהר שיהא מלוקט אותו קטניות מתבואה של זומשת המינים, וגם צריך לקנותו ממוחזק בכשרות, וזה צריך ליוהר בכל יי"ש שזונים לפסח שנעשה ממע"ד וכיוצא לקנותו ממוחזק בכשרות.
וע"ע ביוד"ח (מע' חומ"צ סי' ה, אר' יא), שהאריך בזה.
לה) ובעו"ת באר יצחק (יא) כ' דכל שנעשה היי"ש ע"י תערובות אין גזירה ע"ש, כמ"ש בח"י, וכיון שביררו אותם מחשש דגן והכשירו הבית הרושת ע"י הרב זהו מעשה רב המוכיח דבר פירסום אין מזה חשש.

שמן שומשמן

לו) בתו"ד (ק"ג) מבואר דאין אוכלים אותו.
לז) בבר"י (תמ"ז יד) כ' בשם פרי חדש דשמן שומשמן הדבר מצוי הוא שיש גרעיני זטים אסור לאכלו בפסח, וכן נוהגין שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות, עכ"ד הפר"ח, והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר דהפעולים עכו"ם בכל יום בעת אכילתן כשעושין השמן זית כל אחד ככר בידו וטובל בשמן, וכ"כ מורי הרב ז"ל בס' נחפה בכסף דף קע"ב: וראיתי להרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה שכ' דלדעת רב נטורנאי, המובא בטור תמ"ב לכאורה נ' דצריך לבער השמן שומשמן מהבית עכ"ד, אבל לא ראיתי ולא שמעתי בארץ הצבי לשום אחד שנהג כן כו' ע"ש בברכ"י שהאריך, וכ' אח"ז בתוך זדברים דרוב המון ישראל אינהו אכלי שמן שומשמן בפסח, ואם כה יעשה לטלח בערו (פי' להצריך ביעור) יהי תמוה לרבים ולאחזוקי ישראל דאוכלים חמץ ממש, ולא ניחא למרייהו, ע"כ.
לח) בכ"ח תמ"ו, קמ"ו, העתיק דברי ברכ"י וכ' אח"כ ומיהו מ"ש דרוב המון ישראל אכלו שמן שומשמן היינו במקום שנוהגין להקל בחזור וניעור כו', וכבר כתבנו לעיל דאפילו בטעמו ולא ממשו יש מחמירין, וא"כ כ"ש היכא דאיכא ממש, וע"כ היכא דנהיגי בו איסור אין להקל, ובני אשכנז בלא"ה אין נוהגין להקל אע"ג שהוא תערובות לח בלח כו' מ"מ כיון שהוא ממיני קטניות נוהגין לאסור'.

פרחי שמש

לט) בעו"ת בית שלמה (יור"ד קע"ז) כ' דשמן שומשמן הם בכלל קטניות והם אלו שזעזת הגידול נוטים העלים לצד השמש, ומה"ט שמם שומשמן.

מ) ובשנות בית שערים (רט"ו) דשמן מפרחי שמש (סאנפלויער סי"ד, או"ל) שהעלים נוטים לצד השמש יש מקום להחירם ואינו רוצה להחירם דובר חדש הוא, וע"ע שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד ל"ד). יד יצחק ח"ג ס"ח, דנהגו איסור בשמן זה.

שמן זית

מא) משמע במהרי"ל דמותר לאכול שמן זית, מ"א תנ"ג סק"ב, חק יוסף או"ו, חמ"מ או"א.

ודגו"מ ו' לא ראיתי מנהג שיאכלו שמן זית בפסח, ועוד נ' חומרא בשמן זית שהרי הויתם כותש במכתשת והויתם מיקרי דבר חריף, וא"כ יש לחוש אולי נכתשו במכתשת שכתשו בו חמץ, ע"ש.

ובמהח"ט סק"ב כ' דבזיתים אין לחוש שכתש במכתשת שכתשו בו שעורים, דידוע שיש להם כלים מיוחדים לשמן זית. וכ"כ היור"ג תמ"ז כג, בשם רי"ו נ"ה, ח"ה, דשמן מותר.

ועי' ברנ"י תמ"ז יד, שכ' והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר הפועלים ענו"ם כל יום בעת אכילתן כשעושין השמן זית כל אחד ככר בידו וטובל בשמן.

וכ' עלר בכה"ג (חמ"ז, קמ"ד) דיש מקילין ע"י שמסננין השמן זית קודם פסח, ומניחין אותו בכלי כשר, אבל יש מחמירין שאין אוכלין כ"א מה שנעשה בכשרות לשון פסח, והמחמיר תע"ב.

ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' י) כ' דאין חשש על השמן זית בזמניו שעושים בבית הבד ונוהרים בו. וכע"ז כ' בכה"ח (חס"ז עב') וז"ל ומאי דחיישי רבנן בצוקע"ר העשוי במצרים הפועלים טובלים פתח ביערת הדבש וכן מאי דחיישינן בעיר עז לנו עיה"ק ירושלים תובב"א בשמן זית מטעם זה אלו חששות הם בגלילותינו שהם ערביים אבל בערי אדום חקרתי כמה פעמים ואני שמעתי מפי המרובים דליתנהו לחששות אלו לא מינה ולא מקצתה, ומ"מ אשר תאזה נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מוזהרין אותו כי כ"ע ידעי דבפסח כ"א מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים כי רב הוא חוקף איסור חמץ החמור מכל אסורין שבחורה כאשר בירר הרדב"ז בתשו' דפוס פיורדא סי' מתו"ק כו', ע"ש בדבריו כי ועמו.

ובפר"ז כ' (הבאתיו בדין שמן שומשמין) דראוי להורות שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית, וכן הוא נוהג.

ובשאלות יעב"ץ התרעם על המחמירין בשמן זית וכ' דמתחדשין חומרות בכל יום ועושיו באה שעוררי' ששמן זית אינו מן המובחר לאכלו בפסח ומימי לא שמענו ולא ראינו נוהרין בכך, אלא לקחו תמיד מחבית מלאה, ובכלי מוכשר ליו"ט, ע"כ

ובכר"ש כ' דבמדינתנו שמוזיפין השמן זית עם שאר שמנים כנדע אזי אין

לבשל בשום שמן, וכי בכה"ח (תמ"ז קמ"ה) דהיינו לבני אשכנז שנוהגין איסור במיני קטניות, כו', ואפשר גם לבני ספרד וכגון שיש בהם חשש חימוץ, ע"כ. ולענין שמן כולי שתא אם יש לחוש שנתערב בו שומן מדברים טמאים עי' יור"ג קג, ד, שו"ת ד"ח ח"ב ב"י נ, ושו"ת הרמ"א סי' נ"ד שפ"ד יור"ד קג, יג, מנח"י כלל ע"ה ס"ק ל"ד, יד יהודה קג, יח, כ, ועי' שבילי דוד בסופו בחלק התשובות, שאילת יעב"ץ ח"ב כט, בית שלמה קח, בית יצחק ח"א קמב, קמה, משפטיך ליעקב (הקדמ"ח להגה"צ מפאפא זצ"ל) יור"ד סי' לב, ובש"א.

פולין ירקות

מב) באשל אברהם להר"א אופנהיים (נדפס על הגליון שו"ע דפוס לעמבערג) כי בס"י תנ"ג בשם תשו' בית דוד סי' ו, דפולין ירקות לחין אפשר דמותרין ואינם בכלל קטניות דהלא קי"ל הנודר מן הירק אסור בפול הלח הרי לפנינו דדין ושם ירקות לו.

ובכרכי יוסף (שם) כי דיש לדחות דבריו, מובא בכה"ח תנ"ג יט. ובשמ"ב העיר דבשו"ת מהר"ש ענגעל ז"ל (ח"ד כ"ו) דעתו לאסור דשאני נדרים שהולכין בה בחר לשון בני אדם. וכיד יצחק כי לחלק בין אם יש כבר זרע בשרביטיהן אז הם בכלל גזירת קטניות, ואותן שעוד לא צמחו בהן הזרע הם בכלל ירק ולא בכלל קטניות.

תפוחי אדמה

מג) בפמ"ג (א"א תס"ד א) כי מה שקורין ער"ד עפ"ל-אמרו לי שהוא מה שאנו קורין קארטופלי"ן, וכן ראיתי בס' עמק הלכה (ה' פסח קל"ד) שקורין לתפוחי אדמה ער"ד עפ"ל כמדומה שנוהגין היתר כי אין בכלל קטניות וגדולים הם ולית בהו תערובות תבואה.

ובס"י תנ"ג מש"ז א, הוסיף וכו' והוא הדין מה שקורין ער"ד טאפלי"ן או ער"ד עפ"ל דשרי אם לא במקום שנהגו איסור, ע"כ, (מובא באחרונים). ובדברי מלביאל (ח"א כח) ג"כ יוצא מפורש שתפוחי אדמה שריים ואינם בכלל גזירת קטניות.

מד) ובנשמת אדם סי' כ, כתב ושמעתי שבק"ק פיורדא (בשנת תקל"א ל"ב) שהי' רעב גדול באשכנז הושיבו בי"ד והתירו בולבע"ס שקורין ער"ד עפ"ל כי באשכנז אין אוכלין ג"כ בולבעס כי שם עושין קמח מהם, עכ"ל. ובשו"ת יד אהרן (סי' ט"ז) כי דבזה עולה יפה טעם מקומות האוסרים תפוחי אדמה בפסח, וטעם מנהגינו להתיר כי אין אנו נוהגין לעשות מהם קמח כולי שתא, ועוד דבקטניות יש שלש חששות, א. דמדגינן, ב. ויש בהם גרעיני חטין או שאר דגן, ג. דמיחלף בקמח (וכמ"ש בנש"א), אבל תפוחי אדמה שאי"ב רק חשש ג' כמובן לא גזרינן בשביל זה לחודי' והוא היתר ברור, ע"כ [וגם טעם הרביעי הנ"ל מבה"ל ליתא בתפוחי אדמה].

ועי' אהל טולמה (מנהגי הגה"ק בעל תפא"ש מראדאמסק) כי נכדו בזה"ל עוד שמעתי שאמר (האי צדיק) שצריכין ליתן הודאה על מה שלא הי' בזמן הגאונים תפוחי אדמה, כי התפוחי אדמה הובאו מאמריק"ע אחרי הגאונים, כי אם הי' מאכל זה בזמן הגאונים היו אוסרים אותו לפסח מחמת גזירת קטניות, מחמת שיכולים לעשות ממנו קמח, עכ"ל.

עוגות מקמח תפוחי אדמה

(מה) עי' בשו"ת ארי' דבי אלי' (אבני זכרון סי' י') דמותרים אפי' נ' כפת הנאפה מחמץ והיין לפקפק משום מראית העין, ויסדרו על פ"ח המובא בשע"ת ח"ס.

(מו) וכמו"ז בשו"ת לבוש"מ נושא ונותן בטעם ההיתר השתמשות קמח תפוחי אדמה, ז"ש.

(מז) ובשו"ת ערוה"ב (סי' קכ"ד, השיב לאחיו בעל קרל"ד) להתיר הקמח מתפוחי אדמה וזעשוי בביתם כל אחד לעצמו, אבל הנעשה בבתי חרושת ונמכרים בחנות אוסר, ע"ש.

פרק ו

מים שלנו

(א) ספק נים שלנו לא ילוש בהם, ואם לש מותר, מחב"ר א, כה"ח ג, סי' תנ"ה.

מי גשמים

(ב) מי שקלט מים מהגשמים מותר ללוש בהם מצה וא"צ לינה לכו"ע ובלבד שלא יניחם במקום שתפוג צינתם, (הרדב"ז, ברכ"י ד, שע"ת ט), ובהלק"ט לחלק יצא דאם נלקזו ביום צריך לינה, אבל אם נלקטו בלילה א"צ לינה, מיהו במדבר קו"א או"ב, כי דמי גשמים שנקלטו בלילה אין להקל אם לא בשעהד"ח שהיב הלק"ט בדרך אפשר אמרה, (כה"ח ס"ד).
ועי' מ"ב כח, ובשעה"צ שהכריע כהרדב"ז להקל בכ"ע.
ובערוה"ז כי (שם יא) דמי גשמים יש בהם קצת חמימות וזה רואים בחוש, ולכן צריך לשהותם י"ב שעות.
ובשו"ת וברי מלכיאל (ח"ד כ"א, מועתק לעיל) כי דמי גשמים אפילו יש מים שלנו רונ כנגדן ג"כ אין להשתמש בהם דמי גשמים רותחין הם.

זמן שאיבה לכתחילה - בדיעבד

(ג) מים שנשאבו אחר תחלת הלילה אין תקנה לעולם להרא"ם, מיהו הב"ח

אפיית המצות השלם

כ' בדעיבד אם נשאבו ביום או אחר התחלת הלילה מותר ללוש בהם ביום.
(מ"א א, ח"י א, א"ר ב, חק יוסף א, הגר"ז ו, מ"ב, ד).

דוקא לאחוי י"ב שעות ולא מיד בעה"ש, (ח"י בשם אחרונים, חק יוסף שם, הגר"ז שם, קש"ע קט א, בשם רוה"ש), ובשעהד"ח יש להקל קודם י"ב שעות, (מ"ב בשם אחרונים).

וכ' כה"ח דכיון שבח"א החמיר בנשאבו כלילה שלא ללוש בהם גם לאחר י"ב שעות, ע"כ היכא דאפשר באחרים אין ללוש בהם (ע"ש או יב).

ד) ואם נשאבו אחר חצות לילה אסור גם בדעיבד, (א"ר, הגר"ז, מ"ב, כה"ח).

ה) זמן שאיבה לכתחילה בכיה"ש והיינו אחר השקיעה, (רמ"א מ"א, ח"י הגר"ז, ח"א, מ"ב כה"ח, וש"א), ואם א"א לכיון ביה"ש שואבין סמוך לביה"ש, והיינו בסמוך לו ממש, (ד"מ, ורמ"ע לב, ורמ"א, מ"א, הגר"ז, ח"י, קש"ע, מ"ב, כה"ח), ומה"ט אם ספק לו ביה"ש כמו ביום המעונן יותר טוב להקדים קצת מלאחר, (מהרי"ל, מ"א, ח"י, מגן האלף, כה"ח, ואחרונים דלא כט"ז), וכן בשאר מקום דוחק ישנוב קודם (כה"ל).

ו) ונכון ליהרר בהמתנת הלישה עד שיאיר היום הרבה פן יטעו באור הלכנה (ב"י, א"ר, כה"ח, טו).

קדושת המים

ז) טוב שלא תגע אשה במים ששואבין למצת מצוה, (בא"ח, צו יז), וה"ה שלא תלוש או תעסוק בבצק, ויש נוהרין שלא להניחה ליגע במצה של מצוה גם אחר אפייה (כה"ח טז).

מקום עמידת המים

ח) מאד צריך ליהרר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף, או תנור שאופין: זו מצות שכלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא, ואז הבית חם, ולפעמים מחמוו הקור נקרשו המים ואסור להעמידו אצל תנור חורף שיפשר, (ח"א קכ"ח ח כה"ח טו"ב).

ט) מים שזנו תחת אויר הרקיע ורוצה להכניסם שבת בתוך הבית כ' בשו"ת בית יהודה נו, להתיר אלא שכ' דיותר טוב לשתות ממנו מעט בשבת אי יניחנו במקום שא"צ לטלטלו, (ברכ"י שע"ת ד').

מים שהוחמו

י) מים שהוחמו אפי' רק נעשו פושרין אסור ללוש בהם, (ש"ע סעי' ג, ואחרונים) ושינויר פושרין כחמימות הרוק או כמים ששואבין בקיץ מן הנהר, (ח"י, לבש"ר נ"ש פ"ח, מ"ב לב), חמין שנצטננו יש אוסרים עדיין כיון שהיו

פע"א חמין (שו"ת רמ"א סי' לה ורק בחמי האור להריטב"א פסחים בלישנא קמא, ולפר"ח אף בחמי חמה) ויש מתירין (ח"י, עו"ש מעיו"ט, להריטב"א בלישנא בתרא), ויש לסמוך אמתירים בשעת הדחק או בהפסד מרובה (הגר"ז, ח"א, מ"ב). (יא) וכ"ז בומין שנצטננו, אבל פושרין שנצטננו לגמרי (אפילו נפשרו מחמי האור) לכנ"ע מותר (א"ר, בה"ל).

מים חמין זון פושרין שנתערבו בהרבה מים צוננין עד שנצטננו (דעת י"א להקל (ע"ש, ח"י א"ר, גר"ע), ע"ש, ח"י, א"ר גר"ז, להקל) כיון שנתבטלו בצונן, ויש מחמירין (זוק יוסף, מגן אלף, בגדי ישע, פמ"ג), ולכתחילה יש לזוהר, ובדיעבד במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט יש להקל (בגדי ישע, בה"ל).

ובדין פושרין ע"ע שע"ת א, שכ' בשם בית אפרים שכל שנתחממו חמימות קצת אעפ"י שאינו כחמימות הרוק אין ללוש בהם וסיים דיש לחוש לזה ולהעמיד במקום קר שלא יבאו לידי חמימות כלל, וע"ש עוד בד"ו.

לישה במים שלא לנו

(יב) עבר בלוגג ולש במים שלא לנו יש להחיר, (רמ"א ג, אחרונים, ואין לנו מפסק זה, אף יסקצת אחרונים החמירו, כה"ח).

(יג) ומ"מ זין ליקח אותם לצאת ידי חובת מצה לילה ראשונה אלא ישחדל להשיג מצות אזורת (ח"י טו, ח"א קכ"ח יג, מ"ב, כה"ח וש"א).

(יד) ובענין לכתחילה אסור ללוש בהם אפילו אי"ל מים אחרים ויאכל בפסח דברים אחרים (ב"י, ט"ז, משמעות מ"א, הגר"ז, מ"ב, כה"ח), אמנם בלילה ראשונה כדי שלא יבטל מ"ע דאורייתא יש להקל ללוש בהם (ט"ז, הגר"ז, מ"ב, כה"ח).

ביטול מים שלא לנו – במים שלנו

(טו) מים זולא לנו שנתבטלו ברוב מים שלנו לשין בהם (מ"א, ש"ך יו"ד קט, ו, פ"ח שם פר"ח, הגר"א, הגר"ז, מ"ב), ואף לכתחילה יכול לערב אם רואה שלא יספיק לו ח"א משמעות א"ר, וגר"ז, מ"ב), מיהו דעת כמה פוסקים דבעין דוקא חד בתרי כלשון המחבר סעי' ד' (ח"י יז, א"ר, ער"ה ב, א"א טו), וח"א קכ"ח הכריע וכתחילה דוקא חד בתרי ממש ואם רואה שלא יספיק לו סגי ברוב (כה"ח פ"ו).

(טז) ועדיין יש להסתפק בימינו בענין התערבות סתם מים במים שלנו, כפי שראיתי בס' ש"ב שהעיר דבומנינו שמטעם הממשלה מערבים ומכניסים במים מיני סמים כדי לזקקם אולי יש לחוש שפועלים להחמיץ כמו מי פירות עם מים, ואולי עוד יתו כדין מלח ותבלין בעיסה, כיון שגם הסמים הללו חדים וחריפים ומיועדים לשרוף ולכלות וזהמא שבתוך המים וצ"ע.

אפיית המצות השלם

נקיון המים

(יז) מנהג יפה הוא לנקות ולטהר המעיין תחלה, ואם א"א ישאב מתוכו מים הרבה קודם לזאיכת מים למצות אולי ימצא שם חמץ, (דרשות מהרי"ל ה' פסח), ומנהג שלנו להשיים ע"ג הקנקן בגד פשתן לבן מלובן כדי שאם יהי' איזה חמץ ישאר בבגד וזהמים ירדו משומרים לכלי, שכנה"ג, ח"י ו, וסיים בח"י דאינו אלא חומר לכתוילה (כה"ח ל"ג).

שפיכת המים - מפני מה - או תקופה

(יח) בנו רות שאצל עיר גדולה ויש הרבה צנורות השופכים לחלוחית מהנהר כשיניכרים עי"ז מי הנהר בגרעון מהנקיות של מים היוצאים ממעיין גם בריחוק מקום, יש לזנוע מליטול מהנהר מים למצות, אך מה שהנהר אינו נקי מצד עפרורית או ירקות הרגיל בצדי נהרות אין גרעון עי"ז ושייך כמ"ש בש"ע שלפעמים מזנהר עדיף טפי למי מצות, (א"א בטשאטש, מהד"ת תנ"ה).
(יח) יהוה כששואב מים למצה שלא יהי' ממעיין מים שתקנו מחדש הצנורות משום דנותן האומן שמן ויהיו במים טעם שמן ויכנס בספק (מל"ח ג, ג, כה"ח נ"א).

וב' פש"ט דכוונתו דאתרא דשואבין מצנור המקלח מים מן הנהר, ולא מחפירת המים.

(יח*) שפיכת מים מפני מה או תקופה: עי' רמ"א דאין לשפוך, וכ"כ בט"ז לחלק דלשא" מצות מותר לשפוך מיהו המוכן למצות מצוה לא ישפוך דמזולז עי"ז שמרא"ז שמחויק בדעתו שאין המצוה מגנת עליו מהתקלה וקל בעיניו מאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע, (וכ"כ הגר"ז, ומ"ב), ובח"א הוסיף להקל דאין לשפוך אפילו לשאר מצות.

מיהו בא"ר טז, וא"ז, כ' בשם האגודה (סו"פ כ"ש) דאף במצה של מצוה אין להתיר אלא כשא"א להשאל לו באותו עיר מים שלנו משום היכא דקביע היוקא שאז, מובא בח"י ז, וכ' דאף האגודה לא החמיר אלא בעיר קטנה ואנשים מעט, אבל בעיר גדולה ודאי לא מחייבו לחזור ולשאל על הפתחים עבור מים רק אצל שכניו ומידעיו וכה"ג, וסיים דהמנהג להקל בכ"ע, ע"כ (כה"ח לד).

ובפמ"ז: (מש"ז ג) כ' אט"ז הנ"ל דאם לבו נוקפו יכול לשפוך אם יש לו מים אחרים.

(יט) ויזמר בשעת השאיבה לשם מצת מצוה, (מהרי"ל, כנה"ג, ח"י ט, הגר"ז כא), והיינו שיאמר בשעת שאיבה הריני שואב מים לשם מצת מצוה (הגר"ז, כה"ח מז).

טעם למים שלנו

כ) בכ"בו סי' מח בשם הרא"ש טעם למים שלנו דגם במים יש יסוד האש (דע"ת א).

אפיית המצות השלם

כא) בשו"ת חז"ס אה"ע קנ"ג דן במים שלנו שעמדו בחצר סגור וקיר א' מהחדר הוא כותל יתנור שאפו בו מצות וחיממוהו ב' ג' פעמים ביום ועמדו שם המים מערב עד בוקר ולשין בו מצות ואמר המורה שניסה באצבעו והמים קרים, וגם החלונות שבאותו חדר נקפאים ונקרשים מהקור שבחוץ, ואעתיק תמצית לשונו הנוגע לעניננו, וז"ל:

אומר אני איך חש לקימתי לא הי' מורה ללוש קמחים באותן המים ונסיונות בהכנסת ויד ומצטננת במים אינו ראי' ללישה כו' ועינינו רואות שכל המים הנשאבים מו באר צוננים הם מאד לפעמים עד להקפא ככפור ומ"מ אמרו חז"ל אשה לא תיש' אלא במים שלנו מפני שהמעיינות חמין לכל מר ומר כפירושו ומדוע לא ניסה זה בהכנסת היד אע"כ אין המובחן הזה אבן בחון כי חמימות המים באנ' צעיותם וגידי המים מתחממים ונכנס לתוך הקמח, ואי"ז נרגש בעלין המים ובחינוניים ודבר ידוע הוא שחמימות חדר שתנור חם כותלו נכנס לתוכו הוא חם ית" הרבה ממרתף המוזכר בסי' תנ"ה, ומה שקפאו החלונות הוא מטעם שמחמת הנל הבית מזיעים החלונות והקור נכנס מחוץ ומקריש ומקפא הזיעה ההוא, ומשום כן בחדר שאין מחממין בו לא במהרה יקפאו החלונות, כי אין שם הבל שיוזם, ואותו ההבל שנכנס לתוך המים העומדים שם מחמץ העיסה, והנה אמרו הפשות שלגים לעולם רותחין, ועינינו רואות שהיד מתקרר בהם עכ"ל.

כב) כ' הא"ר ג, מעשה בא' ששם מי מצות בבית החורף חם, ושאל זקני הג' ז"ל אם הכלי הי' חם כשלקחו ממנו וענו לאו, והתיר, עכ"ל (דע"ת, כה"ח).
כג) ובמור' ה' ציעה ליעב"ץ כ' דעיקר מים שלנו וחומריו נאמר במקומות שהאור חם ביומי ניסן כמו בא"י ובבל, אבל בארצות הצפוניות ימי ניסן הוא זמן קר, וסומך ע"ז להקל במים שלא לנו בדיעבד כשעה"ת, ובשע"ת ג, סיים אחר דבריו, ונ' זהכל לפי ראות עיני המורה לפי העת והזמן.

כד) ובמהר"ש חלוואה (פסחים סופ"ב) כ' דמה"ט צריך שיהא מים שלנו כדי לבטל כח הקו"רות שבמים דאל"כ מעורר צד שכנגדו להתגבר, וכדוגמת אדם כששותה מים קרים והוא חם מזיע ביותר, מובא בשמ"ב.

פרק ז

מקורות הש"ס והפוסקים, שחובה על כל אחד לעמוד ולעסוק באפיית המצות שלו, ולא תיעשה ע"י אחרים, וכן נהגו כל צדיקי וגדולי הדורות.

א) עי' גמרא (שבת ק"ט). שהיו בוקעים העצים והדליקו האש לכבוד שבת. ומוכח מזה שלכוונת מצוה מותר גם להת"ח לעסוק במלאכה, ובירושלמי (פסחים

פ"ג ה"א) ר' חנינא הלך לבית הרחיים. ובשו"ת חות יאיר (סי' רה) כתוב, מה שנוהגים הרונים לעסוק בשאיבת מים ברה"ר לצורך מצות מצוה אע"ג דזה מלאכת ביון כמש"כ לחוטבי עצים ושואבי מים. זהו מפני שידוע לכל שאין מקבלים שכר עבור זה, והם עמלים לשם שמים, ועי' בטור (חו"מ סי' ערב) בשם הרמב"ם, שאם הוא חסיד ועושה לפנים משורת הדין אפי' הוא הנשיא הגדול ורואה בהמה חברו כו' פורק וטוען עמו. ועי' בגמרא (פסחים סה:). שהיו מפשילין הפזח נאה לעשות מפני חיבוב מצוה, להקל אדם בכבוד עצמו.

(ב) ועי' בגמרא (חולין ז). ההוא גברא דההו דארי חטי לפסחא ונפסק הנהר בשבילו, משום דבמצוה עסיק. ובגמרא (פסחים קטז). לחם עני, מה עני הוא מסיק ואשתו אופה כו'. ומגמרא זו כתב הרא"ש (פסחים פ"ה סי' כו) דדרך בעלי מעשה וחסידים מחמירים על עצמם ולשין ואופין בעצמן. ובבאר היטב (תס סק"ד) כתוב בשם האריז"ל שע"י הטירחא בעסק המצות עד שמויע זה תיקון להוצאת ז"ל. ובשו"ת אבני נור (סי' שע"ב) מתמרמר מאד על מה שנפרץ הדבר שאין בע"ב אופין המצות בעצמן כמקדם, ודרכו של האופה הסותר שלא להשיג כל כך כי מותרו למעט ההוצאות, וכתוב בו"ה ק' פ' תצוה) דעיקר דין דראש השנה למאן דלא נוטל מיכלא דאסותא כו'.

(ג) כתוב בחק יעקב (תס סק"ד) דאפי' נשי ישראל אין נאמנים לענין אפיה ולישת המצוה, דהרבה דברים יעלו על לב הנשים שזה מותר, ולכן רוב הרבנים ות"ח עומדינו על הרקידה והלישה והאפיה, ועי' ברמ"א יו"ד (סי' קצו ס"ג) והש"ך (שם נוק"ל) דבאיסור שיש בו צדדים להקל או שיש בו טרחא אין הנשים נאמנות משונן דעצלניות הן ומקילין. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כא) כתוב דגם לאנשים הסותרים באפיית המצות אין להאמינם, דלא עדיף מטבח דפסקינן ביו"ד (סי' יד ס"ח) שאם הוא נוטל שכר רק מן הכשרות יש לחוש שיקל כדי לקבל שכרו, וה"נ יקיל בדברים הצריכים והירות כדי שלא להפסיד ממונן.

(ד) הרא"ש ז"ל ה"י משתדל בעצמו במצת מצוה ועומד על עשייתה ומורז העוסקין בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא עצמו בעשיית המצוה (שו"ע שם ס"ב). והנה המג"א בס"ק א' כתב הטעם משום דמצוה בו יזרז מבשלוהו וכן העתיקו אחריו כל האחרונים. ובאמת המעיין בלשון הרא"ש ב"פ כל שעה סי' כ"ו יראה שיש בזה גם טעם אחר וז"ל הרא"ש שם, ובעלי מצוה וחסידים והתמימים מחמירין ע"ע וכו' ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרנן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה וכן היא גם בטור כאן. הרי שעיקר דטעם משום דבאופן זה מיקרי לחם עוני טפי, אח"כ ראיתי בביאור הגר"א הביא ג"כ כנ"ל ועי' בתו"ש שכ' דמ"מ הדבר פשוט דלדינא אין זה מעכב דשפיר מקרי לחם עוני אפי' בשנעשה ע"י משרתים רבים כדנטק גם הרא"ש ז"ל רק לשון שהיו מחמירין ע"ע, וגם הדבר פשוט שאעפ"כ שייך בדבר גם טענו המג"א ז"ל ועיי"ש בטו"ז ס"ק ב' בשם האר"י הקדוש שיטריח עצמו במצוה של מצוה עד שיתחמם ויזיע ובוה ישבר הקליפות שנולדו מש"ז

לבטלה, ומהרי"ל פסק לזוהר לכתחילה בכל המצות לעמוד על גביהן בשעת עשייתן כי רבה המכשלה וכ"כ הח"י שם בשם השבולי לקט שאין להאמין לנשים בענין הלישה והאפייה כי כמה דברים יעלה על לבם שהן מותרות וגם השכחה גורם אצלם לזנות דבר שלא כהוגן, וע"כ רוב הרבנים והת"ח עומדים בעצמם על הרקידה ולישה ואפייה [משנה ברורה שם ס"ק ר'].

(ה) וכ' בשו"ת דגרי"ל משה מהר"ת (סי' צ"ח) וז"ל: באפיות המצות אני נוהג להעמיד נאמנים ומשגיחים בבית האופים שישגיחו על הכל שיהיה בהכשר ויתרון, ואני מזהירם וגלמדם פרטי דיני לישא, ואפיות המצות, ומה שנחוק לשים עינא פקחא על ליברו והכשר התנור מחמץ למצה כדינו, ולהשגיח על הספלים שלשין בהם והשלחנת שעורכים עליהם והעצים המגלגלים והמרדות שיהיו חלקים בלי שום סדק וגומא והעיקר שיהיו עומדים ע"ג המסייעים לראות שיהיו הכל נעשה בזהירות וזריזות יתירה ולא א' חכמים שיעור מיל לחימוץ אלא כשעדיין לא נתחמם הבצק אבל לאחר שנתחמם ע"י עסק הידים, וכן בכ"מ שמרגישין חום הוא וגמור להחמיץ מיד וצריכים לתת עין ולב ע"ז שלא יניחו העיסה בלא עסק אפי' רגע א' ושיצננו המסייעים ידיהם כשמרגישין חום בידיהם מרוב העבודה, ולהחליף המרדות בכל פעם. ואולם בכ"ז מהראוי לכל מי אשר נגע ידאת ה' בלבבו שיהיה הוא בעצמו עומד ומשגיח באפיות המצות שלו וכן היו עושים גדולי הראשונים ז"ל. ושמעתי למי שהי' נאה דורש ע"ז שהרי מצינו לרז"ל שא' כל מה נעשה א"א בעצמו פרע לו הקב"ה בעצמו וכל מה שעשה ע"י שליח פרע לו הקב"ה ע"י שליח. והנה עתה נלמוד ק"ו עאכ"י בדברי' שעשה הקב"ה בעצמו וכמו שדרשו חז"ל אני ולא מלאך אני ולא שרף ודאי שיש לנו להתעסק ג"כ בכל עניני פסח מיוחדים להצלת הקב"ה אונתו בכבודו ובעצמו שנעשה גם אנחנו הכל בעצמינו לא ע"י שליח ומהראוי לכל איש להכין בעצמו מים שלנו לאפיות המצות שלו כי האופים מערבים ומוסיפים על המים שלנו שאר מים. ובעינין שיהי' רוב ממים שלנו ולכתחילה טוב שיהיה שני שלישים על המים שלנו משעה שנשאבו סמוך לבה"ש שנים עשר שעות הא לא"ה כבשנת העיבור דלפעמים הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריך להמתין עד שיעבור י"ב שעות שלימות וכן צריך שיעמדו בתלוש כל הלילה ואפי' אם הלילה ארוכה יותר מ"ב שעות אסור ללוש בהם קודם שיאיר היום והעולם אינם יודעין להזהר בכ"ז ע"ש.

(ו) בטור אור"ח סי' ת"ס כ' וז"ל: ורב האי גאון כתב וכו' ובעלי מעשה וחסידים מחמירין על עצמם כגאונים המחמירין ולשין בעצמם ואופין כההיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה לכן מצוה על כל אדם להשתדל בעשיית הנצות ובאפייתן וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל היה משתדל בהן ועומד על עשייתן ומזרו העוסקים בהן והיה מסייע בעריכתן ע"ש. וכ"כ הרוקח (סי' רע"ג), והמרדכי פ"ק דפסחים, והגהות מיימוני פ"ג, וע"ש בכ"ח, ובטור"י (סק"ב שם) ובספר כוונות האר"י כ' שיטרח עצמו במצה של מצוה עד

כי יתחמם ויזיג ובוה ישבר הקליפות שנולדו מש"ז לבטלה ע"ש. ועי' בס' קב הישר (פרק צ' אות ג') באריכות דפח"ח.

(ז) ובשו"ע אור"ח (סי' ת"ס ס"ב) כ': הרא"ש ז"ל היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתן ומזרו העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפף הוא בעצמו בהמצוה. ובמג"א (שם סק"א) דאמרינן רפ"ב דקדושין מצוה בו יותר מבשלוחו, ובחק יעקב שם כ' וכ' בש"ל ואפי' נשים של ישראל שלא לגדו ענייני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה בפסח לכך רוב הת"ח ורבי"ם עומדים על הקדירה ועל לישתה ועל אפייתה כי כמה דברים יעלו על לב נשים שהן מותרות או שמא שוכחת ועושה דבר שלא כהוגן ואינה יודעת שכר מוזה והפסד עבירה ואם אדם עומד עליהם יותר נזהרות עכ"ל.

(ח) עיין בספר שו"ת אבני נזר (סי' שע"ב) שכ' שם ז"ל: מכתבו הגיענו בדבר המאשין מצות. האמנם כי לא ראיתי המאשין מעולם, בכל זאת נכונים מאוד דברי הגוון מקוטנא זללה"ה. כי מאחר שהגדולים שלפנינו אסרו והרעישו מאוד על המתירין יהי' מאיזה טעם שיהי' בטח הי' להם טעמים נכונים. מי הוא אשר יסוג גבול אשר גבלו הראשונים כמלאכי השרת ולא יירא מהכות נבחלתם. והנני להזכיר דבר בעתו כי שמעתי שנפרץ מאוד באיזה עיירות אשר אינם אופים מצות וז' בעל הבית לעצמו, רק אחד אופה למכור. ורע עלי המעשה מאוד. האחד נ"י אם הבעל הבית אופה משגיח על המצות, וכל אחד חרד על המצוה ורואה שיהי' על צד היותר טוב, דיני אפיית מצות רבו כמו רבו. לא כן אם אחד אופה כדי להרויח כל מגמתו למעט בהוצאות ולא ישגיח כל כך על המצוה. השנית מי זוטר מה שאמרו במדרש בשכר שטוחנין ולשין את המצות, ואם כי בטחינו הדבר קשה, על כל פנים בעיקר מצוות שימור דלישה, למה נמעט במצוה חביבה מאוד פעם אחת בשנה ויקנה מצוה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק.

על כן אם יוכל לבטל מנהג הרע הזה לגמרי מה טוב. אך גם אם אי אפשר, על כל פנים יזדוש ברבים כי איש אשר יראת ד' נגע בלבו, ילך בדרך שדרכו אבותינו וכל א"ש יאפה מצות לעצמו, וישמח במצוה הבאה לידו. ובטח זכות זה יעמוד להם ביום הכסא. כמבואר בזה הקדוש, כי עיקר הדין בראש השנה למאן דלא שקיל מינולא דאתותא. והי' בזה שלום, עכ"ל.

(ט) בספר שער המלך (פ"ד) כ' ז"ל: כל ב"י שיש בו דיעה יראה בעצמו להתעסק בערינתן ולישתן ואפייתן ושיכוון בהם לשם מצה של מצוה המרמו אל השם ידו"ד ככו שזכרתי בפ' הקודם. ומה נשתנה הדורות האחרונים מן הדורות הראשונים אשר אמרו חז"ל מחלקין קליות ואגוזים להתנוקת כדי שישאלו לפי שהתנוקת א"י מאומה ולכן חולקין להם בכדי שהבנים ישאלו על הפס"חים וידיעו להם כו' מעשיו של הקב"ה. ועכשיו התנוקת עוסקים הכל מערכין נשים וקטנים מתעסקים בעריכתן ולישתן והב"ב אינו בביתו וטרוד בעסקיו עסקי עה"ז אח"כ הוא שואל מהם וצריך להזהיר גדולים על הקטנים שלא יתנו להקטן להתעסק כיון שאין בהם דעת ואין בקיאין בשימור ומצוה בגדול כי ע"כ נקרא

לח' עוני כמו העני המהפך בחררה ועושה בעצמו כן צריך כל איש לעסוק במצותו ולא וזה המצוה בזויה עליו הואיל ומצותה בכך ויפנה מכל עסקיו ויעסוק במצוה לא יידע אתו מאומה כ"א הלחם אשר הוא מחויב לאכול ויעלה לשם חובה לצאת י"ח ולא יעבור על המצו"ת ומצוה שבאה לידו אל יחמיצנה כי זה כל אדם זהיר וחריו ובמקום זריזין יאפה אותה וע"י יהיה הגרמה ועיקר שלא תהיה שהיה כי השהיות מצטרפות וכמו שהשי' פוסלות בשחיטה כן השהיה פוסלות בערינה ובלישה לכן יהא הב"ב רזיו ונשכר שישפוך חמתו על עצים ואבנים ולא יווס על התנו' שלא יותן. ועל סידור גזירי העצים שצריך להרבות עצים על האש ומחמת שיש בזה ח"כ ביותר צריך לזרוז אש תמיד תוקד לא תכבה בכדי שיהא הוונור חם מאוד ושכחוהו רבנן לדיציב' שאינו חם ואינו חוש' על עץ ואבן וכשיראו שאין התנור מחזיק חום כפי צורך האפייה יפסוק מלאפות ויסיקו את התנור בזיסק גדול, עכ"ל.

(*) כתב ג'קו הישר, יש קבלה בידי כל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יו"ט של פסח והוא עיף ויגע בהטורח, אזי העסק הזה הוא הורג כל המזיקים הנקראים נגע' בני אדם, ועיין בשו"ת חות יאיר סי' ר"ה שכתב בהטעם הוא משום דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו ואמרו בפר' כל כתיב דגדולי ישראל היו עושין בעצמנו לכבוד שבת ולא חסבור דהיינו דוקא לפי שהיו עושים בביתם ובחומותם, לז' כי אפי' בפרהסיא מצוה להתעסק לכבוד קונו זה במצות שבין אדם למקום. ועי"ש באריכות.

וכ"כ הויד"א בצפורן שמיר אות קל"ב, ועיין בדרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות שכתב ג' טעמים ע"מ שצריכים עבור זה להשתדל לעשות בעצמו. (יא) בס' אוה למושב (דף י"א) הובא קורות חייו של זקני הח"צ ז"ל ושם כ': הוא תיקן בבית המדרש דקלויז ללמוד בכל בקר ברבים אחר תפלת שחרית פרק מתנ"ך ובין מנחה למעריב פרק משניות עם כל המפורשים על בוריה כאשר עד היום עושים. והשלחן אשר למד עליו עדיין קיים ולומדים עליו בקלויז. והוא היה הראשון בדבר מצוה לזכותם ביין לקידוש ולהבדלה שלא היה נמצא לפניו יין כשר במקום הלו. והוא שלח אנשים לאיטליא ולצרפת לעשות יין כשר. ועוד היו מזוללים בימיו בעשיית המצות ותיקן שישגיח על עשיית המצות אדם כשר וירא ד'. וענ' הזהיר את העם שלא לאכול בפסח למרור קריין, כי בשיעור קטן אין יוצאין בו, ובשיעור גדול הוא סכנה. לכן תיקן שיהי' לוקחים לאטוג הנהוג בהאמבורג הזמ"ד (שו"ת ח"צ קי"ט). ועוד היו מרגנים על ההדסים הנמצאים בהאמבורג שזם בחשש מורכב וכו' (ח"צ קס"א) וכו' והי' מוהל נפלא וכו' ע"ש. וכ' בס' מזכרת לגדולי אוסטריה ע' ר"ד מרגנתיא טבא דר' מאיר (הגה"ק רבי מאיר מוגליות זצ"ל אבד"ק אוסטריה. בע' שו"ת, מאיר נתיבים) יש בידי דבר אמיתי ושמעתי מפי זקן תורני נאמן ששמע מפי זקנים נאמנים אשר פעם אחת ביום י' ג ניסן לפנות היום הלך הגאון והחסיד ר' מאיר וכרו בידו לשאוב מים שלנו למצות מצוה, ואז הי' הפשרת שלגים בכל הרחובות רפט וטיט והדרך הי' מקולקל מאד ויהי' בדרך פגע בו הרה"צ רב ייב"ו ז"ל אמר אל הג"מ מאיר

ז"ל רב ה הליל (לאנד רב) מווע אחם הולנים ברג'יכס ברפש גדול ובדרך רע
 כזה ? ויען ר' מאיר ויאמר מצוה גדולה כזו שיש לי רק פעם אחת בשנה חביבה
 עלי בשעת ז' ולא אוכל למסרה ולתת אותה אל הסוס, כשמוע הרה"צ רב ייב"ו
 הדברים יונאים מפי ר' מאיר קפץ מן העגלה וילכו שניהם יחדיו.
 יג) בישות תירוש ויצהר (קצ"ב או' כח) כ' בתוך הדברים ז"ל: ובענין
 שכ"א יהי' בעצמו בעת אפיית המצות שלו. הנני רגיל לומר בדרושיי לשה"ג
 ממש"כ בכ' באר מים חיים (פ' חיי) ויאמר אברהם וגו' זקן ביתו המושל וגו'
 דק' למה פרט הכ' כל סימני עבדו וכו' אמנם הכ' מגיד בזה צדקת א"א אשר
 בהגיעו לעזות אחת ממצות ה' עשה בכל התחבולות לעשותו על צד היותר טוב
 ופחד ורעד על אחת מני אלף אולי יארע לו דבר תקלה וכו' ואף באליעזר עבדו
 שהי' נאמן ביתו וכו' ואחר כל הנאמנות לא מסר בידו ענין השליחות עד אשר
 השביעו וכו' ע"ש נפלאות דפת"ח. מכש"כ בענין חמץ במשהו, וחייב כרת, ולכל
 מסר קלי הית, ומאור"ה. וקטנים, איך יכול מי שיראת ה' בלבבו להאמין, ולבלי
 להיות בעצמו משגיח. ועי' בס' באמ"ח בראשית בפסוק ויצר ה"א וגו' דפת"ח.
 ונדע הסיפור בס' דברים ערבים מהק' בעל קדושת לוי שהי' בדרך מסעו במדינת
 הגר. בא בזכסניא בכפר ללינת לילה, וראה שבעה"ב איננו רוצה להאמין לא'
 האורחים, והאמין לא' מן האורחים שאמר שהוא שו"ב אף שלא הי' מכירו
 מעולם ע"ט. ואם מפני הבזיון, או הטרה, עי' גמ' פסחים (דנ"ו) במעשה
 דיששכר איש כפר ברקאי כה"ג, ונדע מירושלמי בשאלת הרשע מה העבודה
 וכו' טורח זו: שאתם מטריחים וכו' והארכתי בזה בסו"ס צבי לצדיק (דצ"ו ע"ב).
 ובמלאכי (א' י"ג) במצ"ד. ואפי' במקום שאין חשש לאיסור, ג"כ יש נפ"א לפי
 הטרחא, וכאשר פי' בכ' ולך ד' חסד וגו' כמעשהו, כי בסחורה אין משלמן יותר
 בשביל זה שהמוכר הי' לו טרחה יתירה בדרך הובילו הסחורה, כי לפעמים העגלה
 הלכה במישור בעת שהוביל המוכר את סחורו, ולפעמים נשברה העגלה באמצע
 הדרך והי' נמל רב בתיקון העגלה, עכ"ז המקח הוא שוה כשער שבשוק, אבל
 בעבודת הש"י הכל לפי הטרחה עי' בס' תורת יצחק (פ' יתרו), ע"כ.
 ועמ"ש בשו"ת דברי מלכיאל ז"ל וכל ירא לנפשו יעמוד בעצמו בשעת
 אפיית המצות? להשגיח שיעשו הכל כדקן, כי אם ח"ו יכשל באיסור חמץ בתנם
 יהי' כל גיגעו והוצאותיו לצרכי הפסח, ומי זותר מאי דכתיב ושמתם את המצות,
 וכ"כ בשו"ע סי' ת"ס ס"ב בשם הרא"ש ובח"י שם סק"ד ע"ש, ות"ל אשר
 מעודי השגחתי בעצמי בעת אפיית המצות בכל העת כפי האפשרי, ובקשתי עוד
 אחרים אף וישכר לעזור לי בהשגחה כי צריך לזה כמה אנשים.
 ועי' מה שכ' בס' שערי טוהר מבעל ברכת הבית זצ"ל (מובא לעיל פ' כ"ג)
 ז"ל: בענין אפיית המצות לפסח צריך לזהר ולהזהר מאוד שלא יבואו הלילה
 לאכילת חמץ בפסח, ואף שיש משגיח מ"מ א"א בשום אופן לאחד להשגיח על
 הכל כאשר בעיני ראיתי, לכן צריך לתקן שיעמדו ב' משגיחים ובי' אנשים ללוש,
 עכ"ל.

אפיית המצות השלם

רכג

(ד) וע"ע בול: הספרים שדבריהם מובאים בחיבור זה ותראה שכ"א אחד עומד ומוזהיר שצויה לעמוד ולהשגיח כ"א על עשיית מצות שלו, ונלאתי להעתיק דברי קדושים בכפילא, והרוצה לחקות על שורשן יעיין נא בדבה"ק. (וע"ע בליקוט שלי במדור אפיית המצות, בשם „השיב ורחם" קטע המתחיל השחרלות עפ"י נצמו).

(טו) ואני מהגשתדלים אף לשאר מצות שאני עושה לביתי לפי שרוב המצות הנעשות בזה"ו אינם עשויות עפ"י דיני הש"ס והמפרשים ז"ל (פר"ח, ת"ס). (טז) ואשה שתטחון ותלוש קמח למצת מצוה תהי' לה סגולה שלא תפיל פרי בטנה מפלת נפלים כמ"ש בס' רפואה וחיים פי"ב דמ"ד ע"ב בשם ליקוטי מהר"ן ז"ל (יפ"ל ח"ה או' ב', כה"ח ת"ס כ').

(יז) מנהג רונ המקומות להשיב שומר על עשיית המצות לעמוד על עשייתן ולזרו העוסקים בזה, ואמנם פשוט הוא שיש למנות איש נכון וחכם וירא אלקים, ולדברים כאלו אין עושין חבורת נשים וקטנים (ס' הזכרונות כ"ד ע"ב, כנה"ג וכה"ח תנ"ז).

(יח) ומה טנו: דכל בעה"ב אשר עושה המצה יקח לו ת"ח אחד המקירו ורגיל אצלו יהיה עומד ע"ג עשיית המצות מתחלה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם, (מל"ח ס" ג, טז, כה"ח ת"ס יב).

(יט) ואפי' נשים של ישראל שלא למדו עניני הפסח אין מאמינים להם לענין אפייה ולישה בפנוח משום שצונו המקום להשמר בפסח בכמה מקומות שהוא רבוי דקרא ושמרום את המצות, וכתיב את חג המצות תשמור, והרבה פסוקים תמצא לע"ז, ומעשים בכל יום שת"ח ורוב הרבנים מניקים את החטה בידיהן ומוליכין אותה אל' הרחיים הם בעצמם, ועומדים על הרקידה, ועל האפייה, ועל הלישה, משום שה"ב דברים יעלו על לב הנשים שהם מותרים או שמא שוכחות ועושות דבר שלא כהוגן ואינם יודעות שכר מצוה והפסד עבירה, ואם יהי' אדם עומד עליהם יותר נזהרות (מט"מ תקפ"ג, כנה"ג, כה"ח ת"ס), ובמ"ב ת"ס ו, סיים וכ' לכן רוב הת"ח והרבנים עומדים על רקידתה, ועל לישתה, ועל אפייתה, ע"כ.

פרק ח

אפיית מצה בער"פ

א) בירושלמי אוסר למצת מצוה מה שנאפו קודם ער"פ אחר חצות וע"כ ראוי להחמיר שלזו לעשות קודם לזה, (טור סי' תנ"ח, וכ' בד"מ דכן המנהג במדינות אלו ללוש מצות של מצוה אחר חצות י"ד, וכ"כ הגר"א נהגו כל ישראל שלא ללוש המצה של מצוה עד אחר חצות היום בער"פ). אבל בדיעבד כשר גם בנאפה קודם (כמ"ש בתוספתא שהביא אבי העזרי,

וכ"כ במרדכי פ"ק דפסחים, ריא"ז על הרי"ף פסחים סופ"ג, וכלבו סוס"י מח, רדב"ז ח"ה ב"א רי"ג, ב"ח, פר"ח, חמ"מ, הגר"ז ב, מ"ב, כה"ח וש"א).
וכי המאמר דהאינא מקלין מפני הדוחק זולתי קצת שנוהרין וכן ראוי לעשות.

וכי במ"ב (קכ"ג) דרוב ישראל אין נוהגין לזוהר אפילו במצת מצוה ללוש בער"פ כ"א איוו מהם וחפשתי באחרונים ומצאתי בבגדי ישע טעם להמליץ בעד המנהג מפני שיש כמה דעות שאפילו בער"פ במשהו (כמבואר בס"י תנ"ב) וזה קשה לזוהר ע"ל ימצאו אף משהו חמץ בהחטים שלא יהיו מצומחים וע"כ אופין מקודם כדי שיתבטל החמץ, ע"כ.

ב) הזמן מחזות ואילך, דהיינו אחר שש שעות (עי' בסמוך או' ה') יכול לאפות כבר (לשון הש"ע שם, וכ"כ מ"א, א"ר, פר"ח, חקת הפסח ב, בית מאיר, ביאור הגר"א), וי"א אחר שש ומחצה דוקא (ב"ח, ח"י, ט"ז, עו"ש, הגר"ז), וי"א אחר שבע ומחצה (רוקח, שבלי הלקט, רי"ג, מט"מ תקע"ו, וכי בברכ"י דטוב הדבר להמתין עד ז' ומחצה מובא בשע"ת א').

ועכשיו אבא: עיקר יסודן, ואבוה דכולהון, דאיתקש מצה לפסח (כדאי בפסחים קכ: ע"ש ברש"י ורשב"ם ותוס'), ובהא פליגי דמ"ד שש ומחצה, וזהו זמן הקרבת פסח לכל המקדש, מ"ד שש, דעיקר הזמן מחצות (כמ"ש התוס' פסחים ה., נדה סג., וש"ס יומא כח:), ומ"ד שבע ומחצה, כיון דתמיד נשחט בז' ומחצה ואחרי' הנוסח (כדאי' בפסחים נח.) והשאר ס"ל דמ"מ בדיעבד כשר בקרבן פסח גם קודם התמיד, וע"כ במצות אף לכתחילה שרי. ומ"ד שגם קודם ער"פ שרי, ס"ל ל"א איתקש אלא לענין אכילה ולא לעשייה (אחרונים).

ג) ואזלין בזה בתר שעות זמניות ולא שעות (כמבואר במנ"ח מ' ה' בדין שחיטת הפסח, וכ"כ בתולדות שמואל מ' אכילת מצה ס"ג א' ה', ע"ש) והיינו ששעות שמע"ה עד צ"ה מחלקין ליי"ב חלקים וכל חלק שם שעה עליה וזמן אפייה אחר שש שעות אלו, או שש ומחצה וכו'.

ד) יש מדקדקים להתפלל ער"פ מנחה קודם עשיית המצות (ברכ"י, ושע"ת שם, ובשע"ת נתן זעם למנהגם דחיישי שמא יפגעו מחמת טירדות אפייה, ע"ש. ובמשמרת שלום קידענאו ובכה"ח ד, נתנו טעם זכר לקרבן פסח שזמן הקרבתה אחר התמיד, וה"ה בזה שהמנחה במקום תמיד, ואפייה במקום הקרבה, ע"ש מה שכ' עוד), וגבן לא נהיגי הכי אפי' המדקדקים (שע"ת ע"ש טעמו, מיהו במשמרת שלום קידענאו כ' דאפי' להמנהג שאין מתפללין מנחה, מ"מ יאמרו לפחות פי' התמיד קודם אפייו, ואם ירצה לאמרו עוה"פ קודם מנחה יאמר כקורא בתורה, ע"ש).

ה) י"א דאם אפשר טוב לאפות כל המצטרך בפסח ער"פ אחר חצות (ב"י, מהרי"ו, קצ"ג, כנו"ג, א"ר), וי"א דאפילו מצוה ליכא (ד"מ, הג' לבוש, פר"ח, וכ"נ דעת הכה"ח שכ' דכן סתמיות האחרונים, וסיים דכן עמא דבר, ולדעת הצעיר והדל ג"כ נ' כן, מחמת כמה טעמי חזא דאז כבר חל זמן איסור חמץ וכל תערובות אף שהוא בס' מ"מ שוב לא מקרי תערובות היתר, ועוד דלדעת כמה

אפיית המצות השלם

רכה

פוסקים גם ער"פ דינו במשהו, וכיון דלבגדי ישע הנ"ל הרבה מונעים לגמרי מה"ט מאפיית מצות בער"פ, כ"ש דלדין מיחש מיהא מיבעי לכה"פ בשאר מצות, ועוד דוחש מעיד עפ"י רוב שהבהילות והמהירות גדלה מאד, ואגב חורפא משבשתא, ובשאר זמן יכול לאפות במתינות יותר, כי עכשיו טירדות החג הקדוש ממשמטו ובה ואין הדעת צלוח).

(ו) הגר"א לא הי' מקפיד לאפות ער"פ כמבואר בשערי רחמים, ומ"ב, וכן הג' בעל תפארת שלמה כמבואר באהל שלמה.

(ז) אסור להאכיל מצות מצוה לעכו"ם (בשמים ראש קס"ט).

(ח) הלש אזר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישה כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים אני מבטל אותם כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן (ת"ס סעי' ג) וצריך לומר פרורין יהיו הפקר, אבל אם אמר פרורין הפקר אינו מועיל דמשמע דמעצמן הן הפקר וזה אינו, (ד"מ, מט"מ, פרישה, ט"ז, ועמ"ש במ"א סק"ב ליישב מנהג העולם, ועי' ח"י, וכ' הגר"ז ה, דאף שיש מיישבים המנהג מ"מ יותר טוב לומר בלשון המבורר יותר), ועכ"פ צריך שיאמר בלשון שמבין (וגר"ז שם, וכמ"ש בס"י תל"ד, עכ"ד).

וי"א לומר, הפירורין שיפלו יהיו בטלין או הפקר לאחר שיפלו" דאל"כ יש חשש ברירה, (דצ"ח ת"ס בשם ס' יד יוסף).

(ט) ואם שכח לומר בשעת לישה יוכל לומר אח"כ כ"ז שלא נתחמצו אלא בשינוי לשון קצת כזה: כל פירורין שנפלו מעיסתי בשעת לישה ועריכה, וכל הבצק שנדבק בנלים יהיו הפקר כעפרא דארעא, (כה"ח ת"ס כג).

(י) באם אופץ כמה בע"ב בתנור אחד ויש לחוש שיתחלפו המצות והרי אין אדם יוצא במצה גזולה יש לעשות כמ"ש הרוקח שכ"א יאמר, כל מי שיגיע מצה שלי לידו הרי היא לו במתנה וסגי בזה, (שאג"א צב, צג, דע"ת שם).

(יא) ישראל קדושים הן ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות כדאי" סי' תע"ז (ח"י וו"א ס, מ"ב, כה"ח וש"א).

(יב) בבה"ל (ת"ס ד"ב וקטן) כ' בתוך הדברים בזה"ל וע"כ צריך שיהי' בזה כל מעשיהן היינו הנתינת מים לתוך הקמת, והלישה, והעריכה, והאפי', וי"א דגם הניקור ע"י גדולי' ויהי' הכל בפירוש לשם מצת מצוה וא"צ שיאמרו בכל מצה ומצה, אלא יאמר, כל אחד, מה שיעשה היום בענין מצה יהי' הכל לשם מצות מצוה, וחכרני בניני נעורי הי' המנהג בישראל שבעת אפיית מצות בעל המצות הי' אומר וחזור להעוסקים כמ"פ שיזכרו שהוא מצת מצוה, ועכשיו בימינו נתרופף המנהג ה"ה כו' עכ"ל, וכ"כ בא"א מהד"ת ת"ס דיאמר כל העוסקים שיעסוק בעיסה או בעיסות הוא לשם מצות מצוה, (ועי' פרק שלאחר הסמוך או' ה').

(יג) אם נשאו קמח ורוצים למכרו בחוה"מ י"א דשרי (שו"ת צור יעקב סי' רי"א דאסור למכרו מפני חשש מראית העין כשמכרו לעכו"ם משום דכל סולת לותחין ולכן יש לאסור ג"ז (מהר"ם שי"ק סי' רל"ו).

(יד) לענין ניקוד ע"י קטן ע"י היטב מ"א, ט"ז, ח"י, מ"ב, כה"ח (סי' ת"ס).

די"א אפי' לכתחילה שרי ואדרבה צד מעלה אית ביה, וי"א דלכתחילה לא, ע"ש.
ועי' בפרק הנומך או' ד' מ"ש בע"ז עוד.

פרק ט

ענינים שונים באפייה

דין עיסה רכה

(א) קי"ל דאם העיסה רכה אסור להוסיף קמח, וכ' בהג' מהרש"ם דזה דוקא
אחר שכבר נזמרה לישת העיסה אבל בתחילת הלישה שיש עוד מעט קמח באגן
שלא נילוש נותר להוסיף עוד קמח וללוש יחד, ע"כ (סי' תנ"ט סעי' ו').
(א*) אם לשו עיסה שבלילתו רכה צריך לרחוץ הידים בין עיסה לשניה
(ירושלמי פס זים פ"ג ה"ב, דע"ת תנ"ט ד').
(ב) מצוה שנפל עליהם אבק קמח, עי' שע"ת תנ"ט סקכ"ד, ובהג' מהרש"ם
שם.

לשבר המצה ולחזור לעשותה

(ג) ברמ"א (תנ"ט ב') באם המצה עשו' וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר
לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ מיהו טוב לזוהר לכתחילה.
ובד"מ (י' תס"א ג') כ' מהרי"ל אם ירא שלא ישהו המצות שיעור מיל,
באגודה ורוקנו מתירין לשברן ולחזור ולערכן ואנן לא נהגינן הכי, כי שמא לא
יערכנה פעם שנית היטב והוי כמו מצה כפולה, עכ"ל.
ובהג' מהרש"ם (תנ"ט ב') כ' דבמהרי"ל כ' רק דנכון להתרחק מזה שמא
לא יקטפו יפה שנית, ואפשר דגם מהרי"ל לא החמיר אלא במצות עבות שהיו
נוהגים בזמני' הקודמים, אבל ברקיקין הנהוגין בזה"ז אין לחוש לכך, ועמ"ש
בסי' תס"א, ד' בשם תשו' הרדב"ז בדין כפולות שכ' דאין לחוש כ"כ בפרט
במצות הדקוה, ע"ש. וע"ש בשע"ת סקט"ו, וסקי"ז לענין נפוחות דבמצות הדקות
שלנו אין לחש, וגם הכל לפי מהות האיש הלש אם הוא זריז ואומץ לזוהר שלא
יהי' חשש כפולה.
ועי' בת"ש (מצוה י' סי' ג' י"א) דהקמטים הנעשין ע"י הערוכה וכדומה
שחוזרים להיות ממש כגוף אחד אין קפידא, וראי' מרמ"א (דכאן) והגם
שהרמ"א כ' לזוהר לכתחילה שמא לא יערוך יפה, היינו שלא יהיו דבוקים כ"כ
עד שא"א לזפרידן עוד ואף שבמ"ב (בה"ל סוסי' תס"א) לא החליט להיתר,
דמיירי שנדבק דרך נשיכה, אבל בדיבוק גמור שני' לעין כל שהיו לגוף אחד אין
חשש בדבר לכו"ע.

מעשה הכשרה בקטן

(ד) לענין נתינת קמח לתוך הכלי (לישה) קודם נתינת המים, אולי אפי' המחמירין בניקור [שלא לעשות ע"י קטן לכתחילה] מדור בזה דמותר ע"י קטן (תולדות שכול מצוה י' סי' ב' ח').

תוספות זהירות במצות מצוה

(ה) בתו"ש (שם או' י' בסופו) בזה"ל ועכ"פ היוצא מכל זה דלכתחילה ראו' ודאי לכל מי שיראת ד' נוגע בלבבו דלמצת מצוה עכ"פ לא יקח רק הנטחן ברחיים של ד', ושנלוש ונתרדד דוקא בידי אדם, לא ע"י מאשין והכל לשם מצת מצוה ע"י ישראלים גדולים וב"ח דוקא, כנ"ל.

(ו) והכלל דלמצת מצוה צריך ליקח חטים שאין עליהם שום נדנדו ספק של חשש חימוץ כי אפי' ספק רחוק שיש להסתפק בהם ג"כ מבטל מהם עכ"פ שם שימור דכיון דכ' ושמרתם את המצות בעינן שמירה מעליא, כמבואר בשו"מ (מהדו"ק ח"ג פ"ו, מהדו"ת ח"ד-קפ"ב [ועוד]), שו"ת מהר"ם ש"ק (או"ח-קב"ה), שו"ו. ערוה"ב (או"ח ל"ו), ע"כ דברי תו"ש שם סי' ג' א' (ועמ"ש לעיל בדניי חטים בע"ז באורך), וכ"כ אח"ז באו' ב' בהאי לישנא מ"מ למצת מצוה נ"ל שאין מן הראוי לסמוך על המקילין כי כבר כתבתי לעיל ס"א שכל שיש איזה פקפוק או אפי' רק חשש רחוק יצא עכ"פ כבר מכלל מצה שמורה, עכ"ל.

ש"י הרא"ש - וביאורו

בשו"ת הרא"ש, וכן בש"ע תנ"ט ס"ב כי דאחר שנתעסקו ונתחמם בידיים אם יניחוהו ג' לא עסק מיד יחמיץ, ע"ש. הנה בדברי הרא"ש החמורים הללו כבר התפוררה הארץ ומלואה דלפ"ז צריך זהירות וזריזות יתירה מאד שמיד אחר התחלת העסין לא ישהה אפילו רגע אחד, ותמה אני הדל אם יש בדורינו מי שיוכל לצאת חומרא הלזו, ומצוה גדולה ליישב מנהג ישראל שאין נוהרין בזה. ואביא עכשיו מה שכ' בע"ז עמודי עולם בעל מהרש"ם, ובעל משנה ברורה, ואחריהם המורה המובהק בעל תולדות שמואל.

(א) בהג' מהרש"ם כ': עי' ח"י מהרמ"ז שהוכיח מדברי הר"י שברא"ש פ"ג דפסחים סי' י' דלא ס"ל כן, ומטיק דבדיעבד גם הרא"ש מודה כ"ז שלא שהה כשיעור ואין רואין סדק והכספים פנים, וא"כ עכ"פ בדיעבד אין חשש ע"ש. וכ"ה בחשו' הרשב"א ח"א סי' קכ"ד שהאריך להוכיח כן [דאין חשש בזה] וסיים בזה"ל: הדע כי הרב מורינו רמב"ן ז"ל הי' מתחלה לש בביתו ושולח פתו לפורני רחוק יותר מעשרה ומחמשה עשר בתים ולא הי' חושש, אלא ששמעתי שלאחר כן נכנע ולא מחמת ריחוק הפורני אלא חשש-דלמא יהי' הפורני מלא והי' ירא שמא יתעכב פתו בחוץ מיל או יותר, אבל לחוש לסלוק היד כמו שאמר המורה הוה זו לא שמענו ע"ש. יע"ע בר"ן מובא בב"י [כאן] על הא דאמרו

סוף כ' ש ולא תגבי' ידי' מן התנור, פירש"י כלומר: שתהא עוסקת בבצק כל שעה, וכ הר"ן ע"ז דלא נהירא דא"כ הו"ל לומר לא תגבי' ידי' מן העיסה, אלא הי"ק שלא תעסוק בדברים אחרים כלל, כו', אבל לא אסרו עלי' לעסוק בענין התנור ב:חיים מפני שהוא דרכו של פת ובלבד שלא תשהה יותר מכשיעור, עכ"ד המהרש"ם.

(ב) במ"ב י"ח, כ' דעפ"י הרא"ש הללו צריכין ליוהר מאד דאחר הרידוד ינקרו מ"ד, ואחר הניקור יניחוהו מיד בתנור, והעולם אין נוהרין כ"כ, וסיים דאפשר מיד לאו דוקא, אלא שיעור מיעוט, ומ"מ לכתחלה בחדאי יש ליוהר מלהניחו כך אפי' רגע אחד אם אפשר.

ובנה"ל האריך בענין זה וכ' דלפי שי' הרא"ש שיעור מיל דאיתמר בגמרא היינו אור הלישה קודם הרידוד דלישה לחוד אינו מחמם הרבה לכו"ע, ואח"כ כ' דמצינו זרבה פוסקים החולקים על הרא"ש והם הרמב"ם ה' חו"מ פ"ה, שו"ת הרשב"א [הנ"ל] כו' ואפשר דהד"מ סבר דהרא"ש מיירי בשאנו רואים שהבצק חם ואפשר דכו"ע מודים בזה כו' ומ"מ צ"ע, ע"כ.

(ג) בתולדות שמואל (מצוה ט' סי' ד' ד' כ' ולענ"ד יש ג"כ להביא רא"י מגמ' פנחס לז. וביצה כב: דאדרבה כל מה שהוסיפו בעסק הבצק משתנה טבע הבצק לזחעכב בחמיצותה כו', אלא שבעיקר הדבר נלענ"ד שהמ"ב לא דקדק יפה בדברי תשו' הרא"ש, כי הרא"ש דקדק וכ' שנתחמץ העיסה תחת ידו במשך העסק, וז"כ עיקר הקפידא דוקא היכי שהעיסה נתחממה באמצעות העסק, אבל העסק ביצום היכי שהעיסה אינה מתחממת ע"ז אדרבה משנה טבע העיסה לעכב בה החינוץ כנ"ל, (ותמיהני שלא העיר מד' המ"ב בסוף דבריו שירד לחילוק זה בעצמו, אלא שהניחו בצ"ע), ועי' שו"ת בית היוצר סי' כ"ח.

מצות סמוך לתנור

(ד) יעי' בבה"ל (שם) שכ' כ' ר"א ממיץ (היראים) והמדדכי, והאגודה בשם הגאונים לענין לישה בבית חם, או אצל פי התנור דמחמיץ מיד, וסיים דלא מצא מי שחוי'ק עליהם, ע"ש.

ועי' בתו"ש (שם ג) שכ' ליישב ולהכריע בין הב"ח וח"י, שד' הב"ח להחמיר, שבזמן קצר נחמץ בכל החדר שהתנור בו, אבל הח"י ס"ל כלשון הטור דוקא נג' פי התנור, וכ' ע"ז דאין כאן מחלוקת למעשה כי הכל תלוי לפי"מ שהאדם מרגיש וכל שהחום נרגש בבית ודאי אסור לכו"ע בכל הבית, וגם לאידך גיסא אנו אין החום נרגש לכו"ע אין איסור רק נגד פי התנור (להחמיר בשיעור קצר).

וסיים דבריו דע"כ צריך שיבע"ר להיות זריו גדול ומיד שקיבל המצה כינסנו לתנור, ולא שיתיישב אז עם המצה בידו באיזה מקום יושיבנו כי סמוך לפי התנור ממש ודאי תתחמץ אפי' בשיעור מיעוט וגם המוליך המצות ומסרם לשיבע"ו צריך השגחה יתירה שלא יעמוד עם המצה כנגד התנור עד שיקבלנה

אפיית המצות השלם

רכט

האופה מידו, וגם יזהר להחליף המקלות שמכניס בהם המצות לתנור לבל תהי' חם, כשמושיבין עליו זמצה, ובכ"ז רבה מאד המכשלה בעו"ה, ע"כ.

קרירות התנור ע"י המצות

ה) מצאתי בגליון שאין לאפות מצה בתנור על מקום שכבר נאפות חברתה אם לא כשיטיק התנור פעם שני' כו', דנצטנן כבר חום התנור במקום מושב מצה ראשונה, (א"ר תס"א ז, ומחה"ש שם, וחי' וקניי מהר"ל מפראג יור"ד סי' ס"ז), ופלא שאין נוהרין בזו: אפילו החסידיים (כ"כ במחוקק יהודה, וכן המציאות). ושני היתירים נשנו בזה, היתר א': דעיקרו נאמר על מצות עבות שהי' בזמן הקודם, אבל בזה"ז מנ'חין אש ועצים הרבה ואופין רקיקין והרקיק נאפה מיד, וכשמסירו תיכף חוזר המקום ההוא להתחמם כבראשונה, מרוב האש והעצים (מחוקק יהודה, מובא נדע"ת, וכח"ת טו, מדעת עצמו), ואין ה"נ במקום שאופין מעט עבים ואין שם אנו ועצים הרבה צריך ליוהר שלא להניח אחרת במקומה עד שישער שחוזר ונתחמם המקום ההוא כבראשונה (כה"ת שם).

היתר ב': דכיון נזהאש בוער בתנור בצד א', אינו מצטנן כלל והם מיירי כשגרפו כל האש מן התנור בשעת אפי'י, (הג' מהרש"ם שם).

בכל אופן נ' שיוזרו שיהא אש בוער ויעמוד התנור בתוקף חמימותו דאל"כ נפלי כל היתירא הנ"י בבירא, וגם לרדד המצות הדק היטב (כנ"ל).

ו) ופוק חזי מה ששנה ושילש במעם לועזו ולהזהיר ולהתרות שלא לקמץ בעצים ולהסיק התנור בחמימות גדולה ומיד שהאופה מרגיש בהצטננות כ"ש בתנור יפסיק עבודתו עד שתתחמם מחדש ע"ש.

מצות שבתנור

ז) אם לקחו מצה מהתנור קודם שנאפה כשיעורה והחזירה מיד אין לאסור (מ"ב תס"א ט"ז), מיהו אין כדאי לצאת בה חובת מצה (שעה"צ כ"ה) ואף שאין נ"מ לדידן דאין משתכשין כל החג רק במצות הראויין לכל ימות החג מ"מ נ"מ לענין היתירא דמדדה שא"צ ליבון (כ"ג, וצ"ע), ועי' בסמוך או' י"ד, וע"ע א"א בטשאטש מהד"ת תס"ג ג'.

ח) מעשים בכל יום שהאופה מכניס מצה מעיסה רכה בלחי העגול, והמצה נדבק בלחי ואינו יכול להורידה, ומוציא הלחי עם הבצק ומסירו וזורקו לאשפה, ונדבקה מן העיסה בלזוי, חלילה להקל לכתחילה להכניס מצות אחרות בלחי זה (שו"ת בית היוצר כ"ג, כ"ג).

ט) הפוסקים מתזירים שאסור להעביר מצה ממקום למקום בתנור, כ"ז שלא נאפה כשיעורו, שהמרדה חוצצת בין התנור להמצה, והא' דכ' הרמ"א להוציא (תס"א ג) זה מפני שכן דרך האופים כדי לראות אם המצה כבר נאפה (שו"ת דברי מלכאל ז"ד כא, ולבוש"מ מהד"ת"ל מ"ב, וע"ש לענין דיעבד, או אונס), [ועי' בסמוך או' י"ז, ואולי יש לדון משם לכאן].

(י) אם לא גירדם הכלים שמתקנים בהם המצות עד אחר שעה, וכן אם גירדם ונמצא לזוחרתו לפעמים קצת בצק יש להקל לגרדם אז וא"צ להגעיל (וכל"א ח"א סי' תנ"ט, הג' מהרש"ם שם ד', וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב צ"ח).

(יא) ותנורינו ע"י כח עלעקטר"י: ע"י בהג' מהרש"ם (חס"א ב, ע"י הבדל הנוסח מן האו"ד לדע"ת) דבזה"ז נתחדשו תנורים שאופין בהם כמה שעות בלא אש, ותולדות אש כאש, וכמ"ש ביד אפרים יור"ד סי' ע"ו, וכן יצא להיתירא מפום ממלל רבובין הג' בעל מחזה אברהם בספרו (שו"ת מחזה אברהם ק"ה), ולענין מצות בתור כמו שלנו שהאש מבחוץ מלמטה, בשו"ת לבוש"מ (מהדח"ל מ"א) העיד ע"י שאפה בו כמ"פ בער"פ. (ופשוט שאין להשתמש בהמצאה חדשה הלזו וכן בתנורי הגעז שלנו בלי הוראת והדרכת מורה הוראה מובהק שיורה לו הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה בענין ההיסק ושיעור חמימותו, כי בנקל יכולים לזלכד בפח מוקש של משהו חמץ).

(יב) מצות צגולות: בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח קנ"ז) דיש לעשות המצות עגולות דוקא, נוכמה טעמים, ובשו"ת פרי השדה (ח"צ א') חושש לדעת רבו הלזו, וכן הקפיד הגרש"ק ע"ז באלף לך שלמה (השמטות ל"ב), ובשו"ת זכרון יהודא (קכג) דזיין להקפיד שיהיו עגולות דוקא.

ונסיים בנוסח סיום בעל האגדה ובעל הפייטן לשבה"ג:

חסל סידור פסח כהלכתו.
ככל משפטו וחקתו.
כאשר זכינו לסדר אותו.
כן נזכה לעשותו.

מ פ ת ח

לסנור אפיית המצות השלם

פרק א

העתקה מס' המפורסם סמא דחיי

עמוד

ה	דיני החטים	1.
ז	דיני הטחינה	2.
י	דיני השקים ולקמח	3.
יב	דיני המים והגולים לצורך המים	4.
יד	דיני כלי הרקוזה ולישה ואפיה	5.
יז	דיני התנור לאפיית המצות	6.
יט	דיני הלישה ער אפיית המצות	7.
כג	דיני אפיית המצות	8.
ה	דיני מצה לצאת בה י"ח	9.
כז	דיני הנהגת חייה במצות	10.

פרק ב

העתקה מספ' ברכות ישראל, להג' בעהמח"ס טהרת ישראל

לב	סדר אפיית המצות	11.
לב	האפיה	12.
לב	הקוצר	13.
לב	הטוחן	14.
לג	המרקד	15.
לג	המוכר	16.
לג	המודד	17.
לד	משגיח הסיר	18.
לד	הלש	19.
לה	השופך מים	20.
לו	החותך המירע	21.
לו	המגלגל העיסו	22.
לז	הרעדליר	23.
לז	המושט	24.
לז	האופה	25.

אפיית המצות השלם

הנותן המצות תוך הסל

לט	26. האב בית דין
לט	27. הנאמן
לט	28. בעל המצות
מ	29. אזהרות נחרטות

פרק ג

העתקה מספר חיי אדם

מא	30. חומר המצות
מא	31. דיני הטחינון ושקי הקמח
מב	32. דיני מים עלנו
מד	33. אזהרות ללישת המצות
מה	34. אזהרות למגלים
מו	35. איכות התנור, ואזהרות להאופה
מז	36. שמירת המזונות
מח	37. מצות מצוה בע"פ
מח	38. חטה בתוך העיסה
מח	39. מצה גזולה

פרק ד

העתקה מספר קב הישר

מט	40. סדר שאיכו מים למצות מצוה
----	------------------------------

פרק ה

העתקה מספר מעדני שמואל

נ	41. בדיקות המצות קודם פסח
נ	42. דיני מצה ופולה
נא	43. מצה נפוחו
נב	44. כפולות ונפוחות
נג	45. מצות הנוגיות זל"ז
נד	46. הצטננות התנור
נה	47. לישה במקום שמש
נה	48. לישה כנגד חלון
נו	49. לישה אצל תנור
נו	50. עיסה שהכסיפו פניה
נז	51. שהיית המצה - בלי עסק
נח	52. עיסה שנתזמם בידיים

נח	53. מצה הנשוי' - וא"א לאפותה
נט	54. מצה בניורת חי' ועוף
	55. מקור זמנהג ישראל שאם נפלה בצק על הארץ
נט	מחזיקין אותה לחמץ
נט	56. עיסה דרבוק לידים
ס	57. דבוק לצפרנים
ס	58. היש לו מכה ביד - לא יעסוק בעיסה
ס	59. כלי ניגור - צריך טבילה
סא	60. הסקת זתנור
סב	61. הוצאות מצה מתנור - קודם זמנו
סג	62. מצה ע"י נייר
סג	63. תנור שנתחמצה עליה מצה
סד	64. מקצת זמצה - חוץ לתנור
סד	65. ספק חוטין נמשכין
סד	66. קרימת פנים
סד	67. דיני מודה - שנתחמצה

פרטי דינים במצות מצוה

סז	68. עיסה שנילושה במי פירות
סז	69. מצה הנאפה קודם ל' יום
סז	70. מצה מנושלת
סח	71. מצה שזוי'
סט	72. הבדיל זמורסן - ועירבו
סט	73. פת קיב'
סט	74. תערובת קמח תבואה - בקמח קטניות
ע	75. מצה שי"ב איסור דרבנן
ע	76. תערובות במצות
ע	77. מצה שזיפשה
עא	78. מצה גזולה
עא	79. שלימות מצוה - קודם פסח
עא	80. הוציא נוצה בשבת
עא	81. אפיית נוצות בחמה
עב	82. אכילת נוצות לעכו"ם
עב	83. אפיית נוצות ע"י ישראל גדול
עה	84. דין נמצא חטה בעיסה, או במצה האפוי'
עז	85. תערובות מצות מחש"ו
עז	86. אפיית נצות בחילול שבת
עז	87. לשם מצות מצה

עז	88. אפייה קודם החג
עח	89. אפייה בער"פ
עח	90. הסקת הזנור בהושענות
עט	91. זהירות וצידן אפייה ער"פ

דינים נחוצים בהפרשת חלה

מספר מעדני שמואל

עט	92. צידוף ממיני מצות שונים
פ	93. צידוף המצות בכלי – לחלה
פב	94. הפרשת חלה שלא מן המוקף
פב	95. שכחו לזפריש חלה קודם יו"ט
פג	96. נתערבו מצות שכבר נפרש מהם עם שאר מצות
פד	97. הרבה גזים רוצות לזכות בהפרשת חלה

פרק ו

העתקה מספר תולדות שמואל

פו	98. שמירת זחטים – בעודם מחוכרים
פו	99. היכי דמי שמירה?
פז	100. שמירה לשם מצה
פז	101. לשם מצות „מצוה“
פח	102. עוד בהנ"ל
פט	103. קמח מן השוק
פט	104. שאיבת מים – לשם מצת מצוה
פט	105. נתינת זמים לקמח, לשמ"מ
צ	106. נתינת יקמח לכלי
צ	107. עוד בהנ"ל
צ	108. מעשי יזכור"ם – חש"ו
צא	109. לצאת מצת איסור
צב	110. במצה יענין משלכם
צב	111. כזית בצחות משוה פרוטה
צג	112. בענין נצות מכונות (מאשי"ן)
צג	113. חשובה א
צד	114. חשובה ב
צד	115. חשובה ג

פרק ח

העתקת סדר אפיית המצות כפי שסדרן בסדר נאה ויאה הגה"צ הפוסק המפורסם זמנו נודע בשערים, מוהר"ר חיים ישעיה הכהן בעמ"ח ס' מסגה"ש, וס' ישועות ישראל.

צה	116.	זהירות בהקמח
צה	117.	מים שלנו
צו	118.	התנור
צו	119.	לישה ועריכה
צח	120.	מנקר (רעדלע"ר)
צט	121.	האופה (שיבע"ר)

פרק ט

הצתקה מקונטרס פסח מעובין

קא	122.	פסח מעובין לבעלי כנה"ג
----	------	------------------------

פרק י

העתקה מספר שו"ת תירוש ויצהר

קג	123.	
----	------	--

פרק יא

דעתקה מספר ברכת הפסח

קה	124.	הלכות אפיית המצות
----	------	-------------------

פרק יב

הצתקה מספר יוסף אומץ

קז	125.	דיני לישות המצות
קח	126.	תיקון המצות

פרק יג

הצתקה מסידור יעב"ץ זצ"ל

קט	127.	דלת ו, לאפיית מצה
----	------	-------------------

פרק יד

הצתקה מספה"ק ייטב לב

קי	128.	דיני מצות
----	------	-----------

פרק טו
העתקת משנה הלכות גדולות

129. דיני מצות קיב

פרק טז
העתקת התקנות והנהגות ישרות מהגה"ק מהר"צ שפירא

130. קיד

פרק יז
אזהרות מהגה"צ מוהר"ר יעקב יחזק' גרינוואלד אבדק"ק פאפא
131. קצת אזהרות לאפיית המצות קיז

פרק יח
לקוטים מתוספת חיים על ח"א

132. דיני החטים למצ"מ קיט
133. דיני קמח למצות קיט
134. דין זמנים בשעת התקופה קכא
135. דיני לישה קכב
136. דיני ניקור קכד
137. שאר דיני עיסה קכד
138. מעני' שמורה קכה
139. אפיית מצות ער"פ קכו

פרק יט
ליקוטי הלכות מספר קהלת שלמה

140. קהלות שלמה קכו

פרק כ
העתקה מבעהמח"ס כף החיים

141. מים שלנו קכט
142. קצירת חטים קכט
143. ברירת חטים קל
144. קמח: דפיסחא קל
145. משגיח למצות קלא
146. לישה העיסה קלג
147. דין זחנור קלד
148. רדייו: התנור קלו

רלז אפיית המצות השלם

קלו	149	נמצא דם בנוצה
קלו	150	מצות אפיוור
קלו	151	הלכות שונות

פרק כא

חידושי הלכוון ב„אפיית המצות“ מבעהמח"ס שו"ת רב פעלים

קלח	152	
-----	-----	--

פרק כב

העתקה מליקוטי מהר"ח

קמא	153	חטים לפסח
קמא	154	שמורה
קמא	155	קצירת ישראל
קמא	156	ברירת חטים
קמב	157	טחינת החיטים
קמב	158	מים שלנו
קמג	159	לישת המצות
קמג	160	אפיית המצות
קמד	161	השגחה באפייה
קמד	162	הפרשת חלה
קמה	163	אפיית המצות בער"פ

פרק כג

העתקה מספר שערים מצויינים בהלכה

קמו	164	מצה מבושלה ושרוי
קמו	165	מצה שעייפשו: - נחרבה

פרק כד

העתקה מספר שערי טוהר

קמח	166	שער כ"ג כמה דברים נחוצים לאפיית מצות מצוה
-----	-----	---

פרק כה

העתקה מספר דרך פקודיך

קמט	167	
-----	-----	--

פרק כו

העתקה מספר שמע ישראל

קנ	168	
----	-----	--

פרק כז

העתק הלכות משו"ת דברי מלכוואל

קנ	169
קנג	170
קנג	171
קנג	172
קנד	173
קנה	174
קנה	175
קנה	176
קנו	177
קנו	178
קנו	179
קנו	180
קנו	181
קנח	182
קנח	183
קנח	184
קנט	185
קס	186
קסא	187
קסא	188
קסא	189
קסא	190
קסג	191
קסג	192
קסד	193
קסד	194
קסד	195
קסה	196
קסה	197
קסה	198

פרק כח

העתקה מספר הנכבד זיוו המנהגים

קסו	199
קסז	200

אפיית המצות השלם

רלט

קסח	201. מצות שמורים
קסט	202. ליישה במי ונירות
קסט	203. טחינת הקמח
קסט	204. חומר המים למצות
קע	205. איכות המינוח
קע	206. הלישה – ואפיה
קעב	207. התנור – למצות

פרק כט

	לשון מרן רבן ומאורן של ישראל הגה"ק בעל מחבר חת"ס זצ"ל
קעב	208.

פרק ל

העתקה מספר שמושה של תורה

קעג	209. חטיף נעשונו יפות
קעג	210. מבוקעות ומצומחות
קעד	211. לתיתה
קעה	212. הכשר הרחיים
קעה	213. עמידת הקנוח
קעו	214. בענין קמח כל השנה; לבנונית הקמח

פרק לא

העתקה מספר מנהגי ארץ ישראל

קעו	215.
-----	------

פרק לב

העתקה מ"ז דברי יחזקאל, סדר אפיית המצות בא"י בזה"ז

קפ	216.
----	------

פרק לג

העתקה מספר „ילקוט מעם לועז“

קפג	217. סדר קצירון
קפד	218. ברירת חינים
קפה	219. טחינת חינים – ועסק הקמח
קפו	220. שאיבת מים שלנו
קפז	221. הסקת התנור
קפח	222. סדר ליישה ואפיה
קצא	223. הדרכה להאופה – שיבער

224. חידושי הלכות מהגה"ק מבאטשאטש זצ"ל קצג

השיב ורחם - פרק א
ניקוט מגדולי הפוסקים בעניני אפיית המצות

225. שמירה לפני קצירה קצו

פרק ב

226. איכות ונצה שמורה קצז

פרק ג

227. חטים למצות קצט

פרק ד

228. חטים כבוקעות, מצומחות, תערובות שומים ובצלים

— פירושים ודינים ר

229. מצומחות רא

230. בצלים - או שומים - או זרעונים בחיטים רב

231. חטים שנשברו, נסדקו, נלקו ע"י מאשי"ן (מכונה) רב

232. חטים מן החדש רג

233. קטניות בפסח רג

234. התירו וישעת הדחק רו

235. חיטי תורגמ"ה - שום רז

236. קאפ"ע - טיי"א - יי"ש - שמן שומשמין - שמן זית

- פולי ירקות - תפוחי אדמה (קארטאפע"ל) רח

237. טיי"א רט

238. יין שרן רי

239. שמן שומשמין רי

240. פרחי שמש רי

241. שמן זיון ריא

242. פולין יוקות ריב

243. תפוחי אדמה ריב

244. עוגות נקמח תפוחי אדמה ריג

פרק ו

מים שלנו

245. מי גשמים ריג

246. זמן שאיבה לכתחילה - בדיעבד ריג

247. קדושת המים ריד

ריד	מקום עכידת המים	248
ריד	מים שהוחמו	249
רטו	לישה בכים שלא לנו	250
רטו	ביטול מים שלא לנו - במים שלנו	251
רטז	נקיין הכים	252
רטז	שפיכת זומים - מפני מח - או תקופה	253
רטז	טעם למים שלנו	254

פרק ז

ליקוט נוש"ס ופוסקים, שב"א יעסוק באפיית המצות שלו

ריו		255
-----	--	-----

פרק ח

רכג	אפיית ווצה בער"פ	256
-----	------------------	-----

פרק ט

ענינים שונים באפיה

רכו	דין עיסה רכה	257
רכו	לשבר ווצה ולחזור לעשותה	258
רכז	מעשה זכשרה בקטן	259
רכז	תוספות זהירות במצות מצוה	260
רכז	שי' הרא"ש - וביאורו	261
רכח	מצות נמוך לתנור	262
רכט	קרירות התנור ע"י המצות	263
רכט	מצות זכתנור	264

